

कोयना शिक्षण संस्था संचालित
बाळासाहेब देसाई कॉलेज
पाटण, जि. सातारा

Loss of...

Culture

Economy

Religion

Freedom

Tourism

Humanity

Environment

स्वातंत्र्य

स्वातंत्र्य

धर्माशीलत्व

न्याय

बंधुता

समता

स्वातंत्र्य

दौलत

सन २०१८-१९

अहिंसा परमो धर्मः

मा. श्रीमंत विक्रमसिंह पाटणकर,
माजी सार्व. बांधकाम व पर्यटन मंत्री, महाराष्ट्र
राज्य यांचा अमृत महोत्सवाप्रसंगी माजी केंद्रीय
कृषीमंत्री मा. शरदचंद्रजी पवार यांच्या शुभहस्ते
सत्कार व सोबत इतर मान्यवर

को. शि. सं. पाटण सुवर्ण महोत्सवी गौरव
अंकाचे वाचन करताना
माजी केंद्रीय कृषीमंत्री मा. शरदचंद्रजी पवार व
माजी मुख्यमंत्री मा. पृथ्वीराज चव्हाण सोबत
मा. विक्रमसिंह पाटणकर (दादा)

मा. डॉ. सोपानराव चव्हाण, अध्यक्ष कोयना
शिक्षण संस्था, पाटण संस्थेचा अहवाल सादर
करताना व सोबत इतर मान्यवर

मा. डॉ. देवानंद शिंदे,
कुलगुरु, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर
सुवर्ण महोत्सव सांगता समारंभानिमित्त
मार्गदर्शन करताना सोबत इतर मान्यवर

संपादन समिती

- ▶ अध्यक्ष
प्राचार्य डॉ. एस्. डी. पवार
- ▶ प्रमुख संपादक
प्रा. डॉ. नागेश वाले
- ▶ विभागीय संपादक (वरिष्ठ विभाग)
प्रा. विनायक राऊत - मराठी व संस्कृत
प्रा. डॉ. सौ. हेमलता काटे - हिंदी व उर्दू
प्रा. श्रीनिवास पवार - इंग्रजी
प्रा. सुमित लाड - विज्ञान
प्रा. डॉ. दत्तात्रय सावंत - अहवाल
प्रा. अनिल पाटील - कला
- ▶ विभागीय संपादक (कनिष्ठ विभाग)
प्रा. सुहास कांबळे - मराठी
प्रा. चंद्रशेखर विंचू - हिंदी
प्रा. सौ. पौर्णिमा मोरे - इंग्रजी
प्रा. सौ. एन्. ए. कदम
- ▶ विद्यार्थी प्रतिनिधी
राजश्री साळुंखे, सायली इंगळे,
ऋतुजा खांडके, अनुजा काटे,
आरती कुंभार, ममता कुंभार
- ▶ मुखपृष्ठ संकल्पना
प्रा. डॉ. नागेश वाले
प्रा. विनायक राऊत
प्रा. दत्तात्रय सावंत
प्रा. सुमित लाड
- ▶ छायाचित्रण
श्री. सुरेश संकपाळ
(आराधना फोटो स्टुडिओ, पाटण)
- ▶ मुद्रक : सप्तक प्रिंटिंग सर्व्हिसेस, कोल्हापूर
२०३, ओमेगा टॉवर, राजारामपुरी ९ वी गल्ली,
मेन रोड, कोल्हापूर.
दूरध्वनी : ०२३१ - २५२२८२८

॥ ज्ञान दिपेन भास्वता ॥

कोयना शिक्षण संस्था संचालित

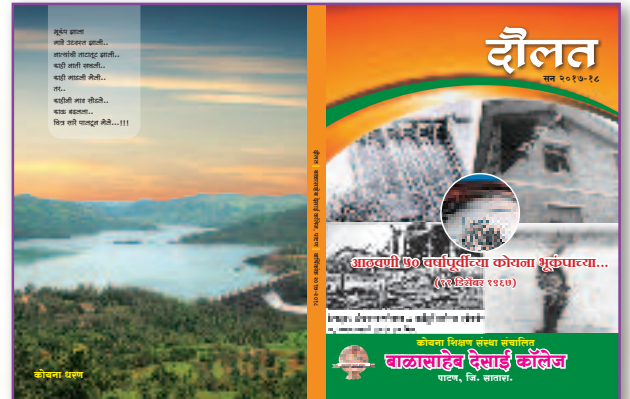
बाळासाहेब देसाई कॉलेज

पाटण, ता. पाटण, जि. सातारा

NAAC (3rd Cycle) - B⁺ Grade (CGPA-2.68)

दौलत

वर्ष : पन्नासावे / अंक : एकोणपन्नासावा / सन २०१८-१९

दौलत २०१७-१८

दौलत सन २०१८-२०१९

लोकनेते

कै. बाळासाहेब देसाई

जन्म : १०/०३/१९१० * मृत्यू : २३/०४/१९८३

बाळासाहेब देसाई कॉलेज, पाटण

आधुनिक महाराष्ट्राचे शिल्पकार
पद्मविभूषण डॉ. शरदचंद्रजी पवार
माजी केंद्रीय कृषी मंत्री, भारत सरकार

पाटण तालुक्याचे भाग्यविधाते व
कोयना शिक्षण संस्थेचे आश्रयदाते
मा. श्रीमंत विक्रमसिंहजी पाटणकर
माजी सार्व. बांधकाम व पर्यटन मंत्री, महाराष्ट्र राज्य

कोचना शिक्षण संस्था
पदाधिकारी,
कुशल मार्गदर्शक

अध्यक्ष

मा. डॉ. सोपानराव चव्हाण

उपाध्यक्ष

मा. प्रकाशराव पाटील

जनरल सेक्रेटरी

मा. श्रीमंत अमरसिंह पाटणकर

कोचना शिक्षण संस्था
पदाधिकारी,
कुशल मार्गदर्शक

जॉईंट सेक्रेटरी

मा. श्री. बाळासाहेब पाटील

शि. वि. पदवी प्रमाणपत्र वितरण समारंभ

कार्यक्रमाचे प्रमुख पाहुणे मा. डॉ. सुभाष देसाई, प्रा. डॉ. डी. के. गायकवाड व इतर मान्यवर सभागृहाकडे प्रयाण करताना

को. शि. सं. पाटणचे अध्यक्ष मा. डॉ. सोपानराव चव्हाण आपले मनोगत व्यक्त करताना

प्रमुख पाहुणे मा. डॉ. सुभाष देसाई, यांचा स्मृतिचिन्ह देऊन सत्कार करताना संस्थेचे अध्यक्ष मा. डॉ. सोपानराव चव्हाण

प्रमुख पाहुणे मा. डॉ. सुभाष देसाई, विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन करताना

स्नातकाला पदवी प्रमाणपत्र प्रदान करताना प्रमुख पाहुणे मा. डॉ. सुभाष देसाई

महाविद्यालयाचे अहवाल सादर करताना मा. प्रा. एस्. डी. पवार

अनमोल क्षण

पाटण तालुक्याचे युवा नेते व कार्यक्रमाचे प्रमुख पाहुणे **मा. सत्यजितसिंह पाटणकर** मार्गदर्शन करताना

प्रशस्तीपत्राचे वितरण करताना संस्थेचे संचालक **मा. संजीव चव्हाण**

मा. प्राचार्य **एस्. डी. पवार** यांच्या हस्ते सत्कार स्वीकारताना संस्थेचे संचालक **मा. याज्ञसेन पाटणकर**

प्रमुख पाहुणे **मा. लक्ष्मीकांत देशमुख**, अध्यक्ष, अ.भा.मराठी सा. संमेलन, बडोदा, आपले विचार प्रकट करताना व सोबत इतर मान्यवर

अनमोल क्षण

“चांगला माणूस घडण्यासाठी” या विषयावर मार्गदर्शन करताना मा. यजुर्वेद महाजन, संस्थापक, मनोबल व दीपस्तंभ संस्था, जळगांव

मराठी राजभाषा दिनाच्या निमित्ताने आपले मनोगत व्यक्त करताना मा. सौ. मीराताई चव्हाण (काकी)

मा. सोपनराव चव्हाण, अध्यक्ष कोयना शि. संस्था, नवागतांचे स्वागतप्रसंगी शुभसंदेश देताना

महिला सबलीकरण उद्घाटन समारोहाच्या किशोरी मेळाव्यात मार्गदर्शन करताना मा. डॉ. सीमाताई चव्हाण, पाटण

माजी विद्यार्थ्यांकडून वॉटर प्युरीफायर भेट स्वीकारताना संस्थेचे अध्यक्ष मा. डॉ. सोपनराव चव्हाण व जनरल सेक्रेटरी मा. अमरसिंह पाटणकर

माजी विद्यार्थी मेळाव्यात उपस्थितांना मार्गदर्शन करताना प्रा. डॉ. जमीर मोमिन, कला व वाणिज्य महाविद्यालय, सातारा.

माजी विद्यार्थी मेळाव्यात विद्यार्थ्यांशी संवाद साधताना प्राचार्य डॉ. एस्. डी. पवार

मा. यजुर्वेद महाजन, संस्थापक, मनोबल व दीपस्तंभ संस्था जळगांव यांचा सत्कार करताना संस्थेचे जनरल सेक्रेटरी, श्रीमंत अमरसिंह पाटणकर (दादा) व सोबत इतर मान्यवर

कार्यकुशल प्रशासक
मा. प्राचार्य डॉ. एस्. डी. पवार

* प्राध्यापक यशोगाथा *

पुस्तक लेखन, क्यासंग्रह
'बाजगात्रा'

डॉ. पी. जे. ऐवळे
मराठी विभाग

पुस्तक लेखन, संपादक व पि. वि.
च्या विविध समित्यांचा निवड

डॉ. सी. यु. माने
भूगोलशास्त्र विभाग

पुस्तक लेखन, संपादक
'लोकप्रवासन'

प्रा. विजय पानस्कर
राज्यशास्त्र विभाग

घटक लेखन एम. ए. १

डॉ. डी. एस. सावंत
राज्यशास्त्र विभाग

आंतरराष्ट्रीय प्रा. पि. नियतकालिकेच्या
संपादक मंडळावर निवड

डॉ. डी. एस. पाटील
शास्त्रीय शिक्षण
विभाग

पि. वि. राष्ट्रीय सेवा योजना घटनागात्र
समिती सदस्यपदी निवड

प्रा. डी. डी. थोरात
प्राणीशास्त्र विभाग

आंतरराष्ट्रीय परिषद पेपर वाचन - 'बाली' (इंडोनेशिया)

डॉ. एन्. जी. वाले
इंग्रजी विभाग

डॉ. व्ही. ए. कळंठे
रसायनशास्त्र विभाग

डॉ. व्ही. बी. कुरणे
हिंदी विभाग

डॉ. जी. एस्. पट्टेबहादूर
अर्थशास्त्र विभाग

प्रा. सुमित लाड
रसायनशास्त्र विभाग

प्रा. अनिल पाटील
ग्रंथपाल

प्रा. सोमनाथ नायकवडी
पदार्थविज्ञान विभाग

म. रा. पाठ्यपुस्तक मंडळावर निवड

प्रा. चंद्रशेखर विंचू
हिंदी विभाग (ज्युनिअर)

अनमोल क्षण

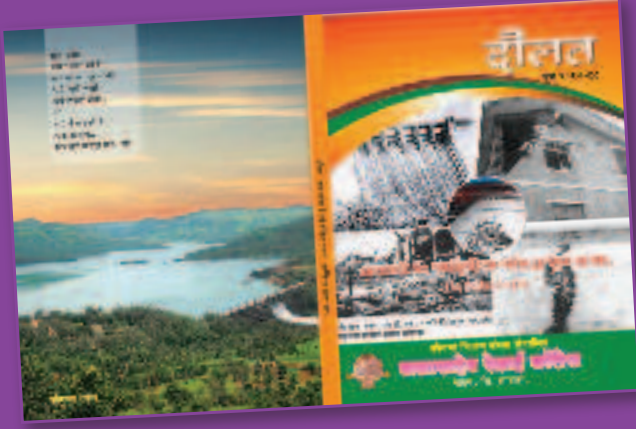

मा. डॉ. एस्. आर. यादव माजी वनस्पतीशास्त्र विभाग प्रमुख,
शि. वि., कोल्हापूर, मागदर्शन करताना व सोबत इतर मान्यवर

रेशीम उद्योगा संदर्भात माहिती देताना
प्रा. डी. डी. थोरात

शिवाजी विद्यापीठ संलग्न महाविद्यालयीन नियतकालिक स्पर्धा विजेते सन २०१७-१८

गीतांजली चव्हाण
बी. ए. २
मराठी-प्रथम

अंकुश पाटील
बी. ए. २
मराठी-द्वितीय

राजश्री साळुंडे
बी. ए. २
इंग्रजी-द्वितीय

विशाल पवार
बी. एस्सी. ३
मराठी-तृतीय

अमोल सुतार
बी. एस्सी. ३
विज्ञान-तृतीय

परमेश्वर गुरव
बी. एस्सी. १
कला-तृतीय

दौलत नियतकालिक सन २०१७-१८ प्रकाशन

संस्थेचे अध्यक्ष मा. डॉ. सोपानराव चव्हाण, उपाध्यक्ष
मा. प्रकाशराव पाटील व संपादक मंडळ यांचे शुभहस्ते प्रकाशन संपन्न

लोकनेते कै. बाळासाहेब देसाई पुण्यतिथी

मा. डॉ. सोपानराव चव्हाण, अध्यक्ष व इतर मान्यवर
प्रतिमेचे पूजन करताना

संपादक मंडळ : दौलत नियतकालिक : २०१८-१९

अग्रणी महाविद्यालय उपक्रम

मा. श्री. बी. जे. जगदाळे, जिल्हा नियोजन अधिकारी, सातारा, संख्याशास्त्र कार्यशाळेत मार्गदर्शन करताना

मा. श्री. सतिश गायकवाड, बाळासाहेब देसाई कॉलेज, पाटण वनस्पतीशास्त्र कार्यशाळेत मार्गदर्शन करताना

मा. सौ. डी. बी. सुतार, कला व वाणिज्य महाविद्यालय, कोयनागर, वाणिज्य विभाग कार्यशाळेत मार्गदर्शन करताना

मा. अनिलकुमार जोशी, अध्यक्ष, महाराष्ट्र हिंदी शिक्षण महामंडळ, एनसीसी विभाग, सातारा, हिंदी कार्यशाळेत मार्गदर्शन करताना

मा. डॉ. बी. एस्. खांडेकर, कृषी विज्ञान केंद्र, कालवडे, रसायनशास्त्र कार्यशाळेत मार्गदर्शन करताना

मा. श्री. संतोष लोखंडे, संचालक, रॅडियल मायक्रोबायोटेक, कराड, सूक्ष्मजीवशास्त्र कार्यशाळेत मार्गदर्शन करताना

डॉ. आर. जी. जाधव, भारती विद्यापीठ, कराड, बी.सी.ए. कार्यशाळेत मार्गदर्शन करताना

पदार्थ विज्ञान कार्यशाळेत उपस्थित डॉ. आर. एस. पाटील, न्यू कॉलेज, कोल्हापूर

पारितोषिक वितरण समारंभ क्षणचित्रे

मा. प्राचार्य डॉ. एस्. डी. पवार महाविद्यालयाचा सन २०१७-१८ अहवाल सादर करताना

प्रमुख पाहुणे मा. श्रीधर साळुंखे, ख्यातनाम वक्ते आपल्या खास शैलीत श्रोत्यांना मंत्रमुग्ध करताना, सोबत इतर मान्यवर

मा. डॉ. सोपानराव चव्हाण, अध्यक्ष को.शि.संस्था, पाटण, अध्यक्षीय मार्गदर्शन करताना, सोबत इतर मान्यवर

यशस्वी विद्यार्थ्यांचा सत्कार करताना प्रमुख पाहुणे मा. श्रीधर साळुंखे

यशस्वी विद्यार्थ्यांचा सत्कार करताना प्रमुख पाहुणे मा. सत्यजितसिंह पाटणकर

प्रमुख पाहुणे मा. श्रीधर साळुंखे व इतर मान्यवर रांगोळी प्रदर्शनास भेट देताना

ग्रंथ प्रदर्शन उद्घाटन प्रसंगी प्रमुख पाहुणे मा. श्रीधर साळुंखे व सोबत इतर मान्यवर

प्रमुख पाहुणे मा. श्रीधर साळुंखे व इतर मान्यवर दुर्मिळ ग्रंथाचे अवलोकन करत असताना

संपादकीय...

‘दौलत’ या वार्षिक नियतकालिकेचा प्रकाशन सौहार्दा दरवर्षी, लोकनेते कै. बाळासाहेब देसाई यांच्या पुण्यतिथीचे औचित्य साधून २३ एप्रिलला आयोजित केला जातो. मंत्रिपदी असताना शिक्षणक्षेत्रातील त्यांच्या अविस्मरणीय योगदानाप्रित्यर्थ, त्यांच्या ‘दौलतराव’ या मूळ नावावरून महाविद्यालयाच्या वार्षिक अंकाचे ‘दौलत’ असे नामकरण करण्यात आले.

शिवाजी विद्यापीठाच्या आंतर महाविद्यालयीन नियतकालिक स्पर्धेमध्ये बिमर व्यावसायिक मटातून सलग सात वर्षे वैयक्तिक पारितोषिकांमध्ये अखेर असलेल्या सन २०१८-१९ चा ‘दौलत’ वार्षिकचा ४९वा अंक रसिक वाचकांसमोर सादर करताना मला अतिशय आनंद होत आहे.

‘दौलत’ वार्षिक अंक म्हणजे विद्यार्थ्यांच्या विचारांची, भावभावनांची शब्दरूप अभिव्यक्ती होय. वास्तविक पाहता कोणत्याही राष्ट्राचा, समाजाचा उत्कर्ष त्या राष्ट्रातील युवावर्गाच्या कर्तृत्वावर अवलंबून असतो. समाज परिवर्तनाला चालना देणारा वर्ग म्हणजे युवावर्ग! त्यामुळे महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांना उपक्रमशील, विचारशील व प्रयोगशील बनवणे हे आपले कर्तव्य ठरते. त्यांच्या सुप्त कलागुणांना वाव देऊन, त्यांच्यामधून नवसाहित्यिक, विचारवंत, कलावंत व वक्ते निर्माण व्हावेत या उदात्त हेतूने महाविद्यालयाने ‘दौलत’ नियतकालिकेच्या माध्यमातून विद्यार्थ्यांना साहित्याचे व्यासपीठ उपलब्ध करून दिलेले आहे. त्यांना वाचण्यास व लिहिण्यास प्रवृत्त करणे हा मूळ उद्देश येथे अधीररिक्त करणे आवश्यक वाटते. कारण नवनिर्मितीतल्या आनंदासारखा दुसरा आनंद नाही.

या अंकात जीवनाच्या विविध अंगांना स्पर्श करणारे, सामाजिक प्रश्नांची मांडणी करणारे तसेच प्रेम, मैत्री, आक्रोश, उद्विग्नता, सूड, दुःख, आनंद अशा नानाविध मानवी भावनांना शब्दरूप देणाऱ्या कथा, कविता, एकांकिका प्रवासवर्णन, व्यक्तिचित्रण, संशोधन, वैचारिक व माहितीपर लेख असे अनेक साहित्यप्रकार विद्यार्थ्यांनी कौशल्याने हाताळल्याचे दिसते. साहित्यनिर्मितीमध्ये रस घेऊन ते फुलवण्याची उर्मीसुद्धा जाणवते. थोडक्यात आजच्या तरुणपीढीच्या विचारांचे प्रतिबिंब या अंकामध्ये पाहायला

मिळते.

विशेष उल्लेखनीय बाब म्हणजे सन २०१५-१६ मध्ये आपला ‘दौलत’ हा वार्षिक अंक विद्यापीठ स्तरावर तृतीय क्रमांकास प्राप्त ठरला. इथे नमूद करण्यास विशेष आनंद होत आहे की, सन २०१७-१८ मध्ये देखील वैयक्तिक मटात सहा विद्यार्थ्यांनी विविध साहित्य व कला प्रकारमध्ये पारितोषिके प्राप्त केलेली आहेत. या पुढेही आपल्या वार्षिक अंकाची यशोभालिका चालू राहिल असा सार्थ विश्वास वाटतो.

‘दौलत’ या अंकाच्या निर्मितीमध्ये आपल्या संस्थेचे अध्यक्ष, मा. डॉ. सौपानराव चव्हाण, जनरल सैक्रेटरी श्रीमंत अमरसिंह पाटणकर व इतर संस्था सदस्य यांचे बहुमूल मार्गदर्शन व सहकार्य लाभले. त्याबद्दल मी सर्व संस्था पदाधिकाऱ्यांचा ऋणी आहे. तसेच हा अंक सर्वांगाने सुंदर करण्यासाठी मा. प्राचार्य डॉ. एस.डी. पवार यांनी सातत्याने मार्गदर्शन केले व अंक परिपूर्ण होण्यासाठी मौलिक सूचना केल्या. याबद्दल मी कृतज्ञ आहे.

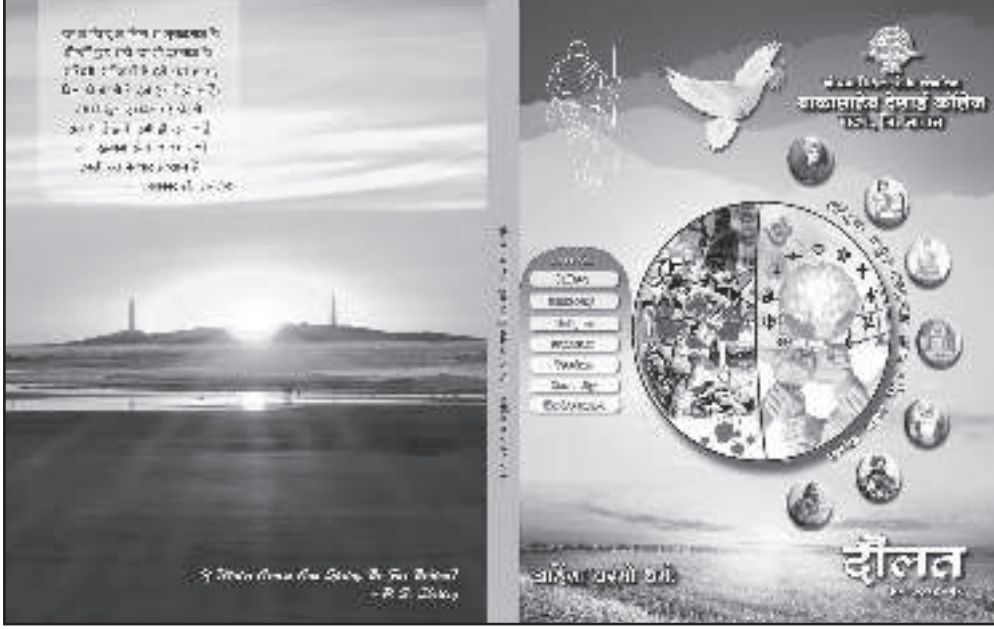
सदर अंक अधिक नाविन्यपूर्ण, अर्थपूर्ण व आकर्षक करण्यासाठी संपादक मंडळातील माझे सहकारी प्रा. विनायक राऊत, डॉ. सौ. हेमलता काटे, प्रा. श्रीनिवास पवार, ग्रंथपाल अनिल पाटील, डॉ. दत्तात्रय सावंत, प्रा. सुमित लाड, प्रा. सुहास कांबळे, प्रा. चंद्रशेखर विंचू, प्रा. सौ. पौर्णिमा मोरे व सौ. अनुपमा बर्मे मंडम यांचे मोलाचे सहकार्य लाभले.

‘दौलत’ या वार्षिक अंकाला विद्यापीठस्तरावर सन्मानाचे स्थान प्राप्त करून देण्यामध्ये ‘सप्तक प्रिंटिंग सर्व्हिसेस, कोल्हापूर’च्या मा. सौ. विजया पाटील व त्यांचे सर्व सहकारी यांचा मोलाचा वाटा आहे. त्याचप्रमाणे चालू वर्षातील अंक अधिक सुबक व दर्जेदार करण्यासाठी त्यांनी दिलेल्या अनमोल सहकार्याबद्दल मी त्यांचे मनापासून आभार व्यक्त करतो.

महाविद्यालयातील सर्व विभागप्रमुख, प्राध्यापक, प्रशासकीय सैवक आणि विद्यार्थी वर्ग यांनी वेळोवेळी केलेल्या सूचना आणि मार्गदर्शनातून ‘दौलत’ चा अंक अधिक मोहक व उठावदार करण्यात आला. छायाचित्रकार श्री. सुरेश संकपाळ, माजी संपादक, डॉ. बापूराव जाधव व श्री. जी. डी. सुपूमडे यांचेही विशेष सहकार्य लाभले. पुन्हा एकदा सर्वांचे मनःपूर्वक आभार!

- डॉ. एन. जी. थाले,
संपादक

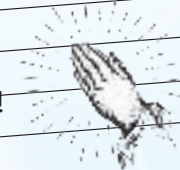
मुख्यपृष्ठाविषयी...

समृद्ध व सुंदर वसुंधरा

“हे विश्व नियंत्या! हे दयाघना!!
दानवरूपी दहशतवादाचा करुनि अंत,
दृष्टीस पडो जगाला दुर्जनांतला संत.”

सज्जन-दुर्जनामधल्या न संपणाऱ्या
या लढाईला सरतेशेवरी मिळू दे पूर्ण विराम.
दुर्जनांचे रूपांतर सज्जनांत करून
'एकमेका साहाय्य करू अवघेचि धरू सुपंथ'
या वचनानुसार सहकार्य, सहिष्णुतेवर आधारित
विश्वाची होवू दे पुनर्स्थापना,
ख्रिस्त, पैगंबर, बुद्ध, महावीर व ज्ञानेश्वर
विवेकानंद, फुले, गांधी व आंबेडकर
या विभूतींच्या विचाररूपी वैभवाने
ही वसुंधरा होवू दे तेजोमय अन् तेजांकित!
हीच प्रभो आपल्या चरणी विनम्र प्रार्थना!!

प्राचार्यांचे मनोगत...

जागतिक क्षितीजावर अधिराज्य माजविण्यासाठी 'शिक्षण' हाच एक मूलमंत्र आहे. याच उद्देशाने पाटण सारख्या डोंगराळ भागातील विद्यार्थ्यांच्या जीवनातील अज्ञानरूपी अंधकार नाहीसा होऊन त्यांची जीवन कौशल्ये विकसीत व्हावी, त्यांना शिक्षणाच्या क्षेत्रातील सर्व संधी उपलब्ध होण्याच्या

दृष्टिकोनातून "ज्ञान दीपेन भास्वता" हे ब्रीदवाक्य घेवून ८ डिसेंबर १९६७ मध्ये कौयना संस्थेची स्थापना झाली. त्यानंतर १५ जून १९६९ रोजी बाळासाहेब देसाई कॉलेज पाटणची स्थापना झाली.

महाविद्यालयात विद्यार्थी केंद्रबिंदू मानून गुणवत्तापूर्ण शिक्षण दिले जाते. ११वी पासून एम.ए., एम.कॉम., एम.एस्सी., बी.सी.ए. अशा विविध विभागातून एकूण ४२२५ विद्यार्थी शिक्षण घेत आहेत. सिनिअर विभागांमध्ये २४९४ विद्यार्थी शिक्षण घेत आहेत. त्यातील पदवीसाठी (२०१८-१९) शेवटच्या वर्षात ४९८ विद्यार्थी आहेत. पदव्युत्तर विभागात ५६ विद्यार्थी शिक्षण घेत आहेत. आज महाविद्यालयात २४ प्राध्यापक पीएच. डी. प्राप्त आहेत. ८ प्राध्यापक पीएच.डी. माईड म्हणून काम करत आहेत. त्यांच्या मार्गदर्शनाखाली २८ विद्यार्थी पीएच.डी. साठी संशोधन करत आहेत. दोन मैजर रिसर्च प्रोजेक्टचे काम पूर्ण झाले आहे. २ मायनर प्रोजेक्टचे काम पूर्ण झाले आहे. प्राध्यापक व्यासंगी आहेत. राष्ट्रीय - आंतरराष्ट्रीय स्तरावरती त्यांचे शोधनिबंध प्रसिद्ध होत आहेत.

महाविद्यालयात लिड कॉलेज अंतर्गत ८ कार्यशाळा राबविल्या आहेत. इतिहास विभागाच्या विद्यार्थिनींनी 'कौयना परिसरातील पर्यटन संधी' यावर रिसर्च प्रोजेक्ट सादर केला आहे. त्यांना १०,०००/-रु. अनुदान प्राप्त झाले आहे. महाविद्यालयात कॅम्पस इंटरव्यूचे आयोजन केले जाते. महाविद्यालयात विद्यापीठाचे एकूण सात सर्टिफिकेट कोर्स चालू आहेत. कॉलेजचे १४ कोर्स चालू आहेत. या विविध कोर्समध्ये २०८७ विद्यार्थी सहभागी झाले आहेत. गरीब विद्यार्थ्यांसाठी 'कमवा व शिका' योजना राबविली जाते. महाविद्यालयात एन.सी.सी. युनीट चांगल्या पद्धतीने कार्यरत आहे. एन.सी.सी.च्या माध्यमातून १०

विद्यार्थी डिफेंड्स सैवमधये भरती झाले आहेत. दौलत नियतकालिकात विविध विद्यार्थ्यांना बक्षिसे प्राप्त झाली आहेत. यावर्षी एम.ए. हिंदी अभ्यासक्रम सुरू केला आहे. मॅथिमेंटीक्स व मायक्रोबायोलॉजी हे पदवीसाठी जूनपासून नवीन विषय सुरू करत आहेत. 'उन्नत भारत' अंतर्गत ५ गावांत सेवा उपलब्ध करून देण्यासाठी ९ लाख रु. मंजूर झाले आहेत. त्यातील ५० हजार रु. महाविद्यालयास प्राप्त आहेत. डी.एस.टी. फीस्टमधून ४० लाख रु. महाविद्यालयाला प्राप्त झाले आहेत. नॅकची तयारी सुरू आहे. आय.एस.ओ. मानांकनाची प्रक्रिया सुरू आहे. एन.आय.आर.एफ.मध्ये महाविद्यालयाने सहभाग घेतला आहे आणि 'रुसा'साठी अर्ज सादर केलेला आहे.

यावर्षी आय.क्यु.एस.सी. फेस्टिव्हल, युवास्पंदन, जागर स्त्री शक्तीचा, आई माझ्या महाविद्यालयात अशा सांस्कृतिक कार्यक्रमांचे आयोजन करण्यात आले.

यावर्षीपासून कौयना शिक्षण संस्थेच्या प्रेरणेने 'कौयना पॅटर्न' हा एक महत्वाकांक्षी प्रकल्प महाविद्यालयात साकारण्यात आला असून त्याचे काम अतिशय समाधानकारकपणे सुरू आहे. या प्रकल्पांतर्गत जेईई, निट ची तयारी महाविद्यालयात करून घेतली जाते. एकूणच महाविद्यालयात विद्यार्थी केंद्रबिंदू मानून कार्यक्रम राबविले जातात. महाविद्यालयामध्ये विविध विभागांमार्फत ३८ सामंजस्य करार संपन्न झालेले आहेत. सुमारे १ कोटी रूपये किंमतीच्या भव्य ऑडीटोरियम हॉलचे बांधकाम सुरू आहे.

संस्थेचे आग्रयदाते मा. विक्रमसिंह पाटणकर यांच्या सहकार्याने कौयना शिक्षण संस्थेने ५.५० कोटी रूपयांची नवीन इमारत बांधली आहे. बाळासाहेब देसाईचे स्मारक शोभल अशीच ही इमारत आहे. पाटण तालुक्याचे आदरणीय नेते मा. विक्रमसिंह पाटणकर यांचे मार्गदर्शन व आशीर्वाद लाभले. कौयना शिक्षण संस्थेचे अध्यक्ष, मा. डॉ. सौपानराव चव्हाण व जनरल सॅक्रेटरी, मा. श्रीमंत अमरसिंह पाटणकर यांचे कुशल नेतृत्व, उपाध्यक्ष मा. श्री. प्रकाश भाऊ पाटील, जॉईंट सॅक्रेटरी मा. श्री. बाळासाहेब पाटील व सर्व संचालक यांचे मार्गदर्शन नेहमीच लाभते. युवा नेते सत्यजितसिंह पाटणकर यांचे सहकार्य असते. तसेच प्रशासकीय सेवकांचे व प्राध्यापकांचे सहकार्य नेहमीच असते.

सर्वांचे मनःपूर्वक आभार!

प्राचार्य. डॉ. एब्. डी. पठाव

महाविद्यालय-एक दृष्टीक्षेप : सन-२०१८-१९

- **सेट परिक्षा उत्तीर्ण**
प्रा. अनिल पाटील, ग्रंथपाल
प्रा. सोमनाथ नायकवडी, पदार्थ विज्ञान विभाग
- **अभिनंदनीय निवड**
डॉ. डी. एस्. पाटील, आंतरराष्ट्रीय शा. शि.
नियतकालिकेच्या संपादक मंडळावर निवड
प्रा. डी. डी. थोरात, शि. वि. राष्ट्रीय सेवा योजना
सल्लागार समिती सदस्य पदी निवड
- **आंतरराष्ट्रीय चर्चासत्र परिषदेत पेपर वाचन ('बाली' इंडोनेशिया येथे)**
डॉ. एन्. जी. वाले, इंग्रजी
डॉ. व्ही. ए. कळत्रे, रसायनशास्त्र
डॉ. व्ही. बी. कुरणे, हिंदी
डॉ. जी. एस्. पट्टेबहादूर, अर्थशास्त्र
('बहल' हरियाणा येथे)
प्रा. सुमित लाड, रसायनशास्त्र
- **पुस्तक लेखन / संपादन**
डॉ. पी. जे. ऐवळे, मराठी
डॉ. सी. यू. माने, भूगोलशास्त्र
प्रा. व्ही. एस. पानस्कर, राज्यशास्त्र
डॉ. डी. एस. सावंत, राज्यशास्त्र
- **उजळणी वर्ग**
प्रा. विनायक राऊत, मराठी
प्रा. संतोष पाटील, भूगोलशास्त्र
डॉ. एल्. एस्. भिंगारदेवे, प्राणीशास्त्र
डॉ. एम्. आर. शिंदे, वनस्पतीशास्त्र
- **लघुसत्र प्रशिक्षण (शॉर्ट टर्म कोर्स)**
डॉ. एन्. जी. वाले, इंग्रजी
डॉ. व्ही. ए. कळत्रे, रसायनशास्त्र
डॉ. पी. डी. कांबळे, रसायनशास्त्र
- **अग्रणी महाविद्यालय कार्यशाळा**
संख्याशास्त्र, वनस्पतीशास्त्र, वाणिज्य, हिंदी,
रसायनशास्त्र, सूक्ष्मजीवशास्त्र, बी. सी. ए. व
पदार्थविज्ञान विभाग
- **अग्रणी महाविद्यालय संशोधन प्रकल्प इतिहास विभाग**
- **शिवाजी वि. प्रमाणपत्र कोर्स**
• ग्रामीण पत्रकारिता व जनसंवाद
• ट्रॅव्हल अँड टुरिझम् • शेअर मार्केट
• पर्सनल ब्यूटि कल्चर • हिंदी अनुवाद
• पंचायतराज • मोडी लिपी • सेरिकल्चर
- **सि. ओ. सी. कोर्स**
• फाऊंडेशन कोर्स इन कम्पेटिटिव्ह इंग्रॅमिनेशन
• मॅटिनन्स अँड रिपेरींग ऑफ इलेक्ट्रिकल
अप्लाइअन्सेस
• अर्नॅलिसिस ऑफ सॉइल पोटब्लू वॉटर अँड
इटस् इम्पोर्टन्स
• हाऊसहोल्ड केमिकल्स्
• बेसिक इंग्लिश ग्रामर
• तबला वादन
• फोटोग्राफी
• सर्टिफिकेट कोर्स इन योगा
• फॅशन डिझाईनिंग
• सेल्समन्शिप ट्रेनिंग
• इव्हेंट मॅनेजमेन्ट
• गार्डन टेक्नीक
- **क्रीडा विभाग**
वरिष्ठ विभाग (राष्ट्रीय स्पर्धा सहभाग)
शंकर मोहिते, बी. ए. २ (बेसबॉल)
निशा मोरे, बी. ए. २ (फुटबॉल)
कनिष्ठ विभाग
प्रज्ज्वल मोळावडे, बारावी कला (परंपरागत कुस्ती)
- **एन्. सी. सी. विभाग**
'बी' सर्टिफिकेट - ३२
'सी' सर्टिफिकेट - २०
- **मॉकड्रील व वाघा बॉर्डर प्रात्यक्षिक**
एन्. सी. सी. विभाग

- ❑ शि. वि. 'गणित' प्रश्नमंजुषा विजेते
जुवेरिया कावणकर - बी. एस्सी. १ - द्वितीय
- ❑ शि. वि. संख्याशास्त्र प्रश्नमंजुषा विजेते
करुणा मोरे बी. कॉम. २ - प्रथम
ज्योती कुराडे बी. एस्सी. १ - द्वितीय
रसिका मोरे बी. कॉम. २ - तृतीय
- ❑ यशवंत विद्यार्थी (वक्तृत्व स्पर्धा)
(आंतरकॉलेज व राज्यस्तरीय विजेते)
अमृत भिसे, बारावी कला - प्रथम
- ❑ पारंपरिक वेषभूषा स्पर्धा विजेते
विजय पाटील, बी. कॉम. १ - प्रथम
- ❑ निवडणूक आयोग/तहसील कार्यालय -
वक्तृत्व स्पर्धा विजेते
अमृत भिसे, बारावी कला - प्रथम
- ❑ शि. वि. आविष्कार संशोधन स्पर्धा विजेते
प्रा. संदीप तडाखे, भूगोलशास्त्र - तृतीय
- ❑ शि. वि. नियतकालिक स्पर्धा विजेते
गीतांजली चव्हाण - मराठी - प्रथम
- बी. ए. २

- अंकुश पाटील - मराठी - द्वितीय
- बी. ए. २
- राजश्री साळुंखे - इंग्रजी - द्वितीय
- बी. ए. २
- विशाल पवार - मराठी - तृतीय
- बी. एस्सी. ३
- अमोल सुतार - विज्ञान - तृतीय
- बी. एस्सी. २
- परमेश्वर गुरव - कला - तृतीय
- बी. एस्सी. १

❑ विद्यार्थी संख्या :- ४२२५

अ.क्र	विभाग	मुले	मुली	एकूण
१	पदव्युत्तर	४६	९२	१३८
२	वरिष्ठ	१११२	१२४५	२३५७
३	कनिष्ठ	११२३	४९९	१६२२
४	व्यावसायिक	६५	४३	१०८
	एकूण	२३४६	१८७९	४२२५

❖ आमचे यशवंत ❖

- कविवर्य मोरोपंत आंतरमहाविद्यालयीन वक्तृत्व स्पर्धा बारामती - प्रथम क्रमांक
- देवगिरी महाविद्यालय, औरंगाबाद आयोजित राज्यस्तरीय वक्तृत्व स्पर्धा - प्रथम क्रमांक
- राष्ट्रमाता इंदिरागांधी महाविद्यालय, जालना आयोजित वक्तृत्व स्पर्धा - प्रथम क्रमांक
- राजा शिवछत्रपती महाविद्यालय जुन्नर आयोजित 'राजा शिवाजी' आंतमहाविद्यालयीन राज्यस्तरीय वक्तृत्व स्पर्धा - प्रथम क्रमांक
- शरद महोत्सव समिती, पंढरपूर आयोजित वक्तृत्व स्पर्धा - प्रथम क्रमांक
- आण्णासाहेब आवटे महाविद्यालय, मंचर आयोजित राज्यस्तरीय वक्तृत्व स्पर्धा प्रथम क्रमांक
- बलभीम महाविद्यालय, बीड आयोजित वक्तृत्व स्पर्धा - प्रथम क्रमांक
- कन्या महाविद्यालय, मिरज आयोजित वक्तृत्व स्पर्धा - प्रथम क्रमांक
- पाच जिल्हास्तरीय वक्तृत्व स्पर्धेत - प्रथम क्रमांक

कोयना शिक्षण संस्था, पाटण
बाळासाहेब देसाई कॉलेज, पाटण

महाविद्यालय विकास समिती

- ▶ मा. डॉ. सोपानराव चव्हाण
अध्यक्ष, व्यवस्थापन समिती
- ▶ मा. श्रीमंत याज्ञसेन पाटणकर
व्यवस्थापन समिती प्रतिनिधी
- ▶ मा. प्रा. डॉ. सी. यू. माने
प्राचार्य नियुक्त, विभाग प्रमुख
- ▶ मा. सौ. डॉ. एम्. आर. सपकाळ,
मा. प्रा. डी. आर. फडतरे,
मा. प्रा. एस्. पी. पाटील
अध्यापकांनी निवडून दिलेले प्रतिनिधी
- ▶ मा. श्री. व्ही. एन्. शिरसाट
अध्यापकेत्तर प्रतिनिधी
- ▶ मा. श्री. दिलीप संकपाळ
अ. शिक्षण क्षेत्रातील तज्ज्ञ
- ▶ मा. संजीव चव्हाण
ब. उद्योग क्षेत्रातील तज्ज्ञ
- ▶ मा. प्रा. डॉ. विश्वनाथ पवार
क. संशोधक क्षेत्रातील तज्ज्ञ
- ▶ मा. अॅड. अविनाश जानुगडे
ड. समाज सेवक क्षेत्रातील तज्ज्ञ
- ▶ मा. प्रा. डॉ. व्ही. ए. कळत्रे
समन्वयक (NAAC)
- ▶ मा. डॉ. एस्. डी. पवार
प्राचार्य, बाळासाहेब देसाई कॉलेज, पाटण
- ▶ कु. पूजा पवार
विद्यार्थी संसद सचिव

दौलत : वार्षिक नियतकालिक - प्रकटन

भारत सरकारच्या प्रेस अँड रजिस्ट्रेशन ऑफ बुक अॅक्ट १९५६ च्या नियम क्रमांक ८ प्रमाणे आवश्यक असलेली माहिती.

प्रकाशन स्थळ - बाळासाहेब देसाई कॉलेज, पाटण

प्रकाशन काळ - वार्षिक

प्रकाशकाचे नांव - डॉ. एस्. डी. पवार, प्राचार्य,

पत्ता - बाळासाहेब देसाई कॉलेज, पाटण

राष्ट्रीयत्व - भारतीय

प्रमुख संपादकाचे - प्रा. डॉ. नागेश वाले

नांव

राष्ट्रीयत्व - भारतीय

पत्ता - देसाई गल्ली, पाटण.

दूरध्वनी : ७५८८८३८३४३

नियतकालिकाच्या - कोयना शिक्षण संस्थेचे,

मालकाचे नांव - बाळासाहेब देसाई कॉलेज, पाटण

ता. पाटण जि. सातारा,

दूरध्वनी : ०२३७२-२८३०४७

मुद्रकाचे नांव - सप्तक प्रिटींग सर्व्हिसेस,

पत्ता - २०३, ओमेगा टॉवर्स,

राजारामपुरी ९ वी गल्ली,

मेन रोड, कोल्हापूर.

दूरध्वनी : ०२३९-२५२२८२८

राष्ट्रीयत्व - भारतीय

मी, प्राचार्य डॉ. एस्. डी. पवार जाहीर करतो की, वर दिलेली माहिती माझ्या समजूतीप्रमाणे खरी आहे.

स्थळ - पाटण

प्राचार्य, डॉ. एम्. डी. पवार,

दिनांक : २३/०४/२०१९

प्रकाशक

या अंकातील मतांशी संपादक मंडळ सहमत असेलच असे नाही. अंक फक्त खाजगी वितरणासाठी

कोयना शिक्षण संस्था, पाटण

संचालक मंडळ

१.	मा. डॉ. सोपानराव हणमंतराव चव्हाण	अध्यक्ष
२.	मा. श्री. प्रकाशराव राजाराम पाटील	उपाध्यक्ष
३.	मा. श्रीमंत अमरसिंह रणजितसिंह पाटणकर	जनरल सेक्रेटरी
४.	मा. श्री. बाळासाहेब आनंदराव पाटील	जॉईंट सेक्रेटरी
५.	मा. श्री. साहेबराव हंबीरराव देशमुख	सदस्य
६.	मा. श्री. शिलासिंग राजेमहाडीक	सदस्य
७.	मा. श्री. अॅड. प्रतापराव जानुगडे	सदस्य
८.	मा. श्री. एम्. एस्. कारभारी	सदस्य
९.	मा. श्रीमंत याज्ञसेन विक्रमसिंह पाटणकर	सदस्य
१०.	मा. श्री. संजीव सोपानराव चव्हाण	सदस्य
११.	मा. श्रीमंत ऋतुराज प्रतापसिंह पाटणकर	सदस्य
१२.	मा. श्री. शरद भागवतराव देसाई	सदस्य
१३.	मा. डॉ. सुहास अनंत देशमुख	सदस्य

तात्यासाहेब दिवशीकर	-	पाटण तालुक्याचे ज्येष्ठ नेते
मधुकर काळे (गुरुजी)	-	पाटण तालुक्याचे जेष्ठ नेते
कु. सई सचिन कोळी	-	शिपाई सचिन कोळी यांची कन्या
आनंदा रघुनाथ जाधव	-	बी.कॉम भाग १ चा विद्यार्थी
मोनांशू चिटणीस	-	अकरावी शास्त्र शाखेचा विद्यार्थी
अटल बिहारी वाजपेयी	-	भारताचे भूतपूर्व पंतप्रधान
भय्यू महाराज	-	राष्ट्रसंत
मनोहर पर्रिकर	-	गोव्याचे मुख्यमंत्री
सोमनाथ चटर्जी	-	लोकसभेचे माजी सभापती
जाफर शरीफ	-	माजी केंद्रिय रेल्वेमंत्री
कादर खान	-	प्रसिद्ध हिंदी चित्रपट अभिनेता व पटकथा लेखक
करुणानिधी	-	तमिळनाडूचे माजी मुख्यमंत्री
अजित वाडेकर	-	भारतीय क्रिकेट संघाचे माजी कप्तान
कुलदिप नय्यर	-	ज्येष्ठ पत्रकार व लेखक
रमाकांत आचरेकर	-	ज्येष्ठ क्रिकेट प्रशिक्षक
लालन सारंग	-	ज्येष्ठ अभिनेत्री व माजी नाट्य संमेलनाध्यक्ष
अलेक पद्मसी	-	ज्येष्ठ रंगकर्मी
कृष्णा सोबती	-	ज्ञानपीठ विजेत्या हिंदी लेखिका
डॉ. सुप्रिया दिक्षित	-	नामवंत मराठी लेखिका
डॉ. सु. र. देशपांडे	-	ज्येष्ठ इतिहासकार व संपादक
डॉ. द्वारकादास लोहिया	-	ज्येष्ठ समाजसेवक
रामदास काजवे	-	प्रसिद्ध भरतकाम कलाकार
डॉ. प. नि. वर्तक	-	प्राचीन भारतीय विद्यांचे संशोधक व लेखक
दादाजी खोब्रागडे	-	कृषी संशोधक
जार्ज फर्नांडिस	-	प्रसिद्ध कामगार नेते व माजी संरक्षणमंत्री
जे. महेंद्रन	-	चित्रपट निर्माते

शौ. वर्षात पुलवामा (काश्मिर) येथे व सीमेवर शहीद झालेले सर्व जवान, थोर व्यक्ती, साहित्यिक, विचारवंत, राजकारणी, शास्त्रज्ञ, गायक, संगीतकार, नाट्य-चित्रपट अभिनेते दिवंगत झाले त्या सर्वांना...

भावपूर्ण श्रद्धांजली!

मराठी विभाग

देखणे ते ओठ ते कीं ओखिली मुक्ताफळे
आणि ज्यांच्या लाघवाने अत्य होते कोवळे।।
देखणे ते हात ज्यांना निर्मितीचे डोहळे
मंगलाने गंधलेले सुंदराचे सोहळे।।

- आ. भ. खोवक

विभागीय संपादक
प्रा. विनायक राऊत

अनुक्रमणिका

गद्य

१.	अहिंसा हाच शांततेचा राजमार्ग	आसबे वर्षा प्रकाश	बी.ए. भाग ३	माहितीपत्र	१
२.	एक अविस्मरणीय सहल - कोकण दर्शन	पवार कोमल बघूनाथ	बी.एस्सी, भाग ३	प्रवासवर्णन	२
३.	मी खुशी बोलतेच	शेजवळ सोनल चंद्रकांत	बी.एस्सी, भाग १	आत्मकथन	५
४.	पाटण परिवारातील लोकगीते : एक अभ्यास	जाधव पूजा तानाजी	बी.ए. भाग ३	संशोधन	९
५.	तरूण पिढीचे आभासी जग	पवार आशा भरत	बी.ए. भाग ३	एकांकिका	१३
६.	मातृत्वाचा लढा	शेजवळ सोनल चंद्रकांत	बी.एस्सी. भाग १	वैचारिक	१७
७.	अव्यक्त नाट्याची अबोल कहाणी	माथणे दिपाली तानाजी	बी.एस्सी. भाग १	कथा	१९
८.	मानव अधिकारांची जपणूक : काळाची गरज	पाटील अंकुश अशोक	बी.ए. भाग ३	माहितीपत्र	२३

पद्य

१.	धोडसं मनातलं	माथणे दिपाली तानाजी	बी. एस्सी. भाग १	४
२.	“पुस्तक हेच गुरु”	जाधव पूजा सखाराम	बी. एस्सी. भाग २	८
३.	तार्ईचं काळीज	ढोपरे अंकिता भाऊ	बी. ए. भाग २	१२
४.	मैत्रीण	माथणे दिपाली तानाजी	बी. एस्सी. भाग १	१२
५.	छान दिसतोस	मरके अक्षया सुनिल	बी. ए. भाग १	२२
६.	मैत्री	मुलाणी चासीरा असलम	बी. ए. भाग १	२२
७.	लेक : तुमची आमची	पवार पूजा विलास	बी. ए. भाग २	२७
८.	पप्पा या ना पुढा...!	कदम माधवी शरद	बी. ए. भाग १	२८
९.	अजूनही आठवतं	माथणे दिपाली तानाजी	बी. एस्सी. भाग १	२९
१०.	मराठ्यांचा अभिमान	पाटील मोनिका शिवाजी	बी. ए. भाग १	२९
११.	छावा	जाधव प्रतिक्षा बापुराव	बी. ए. भाग २	३०
१२.	पहिला पाऊस	बेबले पुनम मोहन	बी. कॉम. भाग १	३०
१३.	शोधत राहिलो मी...	भांदिगे संग्राम सुनिल	बी. ए. भाग १	३१
१४.	“चारोळी”	जाधव पूजा सखाराम	बी. एस्सी. भाग २	३१
१५.	दुखावा	पाटील मोनिका शिवाजी	बी. ए. भाग १	३१
१६.	प्रेमाची गेम...	महात अरबाज शब्बीर	बी. ए. भाग १	३२
१७.	प्रेम म्हणजे काय?	बेबले पुनम मोहन	बी. कॉम. भाग १	३२

अहिंसा हाच शांततेचा राजमार्ग

आसबे वर्षा प्रकाश, बी. ए. भाग ३

माहितीपर

“ आज आंतरराष्ट्रीय पातळीवर दहशतवाद ही प्रमुख समस्या बनली आहे. ज्या राष्ट्रांमध्ये भगवान गौतम बुद्ध, संत ज्ञानेश्वर, महात्मा गांधी, वर्धमान महावीर जन्मले, त्यांच्या अहिंसावादी विचाराने राष्ट्रे घडली. त्या राष्ट्रांनाही आज दहशतवादाने ग्रासले आहे. दहशतवादाचा प्रश्न निकालात काढायचा असल्यास भगवान गौतम बुद्ध, वर्धमान महावीर, येशु ख्रिस्त, पंडीत नेहरू, महात्मा गांधी यांच्या अहिंसेच्या विचाराचीच गरज आहे. ”

आज आंतरराष्ट्रीय पातळीवर दहशतवाद ही प्रमुख समस्या बनली आहे. ज्या राष्ट्रांमध्ये भगवान गौतम बुद्ध, संत ज्ञानेश्वर, महात्मा गांधी, वर्धमान महावीर जन्मले, त्यांच्या अहिंसावादी विचाराने राष्ट्रे घडली. त्या राष्ट्रांनाही आज दहशतवादाने ग्रासले आहे.

दहशतवादाची पार्श्वभूमी तपासताना असे दिसते की, जगात घडलेल्या राज्यक्रांत्या व स्वातंत्र्य युद्धांना सुद्धा हिंसाचाराचीच पार्श्वभूमी आहे. परंतु तेव्हा तो भौगोलिक सीमेपुरता मर्यादित होता. आज दहशतवादाने सीमा, राष्ट्र, धर्म, वंश या गोष्टी गिळंकृत केल्या आहेत. परिणामी दहशतवादाला आज वैश्विक रूप आले आहे. त्यातच दहशतवादी संघटनांच्या कार्यपद्धतीत वैज्ञानिक, तांत्रिक साधनांचा वापर होत असल्याने हिंसेत प्रचंड वाढ होवून मानवी स्वातंत्र्य धोक्यात येत आहे, अशावेळी शांतता व अहिंसेचा संदेश देणारे पंडीत नेहरू, महात्मा गांधी यांचे विचार डोळ्यासमोर येतात. भारतापेक्षाही युरोप, आशिया, आफ्रिका खंडातील अनेक राष्ट्रांत दहशतवादाने उग्र रूप धारण केले आहे. त्याचे महत्वाचे कारण म्हणजे १९५० च्या दशकातील दहशतवादाचा उद्देश स्वतंत्र राष्ट्र निर्मिती, स्वातंत्र्य प्राप्ती असा होता. तर आज दहशतवादाचा उद्देश धर्मावर आधारित राजवट निर्माण करणे, धर्माच्या चौकटीत सामाजिक सुधारणा करणे हा आहे. यातून आपलाच धर्म कसा श्रेष्ठ आहे, हे पटवून देण्याच्या प्रयत्नामध्ये धर्मनिरपेक्षतेची पिछेहाट होताना दिसते आहे. परंतु आज २१व्या शतकात जागतिकीकरणानंतर विविध धर्माचे लोक एकाच राष्ट्रात राहताना दिसतात. त्यांच्यात असुरक्षिततेची भावना निर्माण झाली आहे. अशा वेळी हे विश्वची माझे घर, हा संतांचा विचार महत्वाचा ठरतो.

जग आज २१ व्या शतकाकडे वाटचाल करताना दहशतवाद्यांच्या वर्तन व व्यवहारात बदल होताना दिसत आहे. आज दहशतवाद्यांकडून दबावतंत्राचा वापर, जाणिवपूर्वक हिंसाचार, अस्थिरता निर्माण करणे, अन्यायाचा बदला घेणे, प्रश्नांचे त्वरीत समाधान शोधणे या गोष्टी होताना दिसतात. तसेच दहशतवादी सार्वजनिक ठिकाणी बॉम्बस्फोट, गोळीबार, आरडीएक्स वापरून निरपराध नागरिकांचा जीव घेणे, राजकीय नेत्यांच्या हत्या करणे, धार्मिक स्थळे व संरक्षण स्थळांवर हल्ले करणे, संसदेवर हल्ले करणे असे अनेक हिंसक मार्ग वापरताना दिसतात. त्यात हजारोंच्या संख्येने निरपराध लोक मारले जात आहेत यातून भारताचीही सुटका झाली नाही.

शेवटी दहशतवादावर उपाय/तोडगा म्हणून राष्ट्रीय, आंतरराष्ट्रीय पातळीवर अनेक प्रयत्न झाले आहेत. त्यात संयुक्त राष्ट्र संघटनेने केलेले अनेक ठराव, दहशतवादाविरोधी समितीची स्थापना यांचा समावेश होतो. परंतु या उपायामुळे दहशतवादाचा प्रश्न निकालात निघाला नाही. तो निकालात काढायचा असल्यास भगवान गौतम बुद्ध, वर्धमान महावीर, येशु ख्रिस्त, पंडीत नेहरू, महात्मा गांधी यांच्या अहिंसेच्या विचारांचीच गरज आहे.

एक अविस्मरणीय सहल - कोकण दर्शन

पवार कोमल रघुनाथ, बी. एस्सी, भाग ३

प्रवासवर्णन

“नंतर आमचा अखंड प्रवास सुरू झाला. अखंड यासाठी की, नंतर कमीत कमी १५० किमी चा प्रवास केला. आंबेनळी घाटातून जाताना प्रतापगडाचे पाठीमागच्या भागाचे विहंगम दृश्य आम्ही कॅमेऱ्यात कैद केले. वळणावळणाचा, चढ उतारांचा, खोल दऱ्यांचा, झाडाझुडपांनी भरलेला आंबेनळी घाट उतरताना आमच्या डोळ्यांचे पारणे फिटले. हे सर्व अनुभवत आम्ही कोकणात प्रवेश केला.”

“चला गड्यांनो आपण सारे
कोकणात जाऊ
तिथली सगळी गंमत जंमत
डोळे भरूनी पाहू”

या उक्तीप्रमाणे कोकणात काय गंमत-जंमत असते हे शाळेतील बाईंनी लहानपणी कविता शिकवताना सांगितले होते. त्यामुळे कोकणची ओढ कायमच होती. कोकण पहायची, तिथली मजा घ्यायची खूप इच्छा होती. हा योग बी. एस्सी. तृतीय वर्षाला चालून आला.

सहलीला जाण्याचा मार्ग पाटण-सातारा-वाई-महाबळेश्वर-हरिहरेश्वर-मुरुड-जंजिरा-केळशी-दापोली मार्गे पाटण! आमच्या अभ्यासाच्या दृष्टीने हा मार्ग सरांनी ठरवला होता. त्यानंतर फक्त सहल आणि त्याचा आनंद लुटणे एवढेच डोक्यात व मनात होतं.

पाटणमधून आम्ही तारळे मार्गे सातारा वाईकडे निघालो. तारळे मार्गे जाताना चढणीच्या घाटाचा प्रवास आणि पठारावरची पवनचक्कीची गगनाला भिडणारी पाते. वाऱ्याची मंद झुळुक, पक्ष्यांचा किलिकलाट, गाडीत लावलेली भक्तिगीते, उतरणीच्या घाटातून बाहेरचं दिसणारे विलोभनीय दृश्य, जितका आनंददायी तितकाच भितीदायक प्रवास, या सगळ्यांनी सहलीच्या आनंदात आणखी भर घातली. नंतर आम्ही पसरणी घाटमार्गे पांचगणीकडे रवाना झालो. लांबच्या लांब पसरलेला पसरणी घाट, नागमोडी वळणे, कडेला हिरव्या गर्द झाडीचा निसर्ग, नागमोडी वळणावर चालणारी गाडी सगळेच अविस्मरणीय होते.

पसरणी घाटातून पांचगणी मार्गे आम्ही ‘भिलार’

मध्ये पोहोचलो. भिलार म्हणजे ‘पुस्तकांचे गाव’! पुस्तकांचे गाव म्हणजे काय? या बद्दल आम्ही अनभिज्ञच होतो. पण जेव्हा त्या गावात गेलो त्यावेळी समजले की, या गावात महाराष्ट्राचे सांस्कृतिक व शिक्षणमंत्री विनोद तावडे सरांच्या कल्पनेतून उभे राहिलेले भारतातील पहिले विनामूल्य वाचनालय आहे. या गावातील ३० घरात वेगवेगळ्या विषयांची १५ हजारहून अधिक पुस्तके ठेवली आहेत, जी गावातील सर्वसामान्य माणसापासून ते बाहेरून येणाऱ्या पर्यटकांपर्यंत सर्वांना मोफत वाचायला दिली जातात. आम्ही त्या गावातील काही घरांना भेटी दिल्या, त्या घरातील माणसांनी आमचे मनापासून आणि तितक्याच प्रेमाने आदरातिथ्य केले. त्या गावातील माणसांनी आपआपल्या घराचा एक हिस्सा वाचकांसाठी खुला ठेवला आहे. ह्या गावचे दुसरे वैशिष्ट्य म्हणजे हे गाव पांचगणी व महाबळेश्वरच्या मधोमध आहे. झाडाझुडपांनी वेढलेले, स्ट्रॉबेरीच्या शेतीने बहरलेले, निसर्गाचा वरदहस्त असलेले हे गाव आपल्या सातारा जिल्ह्यात आहे. हा आपला सन्मान व आपला अभिमान आहे.

त्यानंतर आम्ही वाईमध्ये मधुमक्षिका पालन पाहण्यासाठी गेलो, याची स्थापना ‘महाराष्ट्र राज्य खादी ग्रामोद्योग मंडळ’ यांच्यातर्फे झाली. तेथे जिकडे पाहिलं तेथे मधमाशी पेट्या ठेवलेल्या दिसतात. आत जातानाच वेगवेगळ्या फुलांची बाग, फुलांचा मंत्रमुग्ध करून टाकणारा वास, भोवतालची दाट झाडी आणि त्या झाडीतून भिरभिरणाऱ्या माश्या, त्यांच्या पंखांचा होणारा आवाज हे सगळेच विलोभनीय होते. मा. बी. डी. महाडिक सरांनी आम्हांला वेगवेगळ्या माश्यांची पोळी दाखविली. सातेरी

माश्या, आग्या माश्या, फुलोरी मधमाश्या, त्यांनी तयार केलेला मध, त्याचे उपयोग, हे सरांनी आम्हांला खूप सोप्या शब्दांत सांगितले. त्या माश्यांपैकी आपल्याकडे सर्रास सातेरी मधमाश्या सापडतात.

त्यानंतर आम्ही महाबळेश्वर मार्केटमध्ये खरेदीसाठी गेलो. महाबळेश्वर मधील गुलाबी थंडी, परदेशी पर्यटकांची वर्दळ, लाकडी वस्तूंची दुकाने, स्ट्रॉबेरीची बाजारपेठ त्यातली वर्दळ, फोटोसेशनसाठी झालेली गर्दी आणि ही सगळी दृश्य कॅमेऱ्यात कैद करण्यासाठी आमची झालेली धावपळ, हे सगळं वातावरण आम्हांला मंत्रमुग्ध करून गेले. यानंतर आम्ही निसर्गाच्या सान्निध्यात मोहराने बहरलेल्या आमराईत घरून आणलेले डबे खायला बसलो. गाण्यांच्या भेंड्या खेळत, मनसोक्त गप्पा मारत आम्ही डबे खाल्ले.

नंतर आमचा अखंड प्रवास सुरू झाला. अखंड यासाठी की, नंतर कमीत कमी १५० किमी. चा प्रवास केला. आंबेनळी घाटातून जाताना प्रतापगडाचे पाठीमागच्या भागाचे विहंगम दृश्य आम्ही कॅमेऱ्यात कैद केले. वळणावळणाचा, चढ-उतारांचा, खोल दऱ्यांचा, झाडाझुडपांनी भरलेला आंबेनळी घाट उतरताना आमच्या डोळ्यांचे पारणे फिटले. हे सर्व अनुभवत आम्ही कोकणात प्रवेश केला.

‘ते निळे आभाळ,
ती धुंद सकाळ,
ती माती लाल,
ती हिरवी शाल,
तो पक्ष्यांचा बवाल,
तो गारवा मवाळ!’

हे सर्व कोकणात प्रवेश करताच क्षणी जाणवलं. कोकणातील लाल माती, उंच डोंगर, नारळ-सुपारींच्या बागा, आंबा-फणसांची झाडे, मातीच्या उतरत्या छपरांची

घरे, नागमोडी रस्ते, क्षितिजापर्यंत अखंड पसरलेला निळाशार समुद्र, समुद्रावरची मऊशार वाळू... हे सर्व कोकणची ओढ अधिकच वाढवत होते. एव्हाना अंधार पडला होता. श्रीवर्धन तालुक्यातील पर्यटनाच्या व धार्मिक दृष्ट्या महत्वाचे असलेल्या हरिहरेश्वर या धार्मिक ठिकाणी आम्ही मुक्काम केला. रात्री समुद्र दिसत नव्हता. पण आवाज मात्र कानी पडत होता आणि तो आवाजच समुद्रात जाण्याची उत्सुकता वाढवत होता.

दुसऱ्या दिवशी सकाळी लवकर उठून आम्ही तेथील सुंदर फोटो कॅमेऱ्यात कैद करू लागलो. नंतर आम्ही मंदिरात दर्शनासाठी गेलो. मंदिरातील पुरातन काळातील लाकडी पण सुंदर अशी रचना पाहून आम्ही थक्क झालो, त्यानंतर आम्ही समुद्रावर गेलो. सकाळी समुद्रावर गेलो असल्याने ओहोटीची वेळ होती. त्यामुळे समुद्रावर आपले खाद्य शोधण्यासाठी आलेले वेगवेगळ्या जातीच्या पक्ष्यांचे थवे, वालुकामय मृदा, खडकाळ प्रदेश तसेच अनेक शिंपले आम्ही पाहिले, ज्यांच्याबद्दल आम्ही अनभिज्ञ होतो. मग उगवत्या सूर्याचे फोटो कॅमेऱ्यात कैद करण्यासाठी आमची झालेली धावपळ हे सगळंच अकल्पनीय होतं.

नंतर आम्ही मुरूड-जंजिऱ्याकडे रवाना झालो. लहानपणापासून किल्ल्याबद्दल खूप काही ऐकलं होतं, पण आता किल्ला प्रत्यक्ष पाहणार होतो, आम्ही ‘दिधी’ मध्ये पोहचलो आणि दिधीतून बोटीने जंजिऱ्यासाठी रवाना झालो.

चारी बाजूंनी समुद्राच्या पाण्याने वेढलेला, दिधीतून कमीतकमी ३ किमी आत पाण्यात असलेला, हा किल्ला, उंच उंच बुरुजांनी नटलेला, चारी बाजूंनी खान्या पाण्याने वेढलेला, तरी पण आत गोड्या पाण्याचा साठा असलेला हा किल्ला. किल्ल्यातील भुयारी मार्ग, तोफखाना, नगरखाना, शिसमहाल, उंचीवरून दिसणारे किल्ल्याचे विलोभनीय दृश्य, आजूबाजूला उभे असणारे तट म्हणजे जणू काही आजही

लाटांपासून किल्ल्यांचे संरक्षण करतात असेच भासते. चारी बाजूंनी किल्ल्यांवर होणारा लाटांचा मारा, हे सगळच अभूतपूर्व होतं, हे पाहून आम्ही परत बोटीने 'दिघीत' यायला निघालो. बोटीत बसल्यानंतर बाजूला प्रचंड वाहणारा वारा, त्यामुळे हिंदोळणाऱ्या समुद्राच्या लाटा आणि त्यावर हलणारी आमची बोट हे सगळं काही क्षणात अंगावर शहारे आणत होतं, तर काही वेळा आनंद देवून जात होतं. हे सगळं अनुभवत आम्ही दिघीत केव्हा पोहचलो हे आम्हांलाच कळले नाही, मग आम्ही नारळाच्या गर्द झाडीत आणि सुपारीच्या बागेच्या शेजारी जेवणासाठी थांबलो. जंजिऱ्याचा संपूर्ण प्रवास पुन्हा-पुन्हा अनुभवण्याचा प्रयत्न करू लागलो.

जेवण संपवून आम्ही दाभोळमध्ये आलो, दाभोळमधून जेटीने आम्ही बाणकोटला जायला निघालो. तेव्हा दाभोळ मधून जेटीने केलेला प्रवास आम्हीच पाण्यावर चालतोयं की काय? असा आभास करून देत होता. इतक्यात माझे लक्ष पक्ष्यांकडे गेले, जर आपण हाताने दोन समांतर रेषा काढायला गेलो तर त्यासुद्धा चुकतील, पण पक्षी मात्र पाण्याला समांतर असे उडत होते. त्यांचे ते उडणे माझ्यासाठी प्रश्नचिन्ह तयार करून गेले. सुमारे १०० फुटांवरून आपले भक्ष्य पाहून ते अचूक टिपत होते. हा दैवी योगायोग आम्हांला पाहायला मिळाला हे आमचं भाग्य. हे सर्व मनसोक्त अनुभवत आम्ही बाणकोटमध्ये पोहोचलो. बाणकोटमधून केळशीच्या समुद्रकिनारी गेलो. तेथे अस्ताला जाणारा सूर्य पाहताना असे वाटले की, जणू काही दोन मित्र खूप प्रेमाने एकमेकांना मिठी मारत आहेत. समुद्राने सूर्याला स्वतःच्या कवेत घेण्यासाठी आपले बाहू पसरले आहेत. ते पाहताना आकाशानेही त्यांच्या त्या भेटण्यात वेगवेगळ्या रंगांची छटा दिली आहे आणि त्याला साथ देणारा पक्ष्यांचा किलबिलाट हे सगळं अभूतपूर्व, अविश्वसनीय होतं.

त्यानंतर आम्ही लोटा येथे जेवण केले आणि परतीच्या प्रवासाला लागलो, त्या दोन दिवसांची सहल आयुष्याला वेगळा आयाम देवून गेली, तो एक आयुष्यातील आनंदाचा सोहळा झाला.

थोडसं मनातलं

माथणे दिपाली तानाजी, बी. एस्सी. भाग १

कितीही ठरवलं तरी तुला,
विसरता येत नाही.
आठवणीत तुझ्या रमताना मात्र
सत्याचे भान उरत नाही ॥१॥

सगळं तुला सांगून सुद्धा,
मनात खूप उरलेलं.
पाहिलं... तर तुझ्याशी बोलण्यासाठी,
माझ मन खूप आतुरलेलं ॥२॥

आपल्याला जे आवडतं ते,
आपण करावं.
नाही तर दुसऱ्याची आवड जपण्याच्या नादात,
हे आयुष्य संपावं ॥३॥

काट्यात उमललेलं फूल अलगद
खुडता येतं.
मात्र तुझ्यापासून दूर जाणं आता
नकोसं वाटतं ॥४॥

वेड हे मन थोड्याश्या प्रेमासाठी,
इकडं-तिकडं फिरायचं.
पण सान्या जगभर फिरून शेवटी,
तुझ्याजवळचं यायचं ॥५॥

डोळ्यांतून वाहणारं पाणी कधी,
आपलं राहत नाही,
खंत याचीच वाटते की एकदा,
तुटलेलं नातं परत जोडता येत नाही ॥६॥

मी खुशी बोलतेय

शेजवळ सोनल चंद्रकांत, बी.एस्सी, भाग १

आत्मकथन

“मी एकुलती एक होते. माझ्या जन्मानंतर माझ्या घरच्यांच्या चेहऱ्यावर एक वेगळेच हसू होते. म्हणूनच माझ्या आई-बाबांनी माझं नाव 'खुशी' ठेवलं. पण माझ्या चेहऱ्यावर असणारं हसू म्हणजेच खुशी ही जोपर्यंत ते या जगात होते, तोपर्यंतच होती. प्रत्येकाला वेगवेगळी आवड असते. माझ्या बाबांना गाडी खूप वेगाने चालवण्याची आवड होती.”

आज माझं जीवन हे वेगळ्याच दिशेने चाललंय इतक्यात प्लॅटफॉर्मवरून रेल्वे गाडीच्या सुटण्याचा आवाज माझ्या कानावर आला. त्याक्षणी मला असं वाटत होतं की, आता माझं काम पूर्ण झालं आहे. आता मी जीव दिला तरी चालेल, पण मी जिथे बसले आहे. तिथून उठून रूळावर जाऊन झोपण्याइतपत ही माझ्यात आता त्राण नव्हतं. तुम्हांला वाटेल की, मी म्हातारी आहे की काय? पण नाही मी ११ वर्षांची एक मुलगी आहे. या वयात सर्व मुले-मुली खेळतात, बागडतात. पण मी मात्र माझ्या नशिबाने मांडलेल्या खेळाबरोबर खेळत होते.

मी एकुलती एक होते. माझ्या जन्मानंतर माझ्या घरच्यांच्या चेहऱ्यावर एक वेगळेच हसू होते. म्हणूनच माझ्या आई-बाबांनी माझं नाव 'खुशी' ठेवलं. पण माझ्या चेहऱ्यावर असणारं हसू म्हणजेच खुशी ही जोपर्यंत ते या जगात होते, तोपर्यंतच होती. प्रत्येकाला वेगवेगळी आवड असते. माझ्या बाबांना गाडी खूप वेगाने चालवण्याची आवड होती. मग गाडी चालवताना मागे कुणी बसलेले असो अथवा नसो, त्याची त्यांना काहीच काळजी नसायची. असेच एके दिवशी माझे बाबा खुशी, खुशी करत माझ्या जवळ आले, मी झोपेतून उठत नसतानाही त्यांनी मला उठवले आणि अलगद काळजाशी धरून माझी पप्पी घेतली. जशी काय त्यांना

चाहूलच लागली होती. काळीज आणि काळजाचा तुकडा दूर होण्याची! नंतर त्यांनी मला खाली ठेवले आणि आईला, आजीला जातो म्हणाले व गाडी घेवून निघून गेले.

बाबा निघून गेल्यावर आईने माझे आवरले आणि मग मी ही शाळेत निघून गेले. माझ्या वडिलांचेही आई-वडील लहानपणीच वारले होते. त्यांनी पोरकेपणातूनच सगळं काही मिळवलेलं. त्यांच्या मावशीनेच त्यांचा संभाळ केला होता, कारण त्या दोघांना दुसरे कुणीच नातेवाईक नव्हते. या सर्व गोष्टी मला बाबांनी सांगितल्या होत्या. मी आताही

बाबांच्या मावशीलाच आजी म्हणून हाक मारायचे. मी शाळेत गेल्यावर, माझी आई तिचे घरचे काम आवरत असतानाच तिला फोन आला की, हायवेवर या फोन मालकाचा अपघात झाला आहे. आम्ही त्यांना जवळच्या श्रद्धा हॉस्पिटल अंधेरी येथे घेऊन जात आहे. तुम्ही लवकर या हे ऐकताच माझ्या आईच्या हातातला फोनच खाली पडला. तो आवाज ऐकून देवपूजेला बसलेली आजी लंगडत

लंगडत बाहेर आली. पण तोपर्यंत माझ्या आईच्या डोळ्यातून पाण्याचे थेंब गळत होते. आजी बाहेर आल्यावर तिने माझ्या आईला विचारले, “अगं, सुनबाई, काय झाले? का रडते आहेस?” तर त्यावेळी तिला नीट बोलताही येत नव्हते. तरीही तिने थरथरत्या ओठांनी बाबांच्या अपघाताविषयी आजीला सांगितले. हे ऐकून आजीच्याही पायाखालची

जमीन सरकली. तरीही त्यातून दोघी एकमेकींना आधार देत दवाखान्यात गेल्या. तेथील परिस्थिती पाहून आईचा आणि आजीचा आधार तीळ तीळ तुटायला लागला.

तरीही रडत रडत तिने डॉक्टरांना बाबांविषयी विचारले. डॉक्टरांनी तिला सांगितले, “हे पहा, त्यांना सगळ्यात जास्त मार हा मेंदूला लागल्यामुळे त्यांचे मेंदूचे ऑपरेशन करणे गरजेचे आहे. भावनेच्या आहारी जाऊन आणि आपल्या कुंकवाच्या प्रेमाखातर पैशाचं न विचारता ऑपरेशन करा पण माझ्या मालकांचा जीव वाचवा असे सांगितले. पण खरे सांगायचं तर बाबांना दवाखान्यात घेऊन आलेल्या लोकांच्या सांगण्यानुसार बाबांचा अपघात हा वेगाने गाडी चालवल्यामुळे झाला होता. पण मलाही असं वाटतं की, त्यांनी एकदा तरी आमच्या सगळ्यांचा विचार करायला हवा होता. तोही त्यांनी केला नाही आणि याच देशात राहूनही त्यांनी या देशाने बनवलेल्या वाहतूक नियमांचे उल्लंघन केले. या नियमांप्रमाणे जर त्यांनी हेल्मेट वापरलं असतं तर त्यांना डोक्याला मारही कमी लागला असता. पण माणसाची विपरीत बुद्धी विनाशाकडे त्याला घेऊन जाते, असचं बाबांच्या बाबतीतही घडलं असावं.

डॉक्टर बाबांचे ऑपरेशन करत असताना आई आणि आजी दोघीही देवाजवळ त्यांच्यासाठी प्रार्थना करत होत्या. मात्र त्यांच्या या प्रार्थनेला यश मिळालेच नाही. डॉक्टरांनी केलेलं ऑपरेशन हे काही सक्सेस झाले नाही आणि त्यातच माझे बाबा गेले. मी त्यावेळी चौथी इयत्तेत होते. गोड गोजरी फुलपाखरांसारखी उडणारी एक छोटीशी आई-बाबांची गुलाबाची कळी होते. मी असणाऱ्या शाळेत आम्हांला ठोंबरे आडनावाच्या शिक्षिका शिकवायला होत्या. माझ्या एवढीच त्यांचीही मुलगी होती. ती आणि मी एवढ्या जुळ्या बहिणीसारख्याच दिसायचो. त्यांनी त्या दिवशी आम्हांला बाबांविषयी कविता शिकवली होती ज्यात एका छोट्या मुलीचे बाबा मरतात आणि ती त्यांना पुन्हा घरी या म्हणून हट्ट करत असते. त्या कवितेच्या आठवणाऱ्या ओळी मी तुम्हांला सांगते,

“बाबा शोधून शोधून दमले आता मी तुम्हांला
कुठे गेलात तुम्ही
त्या देवाच्या घरी

मला तुमची आठवण येते
पुन्हा या ना आपल्या घरी.”

ही कविता शिकवून झाल्यावरच माझ्या घरून बाईना फोन आला होता. हे ऐकून बाईनाही खूप वाईट वाटलं होतं, पण त्यांनी त्यांच्या डोळ्यातील अश्रूंना डोळ्यातच ठेवलं आणि मला माझ्या घरी सोडायला आल्या. घराजवळ आले तेव्हा तिथे खूप गर्दी झाली होती. आतून रडण्याचा आवाज येताच मी बाईचा हात सोडून पळत घरात जायला निघाले, पण माझे पाय तर उंबरठ्यावरच अडकले. कारण उंबरठ्याजवळच आत माझ्या बाबांना पांढऱ्या कापडात गुंडाळलेले होते आणि माझ्या आई आणि आजी हंबरडा फोडून रडत होत्या. हे पाहून मलाही रडू कोसळलं आणि मी ही रडत-रडत जाऊन बाबांना मिठी मारली. माझी अवस्था त्या फुलपाखरासारखी होती. ज्या फुलावर बसावे त्यात मधच उरलेला नसावा. ज्यांच्यासाठी मी या दुनियेत आले तेच आज मला सोडून गेले होते. त्यानंतर माझ्या बाबांना अग्नी दिली गेली. त्या अग्नीच्या ज्वाळांनी माझं शरीर आतापर्यंत भाजतंय, कारण ते चटके अजूनही मी सोसतेय. त्यानंतर आम्ही बाबांच्या ऑपरेशनसाठी झालेल्या खर्चाची रक्कम देण्याकरीता आमचं घरदार सगळं काही विकलं. आई मला आणि आजीला घेऊन चालत होती. आम्ही तिघीही बाबांच्या आठवणीत चालत असतानाच मी अचानक आईला विचारलं, “आई, आता आपण कुठं जायचं? तेव्हा ती म्हणाली रस्ता नेईल तिकडे जायचं. चालत असताना अचानक आजीला चक्कर आली. घाम येऊन तिने तिथेच प्राण सोडला. त्या रस्त्यावर बाजूच्या ओसाड माळाखेरीज दुसरी कोणतीही वस्ती अथवा एखादं गाव दिसत नव्हतं. तेव्हा आईने आजीचं डोकं माझ्या मांडीवर ठेवलं आणि ती पाहत होती की, कुणी आपल्या मदतीला येते का? पण त्या जागेवर मदतीसाठी कुणीही माणूस दिसत नव्हतं. तेवढ्यात तिला झाडे लावण्यासाठी खोदलेला खड्डा दिसला. तो खड्डा एका टोचीच्या दगडाने खोदून तो जरा मोठा केला. पण तो आजीला झोपवण्याइतका मोठा नव्हता. तरीही आम्ही दोघींनी रडत रडत तिला कशी तरी त्या खड्ड्यात आपून बसविली आणि तिचं अंतिम दर्शन घेऊन पुन्हा रस्त्याने चालणं सुरू केलं. चालताना कधी-कधी तर मला थकवा यायचा, पण मला आईचा आधार बनायचं होतं. सूर्याच्या

तीव्रतेने तापलेल्या रस्त्यावरून चालताना माझ्या कोवळ्या पायांना चटके बसायचे. पण मी माझ्या चेहऱ्यावरून आईला ते कधीच कळून द्यायचे नाही.

रस्त्यावरून चालताना वेगाने आलेल्या गाडीने माझ्या आईला धडक दिली आणि मी आई म्हणून ओरडत तिच्याजवळ गेले. पण त्या गाडीवाल्याने त्याची गाडी उभी सुद्धा केली नाही. तो निघून गेल्यावर मी मात्र रडत होते. माझी आई काहीच बोलत नव्हती. म्हणून मी तिला हलवून उठवत होते. मग ती १५ मिनिटांनी शुद्धीवर आली. पण ती शुद्धीवर येण्यापूर्वीच तिच्या डोक्याला झालेल्या जखमेवर मी रक्त वाहू नये, म्हणून तिच्या साडीला म्हणजेच साडीच्या पदराला थोडेसे फाडले आणि त्याने तिचे डोके बांधले. ती शुद्धीवर आली तेव्हा तिला नीट चालताही येत नव्हते. तरीही ती मला धरून चालत होती. पण आम्ही दोघी एका गावात पोहोचलो. तिथे जाईपर्यंत तिची तब्येत खूपच बिघडली. तिला जागेवरून हलताही येत नव्हते. अशावेळी मी काय करावं, हे मलाही सुचत नव्हतं. मलाही खूप भुक लागली होती. मग मी तिथे लोकांच्याकडे भीक मागायचे. मग मला कुणी पैसे द्यायचेत तर कुणी मला खायला दिलेले खायला घेऊन मी आनंदाने पळत माझ्या आईकडे जायचे आणि मी व आई ते खायचो. रोज मी माझ्या आईसाठी आणि स्वतःसाठी खायला घेवून यायचे. पण आज मी येईपर्यंत माझ्या आईने मी ज्या वाटेवरून येते त्या वाटेकडे डोळे उघडे ठेवून या जगाचा निरोप घेतला होता. मी तिच्याजवळ जावून माझ्या छोट्या हातांनी तिचं डोकं उचलून मांडीवर घेवून रडत होते. ते पाहून त्या गावकऱ्यांनीच माझ्या आईला दहन दिले.

बाबा गेले त्यावेळी फक्त मी बाबांशिवाय अनाथ होते पण आज मी नक्कीच अनाथ आणि पोरकी झाले होते. मला रात्रीची खूप भीती वाटायची. थंडीत मी झाडाखाली माझ्या आई, बाबा आणि आजूच्या आठवणीत रडत-रडत झोपायचे. थंडीने माझं शरीर थरथर कापायचे, पण अंगावरती शाल घालणारी आणि मायेने हात फिरवणारी आई, आता मात्र माझ्या बरोबर नव्हतीच ना! मला कधी-कधी प्रश्न पडायचा देवाने मला असा जन्म का दिला असेल? पण मला आठवतंय, माझी आई म्हणायची, “देव जे करतो त्या पाठीमागे नक्कीच काहीतरी कारण असतं. त्यामुळे तो जसा

आपल्याला ठेवील तसं आपण राहायचं.” पुन्हा मी नव्यानं उठून भीक मागायचे. कारण त्याशिवाय माझ्याकडे कुठला पर्यायच नव्हता. रोजच्याप्रमाणे मी भीक मागत असताना तिथे एक काका काकू आले. ते म्हणाले तू आमच्याबरोबर चल, आम्ही तुला आमच्या मुलीसारखं संभाळू. मी नाही म्हणत असतानाही ते मला त्यांच्या घरी घेऊन गेले.

मलाही वाटलं खरंच हे मला माझ्या आई-बाबांसारखं सांभाळतील. पण प्रत्येकजण आपल्या चपलेला जपतो तसं दुसऱ्याच्या मुलालाही जपत नाही हेच खरं. त्यांनी मला त्यांच्या घरी आणले. पण घरी आणल्यानंतर मी पाहिलं तर त्यांना दोन माझ्यापेक्षा मोठी मुलं आणि एक लहान मुलगीही होती. त्यांनी मला मोलकरणीगत वागवलं. मला त्या घरातील सर्व कामे करायला लावायच्या आणि जेवायला देताना मात्र कोरभर भाकरी माझ्या पुढ्यात फेकायच्या,. नाही तर मग त्यांच्या मुलांना वाढलेल्या जेवणातील उष्टे जेवण त्या मला द्यायच्या. स्वतःच्या मुलांची खूप काळजी घ्यायच्या आणि मी हे काम करणार नाही म्हटलं, तर माझ्या पाठीत त्यांच्या पाच बोटांचा वळ उठवायच्या. माझ्या आई-बाबांचे पाच बोट असणारे हात हे माझ्यावरून प्रेमाने फिरवण्यासाठी होते. म्हणून मी त्यांचा जाच न सहन करता पळून जाण्याचा निर्णय घेतला.

दुसऱ्या दिवशी पहाटेच मी त्या घरातून पळाले. आणि तिथून चालत-पळत मिळेल त्या रस्त्याने एका स्टेशनवर पोहोचले. तिथे आले तेव्हा माझ्या बाजूला एक पिशवी पडलेली दिसली. मी पाच दिवस उपाशी असल्यामुळे भुकेच्या भावनेपोटी ती पिशवी उचलली पण पिशवी खोलल्यावर त्यात मला एक वही आणि पेन सापडला. मी शाळेत असताना खूप हुशार होते. त्यामुळे चौथीत असूनदेखील मला वाचायला आणि लिहायला व्यवस्थित जमायचे. मी विचार केला की, माझ्या आनंदीत असणाऱ्या घरात राहणाऱ्यापैकी आता मी एकटीच उरली आहे. पाच दिवस उपाशी असतानाही मी अजून जगते आहे, याचा अर्थ देवाने मला कोणत्यातरी चांगल्या कारणासाठी जगवलंय, म्हणून मग मी माझी व्यथा मांडण्यासाठी लिहायला सुरुवात केली. कारण मी पोरकी झाले, माझ्यासारखी दुसरी आणखी कोणतीही खुशी अनाथ नको व्हायला. तिच्या चेहऱ्यावर असणारे हसू निघून नको जायला.

माझ्या बाबांनी जे केले ते तुम्ही करू नका. देशात राहता, अभिमानाने रहा आणि देशांचे कायदे, नियम यांचा सन्मान करा. त्यांना मोडू अथवा विसरू नका. वाहतुकीचे नियम पाळा. एका छोट्या गोष्टीमुळे आमच्या कुटुंबाची घडी विस्कटली. तुम्ही ती छोटी चूकच करू नका.

“पाळा नियम वाहतुकीचे, जीवन सुखी करा कुटुंबाचे”

तुम्ही विचार कराल पुढे खुशीच काय झालं? तर मी माझं काम पूर्ण केलं आणि काम पूर्ण होता क्षणी मी उपाशी असल्यामुळे मला चक्कर आली. मी चक्कर येऊन तिथे बाकड्यावर पडले होते. माझे कपडे मळलेले फाटलेले होते. मी ज्या रेल्वेखाली जीव द्यायला जाण्यासाठी इच्छा माझ्या मनात व्यक्त करत होते. त्याच रेल्वेने देव स्वतः माझ्यासाठी धावून आला. ते हिंदीत म्हणतात ना, “भगवान के घर पर देर है, अंधेर नहीं।” तो देव माझ्यासाठी त्या ठोंबरे बाईंच्या रूपातून आला. त्यांनी मला रेल्वेस्टेशनवरून उचलून दवाखान्यात नेले. दवाखान्यात गेल्यावर, मी शुद्धीवर आल्यावर त्यांनी मला जवळ घेतलं. मायेने कुरवाळलं. जशी मला माझी आईच पुन्हा भेटल्यासारखं वाटत होतं आणि मग मी त्यांच्यासोबत त्यांच्या घरी गेल्यावर मी बाईंना त्यांची मुलगी नेहा कुठे आहे हे विचारलं. तेव्हा त्यांनी मला सांगितलं, तिच्या हृदयाला छिद्र असल्यामुळे ऑपरेशनमध्ये ती वाचली नाही, ती आता या जगात नाही.

खुशी तू आम्हां दोघांना तुझे आई-बाबा समजून आमच्या बरोबर राहशील आणि त्या दोघांनीही मला मिठी मारली. मी माझ्या पालकांना गमावलं होतं आणि त्यांनी त्यांच्या एकुलत्या एका मुलीला. त्यामुळे त्यांच आणि माझं दुःख सारखेच होतं. माझ्या मदतीला शेवटी का होईना पण देव आला. पण तसा तो प्रत्येकासाठी येईलच असं नाही. म्हणून मी विनंती करते, तुम्हां सर्वांना महागडी वस्तू घेताना तुम्ही चारदा विचार करता. मग तसाच गाडी चालवतानाही एकदा आपण नसल्यावर आपल्या कुटुंबाची अवस्था काय होईल याचा विचार करा. मी आता माझ्या या नव्या आई-बाबांसोबत विदेशात राहते. पण म्हणून मी माझ्या मायदेशाला अथवा माझ्याबरोबर घडलेल्या कोणत्याही प्रसंगाला विसरलेले नाही. मी आता स्वतःही वाहतूक नियम पाळते आणि दुसऱ्यांनाही पाळायला लावते. कारण माझ्या

आयुष्याला बसलेले चटके हे त्या न पाळलेल्या वाहतूक नियमांमुळेच बसले.

“पुस्तक हेच गुरु”

जाधव पूजा सखाराम, बी. एल्सी. भाग २

पुस्तक हेच माझे गुरु,

त्यापासूनच झाले जीवन हे सुरू.

लहानपणी चाले मी तुरूतुरू,

आणि बोले चुरूचुरू.

पुस्तक घेऊन चित्र पाही,

उलट सुलट मी रेखाटत राही,

समाधान न होई काहीही,

त्यासोबत घोळत राही,

शाळेत गेले, बाराखडी झाली सुरू.

मुळाक्षरे झाली संवंगडी,

मुळाक्षरांबरोबर खेळता, खेळता

वय वाढू लागले.

वाचन मला आवडू लागले.

वाचन वाढू लागले.

विचार खोलवर रुजू लागले,

बघता बघता त्या झुडूपाचे वृक्ष झाले,

त्याच वाचनामुळे संस्कार व

विनयशीलता मनी लाभले.

पाटण परिसरातील लोकगीते : एक अभ्यास

जाधव पूजा तानाजी, बी.ए. भाग ३

संशोधन

“मानववंशशास्त्रीय दृष्टीनेही मौखिक वाङ्मयाला महत्त्व आहे. त्यातून ऐतिहासिक, सामाजिक, धार्मिक, सांस्कृतिक व भाषिक या विशेषांचे दर्शन घडते. बदलत्या समाज जीवनाबरोबरच लोप पावत चाललेल्या संस्कृतीचा आणि त्यांच्या मौखिक वाङ्मयाचा अभ्यास करणे गरजेचे आहे. ही बोली समाजाचे सामाजिक व सांस्कृतिक संचित असते. म्हणून लोकगीतांचे संकलन, संशोधन व अभ्यासाची गरज आहे.”

प्रास्ताविक -

भारतात बहुसांस्कृतिकता दिसून येते. विविधतेतून एकता हे आपले विशेष आहे. एका विशिष्ट लोकसमुहाची एक विशिष्ट लोकसंस्कृती असते. संस्कृती याचा अर्थ जीवन जगण्याची पद्धती. लोकसंस्कृती ही त्या लोकसमुहाच्या लोकसाहित्यातून अभिव्यक्त होत असते. एखादी भाषा नामशेष होते म्हणजे काय होते? वास्तविक पाहता ही अचानक होणारी प्रकिया नसून ती हळूहळू घडत जाते. आधीच्या पिढ्यांचा अविभाज्य भाग असणारी भाषा पुढच्या पिढीसाठी अनोळखी बनते. हे खरे तर भाषेचे मरणच असते. केवळ भाषेचेच नाही, तर एका लोकसंस्कृतीचे मरण असते. कारण भाषा हीच संस्कृतीला अभिव्यक्त करत असते. यातून समृद्ध अशा लोकसाहित्याची निर्मिती होत असते.

बदल हाच जीवनाचा स्थायीभाव म्हणत वास्तवाला सामोरे जाण्यात व्यावहारिकता असली, तरी इतिहास आणि लोकसंस्कृतीच्या अभ्यासासाठी तसेच या भाषिकांना जाणून घेण्यासाठी त्याचे लोकसाहित्य जपण्याची गरज आहे. या गरजेतूनच लोकगीतांचे संकलन आणि संस्कृतीचा अभ्यास हा महत्त्वाचा विषय संशोधनातून मांडला आहे.

विषयाचे महत्त्व -

भारतात मौखिक साहित्याची मोठी परंपरा आहे. हे साहित्य काळाच्या ओघात नष्ट होण्याच्या मार्गावर आहे. मानवी संस्कृतीचा अभ्यास करणाऱ्यांना मौखिक परंपरेतील साहित्याविषयी आस्था आहे. भाषेच्या अभ्यासाच्या दृष्टीनेही बोलली जाणारी भाषा महत्त्वाची असल्याने हे साहित्य भाषा अभ्यासकांसाठीही महत्त्वाचे आहे. मौखिक वाङ्मयात परंपरागत लोकजीवनाचा शब्दबद्ध आविष्कार होत असतो.

मानववंशशास्त्रीय दृष्टीनेही मौखिक वाङ्मयाला महत्त्व आहे. त्यातून ऐतिहासिक, सामाजिक, धार्मिक, सांस्कृतिक व भाषिक या विशेषांचे दर्शन घडते. बदलत्या समाज जीवनाबरोबरच लोप पावत चाललेल्या संस्कृतीचा आणि त्यांच्या मौखिक वाङ्मयाचा अभ्यास करणे गरजेचे आहे. ही बोली समाजाचे सामाजिक व सांस्कृतिक संचित असते. जुन्या लोकांबरोबरच ही गीते संपणार आहेत, त्याचबरोबर संस्कृती संपणार आहे, म्हणून लोकगीतांचे संकलन, संशोधन व अभ्यासाची गरज आहे.

उद्देश -

१. लोकगीतांचे संकलन करणे.
२. लोकगीतातून लोकसंस्कृतीचे जतन करणे.
३. एका विशिष्ट लोकसंस्कृतीचे दर्शन घडविणे.
४. इतिहास आणि लोकसंस्कृतीचा अभ्यास करणे.
५. मौखिक साहित्याच्या अभ्यासातून बोलीचा अभ्यास करणे.

संशोधन पद्धती -

प्रस्तुत संशोधनासाठी क्षेत्रीय संशोधन पद्धती वापरली आहे. माहितीचे/गीतांचे संकलन करण्यासाठी वेगवेगळ्या गावातील स्त्रियांकडून त्यांना येणाऱ्या गीतांचा संग्रह केला आहे.

आशय विश्लेषण -

लोकसाहित्याचे विशेष म्हणजे ते लोकभाषेतून चालत आलेले असते. त्यामुळे त्याची रचना वैशिष्ट्यपूर्ण वाटते. लोकगीते विविध विषयांवर रचलेली पाहायला मिळतात, ओवी, कथागीते, पौराणिक विषयावरील कथात्म लोकगीते, फेरावरची गाणी, नागपंचमीची गाणी, हादगा, उपनयन, न्हानुलीचा विधी, विवाहप्रसंगी गायली जाणारी गीते,

लोकसंस्कृतीच्या उपासकांची गाणी, लावणी, पोवाडा, गवळण असे विविध विषय पाहायला मिळतात.

भारतीय जीवन धारणांमध्ये मन-लोकमन जडित घडित होत असते. पिढ्यान्पिढ्या वारसा जतन करत लोकसंस्कृतीचा आविष्कार होत असतो. त्यातील लोकगीते हा परंपरागत आणि जनमाणसांत रूजलेला लोककलाप्रकार पाहायला मिळतो. एखाद्या व्यक्तीची नाममुद्रा घेऊन उभा नसलेला, समाजाच्या सर्व घटकांचे प्रतिनिधीत्व करणारा, श्रम करताना, विधी-कार्ये करताना, सन-उत्सव साजरे करताना लोकांकडून लोकभाषेत उत्स्फूर्तपणे छंदोबद्ध, ग्येय पद्धतीने आविष्कृत होणारा हा लोकाविष्कार आहे. लोकगीते ही लोकजीवनाची पार्श्वभूमी म्हणून येत नाहीत; तर ती लोक समुहाच्या जीवन जगण्याचा एक भाग म्हणून प्रकट होत असतात. जीवनाशी संबंधित असणाऱ्या विविध जीवन सरणीतून त्याला लय प्राप्त होत असते. ही लोकगीते शास्त्रीय नियमांची विशेष अशी पर्वा न करता सामान्य लोक व्यवहाराच्या उपयोगासाठी माणसे आपल्या भावना व आनंद व्यक्त करताना, वाणीचा सहज आणि छंदोबद्ध आविष्कार करतात.

‘दिवाळी दसरा

माझ्या जीवाला आसरा

बंधु माझ्याला ववाळीते

सन नव्हं त्यो दुसरा’

दसऱ्याच्या वेळी भावासाठी नातेसंबंध व्यक्त करणारं, त्यातील जिव्हाळा, प्रेम व्यक्त करणारं हे गीत किती सुंदर भावना व्यक्त करून जाते. हे या लोकगीतांचे वैशिष्ट्य म्हणता येईल. लोकगीते ही कोणत्याही विषयावर रचली जाऊ शकतात. कारण ती लोकमनाची भावनाभिव्यक्ती असते. ती अशिक्षितांची निर्मिती आहे, म्हणूनच त्यांना शास्त्रीय नियमांचे बंधन नसते. लोकगीतांमध्ये स्थानिक देवांवर ही गीते रचलेली पाहायला मिळतात. पाटण परिसरातील वाल्मिकी देवाबद्दल रचलेले हे गीत.

‘मी का ग गोसावी गुरू केला

माझ्या मनाच्या घागरी

आज ग अटिंग्या वनात

वाल्मिकी देवाची नगरी’

परिसरातील स्थानिक देवांवरही त्यांची नैसर्गिक व भौगोलिक वैशिष्ट्ये विचारात घेऊन ही गीते रचलेली पाहायला मिळतात. अशा प्रत्येक देवावर गीते रचलेली असतात. त्याचप्रमाणे पंढरी वारीचे गीतही, ‘मी का पंढरीला जाते’ यातून देवाबद्दलचा भाव व्यक्त होत असतो.

एक सुंदर जात्यावरच्या गीताचे उदाहरण,

‘माझं सरल दळायान

सरलं म्हणून सुटइले

जात्याच्या धन्याला

औख मागुन उठइले’

आज जात्यावर दळण दळणे हा प्रकारच पूर्णपणे मोडित निघालेला आहे. जात्यावरची गीते ही श्रमगीते म्हणून पाहावी लागतात. पूर्वीच्या काळी स्त्रिया जात्यावर दळताना अशा प्रकारच्या ओव्या ऐकायला मिळायच्या. जातं ही वस्तूच पाहायला मिळायची नाही, तिथं दळण आणि जात्यावरची ओवी कुठून येणार? ही खंत आहे, अपवाद म्हणजे, आज खेड्यापाड्यात पिठाच्या गिरण्या आल्या तरी जातं बहुसंख्य घरातून गेलेलं नाही. ते श्रद्धेचं, भावनांचं ठाणं आहे.

आज बदलत्या समाजजीवनाबरोबरच आपण ही गीते विसरत चाललो आहोत. कारण आधुनिकीकरणाच्या गर्तेत आपले सण साजरे करण्याची पद्धत खूप संकुचित झाली आहे. काही सण बहुतांश साजरे होताना दिसत नाही. जसे की, नागपंचमी, हादगा हे सणच साजरे केले जात नाहीत.

‘‘पंढरी जाई, कातरी पान

गौराई नेसली, पिवळा पितांबर

नेसुनी-नेसुनी गेली वारुळाला

वारुळाचा नागराजा धरी पदराला

अरे-अरे नागराजा

आम्ही काय केले

कुंकवाचा धनी आम्हांला शंकराने दिला?’’

माहेराला आलेली माघारीन वारुळाला जाते आणि वारुळातल्या नागराजाचं पूजन करताना हे गीत म्हणते, अशा प्रकारे प्रत्येक सणाच्या वेळी त्या सणाच्या रूढी सांगणारी गीते रचली गेलेली आहेत. वारुळाला जाणे, वारुळातल्या नागराजाचं पूजन करणे ही पद्धतच नसेल तर, आमची संस्कृती संक्रमित कशी होणार. वटपौर्णिमेला वड पूजणाऱ्या आमच्या सावित्री वडाच्या एका डहाळीला फेऱ्या घालून पूजा करतात. त्यापाठीमागचे शास्त्रच कधी जाणून घेत नाहीत. आपणही शास्त्र, परंपरा, सण साजरे करण्याची पद्धत सांगणारी आमची लोकगीते जतन, संकलन करण्याची गरज आहे. एक दिवस आमची आजी बोलता-बोलता एक उखाणा सांगून गेली. त्यात तिने मराठी वर्षातील बारा सणांची क्रमवार माळ गुंफली होती, हे किती वैशिष्ट्यपूर्ण आहे. मराठी महिने, त्यात साजरे केले जाणारे सण हे एका उखाण्यात सामावणे म्हणजे किती कुशलता आहे. ही आमची अशिक्षित पिढी एक सांस्कृतिक ठेवण ठेऊन जाते. ती फक्त आपणाला जतन, संकलन करण्याची गरज आहे. या म्हातान्या माणसांबरोबर ही गीतेही संपणार आहेत. म्हणून त्याचे संवर्धन हे खूप महत्त्वाचे आहे.

लग्नविधीच्या वेळी गायली जाणारी गीते यामध्ये लग्न ठरल्यापासून ते मुलीची पाठवणी करेपर्यंत जे काही विधी संपन्न होत असतात, त्यासाठी गीते रचलेली आहेत.

‘आई मी फसले, पाटावरी बसले
माहेर विसरले गं आई, मी माहेर विसरले’

लग्न होऊन सासरी निघालेली मुलगी आपली माहेराबद्दलची ओढ व्यक्त करताना म्हंटलेले हे गीत. लोकगीतांचे खास वैशिष्ट्य म्हणजे, ती बोलीभाषेतून संक्रमित होतात. भाषेच्या अभ्यासाच्या दृष्टीने ही बोलली जाणारी भाषा महत्त्वाची असल्याने हे लोकसाहित्य भाषा अभ्यासकांसाठीही महत्त्वाचे आहे.

‘आला भादवियाचा महिना
गवर लागली फुलायला,
बंधु लागलं बोलायला
जातो बहिणीला आणायला’

गौरी गणपतीच्या सणासाठी बंधू माहेरपणासाठी बहिणीला आणायला निघाल्याचे हे फेरावरचे गीत यामध्ये कौटुंबिक नातेसंबंधांना हात घातलेला दिसतो. ही फेरावरची गीते सासू-सून, नणंद-भावजई आणि अशा अनेक

कौटुंबिक नातेसंबंधावर, सामाजिक विषयावर रचलेली पाहायला मिळतात. ही गीते फेर धरून गायली जातात. सणाच्या वेळी स्त्रिया एकत्र येतात आणि हा खेळ खेळतात. यातून दबलेल्या स्त्रीभावना व्यक्त होताना दिसतात. अशा प्रकारे, बारशाच्या वेळी गायली जाणारी पाळणा गीते यामध्ये राम, कृष्ण, मारुती अशा देव-देवता आणि महान पुरूष, संत यांचे पाळणे गाऊन बारशाच्या दिवशी त्या बाळाला प्रेरणा दिली जाते, त्याच्या जन्माचा आनंद व्यक्त केला जातो.

लोकगीते ही कोणत्याही विषयावर रचली जाऊ शकतात. त्यांच्या वर्ण्य विषयांची व्याप्ती खूप मोठी आहे. त्याचे प्रकार पाडणे अवघड जाते.

संशोधनामध्ये निघालेले निष्कर्ष -

१. लोकगीतातून लोकसंस्कृतीचे वहन होत असते.
२. श्रमपरिहारातून याची निर्मिती होत असते.
३. पुढच्या पिढ्यांवर संस्कार घडविण्याचे काम या लोकगीतातून होत असते.
४. रंजनातून प्रबोधनाचे काम केले जाते.
५. ही निर्मिती कोणा एकट्याची नसून समूहाची निर्मिती असते.
६. लोकगीते एका पिढीकडून दुसऱ्या पिढीकडे मौखिक परंपरेने संक्रमित होत असतात.
७. लोकगीतांच्या संवर्धनाचे कार्य स्त्रियांनी मोठ्या प्रमाणात केल्याचे दिसते.
८. लोकगीते श्रवणीय, ग्येय, पारंपारिक संगीताची साथ असलेली असतात.
९. जाती-जमातीनुसार यांच्या सादरीकरणात बदल होऊ शकतात.
१०. या गीतातून श्रद्धा, रितीरिवाज पुढील पिढीकडे संक्रमित होत असतात.
११. हे निरक्षरांनी निर्माण केलेले वाङ्मय आहे.

उपाययोजना -

१. हे अशिक्षितांचे वाङ्मय सुशिक्षितांकडून जतन व संकलन केले जावे.
२. संशोधनाची गरज आहे.
३. सण-समारंभाची परंपरा आणि त्यातून लोकगीतांचा वापर व्हावा.
४. प्रत्येक जाती-जमातीनुसार गीतांची स्वतंत्र ग्रंथांची

सिद्धता करता येऊ शकते.

भारतासारख्या वैविध्यपूर्ण देशात काही बोली नामशेष होण्याच्या मार्गावर आहेत. ही बाब आपण गांभिर्याने घेतली पाहिजे. या भाषांच्या रूपाने आपण आपल्या संस्कृतीचा काही भागही गमावणार आहोत. त्यामुळे त्या भाषेतील लोकगीते, लोककथा, म्हणी, वाक्यप्रचार अशा प्रकारच्या लोकसाहित्यांचा संग्रह करण्याची गरज आहे.

आजही ग्रामीण भागात स्त्रिया ही लोकगीते गाताना दिसतात. या लोकांनंतर ही गीते संपणार आहेत. त्यामुळे मौखिक वाङ्मयाचा अभ्यास, संकलन, संशोधन व संपादन करणे महत्त्वाचे आहे. अशा संपादनातून महाराष्ट्राची सांस्कृतिक विविधता, चालीरिती, जीवनपद्धती, भौगोलिक विविधता या अनुषंगाने नवीन माहिती उपलब्ध होऊ शकते. अनेक नवीन शब्दांची, म्हणींची भर मराठी भाषेत पडू शकते.

ताईचं काळीज

ढोपरे अंकिता भाऊ, बी. ए. भाग २

कुणास ठाऊक का ?

पण काळीज माझं तुटतच होतं.

आईच्या पाठीमागे तुझी काळजी घेणारे मन,

तुझ्या चिंतेत मात्र रडतच होतं.

जीवनाचा रस्ता चुकली आहेस तू,

हे तुला सांगत होतं.

पण समाजाच्या विळख्यात एवढी अडकली होतीस तू,

की वेड्या ताईकडे तुझं लक्षच नव्हतं...

पावसाळ्या पाखरासारखे डोळे मात्र तुझी वाट पाहतच होते.

आता मात्र डोळ्यातलं पाणी सुकलं होतं

पण चिंतेने काळीज मात्र तुटतच होतं.

तरीसुद्धा वेड्या ताईकडे तुझं लक्षच नव्हतं...

मैत्रीण

माथणे दिपाली तानाजी, बी. एस्सी. भाग १

आयुष्याच्या वाटेवर चालताना आलेत जरी अडथळे,

त्यातून निघणारी वाट ही तूच.

खचून जरी गेले मी पण,

त्यातही आधार देणारी तूच ॥१॥

संकटे असतील जरी खूप पण,

त्यातूनही मला सावरणारी तूच,

अश्रू जरी डोळ्यांत साचून आले,

तेव्हाही मला समजावणारी तूच ॥२॥

आयुष्याच्या वळणावर घेतलाच जरी मी चुकीचा निर्णय,

त्यातूनही वाट काढणारी तूच.

विसरलेच जरी मी ध्येयाची वाट,

तर पुन्हा त्या वाटेकडे वळवणारी तूच ॥३॥

गरज जर भासलीच तुझी तर,

न सांगता मदतीला धावून येणारी तूच,

न कळत तुला दुखावले असेल मी,

तरीही सगळं विसरून सुख-दुःखात

साथ निभावणारी तूच ॥४॥

अंधारलेल्या माझ्या जीवनाला,

पणती बनून चमकवणारी ही तूच.

एके दिवशी देवाकडे मागितले मी सुख,

अन् मैत्रीण म्हणून भेटलीस तूच ॥५॥

तरुण पिढीचे आभासी जग

पवार आशा भरत, बी.ए. भाग ३

एकांकिका

“या सर्व सोशल मिडियाची सर्वांनाच सवय लागली आहे. मुलांचं तर सर्वात आधी कोण कॉमेंट करतो, याबाबत चढाओढ असते. फेसबुकवर टाकलेल्या पोस्टला किती लाईक्स मिळाल्या, किती कॉमेंट्स आल्या हे पाहण्यात धन्यता वाटते. व्हॉट्सअप, फेसबुकवरील पोस्ट क्षणाक्षणाला पाहिल्याशिवाय करमतच नाही. आपल्या पोस्टला लाईक वाढवण्यात यासाठी आटापिटा चाललेला असतो.”

रविवार सुट्टीचा दिवस म्हणून सर्वजण घरीच होते. पण आपआपल्या कामात व्यस्त होते. सार्थक मोबाईल घेऊन बसला होता. तर किरण (सार्थकचा भाऊ) T.V. बघत होता. त्याचे बाबा (प्रकाश) पेपर वाचत बसले होते. आई किचनमध्ये होती.

बाबा - सार्थक अरे बाळा! इतका वेळ मोबाईल घेऊन बसत जाऊ नको आणि काय बघतोस त्यात?

सार्थक - काय नाही बाबा गेम खेळतोय!

बाबा - गेम खेळायचं आता बास कर आणि हा घे पेपर वाच.

सार्थक - हो बाबा वाचतो (तरीही मोबाईलमध्ये मग्न)

आई - किरणकडे पण जरा बघा किती वेळ T.V. पाहतो तो (किचनमधून बोलते)

किरण - हो गं आई करतो बंद (किरण T.V. बंद करतो)

(तेवढ्यात बाबांचे दोन मित्र प्रशांत आणि रमेश येतात.)

प्रशांत - नमस्कार! काय चाललयं प्रकाश?

बाबा - अरे या या! काही नाही बसलोयं पेपर वाचत या ना बसा.

रमेश - कशी काय चाललीया किरणची शाळा व सार्थकचे कॉलेज?

किरण - हो काका मजेत चाललेय.

रमेश - आणि सार्थक तुझं काय चाललयं?

(सार्थक मोबाईलमध्ये मग्न)

बाबा - सार्थक पहिल्यांदा मोबाईल खाली ठेव. (रागात बोलतात) लक्ष कुठे असतं तुझं?

रमेश - अरे असू दे प्रकाश. आजकालच्या मुलांचे हे असंच चालायचं.

बाबा - काय असू दे! रमेश मोबाईलमध्ये हा इतका मग्न होतो की, शेजारी कोण काय बोलतयं याकडे त्याचं लक्षच नसतं बघ.

सार्थक - (मोबाईल बंद करतो.) हा काका कधी आलात? (आई सर्वांना चहा आणून देते.)

रमेश - कसा चाललाय अभ्यास?

आई - हो करतात की, अभ्यास T.V. आणि मोबाईल बघत. (आणि आई आत निघून जाते)

बाबा - अरे प्रशांत, रमेश खूप दिवसांनंतर आलात दोघे?

प्रशांत - हो फोनवर तर आपण बोलतोच पण म्हटलं प्रत्यक्ष जाऊन भेटावं.

बाबा - हो फोनवर बोलतो त्यामुळे प्रत्यक्ष भेटण्याचं कारणचं राहत नाही. पण पूर्वी आपण कॉलेजमध्ये असताना मोबाईल नव्हते. त्यामुळे बोलायचे असेल तर प्रत्यक्ष येऊन भेटायला लागायचं किंवा पत्र पाठवायला लागायचं आणि आता या मोबाईलमुळे हे सगळं कमी झालं.

रमेश - अरे! भेटणं कमी झालं पण बोलणं वाढलं ना...

हसत हसत म्हणाले)

बाबा - मला तर बघ या मोबाईल व सोशल मीडियाचं अजिबात पटत नाही, पण काळाची गरज म्हणून वापरावा लागतो. नाहीतर ही आताची मुलं सारखं व्हॉट्सअप, फेसबुक बघत असतात. गेम खेळत बसतात. (सार्थकला उद्देशून बोलतात.)

सार्थक - बाबा, या सर्वांचा आम्हांला फायदा आहे म्हणून तर आम्ही वापरतो. सोशल मीडियामुळे आम्हांला आमचे विचार व्यक्त करण्यासाठी मंच उपलब्ध झाला. जुन्या मित्र-मैत्रिणी भेटल्या. विविध ग्रुप तयार झाले. ऑनलाईन शिक्षणाचा फायदा झाला. नोकरीच्या संधी शोधण्यास मदत झाली, असे किती तरी फायदे झाले आहेत.

प्रशांत - हो बरोबरच आहे सार्थकच, स्मार्ट फोन आणि इंटरनेट पॅकमुळे सान्या जगाशी कनेक्ट राहता येते. आपली समाजशीलता अधिक व्यापक करण्यासाठी मानवाने वेगवेगळ्या साधनांचा शोध लावला. व्हॉट्सअप, फेसबुक, ट्विटर, टेलिग्राम आदी प्रभावी सोशल मीडियामुळे दिलखुलास अभिव्यक्त होता येते. समाजातील अनेक समस्यांवर या माध्यमातून उपाय ही निघाले आहेत.

(प्रशांत सार्थकच्या बाजूने बोलतात.)

किरण - काका आता व्हॉट्सअप, फेसबुक, ट्विटरचा अधिक बोलबाला आहे. एखाद्याचे जुने मित्र जर भेटले तर पहिल्यांदा व्हॉट्सअप, फेसबुकवर आहेत का? असे विचारतात.

बाबा - या सर्व सोशल मीडियाची सर्वांनाच सवय लागली आहे. त्याशिवाय करमतच नाही. मुलांचं तर सर्वात आधी कोण कॉमेंट करतो, याबाबत चढाओढ असते. फेसबुकवर टाकलेल्या पोस्टला किती लाईक्स मिळाल्या, किती कॉमेंट्स आल्या हे पाहण्यात धन्यता वाटते. व्हॉट्सअप, फेसबुकवरील पोस्ट क्षणाक्षणाला पाहिल्याशिवाय करमतच नाही. आपल्या पोस्टला लाईक वाढाव्यात यासाठी आटापिटा चाललेला असतो.

रमेश - मुलांचं काय, मोठ्यांचेही तेच चाललेलं असतं. या सोशल मीडियामुळे लहानांपासून मोठ्यांपर्यंत सगळ्यांचे आयुष्य झपाटलेले आहे. आता तर व्हॉट्सअप, फेसबुकवर बोलतील पण समोर प्रत्यक्ष आल्यावर बोलणारं नाहीत.

(बाबांना सहमत होऊन बोलतात.)

प्रशांत - असं काही नाही. या सोशल मीडियाचे दुरुपयोग आहेत तसेच सदुपयोगही आहेतच ना! आणि तसेही शेवटी ते तंत्रज्ञान आहे. त्यामुळे ते स्वतःच्या मर्जीने चालणार नाही. त्या तंत्रज्ञानाचा वापर आपण कसा करतो? यावरच त्याचा उपयोग ठरतो आणि सोशल मीडिया तर दुधारी तलवारीसारखी आहे. या तलवारीच्या धारीवरून चालत असताना थोडा जरी संयम ढळला तरी स्वतःची

आणि समाजाची हानी व्हायला वेळ लागत नाही. त्यामुळे या माध्यमांशी विवेकाने जुळवून घेणे फार जरूरीचे ठरते.

(रमेश आणि बाबांना, प्रशांत सोशल मीडियाचे फायदे समजवण्याचा प्रयत्न करत असतात,)

बाबा - हातात स्मार्टफोन आला म्हंटल्यावर सतत काही तरी बघण्याची आणि गेम खेळण्याची चटक लागते. पारंपरिक खेळांना नाकारून व्हिडिओ मोबाईल गेम्सच्या आभासी दुनियेत रमलेली आताची पीढी.

किरण - आभासी दुनिया म्हणजे काय? (आश्चर्याने विचारतो.)

प्रशांत - हे बघ, आपण जेव्हा एखादी गेम खेळतो त्या गेमचा आपल्या वास्तव जीवनाशी काही संबंध नसतो, तरीही ते आपण खेळतो. त्याचबरोबर स्टेट्स, अपडेट, पोस्ट, कॉमेंट, लाईक, ट्विट, कॉपी, पेस्ट, फॉरवर्ड हे सर्व

सोशल मीडियाचे आभासी जग.

रमेश - या सोशल मीडियाच्या आभासी जगात वावरण्याच्या नादात खऱ्या जीवनाचे, वास्तवाचे, त्यातल्या आव्हानांचे मूल्य आपण कमी करत आहोत. (रमेश चिंता व्यक्त करतात.)

बाबा - हो बरोबर आहे रमेश तुझं. सोशल मीडियावर अपडेट राहण्याच्या नादात सेल्फीचे वेढे वाढले आहे आणि या वेडाने अनेकांचे जीव घेतले आहेत.

रमेश - त्याबरोबर मुलं पारंपरिक खेळांना नाकारून व्हिडिओ, मोबाईल गेम्सच्या आभासी दुनियेत रमलेली आहेत. या गेम्सचे इतके व्यसन लागले आहे की, गेम्सच्या आहारी जाऊन अनेक शारीरिक व मानसिक विकार जडले आहेत. पण आता विरंगुळा म्हणून खेळले जाणारे हे खेळ कधी जीवाशी खेळू लागले हे कळलेच नाही.

सार्थक - काका, मुंबईतील मनप्रीत सिंग या १४ वर्षांच्या विद्यार्थ्याने ब्ल्यू व्हेल या ऑनलाईन खेळामुळे आत्महत्या केलेली आहे. (सार्थक घडलेली सत्य घटना सांगतो.)

बाबा - त्यासाठी तुला मी नेहमी म्हणतो मोबाईलवर जास्त वेळ काहीही बघत, खेळत बसत जाऊ नको म्हणून...

प्रशांत - प्रकाश नको रागवू त्याच्यावर. तो आजपासून जास्त वेळ मोबाईल घेऊन नाही बसणार. हो ना सार्थक?

सार्थक - हो. (म्हणतो व मान खाली घालतो.)

रमेश - मोबाईलमुळे, सोशल मीडियामुळे घडणाऱ्या घटना मुलांना माहिती असतात. तरीही त्याचा वापर काळजीपूर्वक करीत नाहीत. ते म्हणतात ना पाटी लावलेली असते, पुढे खतरा आहे. तरीही काहीजण तो खतरा कशाचा आहे, हे पाहण्यासाठी जातात आणि आपला जीव धोक्यात घालतात, असं मुलांच्या बाबतीत घडत असतं. (हे सर्व बोलणं चालू असताना प्रशांतच्या मोबाईलवर मॅसेज येतो आणि ते मॅसेज बघतात.)

प्रशांत - (स्वतःशीच) काय हे काय लिहिलयं काहीच कळना?

रमेश - प्रशांत, काय झालं? काय बघतोस

मोबाईलमध्ये?

प्रशांत - काही नाही रे. व्हॉट्सअपवर मेसेज आलाय तोच वाचतोय. काहीपण मेसेज पाठवतात आणि मेसेज टाईप करण्याची पध्दत आणि त्या शब्दाचा अर्थ बघून ही आपल्याच भाषेत लिहिलयं का? ही शंका निर्माण होते.

रमेश - अरे ते टाईप करणे व वेळ वाचविण्यासाठी असे मेसेज पाठवतात.

बाबा - मी तर म्हणतो एवढाच कंटाळा येत असेल मॅसेज टाईप करायचा तर करूच नये मेसेज. उगाच भाषा बिघडवायची.

रमेश - पूर्वी १९९० च्या दरम्यान वृत्तपत्र क्षेत्रातील संगणकावर काम करायचे म्हंटले तर एमएस डॉसमध्ये काम करावे लागायचे. ही भाषा शिकावी लागायची. मजकूर टाईप करायचा असेल तर अक्षरांचा आकार, प्रकार याबाबतच्या कमांड पाठ कराव्या लागायच्या. पुढे युजर, फ्रेंडली संगणक आणि संगणकावर काम करणे खूपच सोपे झाले. युनिकोड प्रणालीमुळे तर देवनागरी लिपीत पाठवलेले संदेश कोणत्याही संगणकावर, मोबाईलवर वाचणे सहज शक्य झाले.

प्रशांत - आज आपण शिकून सवरून सुशिक्षित झालो; परंतु सोशल मीडिया हाताळताना आपण सुशिक्षितांकडून अशिक्षितांकडे असा प्रवास करत आहोत. म्हणजे सोशल मीडियाचा वापर करण्याचे ज्ञान आपणाला असूनही त्याचा वापर आपण तसा करत नाही.

बाबा - प्रशांत आताच काही दिवसांपूर्वी घडलेल्या भीमा-कोरेगांव प्रकरणामध्ये या सोशल मिडियाचा वाटा मोठा आहे.

प्रशांत - हो बरोबर आहे तुझे. भीमा-कोरेगाव प्रकरण घडले यात अफवा पसरविण्याचा सर्वात मोठा वाटा सोशल मीडियाचा होता. यामध्ये फेक न्यूज, मॉब लिचिंगच्या घटना घडलेल्या दिसतात.

सार्थक - अशा सर्व घटना थांबविण्यासाठी काही उपाय योजना आहेत का?

रमेश - हो आहेत ना. या सर्व घटनांवर नियंत्रण ठेवण्यासाठी बंधन घालण्यासाठी I.T. अॅक्टची निर्मिती

करण्यात आली आहे.

सार्थक - तरीही अशा प्रकारच्या घटना कशा काय घडतात? (आश्चर्याने विचारतो.)

रमेश - सोशल माध्यमांना देशाच्या सीमेत बांधून ठेवता येत नाहीत. त्याचे जाळे देशाबाहेरही पसरलेले असते. त्यामुळे त्यावर नियंत्रण ठेवणे थोडे अवघड जाते.

सार्थक - यावर नियंत्रण ठेवणे अवघड आहे म्हटल्यावर अशा घटना घडत राहणार का?

रमेश - सोशल मीडियावरून अशा घटना घडणार नाहीत, याची काळजी सर्व सोशल मीडिया वापरकर्त्यांनी घेतली पाहिजे. अशा घटना पुन्हा घडणार नाहीत, यासाठी संपूर्ण पोस्ट न वाचता केवळ सुरुवात वाचून फॉरवर्ड करणे, कॉपी-पेस्ट करणे यापासून दूर राहिले पाहिजे. सावधगिरी बाळगणेच आपल्याला हितकारक ठरू शकते.

किरण - काका अशा या घटना आपल्याच देशात घडतात की?.....

प्रशांत - हे फक्त आपल्याकडेच होत आहे असे नाही, तर परदेशात या मीडियाचा गैरवापर केल्याच्या घटना घडत आहेत. हत्या करून त्याचे अपडेट सोशल मीडियावर टाकण्यापासून ते दंगली भडकविण्याचा भडक पोस्ट टाकण्याची अनेक उदाहरणे आहेत.

बाबा - यासाठी आपण या माध्यमांना आपल्या आयुष्यात किती महत्त्व द्यायचं, या मीडियावर आलेल्या बातम्यांचा, पोस्टचा किती परिणाम आपल्यावर करून घ्यायचा हे आपल्या हातात आहे.

रमेश - बहुतेकदा काय होतं, सोशल मीडियाचे युजर्स आपल्या मतांशी जुळणाऱ्या, विचारांशी जुळणाऱ्या बातम्यांच्या शोधात असतात व या बातम्यांना प्रोत्साहन देण्याचे काम करतात त्यामुळे वाईट घटना घडतात.

बाबा - धार्मिक तेढ, व्यक्ती व्देष, धर्म व्देष, वर्ण व्देष, अश्लीलता पसरविणाऱ्या पोस्टपासून दूरच राहिले पाहिजे. या सोशल मीडियापासून दूर राहिले पाहिजे, असं

वाटायला लागलयं.

प्रशांत - प्रकाश, सोशल मीडिया एवढा पण वाईट नाही. नाण्याला दोन बाजू असतात. त्याचप्रमाणे सोशल मीडियाचेही फायदे-तोटे आहेत. सोशल नेटवर्किंग साईटच्या आविष्काराने तर अवघे जीवन मुठीत आले. जगातील एका टोकावरील व्यक्ती दुसऱ्या टोकावरील व्यक्तीशी क्षणात संवाद साधू शकते. त्यामुळे त्याचा वापर टाळण्याऐवजी त्याच्या वापरात सुधार करावा त्यासाठी आलेल्या पोस्टची आधी शहानिशा करावी. त्यात किती तथ्य आहे ते पहावे मग कृती करावी. याविषयी जनजागृती झाली पाहिजे. (सार्थकला प्रशांत काकांचे म्हणणे पटले होते.)

रमेश - सोशल मिडिया हे सोशल होण्याचं प्रभावी साधन आहे. वर्षानुवर्षे न बोललेली माणसे या माध्यमाने संपर्कात आली. लांब अंतरावर असलेली माणसे सहज एकमेकांशी संपर्क साधू शकतात. आपले आनंद, दुःखाचे क्षण एकमेकांसोबत वाटू शकतात. चांगले विचार मांडू शकतात. जनजागृती घडवून आणू शकतात, हे जनसंपर्काचे प्रभावी माध्यम आहे. ही आपली जबाबदारी आहे की, आपण या सोशल मीडियाचा वापर समाजाच्या व आपल्या हितासाठी करायचा की, वाईट कृत्यांना प्रोत्साहन देण्यासाठी करायचा. सोशल मीडिया हाताळताना वास्तवाचे भान ठेवून ती हाताळावी. कोणाच्याही भावना दुखावल्या जाणार नाहीत, याची काळजी प्रत्येकाने घ्यावी. कारण सोशल मीडिया ही सोशल होण्यासाठी आहे. अँटी सोशल होण्यासाठी नाही...!

सार्थक-किरण - आम्हीपण सोशल मीडियाचा वापर आमच्या फायद्यासाठी करून घेऊ. वाईट घटनांना प्रोत्साहन देण्यासाठी याचा वापर करणार नाही व आम्ही आमच्या मित्रांनाही सोशल मिडियाचा वापर कसा करावा, हे सांगण्याचा प्रयत्न करू.

बाबा - सार्थक, किरण आता बास झाली सोशल मिडियावर चर्चा. आता जरा अभ्यासाकडे पण लक्ष द्या.

मातृत्वाचा लढा

शेजवळ सोनल चंद्रकांत, बी. एस्सी. भाग १

वैचारिक

“जसं शिवबांना घडवण्यासाठी जिजाऊ शहाजी राजांपासून दूर राहिल्या, तशी मी माझ्या बाळासाठी या घरापासून व पतीपासून दूर राहीन. फरक मात्र एवढाच होता, जिजाऊंनी एका मुलाला घडवलं होतं, मला एका मुलगीला घडवायचे होते. माझ्या बाबांनी व घरच्यांनी तिला विचारले काय करायचे? यावर तिने तिचे मत सांगितले, म्हणून वडिलांनी तिला घरातून बाहेर काढले.”

बहरलेल्या वसंतात कोकिळेचे गाणे ऐकू येऊन मन मुग्ध व्हावे, असेच काहीसे माझ्या आईच्या आयुष्यात घडले असावे. गुलाबाच्या झाडावर उमलणारी कळी पाहून तिला खूप आनंद झाला असावा, कारण तिच्या पोटात मी कळी बनून उमलत होते. तिने ही गोड बातमी घरी सांगताच घरात सर्वत्र आनंद पसरला. या आनंदमयी वातावरणात तिचे मन अगदी प्रसन्न होते. बाहेरचा निसर्ग पाहून तिला खूप काही वाटायचं...

“वसंतात फुटला वृक्षांना बहर
चिंच, आवळा यांनी केला कहर
कळेल का माझ्या मनातले गुपीत
डोहाळ्याबद्दल येणारे हे स्मित”

झाडाला लागलेल्या चिंचा, आवळे पाहून त्या गोष्टी खाण्याची तिची इच्छा झाली. त्यावेळी वडिलांनी तिला या गोष्टी आनंदाने खाण्यासाठी आणून दिल्या. तिची प्रत्येक इच्छा पूर्ण केली. या स्थितीत प्रत्येक स्त्रिला असे वाटते की, माझ्या माहेरच्यांनी मला भेटायला यावे, मला काही खायला आणलं नाही; तरी चालेल पण माझी विचारपूस करावी. पण माझ्या आईच्या आयुष्यात माहेर नव्हतचं. तिचे आईवडील ती लहान असतानाच वारले होते. दुसऱ्या बहिण भावांना सोबत खेळताना, राखी बांधताना तसेच दुसऱ्यांच्या आई वडिलांकडे पाहिल्यावर माझ्या आईला खूप दुःख व्हायचे, डोळे अश्रूंनी भरायचे

आणि मनात भावभावनांचा थरकाप उडायचा तिच्या मनात होणारी तगतग ही तिलाच माहीत होती. इतर कोणालाही नाही, म्हणून तिनं ठरवलं होतं की, आपल्याला एक मुलगी आणि एक मुलगा व्हायला हवा, मी रक्षाबंधनसारख्या कार्यक्रमांचा उत्साह जाणलेला नाही, तो मी त्या दोघांच्या नात्यातून जाणेन. माहेरचे नाही पण ओळखीच्या नात्यातल्या सर्व स्त्रिया तिला भेटण्यासाठी येत असत, त्यांना भेटून आईला खूप आनंद व्हायचा. मग विविध विषयांवर चर्चा रंगायच्या त्या चर्चातून हास्याचा कल्लोळ उठायचा आणि मग त्याने तिला आनंद व्हायचा.

दुपारच्यावेळी जेवण झाल्यानंतर अनेकांना झोपायची सवय असते. मात्र माझ्या आईला दिवसाचे झोपायला आवडत नसे. मग ती थोर व्यक्तींची आत्मचरित्रे वाचायची. कधी बाळाच्या संगोपनाविषयी, मन प्रसन्न रहावं म्हणून प्रयत्न करायची. कारण बाळासाठी ते चांगलं राहिल, असा डॉक्टरांनी तिला सल्ला दिला होता. तिचे मन कधी-कधी स्थिर नसायचे.

“मन नाही माझे स्थिर
कधी जाई पिकामध्ये

कधी उडे आकाशामध्ये
मनाची या सर नाही बाकी
कशामध्ये”

मन खूप चंचल आहे,
तरीही त्याला सावरण हे
आपलचं काम आहे, असं समजून
ती पुन्हा भानावर यायची. वेळेवर

खायची माझी काळजी घ्यायची. रोज दुपारी शेजारच्या स्त्रियां तिला भेटायला यायच्या आणि बोलताना म्हणायच्या की, तुला पहिला मुलगाच व्हायला हवा, या शब्दांनी माझे वडील सुखावत. पण माझ्या आईला मात्र याचा खूप त्रास होई. ती विचार करायची की, माझ्या पोटात वाढणारे बाळ हे, जर का मुलगी असेल, तर माझ्या घरच्यांचे मत काय असेल? ती जुन्या काळातील रूढीप्रमाणे वागतील की, माणुसकीच्या नात्याने आपल्याला सांभाळून घेतील. तिला त्या स्त्रियांचाही राग यायचा. तिला वाटायचे की, ह्या स्त्रिया असतानाही असा विचार का करतात? असेच काही दिवस तिचे चिंतेत-आनंदात निघून जातात. ३ महिने झाल्यावर माझे बाबा डॉक्टरांकडे तपासणीसाठी घेऊन जातात. घरून घेऊन जाताना ते आईला कोणत्या तपासणीसाठी घेऊन चाललेत हे आई विचारते; त्यावेळी ते म्हणतात, दवाखान्यात गेल्यावर तुला समजेल.

दवाखान्यात पोहोचल्यावर तपासणीला डॉक्टर आत बोलवतात. हे डॉक्टर आई बाबांच्या नातेवाईकांपैकीच एक होते, त्यांच्या बोलण्यातून आईला समजले की, तिला गर्भलिंग तपासणीसाठी दवाखान्यात आणले होते. तिच्या पायाखालची जमीन सरकली, तिचे ग्रहतारे फिरले, संसाराला सुरंग लागला होता. इतके दिवस विचार करून मनात असणारा तिचा अंदाज खरा ठरला. तिच्या पोटात असणारे बाळ हे मुलगीच आहे, असे डॉक्टरांनी तपासणीत सांगितले. यावर माझे बाबा खूप संतापले. घरी जाताना आईबरोबर काहीच बोलले नाहीत. घराजवळ आल्यावर आई सावकाश चालत घरात येईपर्यंत, ते घरात गेले आणि सर्वांना ही घटना सांगितली. त्यावर सगळ्यांनी ठरवलं, या घराला वारसच हवा, मग यासाठी तिला गर्भपात करायला भाग पाडावे लागले तरी चालेल. हे त्या सर्वांचे बोल माझ्या आईने उंबरठ्याजवळ आल्यावरती ऐकले होते. आता तिला माझ्या अस्तित्वाची शंका वाटत होती. उंबरठ्यातून पाय टाकून आत जाव की नको, अशी भीती तिला वाटत होती.

पण तरीही केविलवाण्या चेहऱ्याने ती घरात निघून जाते. खोलीत जावून दरवाजा बंद करते.

दरवाजा बंद केल्यावर मात्र तिचे विचार सुरू होतात. नको नको त्या विचारांनी तिचं मन खायला उठतं. ती खूप विचार करते, जर गर्भपात केला तर घरातले मला कदाचित घरात राहू देतील. पण पुढच्या वेळीस जर का मुलगीच असेल तर काय? या मुलीला मारणं म्हणजे माझं स्वतःच मरण मला यात दिसतयं. मुलीला जगवायचे म्हटले तर मला घर सोडावं लागेल आणि माझ्या पतीला सांगितले तर माझं न ऐकता दुसरं लग्न करतील. त्या बिचारीची “इकडे आड तिकडे विहीर” अशी अवस्था झाली होती. तिचं मनात निश्चय केला होता, मला घर सोडावं लागलं तरी चालेल.

जसं शिवबांना घडवण्यासाठी जिजाऊ शहाजी राजांपासून दूर राहिल्या, तशी मी माझ्या बाळासाठी या घरापासून व पतीपासून दूर राहीन. फरक मात्र एवढाच होता, जिजाऊंनी एका मुलाला घडवलं होतं, मला एका मुलगीला घडवायचे होते. इतक्यात दार ठोठावण्याचा आवाज आला, त्यावेळी तिने दरवाजा उघडला. माझ्या बाबांनी व घरच्यांनी तिला विचारले काय करायचे. यावर तिने तिचे मत सांगितले, म्हणून वडिलांनी तिला घरातून बाहेर काढले व तिचे कपडे बाहेर फेकले. बाहेर काढल्यावर तिला वाईट वाटले.

पण करणार तरी काय? जिद्द होती की, काहीही झालं; तरी या मुलीला आपण जन्म द्यायचा, म्हणून ती आपल्या वडिलांच्या पडक्या मातीच्या घरात राहिली. माझ्या जन्माआधी तिने कष्ट केले आणि जन्मानंतरही ती कष्ट करत राहिली. तिने त्या कष्टातूनच माझे संगोपन, पालनपोषण, शिक्षण पूर्ण केले व मला माझ्या पायावर उभे केले. मी चार्टर्ड अकाउंटंट झाले, त्यावेळी तिचे आनंदाश्रू पाहून आणि कहाणी ऐकून मलाही रडू कोसळले. अशा माझ्या आईला आणि तिने माझ्यासाठी केलेल्या त्यागाला माझा प्रणाम.....!

अव्यक्त नाट्याची अबोल कहाणी

माथणे दिपाली तानाजी, बी.एस्सी. भाग १

कथा

“ती मुक्त, स्वैर आणि स्वतःच्याच दुनियेत राहणारी मुलगी, अन् तो बराचसा परिस्थितीनुसार वागणारा! दोघांचे स्वभाव तसे खूप वेगळे पण एकमेकांबद्दलचे प्रेम त्यांना एकत्र बांधून ठेवत होते; ती नेहमी म्हणायची की, स्वप्नात जगता-जगता, सत्य कधी समोर येऊन ठेपेल हे तुला कळणार सुद्धा नाही. कधी-कधी मन भरून आनंद घ्यायचा असेल, तर काही गोष्टी मागे टाकाव्याच लागतात.”

निरभ्र झालेलं आकाश अन् त्यात सूर्य मावळताना लाल-पिवळसर उमटलेल्या रंगांच्या छटा.... अन् तेव्हा झालेल्या शांततेत, आज ती एकटीच गच्चीवर बसले होते. निसर्गचे ते रूप कसं अगदी मनाला भावून जातं होतं. अन् त्या शांततेत जुन्या आठवणी अलगद डोळ्यांसमोरून जाऊ लागल्या; असं वाटतं होतं जणू काही सगळं कालच घडून गेलंयं. सगळ्या जुन्या आठवणींनी मनात विचारांचे काहूर उठलेलं, काही आठवणी खूप आल्हाददायक होत्या. तर काही आसवांनी मन भिजवत होत्या. तसं ती काहीच विसरली नव्हती....

आजही ती त्याच्या आठवणीत हरवून जात असे. सगळंच कसं तिच्या डोळ्यांसमोरून वान्याच्या झुळूकीप्रमाणे मनाला स्पर्श करून जात होतं. अन् अचानक कधी तिचे डोळे पाण्याने भरून गेले हे तिलाच कळलं नाही.... असं कधी एकांतात बसल्यानंतर त्याची आठवण ही येतेच, तशी ती काहीच विसरली नाही; पण कधी-कधी भावना जरा जास्तच उसळून वर येतात. तसचं काहीसं....

तसं तिला निसर्गाचं अनावर वेडच असायचं, अन् निसर्गाच्या सानिध्यात राहणं तिला खूप आवडायचं... एखादी शांत जागा दिसली की, तिथे तिला बसायचं असायचं... जणू ती शांतता तिला आकर्षित करायची, तिला निसर्गाचं इतकं सुंदर रूप भावून जायचं की, त्या सौंदर्यापुढं तिला काहीच दिसतं नसे..., ती स्वतःलाच विसरून जायची... नदी काठी बसणं तसं तिला खूप आवडायचं, नदीकाठी बसल्यानंतर शांत त्या पाण्यात पडलेला दगड अन् त्यामुळे पाण्यात उठलेले तरंग पाहून तिला खूप आनंद व्हायचा जणू त्या छोट्याशा आनंदात सुद्धा खूप सुख लपलेलं असायचं...

निसर्गाबद्दलचं तिचं प्रेम खूप वेगळंच होतं जणू तो निसर्ग तिला साद घालतोय अन् ती त्याला भेटण्यासाठी आतूर मनाने वाट पाहतेय. सगळं कसं तिला मोहून टाकत होतं...

तसं तिला कवितेचंही फार वेड होतं. निसर्गाची भव्यता जणू तिला कवेत घ्यायची असायची. पाण्याचा खळखळाट, पक्ष्यांचा किलबिलाट, झाडांच्या पानांचा झालेला आवाज, तिला सारं काही एखादं मधूर गीतचं वाटायचं. अन् त्या आवाजात ती मग्न होऊन जायची... इंद्रधनूचं रूप जणू तिला मोहातच पाडत असायचे, त्या रंगांच्या छटा पाहण्यात तिला वेगळीच मज्जा वाटायची. जणू त्या रंगांनी तिच्या आयुष्याच्या चित्रात रंग भरले असावे. तिला पाण्याचा छोटसा ओहोळ जरी दिसला, तरी ती खुलायची. निसर्गाचं हिरवंगार सौंदर्य जणू तिला मोहून टाकतं होतं. एकूणच काय तर तिला निसर्गाच्या सानिध्याचं खूप वेड होतं.... त्याचं बरोबर तिला भावनांना कवितेत उतरवायला आवडायचं. ती म्हणायची की, “काही गोष्टी मिळविण्याच्या नादात आपण खूप काही गमावतो, म्हणून छोट्या-छोट्या गोष्टींमधून आनंद घ्यायचा असतो. परत असं वाटू नये

की, हे करण्याच्या नादात आपण ते करायचे विसरलो.” माणसानं निसर्गाकडून सगळं शिकावं, हसणं... लाजणं... जपणं... उधळणं... जीव लावणं... सगळंच काही.

कधी-कधी सूर्यास्त होताना आठवणींनी मनं दाटून यायचं... काही सुखद आणि दुःखद जुन्या आठवणी मनात गोंधळ करून जायच्या. कधी हसवायच्या तर कधी रडवायच्या. अलगद त्या क्षणांना पुन्हा त्या उजाळा द्यायच्या... सतत तिला वाटायचं की, काहीतरी आहे जे आपण थांबवू शकत नाही, काहीतरी आहे जे क्षणा-क्षणाने आपल्यापासून दूर निसटून चाललयं. जसं तळ हातात धरलेल्या रेतीप्रमाणे.

तिला शांत, प्रसन्न जागी जाण्याची भलतीच ओढ असायची. त्या निसर्गातील प्रसन्नता आणि त्यात असलेली शांतता कशी अगदी मनाला प्रसन्न आणि शांत करून जायची... मनाला स्पर्शून गेलेली वाऱ्याची ती झुळुक इतकी सुखद वाटायची की... ती स्वतःलाच विसरून जायची. अचानक मनात विचार येऊन जायचा की, त्या शांततेत त्याचा हात आपल्या हातात घट्ट पकडून, त्याच्या खांद्यावर डोकं टेकवून प्रेमाची ती ऊब मनाच्या अंतःकरणात जपून ठेवावी अन् नदीकाठी काही क्षण निवांत बसावं... अन् त्या सारखं दुसरं कोणतं सुखचं नसावं. या जगात... असं वाटायचं तो क्षण तिथेच थांबून जावा अन् मनाच्या गाभान्यात खोलवर जपावा...

ती मुक्त, स्वैर आणि स्वतःच्याच दुनियेत राहणारी मुलगी अन् तो बराचसा परिस्थितीनुसार वागणारा, दोघांचे स्वभाव तसे खूप वेगळे पण एकमेकांबद्दलचे प्रेम त्यांना एकत्र बांधून ठेवत होते; ती नेहमी म्हणायची की, स्वप्नात जगता-जगता, सत्य कधी समोर येऊन ठेपेल हे तुला कळणार सुद्धा नाही. कधी-कधी मन भरून आनंद घ्यायचा असेल, तर काही गोष्टी मागे टाकाव्याच लागतात. बहुदा तिच्या म्हणण्याचा अर्थ समजायचा त्याला. तोही तिला समजून घ्यायचा. अन् तीही त्याला समजवत असायची.

खरं तरं ते क्षण, ते दिवस खूप छान होते, कधी कोणी रूसायचं.... तर कधी कोणी मनवायचं... कॉलेजचे त्या दिवसातले ते क्षणचं काही न्यारे असायचे....

खरं सांगायचं झालं तर मैत्रीचं फूल खुलता-खुलता

प्रेमाची कळी न कळत उमलली होती. (दोघांच्याही मनात) अन् त्यांचं प्रेमही खूप वेगळं होतं...

आर्त मनाने त्याला साद घालावी. अन् त्या सादेने तो धावत-धावत तिच्या जवळ यावा. अन् विशाल त्या अंतःकरणाने त्याने तिला मिठीत सामावून घ्यावं... त्याच्या भेटीने ती एका वेगळ्याच दुनियेत जायची. अशा दुनियेत की, तिथे ती, तो आणि शांतता. त्यांच्या त्या जगात ती स्वतःला हरवून जायची.

असचं मग खूप दिवस निघून जातात. कॉलेजही संपायला आलं होतं. अन् त्याच काळात त्यांचं भेटणं, बोलणं सारचं काही बंद झालेलं... उरलेला तो फक्त अबोला आणि असा एक दिवस येतो की, त्या दिवशी तो मनात ठरवून येतो, आज काहीपण करून तिच्यासमोर आपल्या मनातल्या भावना व्यक्त करायच्या. अन् त्यानेही तिच्या डोळ्यांत पाहिलं होतं जे.... त्याच्याही मनात होतं; मग तो दिवस उजाडतो, तो दिवस म्हणजे कॉलेजमधला आमचा निरोप समारंभ... खरं तर तिलाही जाणवलेलं की, तो खूप घाबरलेला. कसं सांगावं बरं तिला हे? ती रागावली तर...? त्यापेक्षा राहू देच! नको, नको. आता राहून गेलं तर पुन्हा संधीच मिळणार नाही. यापेक्षा आताच सांगावं अशा सगळ्या विचारांनी तो अस्वस्थ झालेला...., तरीही धीर धरत त्याने तिच्यासमोर मनातल्या भावना व्यक्त केल्या. अगदी खुल्या मनाने.... हे ऐकून तिलाही खूप आनंद झालेला, जणू त्या आनंदापुढे आकाश ठेंगणं वाटू लागलं होतं. पण का कुणास ठाऊक? ती त्याला नाही म्हणून निघून जाते. अन् त्यालाही त्या नकाराचे स्पष्ट कारण समजत नाही. तो नकार पचवणं तसं त्याला जड जात होतं. त्याला नेमकं काय करावं हेच समजेनासे झालेलं. त्याचा चेहरा एकदमच पडलेला! तरी तो स्वतःला सावरतो. तिच्याही मनात होतं सगळं काही सांगावं त्याला. पण त्यावेळी हातात धरलेल्या बर्फाच्या गोळ्याप्रमाणे, तिच्या भावनाही तिथेच विरून गेल्या. ती फक्त त्याला एवढेच म्हणते की, आपल्यात खूप छान मैत्री आहे. अन् ती मला गमवायची नाही. तू मला एक फक्त मित्रच म्हणून हवा आहेस. खरं तर हे शब्द बोलताना तिला खूप अडखळल्यासारखं झालेलं....

ती ना त्या समुद्राच्या खोलीसारखी होती. वर-वर आपलं सगळं ठिक चालायचं. अन् आपल्याला कशाचाच

फरक पडतं नाही, असं दाखवणारी. पण मनात मात्र खोलवर दडवून ठेवलेल्या भावनांचा कोणालाच सुगावा लागू देत नव्हती. तिच्या मनाच्या गाभान्यात ती कोणालाच पोहचू देत नव्हती. तसं तिला समजणं खूप अवघड होतं. तिच्याबद्दल आपण जितकं जाणून घेऊ तितकं कमीच पडायचं...

जसं चातकाला पाऊस पडण्याची आतुरता लागायची, तशीच आतुरता तिला त्याला भेटण्याची लागायची. त्याच्यापासून दूर जायचा विचारसुद्धा मनाला खूप एकटं पाडून जायचा. पण त्या दिवशी ती अगदी तशीच निघून जाते त्याच्यापासून.... काहीच न बोलता, अगदी उदास मनाने. कदाचित पुढे कधी भेट होईल आपली या आशेने.

कधी-कधी तिला वाटायचं, पाण्याच्या प्रवाहासारखं मनातील भावनांनाही वाहतं करावं. कोणत्याच अडथळ्याशिवाय. अन् मनासारखं आयुष्य जगावं... असं आयुष्य की, त्यात फक्त तो आणि तीच असावी. त्यात कोणतीच बंधने नसावी. जे आहे ते समोर असावं....., पण तसं करणं तिला शक्य नव्हतं. कारण, “स्वप्नातल्या दुनिये पलिकडेही वेगळं असं एक आयुष्य असतं आणि प्रेमापुढेही काही नाती अशी असतात की, ती गमावणं म्हणजे संपूर्ण आयुष्यचं गमावल्यासारखं वाटून जायचं तिला....” तिला जुनी नाती तोडून नवीन नाती जोडायची नव्हती. पण कधी-कधी जन्मापासून लाभलेल्या नात्यापेक्षा भावनांनी जोडलेली नाती खूप महत्त्वाची वाटू लागतात. अन् ती नाती काही अंशी बरोबरसुद्धा असतात. पण नकळत त्या नात्यात आपण इतकं गुंतून जातो की, मग अचानक सद्यःस्थितीची जाणीव होते आणि मनात विचारांचे काहूर उठून जाते की, जन्मतःच लाभलेल्या नात्यांना जास्त महत्त्व द्यावं की, हृदयातून जोडलेल्या नात्यांला...? सगळं कसं कठीण होऊन बसलं होतं.... तिला, तिची जवळची माणसंही गमवायची नव्हती. अन् त्याला स्वतःपासून दूरही करायचे नव्हते. तसं तिचंही त्याच्यावर खूप प्रेम होतं आणि हे त्यालाही माहित असावं, पण काही नाती जपणं तिच्यासाठी खूप महत्त्वाचं होतं. कधी-कधी भावना इतक्या अनावर व्हायच्या की, डोळ्यांनाही त्या आवरता येत नव्हत्या. अन् ओघळणाऱ्या आसवांना सुद्धा मोकळी वाट मिळून जायची.

तिला कोणालाच अंधारात ठेवायचं नव्हतं म्हणूनच तिने त्या प्रेमाच्या नात्याला मैत्रीचं नाव दिलं असावं... त्याचं ही

तिच्यावर जीवापाड प्रेम होतं. शब्दांतही न पुरणारं अन् भावनांमध्येही न उरणारं... त्याच्या चेहऱ्यावरचा निरागसपणा अगदी भाळून जायचा. अन् त्याच्या बोलण्यातला लयदारपणा त्याच्या सारखाच गोड होता. कधी-कधी वाटायचं की, इतका कसा काय हा सरळ आहे....? शोधून काढायला गेले तर सापडण्यासारख्या चुका पण त्याच्या स्वभावात नसायच्या. मित्र म्हणून ही तो खूप छान होता, पण काही गोष्टी कधीच आपल्या हातात नसतात आणि कदाचित यामुळेच ती अजूनही अव्यक्त आणि अबोलच राहिली असावी.

अचानक ती भानावर येते अन् तिला आईची हाक ऐकू येते. प्रिया,... अगं ए प्रिया...ये पटकन बघू खाली, जेवायची वेळ झालेय बघं...., ती अचानक भानावर येते अन् बघते तर काय.... की, सूर्य मावळलेली अन् रात्र झालेली, तिला कळून जातं की, आजही आपण त्याच्याच आठवणीत रमून गेलो होतो....अन् आजही त्याच्या आठवणीने ती स्वतःलाच हरवून बसलेली, आठवणींच्या विश्वात....., त्याच्या आठवणीत रमताना मात्र तिला स्वतःचेच भान उरत नाही. कधीतरी अचानक कोणाची तरी आठवण येऊन जाते, खूप प्रयत्न केला त्या आठवणी पुसण्याचा! तरीसुद्धा त्यासारख्या त्रास देत असतात. कायमच्या मनात राहत पण नाहीत आणि कायमच्या निघून जात पण नाहीत. हळूच वाऱ्याच्या झुळूकीसारख्या येतात. अन् मनात आठवणींचे तुफान भरून जातात.

खरचं, खूप काही असतं. जे सांगता येत नाही. फक्त ते मनात कुठेतरी जाणवत असतं, दिसत नाही पण त्याच्या असण्याचा भास सतत मनाला छळत असतो.

आठवायला फक्त आठवणीच उरतात. जगलेले/जगायचे राहिलेले क्षण कुठेतरी मागेच हरवतात. काही गोष्टींना समजणं खूप अवघड असतं. इच्छेनुसार आपल्या सगळंच काही घडत नसतं, जे मनात नसतं, तेच सतत घडत असतं. कधी-कधी अव्यक्त नातं ही अबोल राहून खूप काही शिकवून जातं.

आज ते एकत्र जरी नसले, तरी ते मनातून एकमेकांशी जोडलेले आहेत. काही लोकांना त्यांचं प्रेम ही मान्य नसावं. पण त्यांचं प्रेम आजही जिवंत आहे. एकमेकांच्या हृदयात, दूर असूनही, एकमेकांसाठी जगणं, न बोलता ही मनातलं

सगळं जाणणं असं होतं ते एक अव्यक्त नातं.

एक अबोल नातं असच असतं. आठवण आली तर डोळ्यांत पाणी आणून जातं. अन् रडत असताना हळूच गालातल्या-गालात लाजवून जातं ते नातं. दिसत जरी नसलं

म्हणून काय झालं? हृदयाच्या कोपऱ्यात ते खूप जपलं जातं.

आईची हाक ऐकल्यानंतर ती आठवणींच्या विश्वातून बाहेर येते. अन् लगबगीने जिना उतरून खाली जाते. अन् उरते ती फक्त अव्यक्त नात्याची एक अबोल कहाणी.....!

छान दिसतोस

मल्के अक्षया सुनिल, बी. ए. भाग १

नाक उडवून, गाल फुगवून
राग धरून, जेव्हा माझ्यावर
रुसून बसतोस,
खरं सांगू तेव्हा तू खूप गोड दिसतोस...
कधी-कधी मला कोड्यात टाकतोस
काहीच सूचत नाही, काय करावं कळत नाही
कधीतरी इमोशनल अत्याचारच करतोस
खरं सांगू तेव्हा तू खूप गोड दिसतोस...
कधी-कधी बोलतच नाहीस
विनवण्या करूनही हसत नाहीस
स्वतः अबोल राहून, मला मात्र बोलकं करतोस
खरं सांगू तेव्हा तू खूप गोड दिसतोस...
कधी-कधी “जा, मी तुझ्याशी बोलणारच नाही”
अशी गोड धमकी जेव्हा मला देतोस,
खरं सांगू तेव्हा तू खूप गोड दिसतोस...
नाही रागावले कधी, नाही ओरडले तुझ्यावर कधी,
नाही वागले मनाविरुद्ध तरी
“तुझं मुळी माझ्यावर प्रेमच नाही”
असं खोटं खोटं सांगत फिरतोस
खरं सांगू तेव्हा तू खूप गोड दिसतोस...
दिवसभर भांडून ही जेव्हा संध्याकाळी
हळूच खुदकन हसतोस
खरं सांगू तेव्हा तू खूप छान दिसतोस...

मैत्री

मुलाणी यासीरा असलम, बी. ए. भाग १

मैत्री हा एक अनोखा खेळ आहे.
जीव लावून खेळला तर दोघेपण जिंकतात.
पण एकाने माघार घेतली तर
दोघेपण हारतात.
हे एक असं नातं असतं
जे सर्वां पेक्षा वेगळं असतं
जिथे भांडणं होतात खूप
पण एकमेकांच्या मनात
तितकाच आदर असतो.
मनातील सर्व भावना एकमेकांशी
मनमोकळे पणाने सांगता येतात
अडीअडचणी शेअर करता येतात
जगाच्या नजरेत याला वेगळच
नाव असतं.
पण मैत्रीत खरंच तुझं माझं जमेना
आणि तुझ्याशिवाय करमेना.

मानव अधिकारांची जपणूक : काळाची गरज

पाटील अंकुश अशोक, बी.ए. भाग ३

माहितीपर

“हमास संघटनेच्या ह्या संघर्षातील सक्रितेमुळे इस्त्राईल सैन्याकडून पॅलिस्टाईनवर हल्ले केले जातात. यामुळे पॅलिस्टाईनमधील निष्पाप सामान्य नागरिकांना आपला प्राण गमवावा लागत आहे. या संघर्षाने आत्तापर्यंत नऊशेहून अधिक लोकांचा प्राण घेतला आहे. मृतांमध्ये महिला व लहान मुलांचा समावेश मोठ्या प्रमाणात आहे.”

प्रास्ताविक

संयुक्त राष्ट्रसंघातर्फे १० डिसेंबर १९४८ हा दिवस मानवाधिकार दिन म्हणून घोषित करण्यात आला. त्यामुळे दरवर्षी १० डिसेंबर हा मानवाधिकार दिन म्हणून साजरा केला जातो. संयुक्त राष्ट्रांच्या परिषदेमध्ये १० डिसेंबर १९४८ रोजी मानव अधिकारांची सार्वभौम घोषणा करण्यात आली. यालाच Universal of Human Rights असे म्हणतात. प्रत्येक व्यक्तीचे स्वातंत्र्य अबाधित राहावे; तसेच त्या व्यक्तीला सन्मानपूर्वक जगता यावे, यासाठी मानवाधिकार दिवस साजरा केला जातो.

मानवाधिकार म्हणजे काय ?

मानवाधिकार म्हणजे सर्व प्राण्यांचे मुलभूत अधिकार जे त्यांच्या राष्ट्रीयत्व, रहिवासी, लिंग, जात, वर्ण, धर्म, भाषा किंवा इतर कोणत्याही स्थितीवर अवलंबून नसतात. त्यामध्ये कुठल्याही प्रकारचा भेदभाव नसतो. वैश्विक मानवाधिकारांचे संरक्षण करण्यासाठी आंतरराष्ट्रीय कायदे, करार सर्वसाधारण तत्वे आणि आंतरराष्ट्रीय कायद्याचे अन्य स्रोत अशा विविधपद्धतीचा अवलंब करण्यात येतो. मानवाधिकार हे मनुष्याला जन्मजात मिळतात. मानवाधिकारामधील महत्त्वपूर्ण हक्क खालील प्रमाणे -

१. भाषण स्वातंत्र्य.
२. स्वातंत्र्य व सुरक्षा अधिकार.
३. आर्थिक शोषणाविरूद्ध आवाज उठवण्याचा अधिकार.
४. वर्ण, जात, भाषा, धर्म यांच्या आधारे समानतेचा अधिकार.
५. कायद्यासमोर समानता.
६. आपले मत प्रकट करण्याचा अधिकार.
७. अभिव्यक्ती स्वातंत्र्य.

मानवाधिकारांची आवश्यकता

दुसऱ्या महायुद्धाचा परिणाम म्हणून समोर आलेल्या भीषण वास्तवापासून निरपराधांच्या झालेल्या कत्तली, मानवी जीवन आणि प्रतिष्ठा यांची गळेचेपी, मानवी वंशसंहार आणि स्त्रिया-मुलींवर झालेले अन्याय, अत्याचार, बलात्कार त्यांची झालेली शारीरिक मानसिक विटंबना अशा विविध घटना दुसऱ्या महायुद्धानंतर जगाच्या समोर आल्या त्यातून मानवी हक्काचे संरक्षण करण्यासाठी कायदा केला पाहिजे. जगात शांतता प्रस्थापित करण्यासाठी प्रत्येक राष्ट्रांनी आंतरराष्ट्रीय स्वरूपाच्या नियम, अटी निर्माण कराव्यात ही भावना प्रकट झाली याच अनुषंगाने भावी पिढीच्या संरक्षणासाठी मानवाच्या अधिकारांचे संरक्षण करण्यासाठी संयुक्त राष्ट्रसंघांनी यामध्ये मोठा सहभाग घेऊन १९४५ मध्ये संयुक्त राष्ट्रसंघाच्या एका समितीला International bill of Human Rights तयार करण्याचे काम देण्यात आले, त्यानुसार १० डिसेंबर १९४८ रोजी संयुक्त राष्ट्रसंघाच्या सर्वसाधारण सभेने मानवी हक्काचे घोषणापत्र स्विकारले.

“जागतिक शांतता आणि सर्वांना मानवी हक्काची जाणिव जगातील सर्व राष्ट्रांनी एकत्रितपणे मान्य करण्याच्या निमित्ताने १० डिसेंबर हा दिवस आंतरराष्ट्रीय संघटना आहे.

भारतामधील मानवी हक्क आयोगाची स्थापना

१९९२ मध्ये राष्ट्रकुल परिषदेने प्रत्येक राष्ट्रांना मानवी हक्काच्या विकासासाठी मानवी हक्क आयोग सर्व देशांमध्ये स्थापण्याची घोषणा केली. तेव्हा भारतामध्ये १९९३ मध्ये मानवी हक्क संरक्षण कायदा संमत होता.

त्यानुसार २८ सप्टेंबर १९९३ ला राष्ट्रीय मानवी हक्क आयोगाची स्थापना करण्यात आली. आयोगाचे मुख्यालय दिल्ली येथे आहे. या आयोगाचे पहिले अध्यक्ष म्हणून न्या. रंगनाथ मिश्रा यांनी काम पाहिले.

आयोगाच्या स्थापनेचा उद्देश व रचना

१. संस्थांतर्गत व्यवस्थांना मजबूत करणे ज्याद्वारे मानवाधिकारांच्या मुद्द्यांचा पूर्ण रूपात समाधान केले जाऊ शकते.
२. सरकारचे लक्ष मानवाधिकारांच्या संरक्षणासाठी कायदे करण्याकडे वेधणे.
३. या कायद्याच्या अंमलबजावणीसाठी प्रयत्न करणे.

मानवी हक्क आयोग बहुसदस्यीय आहे. यात अध्यक्ष व इतर चार सदस्य असतात. अध्यक्ष हा सर्वोच्च न्यायालयाचा सेवानिवृत्त मुख्य न्यायाधीश असतो. आयोगात सदस्य एका उच्च न्यायालयात कार्यरत किंवा सेवानिवृत्त न्यायाधीश व इतर दोघांना मानवाधिकारांसंबंधी माहिती व कार्यानुभव असणारे असतात. या पूर्वकालीन सदस्याशिवाय इतर ४ पदसिद्ध सदस्यही असतात. त्यात राष्ट्रीय अल्पसंख्याक आयोग, राष्ट्रीय महिला आयोग, राष्ट्रीय अनुसूचित जाती आयोग, राष्ट्रीय अनुसूचित जमाती आयोग या चारही आयोगाचे अध्यक्ष असतात. तसेच एक महासचिव असतो. तो मुख्य कार्यकारी अधिकारी म्हणून काम पाहतो.

या आयोगाच्या अध्यक्ष आणि सदस्य यांची निवड राष्ट्रपती सहा सदस्यीय समितीच्या शिफारसीनुसार करतात. आयोगाचे अध्यक्ष आणि सदस्य ५ वर्षांपर्यंत किंवा वयाच्या ७० व्या वर्षापर्यंत जी अट आधी पूर्ण होईल, तोपर्यंत पदावर कार्यरत राहतात.

आयोगाची कार्ये

राष्ट्रीय मानवाधिकार आयोगाच्या अधिनियमाच्या कलम १२ मध्ये आयोगाची कार्ये स्पष्ट केली आहेत.

मानवी अधिकाराचा उल्लंघनाचा गुन्हा असलेला सरकारी कर्मचाऱ्याविरूद्ध आयोग चौकशी करू शकतो व दोषी आढळल्यास कारवाई करण्याबाबत संबंधित शासनाला शिफारस केली जाते. कोणत्याही न्यायालयात दाखल केलेल्या मानवाधिकार विवादात आयोग न्यायालयाच्या परवानगीने हस्तक्षेप करू शकतो. तसेच राज्य सरकारच्या परवानगीने आयोग त्या राज्यातील कारागृहे, बंदीगृहे यांची पाहणी करू शकते. तसेच त्या संदर्भात राज्य सरकारला सल्ला देऊ शकतो. मानवाधिकार आयोग अखिल भारतीय तुरुंग नियमावलीशी संबंधित शिफारसी देऊ शकतो. या आयोगाद्वारे मानवाधिकाराला संरक्षणाच्या हेतूने शिफारस करणे या आयोगाच्याद्वारे मानवाधिकारांशी संबंधित सर्व आंतरराष्ट्रीय करार व वाटाघाटी लागू करण्यासाठी अध्यापन व त्यांना कार्यरूप देण्यासाठी प्रयत्न केले जातात. हा आयोग मानवाधिकारांशी संबंधित शिक्षण आणि संशोधन इत्यादींना प्रोत्साहन देतो. समाजात अधिकार, साक्षरता व ज्ञानाचा प्रसार तसेच त्याच्याशी संबंधित साहित्याच्या प्रकाशनात मदत करते.

आयोगाची कार्यपद्धत

आयोग भारतात कोठेही कार्यालय स्थापन करू शकते. आयोगाला स्वतःची कार्यपद्धत नियमित करण्याचा अधिकार आहे. आयोगाला दिवाणी न्यायालयाप्रमाणे सर्व अधिकार आहेत. आयोग केंद्र आणि राज्य शासनाकडून विविध अहवाल मागवू शकते. मानवी हक्क उल्लंघनाची चौकशी करणारी आयोगाची स्वतःची स्वतंत्र संस्था आहे. याशिवाय आयोग इतर कोणत्याही शासकीय संस्थेच्या चौकशीसाठी वापर करू शकतो. पिडीत व्यक्तीला तात्काळ अंतरिक मदत करण्याबाबत आयोग संबंधित शासनाला शिफारस करतो. आवश्यक निर्देशाकरिता आयोग सर्वोच्च किंवा उच्च न्यायालयाकडे दाद मागू शकतो. आयोग आपला अहवाल केंद्र शासन किंवा राज्य शासनाकडे सादर करते.

महाराष्ट्र राज्य मानवी हक्क आयोगाची स्थापना ही मानवी हक्काचे संरक्षण आणि प्रसार करण्याच्या हेतूने ६

मार्च २००१ रोजी करण्यात आली.

मानवाधिकारांचे उल्लंघन

मानवी हक्काचा सार्वभौम घोषणापत्रात ३० कलमाचा समावेश करत त्याद्वारे सामाजिक न्याय प्रस्थापित करण्याचा प्रयत्न आहे. या उद्देशाद्वारे अखिल मानव जातीला मानवी हक्क बहाल करण्यात आले. १९६८ मध्ये संयुक्त राष्ट्रसंघटनेच्या आमसभेने ठराव करून प्रत्येक राष्ट्राने मानवी हक्काची अंमलबजावणी करण्याच्या दृष्टीकोनातून आवश्यक ती पाऊले उचलली. परंतु त्या ठरावाची अंमलबजावणी करण्यास असफल झाले. कारण प्रत्यक्षात मात्र वेगवेगळ्या पद्धतीने मानवी हक्काचे उल्लंघन होत आहे. त्याची उदाहरणे पुढीलप्रमाणे -

१) चीनमधील मानवाधिकारांचे उल्लंघन

चीनमध्ये मानवाधिकारांचे उल्लंघन ही काय नवीन गोष्ट नाही. चीनमध्ये मोठ्या प्रमाणात मानवाधिकाराचे उल्लंघन होत आहे. चीन हा साम्यवादी देश आहे. तिथे कम्युनिस्ट पक्ष अस्तित्वात आहे. चिनी नागरिकांना कम्युनिस्ट सरकार विरोधात बोलण्याचा अधिकार नाही व विरोधात आपले मत मांडण्याची मुभा नाही आणि सरकार विरोधात कोणी गेले तर त्या संबंधित व्यक्तीस शिक्षा दिली जाते. चिनमध्ये मानवाधिकाराचे उल्लंघन वर्षानुवर्षे होत आले आहे. चिनमधील मानवाधिकार कार्यकर्त्यांना कारागृहात टाकले जाते, नाही तर त्यांना जिवे मारण्याची शिक्षा दिली जाते.

चीनच्या विस्तारवादी नितीने तिबेट प्रमाणे १९४९ ला स्वायत्त शिमजियांग प्रांतावर चीनने ताबा घेतला. शिनजियांग प्रांतांत विगर मुसलमानांचे वास्तव्य आहे. त्यांची अबादी २ करोड ऐवढी आहे. चीनने १९९० पर्यंत बिगर मुसलमानांवर अव्याय अत्याचार केले, त्यांची भाषा संपवण्याचा प्रयत्न केला. धर्मग्रंथ नष्ट केले, मस्जिद पाडल्या. ह्या अत्याचारा विरोधात आवाज उठवणाऱ्या विगर मुस्लिम नेत्यांना मारून टाकण्यात आले. चीनच्या मते विगर मुसलमान हे अल-कायदा (दहशतवादी संघटना)चे समर्थक आहे. पण चीनकडे त्यासंबंधी कोणतेही पुरावे नाहीत. चीन मोठ्या प्रमाणात शिनजियांग प्रांतात गुंतवणूक करून तेथे हान समुदाय बसवत आहे. त्यासाठी बिगर मुसलमानांच्या जमिनी जबरदस्तीने घेत आहे. यामुळे

बिगर मुस्लिम व हान समुदायात वाद होत आहेत वाढव्या वादामुळे २००९ मध्ये दंगा होऊन १९७ नागरिकांना आपला प्राण गमवावा लागला. चिनी सरकारद्वारे बिगर मुस्लिम नागरिकांवर वेगवेगळ्या स्वरूपाचे प्रतिबंध लादले आहे.

२०१७ मध्ये लांब दाढी ठेवणे. सार्वजनिक ठिकाणी महिलांनी बुर्खा घालणे, अशा स्वरूपाचे प्रतिबंध लादले. चिन सरकारने हद्द तर तेव्हा केली, जेव्हा चीन सरकारने शिनजियांग प्रांतांमध्ये राहणाऱ्या बिगर मुसलमानाचा Biodata ठेवण्यास सुरुवात केली. हे मानवाधिकाराचे उल्लंघन आहे. शिनजियांग प्रांतात चीन सरकारद्वारे Re Education Camp उभारले त्यामध्ये २० ते ४० वर्षीय बिगर मुस्लिम युवकांना जबरदस्ती बंदी बनवले जात आहे आणि त्याच्यावर अन्याय अत्याचार केले जातात. त्यांनी मुस्लीम धर्म सोडून चिनी सरकारच्या प्रति एकनिष्ठ राहण्यासाठी त्यांचा छळ केला जात आहे. हे सरळ सरळ आंतरराष्ट्रीय मानवतावादी नियमाच्या विरोधी आहे. चीनला याविषयी ताकीद करून सुद्धा चीन ह्या नियमांना जुमानला नाही.

२) इस्राईल कडून होणारे मानवाधिकारांचे उल्लंघन

इस्राईलकडून होत असलेल्या आंतरराष्ट्रीय मानवतावादी कायद्याच्या मुलभूत मानव अधिकाराच्या उल्लंघनाच्या घटना स्पष्टपणे समोर येत आहे. इस्राईल व पॅलस्टाईन यांच्यात २०१४ मध्ये भीषण संघर्ष झाला, त्यामध्ये दीड हजाराहून अधिक लोक मारले गेले. संघर्षाचे मुख्य कारण म्हणजे हे दोन्ही देश परस्परांचे अस्तित्त्व मान्य करत नाहीत, त्यामुळे त्यांच्यामध्ये छोट्या-मोठ्या चकमका सुरू असतात. त्याचाच परिणाम म्हणून हमास ही पॅलस्टाईन मधील एक दशतवादी संघटना उदयास आली. हमास संघटनेच्या ह्या संघर्षातील सक्रितेमुळे इस्राईल सैन्याकडून पॅलस्टाईनवर हल्ले केले जातात. यामुळे पॅलस्टाईन मधील निष्पाप सामान्य नागरिकांना आपला प्राण गमवावा लागत आहे. या संघर्षांनी आत्तापर्यंत नऊशेहून अधिक लोकांचा प्राण घेतला आहे. मृतांमध्ये महिला व लहान मुलांचा समावेश मोठ्या प्रमाणात आहे. इस्राईलकडून होत असलेल्या झोन आणि क्षेपणास्त्र हल्यात गाझा पट्टीतील दवाखाने, शाळा, सार्वजनिक ठिकाणे पिण्याचा पाण्याचे साठे याचे मोठ्या प्रमाणात नुकसान होत आहे, या सर्व

गोष्टीमुळे मानवाधिकारांचे हनन होत आहे. हे मानवतावादी कायद्याचे उल्लंघन आहे.

३) सिरीयामधील मानवाधिकारांचे उल्लंघन :

सिरीयन गृहयुद्धा दरम्यान मानवाधिकारांचे उल्लंघन मोठ्या प्रमाणात व गंभीर स्वरूपात झाले. विविध मानवाधिकार संघटना व संयुक्त राष्ट्र संघाच्या मते मानवी हक्कांचे उल्लंघन सिरीयन सरकारने व बंडखोरांनी केले आहे. सिरीयन गृहयुद्धामध्ये अमेरिका, रशिया, इराण व सिरीयन सैन्य यांचा समावेश आहे. सिरीयन सैन्य व रशियन सैन्य येवून तेथील दहशतवादी संघटनेवर हल्ला करत आहे व अमेरिका ही सिरीयन सत्तेच्या विरोधी गटाला मदत करत आहे. यामुळे संघर्ष वाढत आहे. त्यामुळे मोठ्या प्रमाणात जीवित हानी झाली आहे.

संयुक्त राष्ट्राचा मते आंतरराष्ट्रीय कायद्याच्या नियमांचे पालन करण्यास सिरीयन सरकार पूर्ण विफल झाले आहे. सिरीयन गृहयुद्धामुळे अनेक निष्पाप व्यक्तींचा बळी गेला आहे. संयुक्त राष्ट्रांच्या अहवालानुसार २०१६ मध्ये ४५०.००० सिरीयन नागरिक मारले गेले, तर २०१७ मध्ये ती संख्या ४६५.००० वर जावून पोहचली. तर काही सिरीयन नागरिकांनी तेथून पलायन केले. सिरीयन सरकारने नागरिकांच्या विरोधात रासायनिक शस्त्राचा (क्लॉरीन गॅस) वापर केला, असे आरोप संयुक्त राष्ट्राने केला. सिरीयन सरकारद्वारे हवाई बॉम्ब हल्ले व अंदाधुंद गोळीबार केला गेल्यामुळे असंख्य निष्पाप नागरिक मारले गेले. ह्या गृहयुद्धामध्ये बाल सैनिकांची भरती करणे, धार्मिक अल्पसंख्याकांना बंदी बनवणे व विषारी वायुचा वापर करणे असे आरोप मुक्त सिरीयन आर्मीवर केला आहे. रशियन हवाई दलाकडून हल्ल्यामध्ये आरोग्य केंद्रे, शाळा, मस्जिद अशी स्थळे उद्ध्वस्त केले आहे हे आंतरराष्ट्रीय मानवतावादी नियमांचे उल्लंघन आहे. या गृहयुद्धामुळे अत्यंत भयंकर परिस्थिती निर्माण झाली आहे. बहुतेक शहरे ही ओस पडली आहेत. अतिशय प्रचंड प्रमाणात जीवित हानी झाली आहे आणि मानवाधिकारांचे हनन झालेले आहे.

४) श्रीलंकेतील मानवाधिकाराचा प्रश्न

श्रीलंकेतील एलटीटीई आणि सिंहली या गटांमध्ये यादवी संघर्ष होता. हा संघर्ष जवळपास ३० वर्षे चालला २००५ ते २००९ या चार वर्षांच्या काळात श्रीलंकेच्या सरकारने एलटीटीई (तमिल) विरुद्ध युद्धाला सुरुवात केली. हे युद्ध भयंकर स्वरूपाचे होते की, त्यामुळे ३० ते ४० हजार ऐवढे निष्पाप लोक मारले गेले आणि मानवाधिकारांचे मोठ्या प्रमाणात उल्लंघन झाले. २००९ ला हे युद्ध संपुष्टात आले. पण या चार वर्षांच्या युद्धात अनेक निष्पाप लोक मारले गेले आणि मोठ्या स्वरूपात मानवाधिकारांचे हनन झाले आहे.

सारांश :

आज आंतरराष्ट्रीय राजकारणात राष्ट्राची प्रतिष्ठा त्या राष्ट्रातील मानव अधिकारांच्या दर्जावरून ठरत आहे. जगातील प्रत्येक मनुष्याला काही निसर्गसिद्ध अधिकार असतात ते जगातील सर्वच देशातील नागरिकांना प्राप्त झाले पाहिजेत, या हेतूने मानवी अधिकार ही संकल्पना आधुनिक काळात प्रचलित झाली. मानवी हक्कानुसार सर्व व्यक्ती समान आहे, त्यांना मिळालेले अधिकार कोणीही हिरावून घेऊ शकत नाही. वेगाने बदलणारे तंत्रज्ञान, सैनिकी दबावाचे प्रभाव, अपरिहार्य भांडवली व्यवस्था अणुशक्तीचा वापर व गैरवापर, व्यक्ती केंद्रीत हक्काची होणारी जाणीव आणि प्रतिक्रियात्मक आंदोलनाचे वाढते प्रभुत्व, समुद्र परिसर चौपाटीपासून ते नद्याचे पात्र वापरण्यापर्यंत व डोंगर उतारापासून ते अवकाशातील जागांच्या वापरापर्यंत, अन्नधान्य वाटप व परवडणाऱ्या किंमतीत औषधे मिळण्यापर्यंत, जगातील वृक्षतोड व ओझीम घराची पडझड करण्यापर्यंत मानवी हक्काचे विषय विस्तारलेला आहे. माणसाला प्रतिष्ठेचे जीवन जगण्यास मिळावे, याबाबतच्या हक्काचा विचार करणारी लोकशाहीपूर्ण संकल्पना म्हणून मानवी कायदा पुढे आला असून, त्याचे आंतरराष्ट्रीय स्वरूप दिवसेंदिवस अधिक प्रभावी ठरत आहे मानवी हक्क जपणुकीसाठी हे अत्यावश्यक आहे.

लेक : तुमची आमची

पवार पूजा विलास, बी. ए. भाग २

जन्माला येणारी प्रत्येक मुलगी
बाहुली बनून येत नाही,
कपाटातल्या सुरक्षित काचेत
तिला जागा राहत नाही,
काहीजणींच्या अस्तित्वाचं ओझं
हे माय बापानं वाहिलेलं असतं,
काहीजणींच्या मायबापाचं
अस्तित्व

हे गरिबीखाली मुजलेलं असतं,
हातावरती टॅटू असणारी
श्रीमंतांची डॉटर असते,
लाल मातीने हात रंगलेली
गरिबाची लेक असते,
श्रीमंतांची मुलगी श्रीमंतच होत गेली,
गरिबाची लेक गरीबच होत गेली
पण तरीही,

श्रीमंतांची माणुसकी आजही गरीबच राहिली,
अन् गरिबांची माणुसकी अजूनही श्रीमंतच राहिली,
श्रीमंतांच्या पोरगीचा शर्ट म्हणजे म्हणे असते फॅशन,
गरीबाच्या पोरगीचा शर्ट म्हणजे रानामधलं संरक्षण,
दोघीजणी येताना मुलगी म्हणूनच जन्माला आल्या,
पण एकीच्या जखमेच्या किंमती मोठ्या
अन् दुसरीच्या जखमेच्या वेदनाही खोऱ्या झाल्या,
दोघीही एकत्र चालल्या की, वाटतं म्हणे विक्षिप्त,
बाह्यरूपाची तुलना करणाऱ्या नजरा अंतरंगापासून अलिप्त,
श्रीमंतीच्या हड्डाला लाडाचं नाव,

गरिबांची स्वप्न म्हणजे कुंपनाबाहेरची धाव,
श्रीमंतीची फॅशन म्हणजे म्हणे असतो मॉडर्न इंडिया,
गरिबाची लेक सुधारली की पोरगी गेली वाया,
श्रीमंतांची श्रीमंती जीवन जगण्याची फिल्म झाली,
गरिबांची गरिबी मात्र जगण्यातलं जगणंही विसरून गेली,
श्रीमंती आणि गरिबी या एकाच विध्यात्याच्या पोरी,
पण दोघीचही जगणं म्हणजे भेदाभेदाची दरी,
श्रीमंतांच्या शेअरईट मधून श्रीमंती कधीच सेंड होत नाही,
गरिबांची गरिबी रिसिव्ह करायला
एकही डिव्हाईस कनेक्ट होत नाही,
म्हणून आता श्रीमंतांच्या प्रतिष्ठेची मापं भरणं बंद करून,
एकदा, फक्त एकदा,
गरिबांकडे पाहणाऱ्या तुच्छतेच्या नजरांची मापं
रिकामी करून तर बघा...

पप्पा या ना पुन्हा...!

कदम माधवी शरद, बी. ए. भाग १

पाहता तुम्हांला मन आनंदून जाई,
डोळे मिटताच चेहरा तुमचाच येई.
आठवणीच्या चांदण्यातून तुम्ही या बाहेर,
तुमच्या आठवणीत नाही तर,
तुमच्या सोबत जगायचं आहे.
तुमचा प्रत्येक शब्द मला झेलायचा आहे.
तुमचे विचार मला माझे जगणं बनवायचं आहे.
किती मिस करतेय मी तुम्हाला,
पप्पा शक्य असेल, तर या ना पुन्हा!
वाट पाहतेय तुमची मी,
वाटेवर डोळे लावून बसलेय मी.
तुम्ही येणार म्हणून अजून आहे विश्वास,
या विश्वासावर जगतेय मी.

माझ्या प्रत्येक कर्तृत्वावर शाबासकी हवीय तुमची.
माझ्या प्रत्येक वाटेवर सोबत हवीय तुमची.
माझ्या सोबत आहात तुम्ही माहितेय मला,
पण प्रत्यक्षात का नाहीत कळेना मला.
घट्ट अशी एक मिठी मारायची आहे तुम्हांला,
परत आम्हांला सोडून नाही पाठवणार तुम्हांला.
पप्पा शक्य असेल तर या ना पुन्हा!
माझा विश्वास, माझं धैर्य आहात तुम्ही,
माझं यश, माझं सामर्थ्य आहात तुम्ही.
तुमच्या शिवाय जगणं कधी विचारच नाही केला
आता जगतोय पण ते मरणच वाटतंय ना.
वाट पाहतेय तुमची लाडकी लेक,
पप्पा शक्य असेल, तर या ना हो पुन्हा!...

अजूनही आठवतं

माथणे दिपाली तानाजी, बी. एस्सी. भाग १

तुझ्या चेहऱ्यावरचं हसणं अन्
गालातल्या गालात लाजणं
अजूनही आठवतं मला ॥१॥

तुझं ते माझ्याशी अबोल राहणं अन्
मी तुझी समजूत घालणं,
अजूनही आठवतं मला ॥२॥

स्वप्नात तू माझ्याजवळ दिसणं अन्
सत्यात माझ्यापासून दूर असणं,
अजूनही आठवतं मला ॥३॥

तुझं ते माझ्यावर वरवरचं रुसणं
राग आला तर माझ्याकडे दुर्लक्ष करणं,
अजूनही आठवतं मला ॥४॥

न बोलता तू डोळ्यांतून व्यक्त करून जाणं
हळूच मनातील माझ्या सर्व काही जाणणं,
अजूनही आठवतं मला ॥५॥

तुझं ते निरागस मनं, माझ्या हृदयाला भावणं
प्रेमाचे नवे ते फूल अलगद उमलणं,
अजूनही आठवतं मला ॥६॥

प्रेमाचे ते नवे ऋतू बहरणं अन्
तुझ्यात मी हरवून जाणं,
अजूनही आठवतं मला ॥७॥

मनाला माझ्या तू नवी उभारी देणं अन्
न कळत माझं सर्वस्व होणं,
अजूनही आठवतं मला ॥८॥

प्रेमाचे ते बोल अव्यक्त होणं अन्
मनातील भावं मनातचं राहणं आणि
अचानक तू माझ्या आयुष्यातून जाणं...
अजूनही आठवतं मला ॥९॥

सत्यात पाहावयाचे स्वप्न, स्वप्नातच राहणं अन्
प्रेमाची ती कहानी सुरू होताच संपणं,
अजूनही आठवतं मला अन्
अजूनही आठवत राहीलं मला ॥१०॥

मराठ्यांचा अभिमान

पाटील मोनिका शिवाजी, बी. ए. भाग १

महाराष्ट्राच्या मातीचा आम्हांला आहे गर्व
शिवराय आणि मावळ्यांसाठी
स्वराज्य होतं सर्व
शिवसंस्कारांचा पाया
मुखात आमच्या जगदंब
डोळ्यात शिवरायाचे तेजस्वी
विचार अन् अंगात
मराठ्यांचं रक्त
आम्ही फक्त नि फक्त शिवरायांचे भक्त...

छावा

जाधव प्रतिक्षा बापुराव, बी. ए. भाग २

भोगल्या किती मरण यातना,
माझ्या शिवबाचा तो लाडका छावा.

झाला किती त्याच्यावर अन्याय,
आईविना जन्मापासून तो पोरका.

शंभूबाळाला भूक लागताच,
धाराऊला फुटतो पान्हा.

शूर शिवाचा तो शूर छावा,
जणू आगीचा तो गोळा,

बाप लेकाचे नाते ते वेगळेच,
पण फार काळ नाही लाभले त्यांस.

ज्या रयतेसाठी झेलले शरीरावर
कित्येक वार,
तीच रयत उडवते शितोडे
त्यांच्या चारित्र्यावर.

आल्या कित्येक अफवा कानी,
पण नाही डगमगला येसूचा विश्वास.
दुसरे तिसरे कोणी नाही,
होता तो शंभूचा श्वास.

पहिला पाऊस

बेबले पुनम मोहन, बी. कॉम. भाग १

मेघ काळे दाटले, कित्येक थेंब साठले.

सर्व विसरून मोकळे, व्हावेसे वाटले.

पहिल्या पावसाची पहिली ही सर,

आली बरसत माझ्या अंगावर.

हिरवी झाडे झाली गाणी,

रुणूझुणू पैजण वाजे पानोपानी.

आला वारा रंगात, भोवरा संचारे अंगात

झाले मुक्त मी अशी, खेळू लागले वान्याच्या संगात.

ओघळती जलधारा ती, हाती साठवावी वाटते.

पण काय सांगू तुम्हांला, ती हाती येताच आटते.

चिंब भिजला पाऊस, तेथून निघुनही गेला, पण

होते तसेच कोरडे राहिले, शेवटी त्याचे मन.

घन ओला असा हा दरवळला मातीचा,

पहिला बरसणारा पाऊस हा सुखाचा.

शोधत राहिलो मी...

भांदिर्गे संग्राम सुनिल, बी. ए. भाग १

पाहता क्षणी तुजला,
प्रेम नजरेने पाहिले मी.
नजर तुझ्यावर पडता,
धिजून थक्क राहिलो मी.
तू असशील मज करिता,
आभार देवाचे मानले मी.
अन् तुझ्याच स्वप्नामध्ये,
चिंब भिजत राहिलो मी.
तुला रोज पाहण्यासाठी,
तासन् तास वाट पाहिली मी.
तुझ्यासोबत फिरताना,
देहभान हरपून राहिलो मी.
दुनियेतील आश्चर्यांपैकी,
एक तुजला मानले मी.
तुझी एक हसरी मुद्रा दिसता,
भर उन्हात भिजत राहिलो मी.

माझे मन हे मात्र खट्याळ,
त्याला समजावत राहिलो मी.
पण ते वेडे बावळे,
त्याला समजावण्यात मागे राहिलो मी.
तुझ्या मागे-मागे फिरता,
प्रेमात तुझ्या पडलो मी.
पण तू होणार नाहीस माझी,
हे शब्दच ऐकत राहिलो मी.
तुझ्यासोबत घालवलेले ते क्षण,
त्या क्षणांना आठवत राहिलो मी.
त्या आठवणीही वाहिल्या आसवांच्या पुरात,
त्याच्यात तुलाच शोधत राहिलो मी.
जिच्या येण्याची मज होती आशा,
तिची वाटच पाहत राहिलो मी.
ती गेली मजला सोडून.
'ती का गेली?' या प्रश्नाचे उत्तर,
आयुष्यभर शोधत राहिलो मी.

दुरावा

पाटील मोनिका शिवाजी, बी. ए. भाग १

“चारोळी”

जाधव पूजा सखाराम, बी. एस्सी. भाग २

हृदयाच्या भावना
ना हृदयाने जाणल्या
विरहाने तुझ्या
माझ्या पापण्या ओलावल्या!

माणसांच्यावर जेवढं प्रेम करावं,
तेवढीच ती माणसं दूर जातात.
फुलांना जास्त कवटाळल्यावर,
पाकळ्या ही गळून जातात.
कितीही दूर असलो तरी,
मनात आठवणी घर करून जातात.
प्रत्येकाच्या आयुष्यात अशी,
अनेक वळणे येतात.
यालाच दुरावा असे म्हणतात.

प्रेमाची गेम...

महात अरबाज शब्बीर, बी. ए. भाग १

मी पण केले होते प्रेम,
मला कळलीच नाही
प्रेमाची ही गेम!

जेव्हा पहिल्यांदा दिसली ती,
तिच्या प्रेमात पडलो मी.
कॉलेजमध्ये यायची ती,
म्हणून मी पण हजर
असायचो नेहमी!

पाहून तिला हसताना,
दिवस वाटायचा मस्ताना.
उठता बसता तिचा विचार,
मित्र म्हणाले, पागल झाला तू यार!

पहिल्यांदाच बोललो तिच्याशी,
मैत्री करशील का माझ्याशी?

मैत्रीला झाले दिवस फार,
आम्ही दोघे क्लोज आलो फार!

एके दिवशी बोललो तिला,
लाइफ पार्टनर बनवशील का मला.
मग चालू झाले आमचे प्रेम,
तरीपण कळलीच नाही मला
प्रेमाची ही गेम!

प्रत्येक गोष्टी करायचो शेअर,
दोघेही करायचो एकमेकांची केअर.
भांडण झालं आमचं तरी,
तीच होती माझी परी!

माहीत नाही मला, काय झालं तिला,
म्हणाली, विसरून जा मला.
म्हणूनच म्हणालो, मी पण केले होते प्रेम,
मला कळलीच नाही
प्रेमाची ही गेम!

प्रेम म्हणजे काय?

बेबले पुनम मोहन, बी. कॉम. भाग १

प्रेम म्हणजे आयुष्यात
कोणीतरी येण्याची चाहूल.

प्रेम म्हणजे स्वप्नांच्या
दिशेने पडलेलं पहिलं पाऊल.

प्रेम म्हणजे गालातल्या
गालातं येणारं हास्य.

प्रेम म्हणजे कधीही
न उलगडलेलं रहस्य.

प्रेम म्हणजे न पाहता
एकमेकांना पाहणं.

प्रेम म्हणजे न बोलता
एकमेकांशी बोलणं.

प्रेम म्हणजे एकमेकांवरील
अतूट असा विश्वास.

प्रेम म्हणजे एखाद्याविषयी
लागलेली भेटीची आस.

प्रेम म्हणजे एकमेकांना
सुख दुःखात साथ देणं.

प्रेम म्हणजे आयुष्यभर
सोबतीसाठी हातात हात घेणं.

प्रेम म्हणजे तो आणि ती
प्रेम म्हणजे तू आणि मी.

संस्कृत विभाग

ऋत्येन धार्यते पृथ्वी, ऋत्येन तपते ऋषिः।

ऋत्येन वायवो वाञ्छति, ऋर्षे ऋत्ये प्रतिष्ठितम्॥

ऋत्यामुळे जगाची धारणा होते, ऋत्य हा जगाचा आधार आहे ऋत्यामुळेच सूर्य प्रकाशतो, धारणा होते, ऋत्य हा जगाचा आधार आहे. ऋत्यामुळेच सूर्य प्रकाशतो, सूर्यप्रकाश म्हणजेच ऋत्य होय. ऋत्यामुळे वावे वाहतात व आपल्याला धासोच्छवास करता येतो. म्हणून जगातील ऋर्षे गोष्टी या ऋत्याच्या आदारानेच चाललेल्या आहेत म्हणून ऋत्याने वागण्यात ऋर्षांचे कल्याण आहे. ऋत्य हेच जीवन व अऋत्य हेच मरण!

विभागीय संपादक
प्रा. विनायक राऊत

अनुक्रमणिका

गद्य

१.	भारतवर्त्मम् अटल बिहारी वाजपेयी	ब्रालकव रत्नेहल मोहन	बी.ए. भाग - ३	व्यक्तिचित्रण	३३
२.	कर्कटस्य उपायः	जाधव पूजा तानाजी	बी.ए. भाग - ३	कथा	३४
३.	कटुनिम्बस्य मधुरा कथा	सुताव कल्याणी विश्वनाथ	बी.एस्सी. भाग - ३	माहितीपत्र	३५
४.	क्षामस्य कारणम्।	पुजारी गणेश रमेश	बी.सी.ए. भाग - १	कथा	३६

भारतरत्नम् अटल बिहारी वाजपेयी

खालकर स्नेहल मोहन, बी. ए. भाग - ३

व्यक्तिचित्रण

“

‘जय जवान! जय किसान्!!’ इति घोषणया सह ‘जय विज्ञान’ इति वाक्यखण्डस्य योजनं तेनैव कृतम्।

‘मह्यं तावत् औत्रत्यं मा ददातु, येन अहं सामान्यं जनम् आलिङ्गितुं न शक्नुयाम्’ इति कथयति तस्य काचित् काव्यपङ्क्तिः।

”

‘राष्ट्राय स्वाहा, इंद न मम’ इत्येतस्य मूर्तस्वरूपं यस्मिन् मैकैः प्रत्यक्षीकृतं सः अटलबिहारिवाजपेयिवर्यः इहलोकस्य कर्तव्यानि निरूह्य परलोकयात्रां सद्यः एव आरभत। भूतपूर्वप्रधानमन्त्री इत्येतावत् एव न, अपि तु राष्ट्रभक्तः, कविः इत्यादिरूपेण अपि सः प्रजाहृदयेषु भूषितस्थानः। स्वीयजीवनस्य सर्वेषु घट्टेषु, सर्वासु परिस्थितीषु च तदीयं कविमनः प्रस्फुटं प्रतिस्पन्दते स्म काव्यरूपेण। तच्च काव्यं भारतीयविचारैः परिपूर्णं सत् प्रेरकं, विरोधकानाम् अपि चित्तम् आक्रष्टुं समर्थं च आसीत्। आयोग्यस्य अनपेक्षितस्य वा विषयस्य कठोरतया विरोधं कर्तुं न विस्मरति स्म अटलमहोदयः। कास्याश्चित् प्रत्रिकायाः मुखपृष्ठे मुद्रितं द्रौपदीवस्त्रहरणस्य चित्रं दृष्ट्वा कुपितेन तेन - “सकोपप्रतिस्पन्सः दर्शनीयः स्यात् चेदपि संयमं शीनतां च विना पत्रिकाभिः क्रियमाणः एतादृशः व्यवहारः न उचितः” इति तर्जनं कृतम् आसीत्।

‘पाञ्चजन्य’ पत्रिकायाः संस्थाकपसम्पादकः सन् भाषायाः सौन्दर्यं शुद्धता च यथा प्राथम्येन रक्षिता स्यात् तथा सः प्रयत्नवान्। नूतनानां वाचकानां कृते पाञ्चजन्यस्य हिन्दी प्रमाणभूता आसीत्। ततः एवं भाषां पठितवतां सङ्ख्या समुहती अस्ति। तदीयभाषायां संस्कृतप्राचुर्यं निश्चयेन अस्मदादीनां नित्यप्रेरकम्। तस्य पिता कृष्ण विहारवर्यः अपि संस्कृतविद्वान् आसीत्। स्वतन्त्रभारते संस्कृतभाषाविषये ये ऐतिहासिकाः स्वागताहर्हाः निर्णयाः जाताः ते अटलवर्यस्य

कार्यकाले एव इत्यतः संस्कृतजगत् विशेषतया स्मरति तम्। निर्णयेषु १९९९-२००० तमवर्षस्य संस्कृतवर्षरूपेण उध्दोषण, विश्वविद्यालयानुदानायोगद्वारा सरलसंस्कृतसम्भाषणकेन्द्राणाम् आरम्भः, अनौपचारिकसंस्कृतकेन्द्राणाम् आरम्भः इत्यादीनां विशेषोल्लेखः भवितुम् अर्हति। श्रीमतः मुरलीम नोहरजोवर्यस्य, गोपालस्वामिवर्यस्य च सहकारः अपि अत्र प्रामुख्यम् आवहति।

श्रेष्ठाः विचाराः एष न, तेषां विचाराणां समुचिते काले क्रियान्वयनम् अपि अपेक्षितं भवति। वाजपेयिवर्यः तदर्थं देशे इव विदेशेषु अपि लब्धप्रतिष्ठः अभसवत्। पोखरणे कृतः आव्किस्फोटः इस्त्रोद्वारा प्रेषितं प्रथमं चान्द्रयानम् इत्यादयः दूत्यादयः तदीयाः निर्णयाः सर्वश्लाघास्पदितां गताः। सुदृढा राष्ट्रहितभावना, प्रबला

इच्छाशक्तिः च न स्यात् चेत् ईच्छृश राष्ट्रअहितभावना, प्रबल इच्छाशक्तिः एव। एकत्र हृदयस्पर्शिनः मुदुशब्दाः, अपरात्र विज्ञाननिष्ठाता, पुनरन्यत्र देशस्य विकासदृष्ट्या भविष्यतः योजनाः इत्येवं प्रतिभानां स्वामी आसीत् वाजपेयिमहोदयः। ‘जय जवान! जय किसान्!!’ इति घोषणया सह ‘जय विज्ञान’ इति वाक्यखण्डस्य योजनं तेनैव कृतम्। कारगिलयुद्धं, भारततस्य चतुर्षां कोणानां योजनार्थं ‘स्वर्णभित्तुर्भुज’ कल्पना इत्यादीनां महत्त्वाकाङ्क्षि निर्णयानां कारणेन सः चिरं स्मरिष्यते भारतीयैः। मारिशसदेशस्य ‘सायबर टावर’, ‘अटलबिहारिवाजपेयितावर’ इति नाम्ना निर्दिश्यते यत् तत् वाजपेयिवर्यस्य अजातशत्रुत्वस्य एकम् उदाहरणम्।

‘मह्यं तावत् औत्रत्यं मा ददातु, येन अहं सामान्यं जनम् आलिङ्गितुं न शक्नुयाम्’ इति कथयति तस्य काचित् काव्यपङ्क्तिः। सर्वसामान्येन सह स्थित्वा कार्यं कुर्वता तेन नैके कार्यकर्तारः निर्माताः। ते राष्ट्रविचारेण प्रेरिताः सन्ताः प्रसिद्धिरहिततया कार्यरताः सन्ति तत्र तत्र।

कर्णाटकस्थं संस्कृतग्रामं मत्तुरम आगतवना तेन स्वीया

संस्कृतप्रीतिः या दर्शिता सा, ‘यदि अत्र नागमिष्यम्, तर्हि अहं वच्चितः अभविष्यम्’ इति तदीयः अभिप्रायः च चिरं स्मर्येत संस्कृतप्रेमिभिः।

तादृशं भाषाविदं, राष्ट्रभक्तं, दूरदृष्टिमन्तं नायकं, भारत रत्नं हत्पूर्वकं प्रणमति सन्देशपरिवारः।

कर्कटकस्य उपायः

जाधव पूजा तानाजी, बी. ए. भाग - ३

कथा

“ एकदा कृष्णसर्पः एकस्य बकस्य शावकान् खादितवान्। तदा सः बकः अत्यन्तं दुःखितः अभवत्। सः एकस्य सरोवरस्य तीरम् आगत्य नेत्राभ्याम् अश्रूणि मुञ्चन् स्थितवान्। तदा एकः कर्कटकः तं पृष्ठवान्। - “माम्! किमर्थं भवान् रोदनं करोति?” इति। ”

कस्मिंश्चित् वने कश्चन वटवृक्षः आसीत्। तस्मिन् वृक्षे बहवः बकाः वासं कुर्वन्ति स्म। वृक्षस्य कोटरे एकः कृष्णसर्प अपि वासं करोति स्म।

एकदा कृष्णसर्पः एकस्य बकस्य शावकान् खादितवान्। तदा सः बकः अत्यन्तं दुःखितः अभवत्। सः एकस्य सरोवरस्य तीरम् आगत्य नेत्राभ्याम् अश्रूणि मुञ्चन् स्थितवान्। तदा एकः कर्कटकः तं पृष्ठवान्। - “माम्! किमर्थं भवान् रोदनं करोति?” इति।

तदा बकः उत्कवान् - “कृष्णसर्पः मम् शावकान् खादितवान्। अतः अहं दुःखितः अस्मि। तस्य दुष्टसर्पस्य मारणार्थं भवान् एकम् उपायं वदतु” इति।

तदा कर्कटकः चिन्तितवान् - ‘वस्तुतुः एषः बकः अस्मि कां जातिवैरी। अतः अहं कृष्णसर्पं मारयितुं तादृशम् उपायं वदामि, येन बकस्य अपि मरणं भवेत्’ इति।

अनन्तरं सः उत्कवान् - “माम्! भवान् एतस्य नकुलस्य बिलवदारतः कृष्णसर्पस्य कोटरपर्यन्तम् अपि मत्स्यखण्डान् प्रक्षिपतु। नकुलः तेन एव मार्गेण आगत्य कृष्णसर्पं मारयिष्यति” इति।

नकः तथैव कृतवान्। नकुलः मत्स्यखण्डान् खादन् अग्रे अग्रे आगत्य कृष्णसर्पस्य कोटरं दृष्टवान्। कृष्णसर्पं मारितवान्। अनन्तरं शनैः शनैः तस्मिन् वृक्षे स्थितान् सर्वान् बकान् अपि मारितवान्।

कटुनिम्बस्य मधुरा कथा

सुतार कल्याणी विश्वनाथ, बी.एस्सी. भाग - ३

माहितीपर

“

Azadirachta Indica इति अस्य वनस्पतिशास्त्रे नामकरणम्। एषः वृक्षः भारतेषु प्रायः सर्वत्र रोहति। पिचुमर्दः, पिचुमन्दः, आरिष्टः, परिभद्र इति अस्य अन्यानि पर्यायनामानि।

चैत्रशुद्धप्रतिपदि अस्य पत्राणि जनाः भक्षयन्ति। चैत्रमासे वसन्तः ऋतुः आरभ्यते।

”

Azadirachta Indica इति अस्य वनस्पतिशास्त्रे नामकरणम्। एषः वृक्षः भारतेषु प्रायः सर्वत्र रोहति। पिचुमर्दः, पिचुमन्दः, आरिष्टः, परिभद्र इति अस्य अन्यानि पर्यायनामानि। एषः वृक्षः विशालः। तस्य उन्नतिः ३०-६० फूटमिता। अस्य प्रखाणि हारितानि, क्रकचसदृशानि च। पुष्पाणि श्वेतानि, लघूनि। फलानि अपक्वदशायां हरितानि पक्वदशाया पीतानि। एतस्य काष्ठं पेटिका निर्माणे, भवननिर्माणे च उपयुज्यते एतस्य मूलं, काष्ठं, पत्रं, पुष्पं फलम् इति पञ्चागम् औषधेषु उपयुक्तम्। एतस्य रसः तीक्तः वीर्यं शीतम्। निम्बः वातं वर्धयति, पित्तं शमयति कफम् अपि शमयति। रसस्य, रक्तस्य स्तनस्य च शुद्धिं करोति निम्बः। निम्बपत्रस्य अथवा काष्ठस्य चूर्णं दन्तधावने उपयोक्तव्यम्।

एतत् चूर्णं स्नानकाले उद्वर्तनरूपेण अपि उपयोजनीयम्। चैत्रशुद्धप्रतिपदि अस्य पत्राणि जनाः भक्षयन्ति। चैत्रमासे वसन्तः ऋतुः आरभ्यते। कफप्रकोपस्य एषः कालः। निम्बः उत्कृष्टं कफशामकं द्रव्यम्। अतः एषा परिपाटी आरोग्यदायिनि। आयुर्वेद विशारदाः चर्मरोगे निम्बपत्रसिद्धजलस्य स्नाने पाने च प्रयोगम् उपदिशन्ति। एतस्य पत्राणां चर्वणेने मुखदुर्गन्धः लुप्यति। किटेभ्यः सस्यानां रक्षणार्थं तादृशं किटरोधम् अपेक्षितं, यद् मानवस्य कृते हानिकरं नस्यात्। निम्बे एतौ उभौ आपि गुणौ भवतः। स्नानफेनकं, केशाम्बु, दन्तफेनकम् इति नैकेषु पदार्थेषु निम्बस्य प्रचुरमात्रया समावेश अस्ति।

क्षामस्य कारणम्।

पुजारी गणेश रमेश, बी.सी.ए.भाग - १

कथा

“ कदाचित् कश्चन हंसः पत्न्या हंस्या सह विहाराय अन्यत् अरण्य गतवान्। तत् अरण्यं शुष्कम् आसीत्। कासारसरोवरादयः जलहीनाः। वृक्षादयः अपि पर्णहीनाः एतत्सर्वं दृष्टवती हंसी अवदन् - “इनः गच्छाव तावत्।... इति।

कदाचित् कश्चन हंसः पत्न्या हंस्या सह विहाराय अन्यत् अरण्य गतवान्। तत् अरण्यं शुष्कम् आसीत्। कासारसरोवरादयः जलहीनाः। वृक्षादयः अपि पर्णहीनाः एतत्सर्वं दृष्टवती हंसी अवदन् - “इनः गच्छाव तावत्।... इति।

“इदानीम् अन्धकारः प्रसृतप्रायः। अतः अदय रात्रिम् अत्रैव यापयास। श्वः प्रातः इनः निर्गच्छशत इति अवदत् हंसः।

तौ यत्र वासं कृतवन्तौ तत्समीपे एव उलूकः अपि वसति स्म। रात्रौ तस्य घूङ्कारः निरन्तरं श्रूयते स्म। अतः रात्रौ हंसी विषादेन अवदन् - “उलूकशब्दातः मया निद्रा एव न प्राप्यते” इति।

“एतादृशाः उलूकादयः सान्ति इत्यतः एव अत्र एवं शुष्कता दृश्यते” इति उव्वतवान् हंसः।

अनन्तरदिने हंसः हंस्या सह यदा प्रास्थितः तदा उलूकः तत्समीपम् आगत्य - “एषा तु मम पत्नी। एतां कुत्र नयसि?” इति सतर्जनम् अवदत्।

हंसी तु मम पत्नी। एषा तव पत्नी कथं भवेत्? इति अवदत् हंसः विरोध प्रदर्शयन्।

एतद्विषये तथोः महान् विवादः जानः। ततः न्यायनिर्णयाय तौ न्यायस्थानं गतवन्तौ। न्यायस्थाने पञ्च निर्णायिकाः आसन्।

ते उभयोः अपि वादं श्रुत्वा “श्व उभाभ्यामपि आगन्तव्यम्। तदा निर्णयः श्रावयिष्यते” इति उक्तवन्तः।

अनन्तरदिने यथासूचनम् उलूकः हंसौ च न्यायस्थानं गतवन्तौ। ततः मुख्य निर्णायकः अवदत् - “उलूकार्यः अस्माकं राज्यस्य सदस्यः तस्य सत्यवादिता बहुधा प्रमाण सिद्धा अस्ति। तस्य मुखात् असत्यं निर्गन्तुं न अर्हति इत्यत्र अस्ति अस्माकं पूर्णः विश्वासः अतः हंसी तस्य पत्नी एव इत्यत्र नास्ति सन्देहः” इति।

एतस्य श्रवणात् हंसः महान्तम् आघातं प्राप्तवान्। तावता उलूकः तम् उपसर्प्य अवदत् - हंसवर्य! एषा हंसी भवतः एव पत्नी। भवान् एतया सह स्वीयं वासस्थानं प्रति गन्तुम् अर्हति ससन्तोषम्। पूर्वस्मिन् दिने रात्रौ भक्ता पत्नी उस्ता आसीत् - उलूकस्य वासस्य कारणतः अरण्यं शुष्कं जातम् इति। वस्तुतः अरण्यस्य शुष्कतायाः कारणम् अहं न। यः न्यायनिर्णयं श्रावितवान् सः वस्तुतः महाभ्रष्टः। अहं ह्यः तम् एकान्ते दृष्ट्वा उक्तावान् आसं यत् न्यायनिर्णयः यदि मत्परया भवेत् तर्हि अहं भवते धनं दास्यमि इति। अतः एवतेन निर्णयः श्रावितः यत् हंसी मम पत्नी इति। क्षामस्य कारणं भवन्ति एतादृशाः भ्रष्टाः। तत् निरूपयितुमेव अहम् एतत्सर्वं कृतवान्। आर्या हंसीम् अहं पूज्यदृष्ट्या एव पश्यामि। दम्पत्योः भवतोः जीवनं सुखमयं भवतु इति।

हिंदी विभाग

“आदमी न ऊँचा होता है, न नीचा होता है,
न थडा होता है, न छोटा होता है,
आदमी सिर्फ आदमी होता है,

पता नहीं, इस सीधे-सपाट सत्य को,
दुनिया क्यों नहीं जानती है?
और अगर जानती है,
तो मन से क्यों नहीं मानती है।”

- अटल बिहारी वाजपेयी

विभागीय संपादक
डॉ. सौ. हेमलता काटे

अनुक्रमणिका

गद्य

१.	महिला सबलीकरण की दृष्टि से मा. चित्राताई वाघ के विचार	सावंत मेघा हंबीरबाव	बी.ए. भाग - ३	मुलाकात	३७
२.	अटल बिहारी वाजपेयी जी की कविताओं में चित्रित मानवी जीवन का महत्त्व	काटे पूनम चंद्रकांत	बी.ए. भाग - ३	संशोधनपत्र	४१
३.	सहज-सुंदर अपनी हिंदी	आताब अनिसा युनूस	बी.ए. भाग - ३	जानकारी पत्र	४५
४.	भारतरत्न : अटल बिहारी वाजपेयी	पवार आशा भगत	बी.ए. भाग - ३	जानकारी पत्र	४९
५.	ललित साहित्य	शिकें निलम शिवाजी	बी.ए. भाग - १	जानकारी पत्र	५३
६.	रासायनिक प्रेम	सावंत मच्छिंद्रनाथ लालासाहेब	बी.ए. भाग - २	व्यंग्यात्मकलेख	५५
७.	स्वच्छता : स्वरूप एवं महत्त्व	कुशाडे युवराज अर्जुन	बी.ए. भाग - ३	जानकारी पत्र	५६
८.	स्त्री - व्यथा	सावंत मच्छिंद्रनाथ लालासाहेब	बी.ए. भाग - २	आत्मकथन	५८
९.	डॉ. सुनील केशव देवधर प्रस्तुत 'ऋतुओं की कहानी' के निवेदन का शब्दांकन	सुर्यवंशी वनिता जयवंत	बी.ए. भाग - २	संकलन	६०
१०.	२०१८ साल की सफल दित्रियों की यशोगाथा	चव्हाण गीतांजली पांडुरंग	बी.ए. भाग - ३	जानकारी पत्र	६२

पद्य

१.	राजनीतिक होली	सावंत मच्छिंद्रनाथ लालासाहेब	बी. ए. भाग - २	४०
२.	माँ	सुपूगडे वैशाली दत्तात्रय	बी. ए. भाग - २	४४
३.	हर आदमी है चेहरे पे चेहरा लिए हुए	संकलक - काटे अनुजा राजेंद्र	बी. ए. भाग - ३	५२
४.	परिवर्तन	सावंत मेघा हंबीरबाव	बी. ए. भाग - ३	५४
५.	माँ का जीवन	सुपूगडे वैशाली दत्तात्रय	बी. ए. भाग - २	६४
६.	जीवन कैसे हो जीए?	सावंत मेघा हंबीरबाव	बी. ए. भाग - ३	६४

महिला सबलीकरण की दृष्टि से मा. चित्राताई वाघ के विचार

सावंत मेघा हंबीरराव, बी.ए. भाग - ३

मुलाकात

“स्त्री ने स्त्री के समान ही रहना चाहिए। उसके पास जो शालिनता और सात्विकता है, उसको हमेशा संभालकर रखना चाहिए। गाली-गलोच वाली भाषा उसे अच्छी नहीं लगती। उसके पास एक अलौकिक ताकद है, उसके बल पर वह सभी समस्याओं का हल निकाल सकती है। अतः स्त्री-स्त्री के समान रहें और स्त्रीत्वपन का जतन करे ऐसा मुझे लगता है। कारण केवल कपड़े अलग पहने से कुछ नहीं होगा, विचार बदलने की बहुत जरूरत है, ऐसा वह करें यह मुझे लगता है।”

मा. चित्राताई वाघ, राष्ट्रवादी काँग्रेस की महिला प्रदेशाध्यक्षा। स्त्रियों की समस्याओं के लिए, संघर्ष करनेवाली महिला प्रतिनिधी के रूप में मैंने उनका नाम सुना था। प्रसंगवश उन्हें सुनने का मौका मुझे महाविद्यालय में मिला। महाविद्यालय में महिला सबलीकरण समिती द्वारा लडकियों के लिए 'महिला सबलीकरण समय की माँग' इस विषय पर व्याख्यान आयोजित किया था। वह किस पक्ष की है, इस बात से मुझे कुछ लेन-देन नहीं, परंतु वह महिलाओं के पक्ष की है, यह बात मेरे लिए बहुत बडी है। इसलिए उनके व्यक्तित्व के साथ-साथ, उनके महिलाओं के लिए जो विचार है, वह सुनकर मैं बहुत प्रभावित हुई। इतना ही नहीं तो जब वे हमारे महाविद्यालय में आयी थी, तब लडकियों के साथ इतना घुल-मिल गयी कि लगा जैसे वे हम में से एक हैं। मैंने उनसे बात करने की इच्छा प्रकट की तब भी उन्होंने तुरंत हाँ कह दिया। अतः चित्राताई से अचानक हुई मुलाकात से उनके विचार समझ में आए। वे इस प्रकार -

छात्रा :- नमस्कार!

चित्राताई वाघ :- नमस्कार!

छात्रा :- मैं आपकी मुलाकात लेना चाहती हूँ।

चित्राताई वाघ :- जी, जरूर।

छात्रा :- मॅडम, आपका गाँव कौनसा है?

चित्राताई वाघ :- मेरा मुल गाँव नाशिक है। परंतु मेरा जन्म, बचपन, शिक्षा और करिअर मुंबई में ही हुआ।

छात्रा :- आपकी शिक्षा कहाँ तक हुई है?

चित्राताई वाघ :- बी.एस्सी.।

छात्रा :- आप राजनीति की सक्रिय कार्यकर्ता है, क्या आपका परिवारिक वातावरण ऐसा ही है।

चित्राताई वाघ :- नहीं, बिलकुल नहीं। मेरे परिवार को राजनीतिक पार्श्वभूमी बिलकुल नहीं है। मेरे परिवार का एक भी व्यक्ति ग्रामपंचायत का भी सदस्य नहीं।

छात्रा :- फिर भी आपने राजनीति में प्रवेश किया, यह कैसे?

चित्राताई वाघ :- पहले से ही मुझे समाज कार्य करना बहुत पसंद रहा है। १९८४ में जब मैं सातवीं में पढती थी तब मैं मा. शरदचंद्र पवार जी के विचारों से बहुत प्रभावित हुई थी। या यूँ कहिये कि वे मेरे लिए प्रेरक ही बने थे। उस वक्त उन्होंने महिलाओं की दृष्टि से एक सकारात्मक धोरण जारी किया था। तब मैं बहुत खुश हुई थी। तब इतनी बातें समझ में नहीं आती थी, पर इतना समझ में आ गया था कि एक ऐसा नेता है, जो महिलाओं के लिए कुछ करना चाहता है। तब से मैं उनके विचारों से प्रभावित रही हूँ। शायद इसी कारण ही मेरा राजनीति में प्रवेश हुआ है। और जब मैंने प्रवेश किया तब मैं उनके कार्यकर्ता के रूप में ही आयी हूँ, यह बात मेरे लिए बहुत खुशी की है।

छात्रा :- तब से लेकर आज तक इस क्षेत्र में कौन-कौन से काम किए हैं?

चित्राताई वाघ :- आज तक मैंने कौन-से काम किए मुझे पता नहीं, पर बहुत कुछ काम करना अभी बाकी है, यह मुझे पता है। फिर भी महिलाओं की समस्याओं के बारे में सतर्कता दिखाकर उसके खिलाफ आवाज उठाना यह

पहला मेरा काम रहेगा।

छात्रा :- शासन की ओर से महिला सबलीकरण की दृष्टि से जो प्रयास रहें हैं, उसके बारे में आपकी राय क्या है?

चित्राताई वाघ :- महिला सबलीकरण की दृष्टि से शासन व्यवस्था प्रयास कर रही है, पर जितना प्रयास होना चाहिए उतना नहीं हो रहा। महिलाओं पर बढ़ रहे अत्याचार के प्रमाण को देखकर, मुझे तो ऐसा लगता है कि महिला सबलीकरण की दृष्टि से शासन व्यवस्था उदासीन ही है।

छात्रा :- महिला सबलीकरण की दृष्टि से क्या करना चाहिए ऐसा आपको लगता है?

चित्राताई वाघ :- वैसे तो महिलाओं की सुरक्षा की दृष्टि से कानून की तहत व्यवस्था है। लगभग ३५ नियम बनाए गए हैं। परंतु इन नियमों को समझने का प्रयास महिलाएँ कभी नहीं करती, अतः इसका एहसास महिलाओं को करा देना ही हम जैसे कार्यकर्ताओं तथा शिक्षित महिलाओं का पहला काम होना चाहिए। यहीं महिला सबलीकरण की दृष्टि से हमारा प्रयास रहेगा।

छात्रा :- सही मायने में महिलाओं को आरक्षण मिल गया है, ऐसा आपको लगता है क्या?

चित्राताई वाघ :- आज कुछ हद तक महिलाओं को आरक्षण मिल गया है। ५०% आरक्षण के रूप में महिलाएँ विभिन्न पदों पर कार्य कर रही हैं। अपना हक्क जता रही हैं। परंतु इसका प्रभाव १००% नहीं है। कारण महिलाओं को मिले अधिकार का उपयोग कुछ हद तक पुरुष ही करते नजर आते हैं। इसलिए तो समारोह में सभापति के पति की पहचान कराते वक्त पति सभापति करनी पडती है। कारण वे हर वक्त वही पे मँडराते रहते हैं। इसलिए मुझे लगता है कि आरक्षण तो मिल गया है, परंतु उसका १००% फायदा महिलाओं को नहीं हो रहा है। परंतु महिलाओं को मुझे बताना है कि, जिन नेताओं ने हम पर विश्वास दिखाकर हमें आरक्षण दिया है, उसे सार्थ

करने की जिम्मेदारी हमारी है, तब हमें पूरा आरक्षण मिल जायेगा ऐसा मुझे लगता है।

छात्रा :- आरक्षण मिलने के बाद भी क्या महिलाओं का सक्षमीकरण हो गया है क्या, ऐसा आपको लगता है?

चित्राताई वाघ :- नहीं।

छात्रा :- तब महिलाओं को पूर्णतः सबल होने की दृष्टि से क्या करना होगा?

चित्राताई वाघ :- सबसे पहले महिलाओं में आत्मविश्वास जगाने की आवश्यकता है, एक बार यह आत्मविश्वास जग गया कि समझो अपने आप महिलाएँ सबल तथा सशक्त हो गयीं।

छात्रा :- इतना होने के बाद भी आज भी समाज में महिलाओं के साथ अनैतिक घटनाएँ घटती हैं, इसके लिए जिम्मेदार कौन?

चित्राताई वाघ :- इसके लिए जिम्मेदार हमारी समाज व्यवस्था है। आज भी हमारे समाज में महिलाओं को दोगला ही स्थान है। इसी कारण कुछ विकृतियाँ हावी हो जाती हैं। यह जो भी विकृतियाँ हैं, वे मंगल या चाँद से नहीं आयीं, इसी समाज की अर्थात् यहाँ की हैं। समाज के हर नागरिक का कर्तव्य है कि इन विकृतियों

को समय पर ही कुचल दे। अगर ऐसा होगा तो अपने आप यह विकृतियाँ नष्ट हो जायेगी और महिलाएँ भी समाज में खुली हवा में साँस लेगी। तब अपने आप महिलाओं के साथ जो अनैतिक घटनाएँ घटती हैं, उसका प्रमाण भी कम हो जायेगा।

छात्रा :- स्त्री-पुरुष असमानता के कारण समाज में ये घटनाएँ घटती हैं, तब यह असमानता दूर करने के लिए क्या करना चाहिए?

चित्राताई वाघ :- बेटा और बेटी को जब समान रूप से बढाया जायेगा तब यह प्रश्न ही नहीं रहेगा और यह जिम्मेदारी हम सबकी है। पर होता ऐसा है कि जब वे दोनों

छोटे होते हैं तब घर के सारे काम बेटी को करने के लिए कहा जाता है और बेटे को घर के बाहर खेलने को भेजा जाता है। उस समय दोनों की यह मानसिकता बनती है कि यह उसका काम है, यह मेरा काम है। इतना ही नहीं तो जब बेटा घर में बैठता है, तब उसे कहा जाता है कि क्यों लड़कियों के जैसे घर में बैठते हो। इसी कारण दोनों की एक विशिष्ट प्रकार की भूमिका तैयार होती है और आगे भी वही भूमिका रहती है। बचपन से ही बेटी के काम बेटे को और बेटे के काम बेटी को सिखाए जायेंगे तब उनका मन अलग प्रकार से तैयार होगा और अपने आप स्त्री-पुरुष असमानता का प्रश्न समाप्त हो जायेगा।

छात्रा :- ऐसे समाज में स्त्री की भूमिका कैसी हो?

चित्राताई वाघ :- स्त्री ने 'स्त्री' के समान ही रहना चाहिए। उसके पास जो शालिनता और सात्विकता है, उसको हमेशा संभालकर रखना चाहिए। गाली-गलोच वाली भाषा उसे अच्छी नहीं लगती। उसके पास एक अलौकिक ताकद है, उसके बल पर वह सभी समस्याओं का हल निकाल सकती है। अतः स्त्री 'स्त्री' के समान रहें और स्त्रीत्वपन का जतन करें ऐसा मुझे लगता है। कारण केवल कपडे अलग पहने से कुछ नहीं होगा, विचार बदलने की बहुत जरूरत है, यह बदलाव वह करें ऐसा मुझे लगता है।

छात्रा :- महिला सुरक्षा की दृष्टि से और क्या करने की आवश्यकता है?

चित्राताई वाघ :- इसके लिए स्वयं महिलाओं ने ही प्रयास करना चाहिए। केवल घोषणाबाजी से कुछ नहीं होगा, तो महिलाओं को अपनी सुरक्षा के साथ-साथ आस-पास की महिलाओं की सुरक्षा भी करनी चाहिए। समझ लीजिए रास्ते पर से जाते वक्त आप किसी महिला पर अत्याचार होते देख रही, पर वह महिला आपके जान-पहचान की न होने के कारण आप उसे मदद नहीं करते। पर तब उस महिला को आप मदद करेंगे, ऐसे हर स्त्री मदद के लिए आगे आयेगी तब महिला सुरक्षा का प्रश्न ही निर्माण नहीं होगा।

छात्रा :- जब कोई महिला इस दृष्टि से प्रयास करने लगती है, तब उसे अनेक संघर्षों का सामना करना पड़ता है, उस वक्त समाज से कट जाती है, यह कहाँ तक सही है?

चित्राताई वाघ :- मुझे ऐसा नहीं लगता कि ऐसा कार्य करनेवाली महिला अकेली होती है। कारण यह लड़ाई

उसके अकेली की नहीं होती। तमाम महिला वर्ग की यह लड़ाई होती है, अतः उसे साथ देना हम सबकी जिम्मेदारी है, उस वक्त वह अकेली कैसी होगी?

छात्रा :- राजनीति के अलावा और क्या-क्या करना आपको पसंद है?

चित्राताई वाघ :- गीत सूचना तथा बहुत किताबें पढ़ना। मैंने हिंदी के साहित्यकार गुलजार की किताबें पढ़ी हैं। हाल ही में आरूषी हत्याकांड पर आयी किताब मैंने पढ़ी है। हर वक्त हम यात्रा पर ही होते हैं, इसलिए यह दोनों रुचियाँ अभी तक जतन की हैं फिर भी सबसे जादा मुझे महिलाओं की समस्याओं को जान लेना और उनसे बहुत बातें करना पसंद है।

छात्रा :- अभी आपने बताया कि आपका अधिक समय यात्रा में ही व्यतित होता है, ऐसे वक्त आप परिवार को समय दे पाती हैं, या नहीं?

चित्राताई वाघ :- नहीं, मैं परिवार को बिलकुल समय नहीं दे पाती, पर मेरा परिवार मेरे साथ है। उनके सहयोग के कारण ही मैं यह कार्य आसानी से कर रही हूँ। आप जानते ही हैं कि यह कार्य बहुत व्यापक है। इसीलिए मेरे इस कार्य मेरे परिवार का सहयोग सबसे बड़ा है।

छात्रा :- ऐसे समय में आप माँ की भूमिका कैसे निभा पाती हैं?

चित्राताई वाघ :- मेरे बच्चे के लिए माँ और पिता दोनों की भूमिका मेरे पति ने निभाई है। मैं मेरे बच्चे के स्कूल में कभी नहीं गई। उसके दोस्तों को यह भी पता नहीं उसकी माँ क्या करती है। और यह सब मेरे पति की वजह से ही संभव हो पाया है। इसलिए मैं उनके प्रति आभार ही व्यक्त करती हूँ। जैसे कहते हैं, 'हर सफल आदमी के पीछे औरत होती है', वैसे ही मैं कहना चाहूँगी "हर सफल औरत के पीछे आदमी होता है"। घर की जिम्मेदारी वे अच्छी तरह निभा रहें, इसलिए मैं बेफिक्र होकर समाजकार्य कर रही हूँ। और मेरे बच्चे को माँ की कमी कभी महसूस नहीं हुई।

छात्रा :- राजनीति जैसे क्षेत्र में एक स्त्री का व्यापक कार्य होना एक अभिमान की बात है, इसलिए सबसे पहले आपका अभिन्दन।

चित्राताई वाघ :- धन्यवाद!

छात्रा :- क्या यह अनुभव आप शब्द बद्ध करना चाहेंगी?

चित्राताई वाघ :- जरूर, पर अभी उचित समय नहीं आया। परंतु महिला आयोग में जो कार्य किया है, उसके बारे में जरूर लेखन करूँगी। वास्तव में राजनीति में मेरे कार्य की यात्रा, यह अनुभव मेरे लिए सबसे अलग है। कारण मैंने आपको पहले ही बताया है कि मेरे परिवार को राजनीतिक पार्श्वभूमी बिल्कुल भी नहीं। इसलिए इन अनुभवों को शब्द बद्ध करने में मुझे आनंद ही होगा।

छात्रा :- आपने समय निकालकर हमसे बातें की इसलिए मैं आपकी बहुत बहुत आभारी हूँ। आपके अगले कार्य के लिए हमारी शुभकामनाएँ। कारण आपका कार्य हम जैसे स्त्रियों के लिए निश्चित ही प्रेरणा देनेवाला ही रहेगा। धन्यवाद!

चित्राताई वाघ :- धन्यवाद!

राजनीतिक होली

सावंत मच्छिंद्रनाथ लालासाहेब, बी. ए. भाग - २

कविता

राजनीति की होली में
मनुष्य-मनुष्य जल रहा है।
जिधर मौका मिलें
उधर वहाँ-वहाँ
नेता हमारे भाग रहे हैं।
किसान पानी के बिना
मर रहे हैं,
कर्जे के लिए फाँसी पर
लटक रहे हैं
उन्हें मिलनेवाली मदद के लिए भी
नेता हमारे भाग रहे हैं।
बेरोजगारी की जाल में युवा
हमारें फँस रहे हैं,
नौकरी की अपेक्षा से नेताओं
के पास जा रहे हैं,
पर आशा अपेक्षाओं के जाल में
नेताजी उन्हें फाँस रहे हैं।
आज भी खुले आम कोई लडकी
दहेज के लिए जल रही है,
वासना की अमानवीय वृत्ति
दो साल की लडकी को भी
अत्याचार से पीडा दे रही है,
न जाने यह समाज कहाँ

जा रहा है।
हाथ क्या, घडी क्या
अच्छी लग रही है,
मन की बात...
कर धनुष्य का बाण भी
छुट रहा है
तब लेफ्ट क्या, राईट क्या
सबकुछ सत्ता पाने के लिए
भागदौड हो रही है
तब सीमा पर मरनेवाले
जवानों की भी किसी को
कुछ नहीं पडी है।
देश की मिट्टी के लिए
यहाँ कोई लढता रहे
पर इसके लिए नहीं तो,
जाती-जाती के लिए,
आरक्षण के लिए,
हर कोई लढता है।
सबकुछ समझकर हम
धृतराष्ट्र की तरह
अनजाने बने रहते हैं
कारण राजनीति के जाल में
हम अटक पडे है,
हम अटक पडे है।

अटल बिहारी वाजपेयी जी की कविताओं में चित्रित मानवी जीवन का महत्त्व

काटे पूनम चंद्रकांत, बी.ए. भाग - ३

संशोधनपर

“समय समर्थ है, समय सर्व शक्तिमान है, अतः शायद समय ही ईश्वर है और अगर नहीं है, तो फिर ईश्वर से कुछ कम भी नहीं है। समय राजा को रंक और फकीर को सम्राट बना देता है। समय गतिशील और निरंतर बितता रहता है। गुजरा हुआ वक्त यानी समय फिर कभी नहीं लौटता जो समय का मूल्य समझकर उसका सम्मान करते हैं, वह अपने जीवन में निश्चित रूप से उन्नत होते हैं। परंतु आज का काम कल पर टालनेवाले जीवन में असफल होते हैं। इसलिए तो हम कहते हैं कि, “काल करै सो आज कर, आज करे सो अब। पल में प्रलय होएगी बहुरी करोगे कब।।”

अटल बिहारी वाजपेयी एक सूझ राजनीतिज्ञ। राजनीति में रहकर भी कवि मन को संभालनेवाले अटल जी रहें हैं। कारण एक मुलाकात में अटल जी ने स्पष्ट किया कि वे सबसे पहले साहित्यकार बनना चाहते थे। परंतु राजनीति में आने के बाद उनका कविता से नाता थोड़ा छूट गया। कारण राजनीति के बारे में स्वयं उनके विचार हैं, “राजनीति काजल की कोठरी है, जो इसमें आता काला होकर ही निकलता है, ऐसी राजनीति में ईमानदार होकर भी सक्रिय रहना, बेदाग छवि बनाए रखना कठिन नहीं होगा क्या?” परंतु अटल जी ने उसे भी संभव करके दिखाया। कारण उनका कवि मन। अटल जी ने अपनी कविताओं के माध्यम से मानवी भावनाओं को स्पर्श करने का काम किया है। और उसके माध्यम से मानवी जीवन का महत्त्व व्यक्त किया है।

१) मानवी जीवन में मन का महत्त्व :-

अटल बिहारी वाजपेयी जी ने मानवी जीवन और मन के बारे में अपने कविताओं में विचार प्रस्तुत किए हैं। कारण मन शरीर की महत्त्वपूर्ण प्रक्रिया है। उससे हमें व्यवहार करने की मदद मिलती है। इस संदर्भ में फ्रायडने लिखा है, “मन से तात्पर्य व्यक्तित्व के उन कारकों से होता है जिसे हम अंतरात्मा कहते हैं। तथा जो हमारे व्यक्तित्व में संगठन पैदा करके हमारे व्यवहारों को वातावरण के साथ समायोजन करने में मदद करता है।” अतः मनुष्य जीवन में जीते वक्त मन के साथ ही जीना पडता है। तब उसका मन हमेशा प्रसन्न होना आवश्यक है। इस संदर्भ में अटल

जी लिखते हैं -

“छोटे मन से कोई,
बडा नहीं होता।
टूटे मन से,
कोई खडा नहीं होता।।”

२) मानव जीवन में समय का महत्त्व :-

समय समर्थ है, समय सर्व शक्तिमान है अतः शायद समय ही ईश्वर है और अगर नहीं है, तो फिर ईश्वर से कुछ कम भी नहीं है। समय राजा को रंक और फकीर को सम्राट बना देता है। समय गतिशील और निरंतर बितता रहता है। गुजरा हुआ वक्त यानी समय फिर कभी नहीं लौटता जो समय का मूल्य समझकर उसका सम्मान करते हैं, वह अपने जीवन में निश्चित रूप से उन्नत होते हैं। परंतु आज का काम कल पर टालनेवाले जीवन में असफल होते हैं। इसलिए तो हम कहते हैं कि, “काल करै सो आज कर, आज करे सो अब। पल में प्रलय होएगी बहुरी करोगे कब।।” इसप्रकार मनुष्य के जीवन में समय का महत्त्व बहुत है, इसलिए अटल जी ने भी समय के महत्त्व को व्यक्त किया है। जैसे -

“कल-कल करते आज
हाथ से निकले सारे,
भूत-भविष्य की चिंता में
वर्तमान की बाजी हारे
पहरा कोई काम न आया

आदमी सिर्फ आदमी होता है।
पता नहीं, इस सीधे-सपाट सत्य को
दुनिया क्यों नहीं जानती है?
और अगर जानती है,
तो मन से क्यों नहीं मानती
इससे फर्क नहीं पड़ता
कि आदमी कहाँ खड़ा है?
पथ पर या रथ पर?
तीर पर या प्राचीर पर?
फर्क इससे पड़ता है कि जहाँ खड़ा है,
या जहाँ उसे खड़ा होना पड़ा है,
वहाँ उसका धरातल क्या है?"

६) मानवी जीवन में आत्मविश्वास का महत्त्व :-

“आत्मविश्वास वस्तुतः एक मानसिक और अध्यात्मिक शक्ति है। आत्मविश्वास से ही विचारों की स्वाधीनता प्राप्त होती और इसके कारण ही महान कार्यों के संपादन में सरलता और सफलता मिली है। इसीके द्वारा आत्मरक्षा होती है। जो व्यक्ति आत्मविश्वास से ओत-प्रोत है, उसे अपने भविष्य के प्रति किसी प्रकार की चिंता नहीं सताती।” अर्थात् आत्मविश्वास मनुष्य को सबल बनाता है इसीकारण मानवी जीवन में सफलता की दृष्टि से आत्मविश्वास का बहुत महत्त्व है। अटल जी कविताओं में आत्मविश्वास के प्रति निम्न रूप में विचार प्रस्तुत है।

“क्या हार में क्या जीत में,
किंचित नहीं भयभीत मैं !
कर्तव्य पथ पर जो मिला,
ये भी सही वो भी सही !!
वरदान नहीं मांगूँगा,
हो कुछ भी पर हार नहीं मानूँगा !”

इसके अतिरिक्त ‘कदम मिलाकर चलना होगा’ इस कविता में भी आत्मविश्वास के बारे में समर्पक विचार प्रस्तुत हुए हैं। वे इसप्रकार -

“बाधाएँ आती हैं ।
घिरे प्रलय की घोर घटाएँ,
पावों के नीचे अंगारे,
सिर पर बरसें यदि ज्वालाएँ,

निज हाथों में हँसते-हँसते,
आग लगाकर जलना होगा,
कदम मिलाकर चलना होगा।”

७) मानवी जीवन में चुनौती का महत्त्व :-

विज्ञान चाहे जितनी भी उन्नति करें लेकिन जीवन जीना मनुष्य के लिए सदा चुनौती रही है। विश्व बिरादरी में जीवन आसान नहीं रह गया। भौतिक उन्नति के बाद भी पूरा विश्व आज किसी न किसी विपदा का सामना कर रहा है। प्राकृतिक आपदाओं ने सदैव ही मनुष्य के सामने ऐसी चुनौतियाँ पेश की जिससे पूर्व रूप से बचना उसके लिए संभव नहीं है। जीवन के अपने भी दुख-दर्द है। अतः ऐसे चुनौती भरे जीवन से रास्ता निकालकर जो आगे बढ़ता है, वही जीवन में सफल होता है। जैसे हरिवंशराय बच्चन जी ने कहा था, “कोशिश करनेवालों की कभी हार नहीं होती।” यही बात अटल जी ने इसप्रकार कही है -

“दांव पर सब कुछ लगा है, रुक नहीं सकते।
टूट सकते हैं, मगर झूक नहीं सकते।”

और एक जगह पर कहते हैं -

“मेरी कविता जंग का ऐलान है,
पराजय की प्रस्तावना नहीं।
वह हारे हुए सिपाही का
नैराश्य-निनाद नहीं,
जूझते योद्धा का जय-संकल्प है।
वह निराशा का स्वर नहीं,
आत्मविश्वास का जयघोष है।”

८) मानवी जीवन में देश प्रेम का महत्त्व :-

देश प्रेम का अर्थ है - ‘देश से लगाव’। देश के प्रति अपनापन। व्यक्ति जिस देश में जनम लेता है, उसके प्रति लगाव होना स्वाभाविक बात है। सच्चा देश-प्रेमी अपने देश के लिए तन-मन अर्पित कर देता है। देशप्रेम एक पवित्र भावना है, निस्वार्थ प्रेम है, दीवानगी है। भगवान राम ने लंका के विजय के बाद लक्ष्मण से कहा था, “लक्ष्मण ये सोने की लंका मुझे स्वदेश से भी अच्छी नहीं लगती। अपनी धरती माँ, अपनी जन्मभूमी स्वर्ग से महान होती है।” यही भावना हर देशप्रेमी के मन में होती है। अतः मानवी जीवन में देशप्रेम का महत्त्व है। देश के हर साहित्यकार में यह

भावना होना स्वाभाविक है। अतः अटल जी की कविता में देशप्रेम का 'राष्ट्रीयता का स्वर' इस कविता में रूप में व्यक्त हुआ है -

“दिन दूर नहीं खंडित भारत को पुनः अखंड बनायेंगे।
गिलगित से गारो पर्वत तक आज़ादी पर्व मनाएँगे।।”

उस स्वर्ण दिवस के लिए आज से कमर कसें बलिदान करे जो पाया उसमें खो न जाएँ, जो खोया उसका ध्यान

न करे।

अटल जी की कविताएँ मानव जीवन का स्वर है। मानव को जीवन जीते वक्त बहुत बातों की एकता की आवश्यकता होती है। जिसमें मन, आत्मविश्वास, समय, चुनौती, मानवता, देशप्रेम आदि भावनाएँ निहित हैं। इन सारी भावनाओं को साथ लेकर मनुष्य जब जीवनयापन करता है, तब निश्चित रूप से अपने जीवन में सफल हो जाता है। सुख-दुःख की सीढ़ियाँ आसानी से पार करता है।

माँ

सुपूगडे वैशाली दत्तात्रय, बी. ए. भाग - २

कविता

माँ यानी चाँद का प्रकाश
माँ यानी शीत में आग की आस
माँ यानी निर्मल जल की अवरल धारा
माँ यानी हृदय में बहती प्रेमधारा
माँ यानी सोने की खान
जिसके लिए सभी बच्चे समान
जीवन उद्धार के लिए न जाओ बनारस
कारण दूसरों के जीवन के लिए,
माँ ही लगाती अपना कस
इसलिए तो,
माँ ही है भगवान की छाया

छोटे-छोटे बालकों की प्रेम माया,
जिस जगत ने उसको महान बनाया,
ईश्वर को भी बालक बनने
के लिए मजबूर किया।

सहज-सुंदर अपनी हिंदी

आतार अनिसा युनूस, बी.ए. भाग - ३

जानकारी पर

“भाषा कोई भी हो, अनमोल होती है। जब भाषा का कोई स्वरूप नहीं था तो भी अभिव्यक्ति के लिए सांकेतिक भाषा का प्रयोग होता था। मानव जीवन हमेशा विकास की यात्राएँ करता रहा है, और इसी क्रम में जीवन जीने के संदर्भ में भाषाओं का रूप का विकास हुआ।”

अपना देश कई मायनों में विभिन्नता में एकता का अद्भुत उदाहरण पेश करता है। भाषा उसमें से एक है। यहाँ पर भाषा और बोली की भरमार हैं, जो खुबसूरत अंदाज में दिखती हैं। ये आपस में एक-दूसरे से भिन्न हैं। लेकिन खासियत यह है, कि ये कभी भी बैर बढ़ाने का काम नहीं करती है। यह सच है कि जीवन एक अनंत यात्रा है और इस यात्रा के दौरान हमारा सामना कई लोगों से होता है। जो अलग-अलग भाषा और विचारों का प्रतिनिधित्व करते हैं। कुछ दूरी पर भाषा और बोली बदल जाती है।

हिंदी भाषा भी एक समृद्ध भाषा में से एक है। हर युग और दौर में इसके रूप में परिवर्तन होता रहा है। आज हम हिंदी भाषा के रूप में जिस भाषा का प्रयोग करते हैं, उसे खड़ी बोली के नाम से जाना जाता है। हिंदी दिवसपर भारत में रहने वाले हर एक व्यक्ति की जिम्मेदारी बनती है, कि इस भाषा के विस्तार में अपना योगदान दे। भाषा वैज्ञानिकों का कहना है, कि किसी भी भाषा की उन्नति इसके अधिक से अधिक प्रसार में है। कोई भाषा जितने अधिक लोगों द्वारा बोली जायेगी उतनी ही मजबूत होगी।

जब किसी भाषा का प्रसार होता है, तो उसका असर दूर तक देखने को मिलता है। हिंदी भाषा की खासियत है कि वह आसानी से किसी भी भाषा के साथ घुल-मिल जाती है।

१४ सितंबर 'हिंदी दिवस' के रूप में मनाया जाता है और यह सही मायने में उत्सव का दिन है। यह हिंदी भाषा के महत्त्व को बताता है। हिंदी भाषा की खुबसूरत यह है कि इसका एक समृद्ध इतिहास रहा है। अपने इतिहास को समेटते हुए, यह भाषा, साहित्य में एक से बढ़कर एक

किताबें लिखी जा रही है, जिसे पसंद भी किया जाता है। प्रोफेशनल के तौर पर काम करने वाले दीपक रस्तोगी कहते हैं कि, “हिंदी एक भाषा के रूप में मेरे काफी करीब रही है और अपनी व्यस्त लाइफ में भी इससे जुड़ी किताबों और रचनाओं को पढ़ना मुझे अच्छा लगता है। यह सच है कि आज के दौर में इस साहित्य का स्वरूप पहले से ज्यादा विस्तार ले चुका है।”

भाषा के रूप में हिंदी में अनंत सभावनाएँ हैं। सॉफ्टवेयर प्रोफेशनल अनुपम सिंह कहते हैं कि, “बचपन में हिंदी की पढाई की। लेकिन समय के साथ-साथ इससे दूरी बढ़ती गई, लेकिन जब विदेश में भारत के लोग मिलते हैं, तो वे हिंदी बोलने की कोशिश करते हैं। वैसे भी विदेशों में इस भाषा की पढाई करने वाले लोगों की संख्या में बढ़ोत्तरी हो रही है।” वे कहते हैं एक दिन उनकी मुलाकात एक ऐसे ऑस्ट्रेलियन व्यक्ति से हुई उस दिन अपनी भाषा पर गर्व हुआ। अब जब मैं इंडिया आता हूँ तो हिंदी की कई किताबें लेकर जाता हूँ।

हिंदी भाषा की एक जबरदस्त खासियत है, यहाँ पर हर भाषा से अच्छी चीजों को सहजता से स्वीकार कर लिया जाता है। लेकिन ऐसा तभी हो सकता है, जब भाषा में लचीलापन हो। जब आप खूले मन से चीजों को स्वीकार करने की सोच के साथ आगे बढ़ते हैं तो आप में भी निखार आ जाता है। नई चीजें जुड़ती है, तो ताजगी बरकरार रहती है।

बात चाहे स्वाधीनता संग्राम की हो या किसी और युग की, भाषा और साहित्य ने हर दौर में अपना काम करके दिखाया है। जब प्रशंसा की जरूरत महसूस हुई है। तो घोर प्रशंसा की है और जब व्यंग के माध्यम से सत्ता को जगाना

रही हैं। इन चमक के बीच में अद्भुत रहस्य छिपा है। ज्ञान का खजाना अपने साथ लेकर भाषा हर युग में सामाजिक जीवन को संस्कारित करने का काम भी करती रहती है। हिंदी भाषा में भी ऐसी खुबियाँ निहित हैं।

भाषा के रूप में समय के साथ-साथ हिंदी का महत्त्व पहले से ज्यादा बढ़ गया है। आज के दौर में भाषा को वैश्विक स्तर पर भी बोला जाने लगा है। आपको आश्चर्य होगा, लेकिन यह सच है कि फिजी एक ऐसा देश है, जिसकी अधिकारिक भाषा अपनी हिंदी ही है। जहाँ तक भारत की बात है, तो कहा जा सकता है कि आज भी छोटे शहरों और गावों में यह भाषा अलग-अलग बोलियों के रूप में सूनी और समझी जाती है। हिंदी भाषा साहित्य के रूप में अनद विस्तार लिए हुए हैं।

दुनिया में करोडो लोग हिंदी भाषा बोलते हैं। इस भाषा में जीते हैं। इसमें अभिव्यक्ति करते हैं और हिंदी भाषा के दम पर अपनी अलग पहचान बना लेते हैं। यह भाषा हाईटेक हो चुकी है। कम्प्यूटर से लेकर स्मार्ट फोन तक इसने अपनी पैठ बना ली है। हिंदी भाषा के एक्सपर्ट दिवाकर मेहता मानते हैं कि प्रोफेशनल तौर पर इस भाषा के प्रयोग में अधिकता आई है। हिंदी को सीखने और समझने वालों की संख्या में तेजी से मुनाफा हुआ है। ऐसा नहीं है कि अंग्रेजी का महत्त्व कम हुआ है, लेकिन भाषा के रूप में हिंदी का महत्त्व पहले से ज्यादा बढ़ गया है।

भारत दुनिया के सामने अपनी ताकत को बखुबी दिखा रहा है। एक समर्थवान देश के रूप में इसकी पहचान बढ़ गई है। इसी सोच ने हिंदी के महत्त्व को बढ़ा दिया है। भारत में हिंदी के अलावा कई और सारी भाषाओं को लिखने और बोलने के रूप में इसकी पहचान बढ़ गई है। बावजूद इसके सभी हिंदी भाषा को अच्छे से समझते हैं। आज के दौर में अभिव्यक्ति के बहुत सारे माध्यमों में हिंदी भाषा अपनी पकड़ बनाते दिख रही है। यही कारण है कि बहुत सारे इंग्लिश चैनल पर हिंदी भाषा अपनी अपनी पकड़ बनाते दिख रही है। यही कारण है कि वेबसाइट्स और न्युज सेगमेंट लेकर आ रहे हैं। भारत में विज्ञापन इंडस्ट्री का भी इसमें अहम रोल रहा है। आप गौर से देखे तो समझ सकेंगे कि भारत में प्रचलित और फेम पोन वाले सभी स्लोगन इसी भाषा में लिखे गए हैं।

आज के दौर में दुनिया के लगभग २५० से ज्यादा विश्वविद्यालयों में हिंदी भाषा पढ़ाई जाती है। इस भाषा के स्वरूप और साहित्य को लेकर देश-दुनिया के विद्यार्थियों में भी रूचि पहले से ज्यादा बढ़ती नजर आ रही है। भारतीय हिंदी सिनेमा ने भी हिंदी भाषा को करीब से देखा है, परखा है और हर दौर में इस भाषा में दिए जाने वाले डायलॉग और गीतों ने दिलों में हलचल पैदा की है। कम उम्र के होनहार लेखक हिंदी भाषा में अपनी अभिव्यक्ति से पाठकों को रिझा रहे हैं। ऐसे में कहा जा सकता है कि विगत वर्षों में हिंदी को लेकर लोगों की दिलचस्पी बढ़ी है। एक प्रकाशन कहते हैं कि आज के दौर में अंग्रेजी भाषा में किताब लिखने वाला लेखक चाहता है कि उसकी किताब हिंदी भाषा में भी प्रकाशित हो।

कोई भाषा बुरी नहीं होती है। सबमें इतनी ही खुबसूरति, खासियत और रूमानियत होती है। जरूरत इस बात की है कि आप इसके महत्त्व को समझते हुए भाषा के रूप में हिंदी का दिल खोलकर उपयोग करें।

१९४९ को संविधान सभा ने यह फैसला लिया था कि हिंदी भाषा भारत की राजभाषा होगी।

हिंदी भाषा दुनिया की उन चुनिंदा भाषा में है, जो सबसे अधिक बोली जाती है, यह सच है कि जिस भाषा के बीच पले-बडे होते हैं, उससे गहरा लगाव हो ही जाता है। हिंदी भाषा पुरे विश्व में बोली जाने वाली प्रमुख १६ भाषाओं में से एक है, जिसमें एक बड़ी संख्या द्वारा इसे लिखने और बोलने में प्रयोग किया जाता है। यही नहीं, विश्व के अधिकाधिक देशों में हिंदी बोलने वाले लोग मौजूद हैं। इसके अलावा बड़ी संख्या में विदेशों में लोग हिंदी भाषा भी सीख रहे हैं। इससे यह संकेत मिल रहा है कि आने वाले कल में हिंदी भाषा तेजी से लोगों के जीवन का आधार बनने वाली है।

हिंदी भाषा के जानकार मानते हैं कि होश संभालने से लेकर जीवन के आखिरी सफर तक हम भले ही कितनी और भाषाओं पर गहरी पकड़ क्यों न बना लें, लेकिन अपनी मूल भाषा से अलग नहीं हो पाते हैं। भाषा के जानकार निश्चित रूप से इस बात की अहमियत को समझते होंगे।

भारत एक ऐसा देश है, जहाँ पर भाषाओं का भरमार

है। यहाँ पर हिंदी भाषा अपना विशेष स्थान इसलिए हासिल कर सकी है, क्योंकि यह देश में ज्यादा लोगों के बीच में समझी और बोली जाने वाली भाषा है। यही नहीं, हर भाषा की तरह ही हिंदी का भी अपना एक इतिहास रहा है। कहते हैं कि संस्कृत भाषाने सिद्ध कर दिया है।

भारत के अलावा दुनिया में कई देश ऐसे हैं, जहाँ पर यह भाषा बोली जाती है। देश के इतिहास पर गौर फरमाएँ तो पायेंगे कि आजादी के दौर में हमारे कवियों ने इस भाषा के माध्यम से जनता को आजादी हासिल करने के लिए

प्रेरित किया। इतिहास के पन्नों को पलटें तो पायेंगे कि हिंदी भाषा को देवनागिरी भाषा के रूप में जाना जाता है। 'हिंदवी' शब्द सिंधी से निकला हुआ है। तब से हर १४ सितंबर को हिंदी दिवस के रूप में मनाने की परंपरा को निभाया जा रहा है।

फारसी लोग 'स' को 'ह' बोलते थे और यही से हिन्दवी शब्द बाद में हिंदी हो गया। देश में अलग-अलग शासन काल के दौरान इसे अपना रूप विकास हासिल करने को मिला। और काफी सोच-विचार करने के बाद १४ सितंबर १९४९ को भाषा को रूप में स्वीकार किया गया था।

किसी भी भाषा के दो रूप होते हैं। एक तो उसका उपयोग बोलने में होता है, जिसे बोली कहते हैं। दूसरा उस भाषा में साहित्य की रचना होती है। जहाँ तक हिंदी भाषा का सवाल है, तो कहा जा सकता है कि इसमें साहित्य की एक समृद्ध परंपरा दिखाई देती है।

बहुत सारे देश ऐसे हैं, जो सारे काम अपनी भाषा में ही करते हैं और वे आगे हैं। स्मार्ट फोन्स में हिंदी भाषा के ऑप्शन आने लगे हैं। कई ऑप हैं जो इस भाषा में विचारों को सोशल साइट्स पर अभिव्यक्त करने की आजादी देते हैं।

यह सच है कि भाषा के जरिए देश को एक सूत्र में आसानी से पिरोया जा सकता है। बच्चा पहली बार मातृभाषा में ही कुछ बोलता है। सब ने कभी न कभी अपनी भाषाओं में ही माँ शब्द का उच्चारण किया होगा। इसलिए यह हम सबकी जिम्मेदारी बनती है कि इस भाषा का उपयोग ज्यादा से ज्यादा करें और कोशिश करें कि हिन्दी राष्ट्रभाषा, राजभाषा, सम्पर्क भाषा, जनभाषा के रास्ते से होती हुई जीवन का आधार ही बनें।

सोच बदली और समाज को बदला। आज के दौर में साहित्य से अलग हिंदी भाषा को समझने और सही तरीके से उसका प्रयोग करने की जरूरत है। उसका महत्व व्यक्त करते वक्त कहना होगा -

“भारत माता के मस्तक पर गौरव की बिंदी,
हम सबका स्वाभिमान राजभाषा हिंदी।”

भारतरत्न : अटल बिहारी वाजपेयी

पवार आशा भरत, बी.ए. भाग - ३

जानकारी पर

“अटल बिहारी वाजपेयी एक कवि भी थे। ‘मेरी इक्यावन कविताएँ’ अटल जी का प्रसिद्ध काव्यसंग्रह है। वाजपेयी जी को काव्य रचनाशीलता एवं रसा-स्वाद के गुण विरासत में मिले हैं। उनके पिता कृष्ण बिहारी वाजपेयी ग्वालियर रियासत में अपने समय के जाने-माने कवि थे। वे ब्रजभाषा और खड़ी बोली में काव्य रचना करते थे। पारिवारिक वातावरण साहित्यिक एवं काव्यमय होने के कारण उनकी रगों में काव्य रक्त-रस अनवरत घूमता रहा है। उनकी सर्व प्रथम कविता ‘ताजमहल’ थी। ‘‘एक शहंशाह ने बनवा के हसीं ताजमहल’ हम गरीबों की मोहब्बत का उडाय है मजाक’’ की तरह उनका भी ध्यान ताजमहल के कारिगारों के शोषण पर ही गया।”

“छोटे मन से कोई, बडा नहीं होता। टूटे मन से, कोई खडा नहीं होता।”

ऐसे कहनेवाले भारतरत्न माजी पं. अटल बिहारी वाजपेयी कवि हृदय के एक रत्न के समान हैं। उन्होंने दिया हुआ योगदान भारतवासी हमेशा याद रखेंगे। संवेदनशील अटलजी ने देशहित की दृष्टि से कभी-कभी वज्र के समान कठोर निर्णय भी लिए। देशविकास में उनका बहुत बडा योगदान है। उनका कहना था, “भारत जमीन का टुकडा नहीं, जिता जागता राष्ट्रपुरूष है।”

आरम्भिक जीवन :-

अटलजी का जन्म २५ दिसंबर, १९२४ में मध्यप्रदेश के ग्वालियर में हुआ। इनके पिता कृष्णा बिहारी एक कवि और शिक्षक थे। माँ का नाम कृष्णादेवी था। अटलजी के माता-पिता की कुल आठ संताने थीं, जिनमें से अटलजी के ४ भाई और ३ बहनें थीं। अटलजी पढाई में काफी तेज थे और वे राजनीति विज्ञान में प्रथम श्रेणी में उत्तीर्ण हुऐ थे। अटलजी ने कानपुर विश्वविद्यालय में वकालत की पढाई के लिए दाखिला लिया था। हैरत की बात तो यह है कि इस कॉलेज में इनके साथ इनके पिता ने भी दाखिला लिया और पढाई के दौरान होस्टल में पितापुत्र ने एक ही कमरा साझा किया। वाजपेयी अपने जीवन में अविवाहित रहें। उन्होंने लंबे समय से दोस्त राजकुमारी कौल और बी.एन. कौल की बेटी नमिता भट्टाचार्य को दत्तक पुत्री के रूप में स्वीकार किया। अटलजी एक पत्रकार बनना चाहते थे और इन्होंने कई अखबारों में कार्य भी किया है। जिन अखबारों में इन्होंने कार्य किया हुआ है, वे इस प्रकार

है - राष्ट्रधर्म, पंचंज्य, दैनिक, समाचार, वीर-अर्जुन, स्वदेश। हालां कि अटलजी ने कुछ समय बाद पत्रकारिता छोड दी थी और ये राजनीति में आ गए थें।

राजनीतिक जीवन :-

अटल बिहारी वाजपेयी ने स्वतंत्रता सेनानी के रूप में अपना राजनीति का सफर शुरू किया था। १९५१ में जनसंघ की स्थापना करनेवालों में से एक थे और इ.स. १९६८ से १९७३ तक वह उसके राष्ट्रीय अध्यक्ष भी रह चुके हैं। इ.स. १९५५ में वे पहली बार लोकसभा चुनाव लडे परन्तु सफलता नहीं मिली, लेकिन उन्होंने हिम्मत नहीं हारी और इ.स. १९५७ में बलरामपूर (जिला गोड्डा, उ.प्रदेश) से जनसंघ के प्रत्याशी के रूप में विजयी होकर लोकसभा में पहुँचे। इ.स. १९५७ से १९७७ तक जनता पार्टी की स्थापना तक वे २० साल तक लगातार जनसंघ के संसदीय दल के

नेता रहे। मोरारजी देसाई के शासनकाल में इ.स. १९७७ से १९७९ तक विदेश मन्त्री रहे और विदेशों में भारत की छवि बनायी।

१९८० में जनता पार्टी से असन्तुष्ट होकर इन्होंने जनता पार्टी छोड़ दी और भारतीय जनता पार्टी की स्थापना में मदद की। ६ अप्रैल १९८० में बनी भारतीय जनता पार्टी के अध्यक्ष पद का दायित्व भी वाजपेयी को सौंपा गया।

इ. स. १९८०-८४ से १९८६-९१ के मध्य भारतीय जनता पक्ष के संसदिय नेता थे। लोकसभा और राज्यसभा के सदस्य के रूप में इ.स. १९९१ से वे हमेशा संसद सदस्य के रूप में रहे हैं। इ.स. १९९१-९६ में दसवें लोकसभा में वे प्रतिपक्ष नेता रह चुके हैं। ११वीं लोकसभा के अंतर्गत से १६ मई १९९६ से २८ मई १९९६ तक वे पंतप्रधान थे। जून १९९६ से फरवरी १९९८ तक ११ वीं लोकसंख्या के सभा अंतर्गत वे प्रतिपक्ष के नेता के रूप में रहे। मार्च १९९८ में बारहवीं लोकसभा के रचना के बाद और अक्टूबर १९९९ तेरहवीं लोकसभा के रचना के बाद में वे पुनः भारत के पंतप्रधान बने। चौदहवीं लोकसभा में वे पुनः लखनौ मतदार संघ से विजयी हुए।

इ.स. २००४ में कार्यकाल पूरा होने से पहले संपन्न हुए लोकसभा चुनावों में भारतीय जनता पार्टी के नेतृत्ववाले राष्ट्रीय जनतांत्रिक गठबंधन (N.D.A.) ने वाजपेयी के नेतृत्व में चुनाव लड़े और भारत उदय (अंग्रेजी में इंडिया शाइनिंग) का नारा लगाया। इस चुनाव में किसी भी पार्टी को बहुमत नहीं मिला। ऐसी स्थिति में वामपंथी दलों के समर्थन से काँग्रेस ने भारत की केन्द्रीय शासन पर कायम होने में सफलता प्राप्त की और भा. ज. पार्टी को विपक्ष में बैठने के लिए मजबूर हुई।

अटल बिहारी वाजपेयी हमारे देश के एक पूर्व राजनेता हैं, जिन्हें भारतीय राजनीति में अपना काफी कंट्रीब्यूशन दिया हुआ है। वाजपेयी जी की छवि हमेशा से ही काफी साफ रही है और इसी कारण इनका सम्मान न केवल इनकी पार्टी बीजेपी द्वारा किया जाता है, बल्कि विपक्षियों दलों द्वारा भी किया जाता है। अटलजी हमेशा कहते थे कि, “संसद में भले ही विरोधी है पर उसके बाहर हम सब राजनीतिक एक सहोदर ही है। उनका कभी किसी पर भी क्रोध नहीं रहा इसी कारण वह विरोधकों

में भी प्रसिद्ध थे। एक बार पं.नेहरू जी के साथ उनका वैचारिक मतभेद हुआ था। फिर नेहरू जी ने परदेशी नेताओं को उनका परिचय देते वक्त कहा था कि, “यह हमारे विरोधी पक्ष के नेता है। युवा और बुद्धिमान भी है। भविष्य में वे एक प्रसिद्ध नेता बनेंगे। आगे उनके यह शब्द सत्य हो गये।

कवि के रूप में अटल :-

अटल बिहारी वाजपेयी राजनीतिज्ञ होने के साथ-साथ एक कवि भी थे। ‘मेरी इक्यावन कविताएँ’ अटल जी का प्रसिद्ध काव्यसंग्रह है। वाजपेयी जी को काव्य रचनाशीलता एवं रसा-स्वाद के गुण विरासत में मिले हैं। उनके पिता कृष्ण बिहारी वाजपेयी ग्वालियर रियासत में अपने समय के जाने-माने कवि थे। वे ब्रजभाषा और खड़ी बोली में काव्य रचना करते थे। पारिवारिक वातावरण साहित्यिक एवं काव्यमय होने के कारण उनकी रगों में काव्य रक्त-रस अनवरत घूमता रहा है। उनकी सर्व प्रथम कविता ‘ताजमहल’ थी। इसमें शृंगार रस के प्रेम प्रसून न चढाकर “एक शहंशाह ने बनवा के हर्सी ताजमहल’ हम गरीबों की मोहब्बत का उड़ाया है मजाक” की तरह उनका भी ध्यान ताजमहल के कारिगरों के शोषण पर ही गया। वास्तव में कोई भी कवि हृदय कभी कविता से वंचिता नहीं रह सकता।

अटल जी ने किशोर अवस्था में ही एक अद्भुत कविता लिखी थी, “हिन्दू तन-मन, हिन्दू जीवन, रग-रग हिन्दू मेरा परिचय” जिससे यह पता चलता है कि बचपन से ही उनका रूझान देश हित की तरफ था। राजनीति के साथ-साथ समष्टि एवं राष्ट्र के प्रति उनकी वैयक्तिक संवेदनशीलता अद्योपान्त प्रकट होती ही रही है। उनके संघर्षमय जीवन, परिवर्तनशील परिस्थितियाँ, राष्ट्रव्यापी आन्दोलन, जेल, जीवन आदि बहुत आयामों के प्रभाव एवं अनुभूति ने काव्य में सदैव ही अभिव्यक्ति पायी। विख्यात गजल गायक जगजीत सिंह ने अटलजी की चुनिंदा कविताओं को संगीतबद्ध करके एक अल्बम भी निकाला था। अटलजी को प्रकृति की गोद में चले जाना उन्हें बहुत पसंद था। वह हर साल हमेशा मनाली और श्रीनगर जाते थे और वहा प्रकृतिका सौंदर्य, उँचे पहाड़ों के साथ बिताएँ क्षणों का आनंद मन में समाए रहते। प्राणियों पर भी वे गहरा प्रेम करते थे। उसी प्रकार उन्हें मराठी संगीत

तथा नाटक बहुत पसंद थे।

अटल जी हिंदी में लेखन करनेवाले एक प्रसिद्ध कवि थे उनके प्रकाशित कविताओं में विभिन्न छंद शामिल हैं। जो १९७५-७७ आपातकाल के दौरान कैद किए गए कविताओं का संग्रह था और अमर आग है। अपनी कविता के संबंध में उन्होंने लिखा, “मेरी कविता युद्ध की घोषणा है, हारने के लिए एक निर्वासन नहीं है। यह हारनेवाले सैनिक की निराशा की ड्रमबीट नहीं है, लेकिन युद्ध योद्धा की जीत होगी। यह निराशा की इच्छा नहीं है, लेकिन जीत की हलचल निश्चित है।

कार्य :-

अटल जी ने देश की विकास के दृष्टि से अनेक महत्वपूर्ण कार्य किए हैं।

भारतीय परमाणु परिक्षण अटल जी शासन ने और १३ मई १९९८ को पोखरण में ५ भूमिगत परमाणु परिक्षण विस्फोट करके भारत को परमाणु शक्ति संपन्न देश घोषित कर दिया। इस कदम से उन्होंने भारत को निर्विवाद रूप से विश्व मानचित्र पर एक सृष्ट वैश्विक शक्ति के रूप में स्थापित कर दिया। यह सब इतनी गोपनीयता से किया गया कि अति विकसित जासूसी उपग्रहों और तकनीकी से संपन्न पश्चिमी देशों को इसकी भनक तक नहीं लगी। यही नहीं इसके बाद पश्चिमी देशोंद्वारा भारत पर अनेक प्रतिबंध लगाए लेकिन वाजपेयी सरकार ने सबका दृढ़ता पूर्वक सामना करते हुए आर्थिक विकास की ऊँचाईयों को छुआ।

भारत भर के चारों कोनों को सड़कमार्ग से जोड़ने के लिए स्वर्णिम चतुर्भुज परियोजना की शुरुआत की गई। इसके अंतर्गत दिल्ली, कलकत्ता, चेन्नई, मुम्बई के राजमार्गों को जोड़ा गया। ऐसा माना जाता है कि अटल जी के शासन काल में जितनी सड़कों का निर्माण हुआ, इतना केवल शेरशाह सुरी के समय में ही हुआ था। १९ फरवरी १९९९ को सदा-ए-सरहद नाम से दिल्ली से लाहोर तक बस सेवा शुरू की गई इस सेवा का उद्घाटन करते हुए प्रथम यात्री के रूप में वाजपेयी जी ने सफर किया था।

भारतीयकरण करने के संदर्भ में उनके विचार थे भारतीयकरण एक घोषणा नहीं तो एक जीवन दर्शन है। एक

प्रक्रिया नहीं तो एक ऐतिहासिक प्रक्रिया है। भारतीयकरण की परिभाषा करते वक्त वाजपेयी लिखते हैं, “परायों को अपना बनाना। भारतीयकरण परकियों को स्वकिय बनाने के नाम है।

१. इसके अलावा एक सौ साल से भी ज्यादा फराने कावेरी जल विवाद को सुलझाया।
२. संचरना ढाँचे के लिए कार्यदल सॉफ्टवेयर विकास के लिये सूचना एवं प्रौद्योगिकी कार्यदल, विद्युतीकरण में गति लाने के लिये केंद्रीय विद्युत नियामक आयोग आदि का गठन किया।
३. राष्ट्रीय राजमार्गी एवं हवाई अड्डों का विकास नई टेलीकॉम नीति तथा कोकण रेल्वे की शुरुआत करके बुनियादी संरचनात्मक ढाँचे को मजबूत करनेवाले कदम उठाये।
४. राष्ट्रीय सुरक्षा समिति आर्थिक सलाह समिति व्यापार एवं उद्योग समिति भी गठित की।
५. उडीसा के सर्वाधिक गरीब क्षेत्र के लिये ७ सुत्रीय गरीबी निर्मुलन कार्यक्रम शुरू किया।
६. ग्रामीण रोजगार सृजन एवं विदेशों में बसे भारतीय मूल के लोगों के लिये बीमा योजना शुरू की।

पुरस्कार :-

१. पद्म विभूषण - १९९२
२. डी. लिट - १९९३
३. लो. तिलक पुरस्कार - १९९४
४. उत्कृष्ट संसदीय पुरस्कार - १९९४
५. भारतरत्न पं. गोविंद वल्लभ पंत पुरस्कार - १९९४
६. बांग्लादेश लिबरेशन वार सम्मान - २०१५

हमारे देश की तरक्की के लिए कई सारे कार्य किए हुए हैं। इनके द्वारा हमारे देश को दी गई सेवाओं चलते ही, इन्हें साल २०१५ में भारत का सर्वोच्च नागरिक सम्मान भारतरत्न भी दिया जा चुका है, इसके अलावा इनके जन्मदिवस के दिन को इंडियन गवर्नमेंट द्वारा सुशासन दिन के रूप में भी घोषित किया है।

ग्रंथसंपदा :-

१. कैदी कवि राजा की कुंडली
२. न्यु डायमेशन ऑफ एशियन फॉरेन पॉलिसी

३. मृत्यु या हत्या
४. जनसंघ और मुसलमान
५. मेरी इक्वावन कविताएँ - १९९५
6. Twenty-one Poem - 2002
७. शक्ति से शांति - १९९९
8. Vicara bindu - 1997

मृत्यु :-

ऐसे महान राजकीय नेता तथा कवि मन के अटल जी का देहावसन १६ अगस्त २०१८ को शाम ५.०८ बजे हुआ।

वाचपेयी के निधन पर भारत भर में सात दिन के राजकिय शोक की घोषणा की गयी। अमेरिका, चीन,

बांग्लादेश, ब्रिटन, नेपाळ, जपान, समेत विश्व के कई राष्ट्रो द्वारा उनके निधन पर दुःख जताया गया।

अटल जी जिस तत्त्वज्ञान के साथ जी रहे वह घाव 'मौत से ठन गयी' कविता में स्पष्टता दिखाई देते हैं।

“जुझने का मेरा इरादा न था,
मोड पर मिलेंगे इसका वादा न था!
रास्ता रोक कर वह खडी हो गई,
यूँ लगा जिंदगी से बडी हो गई!
मौत की उमर क्या है? दो पल भी नहीं,
जिंदगी सिलसिला आज कल का नहीं!
मैं जी भर जिया, मैं मन से मरूँ,
लौटकर आऊँगा, कुच से क्यों डरूँ!”

हर आदमी है चेहरे पे चेहरा लिए हुए

संकलक - काटे अनुजा राजेंद्र, बी. ए. भाग - ३

कविता

हर आदमी है चेहरे पे चेहरा लिए हुए
किस किससे दूर भागिए किस किसको झेलिये

बारूद की ये जंग, लड़ाई ये मौत की
बाहर के खेल हैं इन्हें घर में न खेलिए

रह रह के सोचते हैं पिटारी में बन्द साँप
देखें कहाँ नचाते हैं अब कालबेलिये

कैसे कोई परिन्द बसेरा ले इस जगह
बैठे हैं हर दरख्त पे छुप कर बहेलिये

हर रात जा रही है नए ख्वाब छोड़कर
हर दिन निकल रहा है नए हादसे लिए

इस हाथ में त्रिशूल है उस हाथ में छुरा
हर हाथ है उतारू किसी क़त्ल के लिए

वो गीत जिन्दगी का जिसे गा रहे थे तुम
सब लोग मुंताज़िर हैं उसी गीत के लिये

(डॉ. उर्मिलेश)

ललित साहित्य

शिकें निलम शिवाजी, बी.ए. भाग - १

जानकारी पर

“ ललित साहित्य, साहित्य का सार है कारण साहित्य की समृद्धता उसपर ही आधारित है। जो-जो साहित्य आनंददायी, आस्वादक और मनोरंजन प्रधान है, वह ललित साहित्य कृती ही है। और ऐसा अविष्कार जिसमें होता है, उसे ललित साहित्य ही कहते हैं। मानवी जीवन और उसके विविध पहलुओं का अविष्कार साहित्य में है। ऐसा अभिप्रेत होता और ललित साहित्य यही भूमिका सामने रखकर अवतरित हुआ है। ”

साहित्य क्षेत्र में विभिन्न विधाएँ निर्माण हो गयी है। आज के इस समय में तो इसकी व्याप्ति भी बहुत बढ़ गयी है। इतना ही नहीं तो उसकी प्रगल्भता भी बढ़ गयी है। पहले जितनी नहीं थी उससे भी कई ज्यादा साहित्य की विधाएँ साहित्य क्षेत्र में अवतरित हो गयी है। केवल काव्य दृष्टि से विचार करेंगे तो महाकाव्य, खण्डकाव्य, मुक्त काव्य, गीतिकाव्य, चंपु काव्य, भाववाचक काव्य, विचारकाव्य आदि विभिन्न प्रकार मिलते हैं। कथा क्षेत्र में भी विभिन्न विषयों पर लेखन होने के कारण दलित कहानियाँ, ग्रामिण कहानियाँ, स्त्रीवादी कहानियाँ, आँचलिक कहानियाँ आदि विभिन्न प्रकार मिलते हैं। ठीक वैसे ही बातें उपन्यास क्षेत्र में हमें नजर आती है। नाट्य क्षेत्र में भी नाट्यों की प्रगल्भता बढ़ गयी है। विभिन्नविषयों को लेकर ललित निबंध बहुत लेखक लिख रहे हैं।

इसमें ललित वाङ्मय यह संकल्पना वैसे आधुनिक है। ललित वाङ्मय के लिए उचित प्रतिशब्द अंग्रेजी में नहीं हैं। 'काव्य' यह शब्द प्राचिन समय में व्यापक अर्थ में उपयोग में लाया जाता था। पर मुद्रणकला के खोज के बाद गद्य का व्यापक रूप निर्माण हुआ। उसमें निबंध एक प्रकार है। जिसमें से ललित वाङ्मय की प्रतिभा निर्माण हुई।

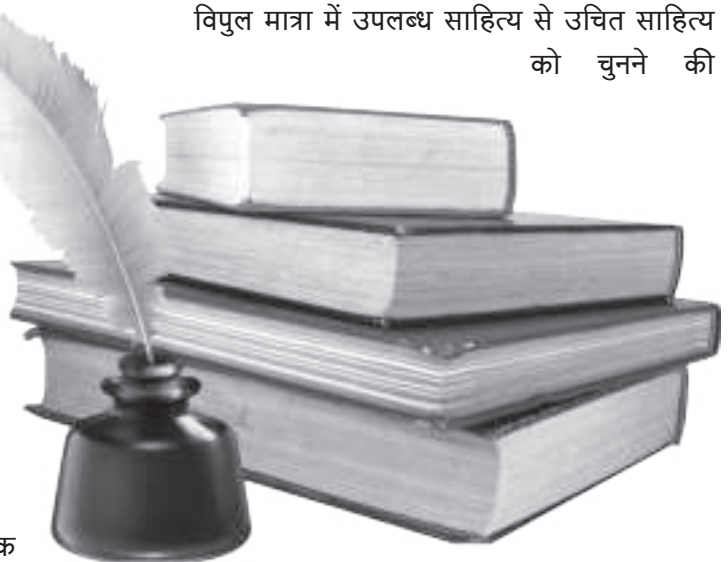
कथा, उपन्यास, कविता, नाटक आदि क्षेत्र में लेखन करने के बजाय यह लेखन अपने वैयक्तिक जीवन के सुख-दुःख, आनंद, प्रवास, स्वानुभव, पत्रलेखन, व्यंग्यात्मक लेख आदि रूप में दिखाई देता है। और एक साहित्य का प्रकार बन जाए यहाँ तक

ललित गद्य समृद्ध हुआ। ललित साहित्य में से अन्य प्रकारों की अपेक्षा अपना अलग रूप निर्माण कर अपना स्वतंत्र अस्तित्व इस ललित साहित्य ने निर्माण किया है।

वैचारिक और वैज्ञानिक साहित्य प्रकारों को छोड़ बाकी सभी प्रकार को साहित्य ललित साहित्य के अंतर्गत आता है।

ललित साहित्य, साहित्य का सार है कारण साहित्य की समृद्धता उसपर ही आधारित है। जो-जो साहित्य आनंददायी, आस्वादक और मनोरंजन प्रधान है वह ललित साहित्य कृति ही है। और ऐसा अविष्कार जिसमें होता है, उसे ललित साहित्य ही कहते हैं। मानवी जीवन और उसके विविध पहलुओं का अविष्कार साहित्य में है। ऐसा अभिप्रेत होता और ललित साहित्य यही भूमिका सामने रखकर अवतरित हुआ है।

विपुल मात्रा में उपलब्ध साहित्य से उचित साहित्य को चुनने की

दृष्टि से हम 'ललित' विशेषण लगाते हैं। 'ललित' यानी सौंदर्य। सौंदर्य के अनुभव निर्माण कर, उस सौंदर्यानुभूति से सौंदर्य का स्वाद निर्माण करनेवाला साहित्य हम अलग करते हैं, ऐसे ही उचित साहित्य को हम ललित साहित्य कहते हैं। इसे अनेक विद्वानों ने परिभाषित करने का प्रयास किया है।

१. प्रा. बा. ग. खापर्डे - ललित साहित्य में भावना और कल्पना का सत्यमूलक रमणिय अविष्कार होता है।
२. डॉ. यशवंत मनोहर - आज यह संज्ञा हम व्यापक अर्थ में इस्तेमाल करते हैं। काव्य, कहानी, उपन्यास, नाटक, ललित निबंध, यात्रावर्णन, वैचारिक निबंध आदि इन सभी विषयों को साहित्य कहते हैं। अर्थात् अपने अध्ययन क्षेत्र की प्रकृति और सीमा की दृष्टिसे साहित्य शब्द का प्रयोग हम ललित साहित्य के रूप में ही करते हैं।

३. काव्य, कहानी, उपन्यास, नाटक, ललित निबंध आदि लेखन विषयों की कलाकृती के विश्व को ही ललित साहित्य कहा जाता है।

४. प्रा. डॉ. नागनाथ कोतापल्ले - सामान्यतः जब हम साहित्य कहते हैं, तब ललित साहित्य ही अपेक्षित होता है। और इसी कारण जब हम साहित्य शब्द का प्रयोग करते हैं तब उसे ललित विशेषण लगाते हैं। अर्थात् साहित्य विपुलमात्रा में है फिर भी हमें जो साहित्य आवश्यक है उसे हम अलग करते हैं, उसे ही ललित साहित्य कहते हैं।

उपरोक्त परिभाषाओं के आधार पर कह सकते हैं कि कहानी, काव्य, नाटक, लघुनिबंध, ललित निबंध आदि साहित्य के प्रकार को ललित साहित्य के रूप में जाना जाता है। कुछ अभ्यासक इन्हें ही ललित साहित्य कहते हैं।

परिवर्तन

सावंत मेघा हंबीरराव, बी. ए. भाग - ३

कविता

परिवर्तन यानी आगे बढ़ना,
परिवर्तन यानी नव अंकुरित होना।
परिवर्तन यानी नयी शुरुआत,
परिवर्तन यानी नया रस्ता, नयी साथ।।
परिवर्तन के साथ ही
सबकुछ बदलता है,
नविनता के साथ अनोखा रिश्ता बन जाता है,
तो पूराने डोर को भी मजबूत बनाता है।
नविनता को देते हैं मजबूती का हाथ।
ऐसा परिवर्तन समय की चाह,

पंखों को हमेशा उँचाई की राह,
ऐसा परिवर्तन करें हम
जिसके साक्षीदार बने तुम।

रासायनिक प्रेम

सावंत मच्छिंद्रनाथ लालासाहेब, बी.ए. भाग - २

व्यंग्यात्मकलेख

“ आप कक्षा में होते हो तो हमारी नजर 'Paper Chromatography' की तरह चढ़ता जानेवाला रंग मेरे पैर से सिर तक चढ़ जाता है। Filter Paper की तरह फैलते जानेवाले द्रव्य की तरह बढ़ती प्रित देख जलने वाला Spirit lamp है। इसीकारण सूर्यप्रकाश से तुम्हें बचाने के लिए Silver Nitratet की तरह तुम्हें भी रंगीन बॉटल में रखना होगा। फिर भी केरोसीन में गिरे हुए सोडियम मेटल की तरह तुम्हें इन दुष्टों का संपर्क टालना पड़ेगा। ”

आपकी यादों में मेरा दिल पानी में डुबोए हुए खडिये (चुनखडी) की तरह बुदबुदा रहा है। हर घडी O_2 अंदर लेते समय और CO_2 बाहर छोडते समय याद आ रही है। हथेली पे रखने की बहुत कोशिश की पर बहती हवा में रखे नैफ्यॅलीन की जैसे उड रहा था। आपकी याद में मेरा दिल यलो फॉस्फरस की तरह जल रहा था। आप जहाँ हो वहाँ लोह कण की जैसे चुंबक की ओर आकर्षित होना।

हमारी यादों में वो दिन अब तक है। जब हम एक साथ प्रयोगशाला में बैठकर आपकी आँखों में से 'अल्कहोल' पी रहे थे। आपकी नाजुक ओठों का 'ग्लुकोज' पीने का मोह हमें हुआ था। अँक्टीव्हेटेड कंपाऊंड जैसे कई बार चुप रहना पडा। आपके करले बाल एकसाथ लगाएँ 'टेस्ट ट्युब' जैसे सुंदर थे। नाक में पहनी चमकी 'Ring Test' के साथ आनेवाली Ring जैसे लग रही थी। तेरे कानों की वह रिंग Physical Balance में तराजू की तरह लटक रही थी।

आप कक्षा में होते हो तो हमारी नजर 'Paper Chromatography' की तरह चढ़ता जानेवाला रंग मेरे पैर से सिर तक चढ़ जाता है। Filter Paper की तरह फैलते जानेवाले द्रव्य की तरह बढ़ती प्रित देख जलने वाला Spirit lamp है। इसीकारण सूर्यप्रकाश से तुम्हें बचाने के लिए Silver Nitrate की तरह तुम्हें भी रंगीन बॉटल में रखना होगा। फिर भी केरोसीन में गिरे हुए सोडियम मेटल की तरह तुम्हें इन दुष्टों का संपर्क टालना पड़ेगा।

इसका मुझे पता नहीं था। तुम बेन्झीन और अल्कलाईन का मिश्रण हो यह मुझे पता ही नहीं था। अब सब खत्म हुआ है तेरी प्रिलिमिनरी टेस्ट में पारा होने के बाद हमें समझ में आ गया। अतः तेरी Geography देख मेरी History कब बन गयी अब पता चला। अतः मेरा यह प्रेम पानी में मिले हुए साल्ट की तरह पूर्णतः मिट गया।

स्वच्छता : स्वरूप एवं महत्त्व

कुराडे युवराज अर्जुन, बी.ए. भाग - ३

जानकारी पर

“ मनुष्य को अपनी प्रगति करनी है तो भगवद् गीता में एक मूल्य जतन करने के लिए कहा है और वह मूल्य है “शौचम्” अर्थात् स्वच्छता। इसका उल्लेख भगवद् गीता के १३वें अध्याय में हुआ है। स्वच्छता के कारण मन शुद्ध होता है, समाधान प्राप्त होता है, इंद्रियों पर विजय प्राप्त होती है और आत्मसाक्षत्कार की योग्यता प्राप्त होती है। तन, मन और आत्मा को सुरक्षित रखने के लिए हमारी समृद्ध संस्कृति तथा मूल्य संस्था ने हमें अंतर्गत और बाह्य स्वच्छता का महत्त्व बताया है। हम जहाँ पले-बढे है वहाँ सफाई रखना एक ईश्वरिय लक्षण माना है। ”

‘स्वच्छता’ एक ऐसी व्यापक संकल्पना है, जो हर एक के जीवन से जुडी महत्त्वपूर्ण विशेषता है। मानव समुदाय का एक आवश्यक गुण है। यह जीवन की आधारशिला है। इसमें मानव की गरिमा, शालिनता और अस्तित्व के दर्शन होते हैं। ‘स्वच्छता’ शब्द के अर्थ में यह सारी बातें समाविष्ट हुई हैं। ‘स्वच्छता’ शब्द का अर्थ है, अपने वातावरण एवं स्वयं को हानिकार तत्वों से बचाना। अर्थात् स्वच्छता एक प्रकार से मनुष्य जीवन का सुरक्षा कवच है। अगर यह कवच मजबूत होगा तो मनुष्य जीवन निश्चित रूप से सुखकर होगा।

जिसके लिए उसके स्वरूप के बारे में जानना आवश्यक बनता है। कारण स्वच्छता के साथ हमारे अस्तित्व की बात जुडी है। म. गांधीजी इसके बारे में कहते थे, “समाज की स्वच्छता यह स्वतंत्रता से भी महत्त्वपूर्ण बात है। हमारे जैसे समाज में स्वच्छता यानी सामुहिक, आत्मिक प्रयास और यह एक मुलभूत मानवी हक्क है।” अर्थात् स्वच्छता एक व्यापक संकल्पना है। इसमें मनुष्य मन, शरीर तथा उसके आसपास का परिसर समाविष्ट है। अर्थात् स्वच्छता मनुष्य जीवन के लिए हितकारी बात है। स्वच्छता और आरोग्य एक दूसरे से जुडी बातें हैं। सूखे मिट्टी के कण, गंदगी एवं प्रदूषण के स्वच्छता

के अभाव कारण अनेक प्रकार से आर्थिक तथा सामाजिक जीवन पर उसका परिणाम हो जाता है।

अर्थात् स्वच्छता का स्वरूप व्यापक है जिसमें कचरा, मानवी एवं घन कचरा, औद्योगिक व्यवसाय, अस्पताल से निर्माण होनेवाला कचरा समाविष्ट है। जिसके व्यवस्थापन का समावेश स्वच्छता के अंतर्गत आता है।

अर्थात् मनुष्य के मानसिक, शारीरिक, बौद्धिक और सामाजिक हर तरीके से स्वस्थ रहने के लिए स्वच्छता की आवश्यकता होती है। परंतु स्वच्छता मनुष्य को स्वयं करनी पडती है। हमारी भारतीय संस्कृति में भी सालों से यह मान्यता है कि जहाँ पर सफाई होती है वहाँ पर लक्ष्मी का वास होता है। कारण सफाई से मनुष्य को चित्त की प्रसन्नता प्राप्त होती है। अर्थात् स्वच्छता एक प्रकार से

मनुष्य की प्रगति का द्योतक है।

मनुष्य को आपनी प्रगति करनी है तो भगवद् गीता में एक मूल्य जतन करने के लिए कहा है और वह मूल्य है “शौचम” अर्थात् स्वच्छता। इसका उल्लेख भगवद् गीता के १३वें अध्याय में हुआ है। स्वच्छता के कारण मन शुद्ध होता है, समाधान प्राप्त होता है, इंद्रियों पर विजय प्राप्त होती है और आत्मसाक्षात्कार की योग्यता प्राप्त होती है। तन, मन और आत्मा को सुरक्षित रखने के लिए हमारी समृद्ध संस्कृति तथा मूल्य संस्था ने हमें अंतर्गत और बाह्य स्वच्छता का महत्व बताया है। हम जहाँ पले-बढे है वहाँ सफाई रखना एक ईश्वरीय लक्षण माना है। नागरिकों के आरोग्य पर देश का आरोग्य अवलंबित होता है। यह जितना सत्य है उतना कि मनुष्य ने अपने वैयक्तिक आरोग्य के स्वच्छता रखनी आवश्यक है। कारण वह उचित सोच को विकसित कर और स्वस्थ मनोरंजक से व्यक्ति विकारों के प्रवेश पर बहुत बडी मात्रा में अंकुश लगा देता है।

वैसे तो साफ-सुथरा रहना मनुष्य का प्राकृतिक गुण है। वह अपने आस-पास के क्षेत्र को साफ रखना चाहता है। वह अपने कार्यस्थल पर गंदगी नहीं फैलने देता। परंतु अपने आस-पास क्षेत्र में स्वच्छता रखने की जिम्मेदारी उसकी है। परंतु कभी मनुष्य - अपनी यह जिम्मेदारी भूल जाता है और चारों तरफ गंदगी फैल जाती है। अतः जब तक हम स्वच्छता के महत्व को नहीं समझेंगे तब तक हम

अपने आप को सभ्य और सुसंस्कृत नहीं कह सकते। अतः इन्सान ने अपनी स्वच्छता के साथ सार्वजनिक स्वच्छता की जिम्मेदारी लेनी चाहिए। इसका एहसास म. गांधीजी को भली-भाति हो गया था।

कारण म. गांधी जी के लिए स्वच्छता केवल जीवन का महत्वपूर्ण घटक नहीं था, वो तो जीने का रास्ता था। सत्य के एहसास का अंतर्गत घटक था। सत्य के सार्वगिक एकता से ही स्वच्छता के संदर्भ में उनमें एहसास निर्माण हो गया था। जो सत्य की पूजा ईश्वर के समान करते हैं, ऐसे सबको समाएँ रखनेवाले सत्य के समान स्वच्छता को भी उन्होंने ईश्वर समान माना। स्वतंत्रता की ओर जानेवाली पहली सीढ़ि स्वच्छता को माना है। सत्य का सबसे नजदिक अविष्कार यानी जीवन। इसी कारण उन्होंने जीवन की तुलना सत्य और ईश्वर के साथ की है। जीवन में जो भी प्रक्रियाएँ होती हैं वह और उससे जुड़े बर्ताव साथ के एहसास का हिस्सा है, इस दृष्टि से स्वच्छता और अंतर्बाह्य स्वच्छता यह ईश्वर को महसूस करने के माध्यम है ऐसा म. गांधी जी का विश्वास था। अस्वच्छ शरीर और उससे भी अधिक अस्वच्छ मन कभी भी भगवान का आशीर्वाद प्राप्त नहीं कर सकते। एक स्वच्छ शरीर कभी कभी अस्वच्छ शहर में नहीं रह सकता।

अर्थात् स्वच्छता, परिसर शरीर तक मर्यादित न होकर मन और आत्मा की स्वच्छता के लिए भी आवश्यक है। स्वच्छता संपूर्ण मानव हित की दृष्टि से महत्वपूर्ण है।

स्त्री - व्यथा

सावंत मच्छिंद्रनाथ लालासाहेब, बी. ए., भाग - २

आत्मकथन

“ पर तुझे तो लडका पैदा होने की खुशी है। वह तेरे लिए आँखों का काजल है। लडकी पैदा हुई तो बह जाता है तेरे आँखों से पानी। बार-बार उसे तू अपमान, अहवेलना ही देता है। उसे अबला मानकर छेड़-छाड़ करता है। अगर यह संभव नहीं हुआ तो गृहलक्ष्मी बनाकर कमरे में कैद करता है। जिसे तुने ही प्यार से रीतीरिवाज जैसा प्यारा नाम दिया। ”

“न ये कहानी
न ये कविता
ये है मेरे
दिल की व्यथा।
जो यह पढ़ेगा
निश्चित रूप से
उसकी आँखों में
पानी भर आयेगा।”

आज हम पढ़े-लिखे बने हैं। विज्ञान और तंत्रज्ञान भी विकसित किया है। सोचा था हमपर होनेवाले अत्याचार, जुलूम कम हो जाएंगे पर आज यह विज्ञान और तंत्रज्ञान इतना प्रगत हुआ है कि जैसे वह मेरे अस्तित्व को ही मिटाने चला है। लिंगनिदान परिक्षा स्त्रियों के लिए शाप है या वरदान यह बात ही कुछ समझ में नहीं आ रही हैं। एक ओर स्त्री भ्रूणहत्या जैसी घटनाएँ इतनी बढ़ी कि स्त्रियों के अस्तित्व पर प्रश्नचिह्न ही निर्माण हो गए? इन्सान यह भूल ही गया कि मानवजाति का अस्तित्व मेरे ही कारण है। जिस यंत्र को हमने मानव वंश की सुरक्षा की दृष्टि से निर्माण किया वही यंत्र आज उसकी हत्या के लिए काम करता है। यह सोचकर बहुत दुःख होता है।

अतः अब स्त्री के अस्तित्व की लड़ाई शुरू हुई है। जिसने संसार बनाया, मुझे बनाया ऐसे माँ के अस्तित्व को शायद कोई भी पहचान नहीं पाया। अब ये भगवान मैं तुझे कहती हूँ -

“एक बार
स्त्री बनके जनम ले
इस शक्ति को पहचान ले

इस विश्व को पहचान ले
इसलिए कहती हूँ अब स्त्री बनके तो देख।”

पर तुझे तो लडका पैदा होने की खुशी है। वह तेरे लिए आँखों का काजल है। लडकी पैदा हुई तो बह जाता है तेरे आँखों से पानी। बार-बार उसे तू अपमान, अहवेलना ही देता है। उसे अबला मानकर छेड़-छाड़ करता है। अगर यह संभव नहीं हुआ तो गृहलक्ष्मी बनाकर कमरे में कैद करता है। जिसे तुने ही प्यार से रीतीरिवाज जैसा प्यारा नाम दिया।

“न तुझे हालत मेरी
समझ में आयी
न जजबात समझ में आए
अपमान, तिरस्कार, दुःख में तू हँसती जा,
समझ के मुझे लक्ष्मी
चार दिवारों के बीच धँसती जा।”

आज २१वीं सदी शुरू हो गयी है। हमने आकाश में उड़ान ली है। फिर भी हमें अग्निपरिक्षा देनी पडी है। सीता गई, तारामति गई, द्रोपदी गई और दमयंती भी गई फिर भी तूने क्या किया। तूने गगन को छू लिया है। औरत के दामन को भी छू लिया है, अब बता तुने अहवेलना के सिवाय और क्या दिया है? मेरी अवस्था बस ऐसी की है -

“दिखी अगर सुंदर तू
सहना पड़ेगा अत्याचार तुम्हें
छू लिया अगर आसमान तुमने
तो खिच लूँगा दामन तेरा
तू न बोल सकती है

न तू सून सकती है
बस गुलाम बना दिया तुने मुझे।”

हमारी समाज रचना कैसी बनी है। शक के नामपर प्रभु रामचंद्र ने सीता को घर से निकाल दिया फिर भी वही पूजनीय बना। परंतु अग्निपरीक्षा तो सीता माँ ने दी। फिर वह समाज के लिए पूजनीय क्यों नहीं बनी। स्त्री बनकर जनम लेना जैसे एक कहानी बन गया है। समाज स्त्री जनम कहानी को लेकर कहता है, “बंदिनी स्त्री यह बंदिनी, हृदयी पान्हा, नयनी पानी, जनम-जनम की कहानी, स्त्री यह बंदिनी।”

मानव जाती की निर्माण में हमें अपने प्राणों को सिंचा, फिर भी हमें क्या मिलता है? यातनाओं का संग्राम। तूने हमें तो इस धरती पर भेजा पर न जाने कितनी बेडियों में हमें जखड दिया। माथे पर लगायी बिंदी की लाली। गले में पहनायी मंगलसूत्र की माला। एक तरह से तूने मुझे गुलामी

में बाँध दिया। जब-जब बारी आई तुने मुझे ही इस्तेमाल किया।

“जब बारी आयी पति की,
तो बन गई मैं अहिल्या।
जब बारी आयी पतिव्रता की
तो बन गई मैं सिता-माता।
जब बारी आयी प्यार की,
तब कृष्ण के पहले राधा का नाम लिया।
जब बारी आयी मातृत्व की
तब यशोदा का ही नाम लिया।
जब बारी आयी अस्तित्व की
तब जिजामाता की याद आयी।
जब बारी आयी पढने की
तब सावित्री की याद आयी।
पर जब हक्क की बात आयी
तब वंश के दिए की याद आयी।
पर वंश का दिया मैं न बनी
तब तुझे तेरे अहंम् की याद आयी।
तब तुझे तेरे अहंम् की याद आयी।
अंत में इतना ही कहूँगी
तू बनी पत्नी
तू बनी पतिव्रता
बनी तू माता
तू बनी प्यार की मूर्ति
तू बन गयी जिजामाता
तू बन गयी सावित्री
बहुत सहन लिया तूने पुरुषों के अत्याचार
पर अब यह सब बस हुआ,
तुझे बनना पडेगा
महारूद्रकाली चंडेश्वरी।”

डॉ. सुनील केशव देवधर प्रस्तुत 'ऋतुओं की कहानी' के निवेदन का शब्दांकन

सुर्यवंशी वनिता जयवंत, बी. ए., भाग - २

संकलन

“ समय का ताल रूप में विभाजन काफी पुराना है। संस्कृत में ताल के लिए वर्ष और शरद जैसे शब्दों का प्रयोग इस बात का संकेत करता है, कि एक वर्षा ऋतु के बीत जाने के बाद दूसरी वर्षा के आनेपर लोगों को साल बीत जाने का पता चला; याने समय के विभाजन का आधार ऋतु रही हैं। हर वर्ष हमारे सामने होता है-एक नया वर्ष अनेक नयी आशाओं, सुख संभावनाओं, नए कल्पनाओं, आकांक्षाओं और नए शुभकामनाओं से भरा नया वर्ष। इसका स्वागत भी नई उमंगों और नई संकल्पों से करना होगा। भविष्य के नए सुखद संसार के लिए। ”

समय का ताल रूप में विभाजन काफी पुराना है। संस्कृत में ताल के लिए वर्ष और शरद जैसे शब्दों का प्रयोग इस बात का संकेत करता है, कि एक वर्षा ऋतु के बीत जाने के बाद दूसरी वर्षा के आनेपर लोगों को साल बीत जाने का पता चला; याने समय के विभाजन का आधार ऋतु रही हैं। हर वर्ष हमारे सामने होता है-एक नया वर्ष अनेक नयी आशाओं, सुख संभावनाओं, नए कल्पनाओं, आकांक्षाओं और नए शुभकामनाओं से भरा नया वर्ष। इसका स्वागत भी नई उमंगों और नई संकल्पों से करना होगा। भविष्य के नए सुखद संसार के लिए।

कई प्रमाणों से यह सिद्ध हुआ है, कि रोमन कैलेंडर का वर्षारंभ भाद्र याने वर्तमान मार्च से होता था। भारतीय नववर्ष आज भी चैत्र याने मार्च महिने से ही आरंभ होता है; और वह ऋतु होती है वसंत। भारतीय ऋतुओं की नामावली में वसंत ऋतुराज है।

ये वसंत वाणी का पर्व है, सरस्वती का उत्सव है, नाद का सत्र है; और ऋतु का उन्माद है। उल्लास से भरे वसंत में जीवनधारा बहने लगती है। राग और अंगार जो बह रहा होता है, वसंत में वही मन में उमंग, तन में तरंग और वाणी में छंद भर देता है।

वसंत आनंद और सौंदर्य का प्रतीक है। वसंत के आगमन का उत्सव माघ महिने के शुक्ल पंचमी से मनाते हैं; और इसकी पूर्णता होती है फाल्गुन शुक्ल पुनम को। यह अकुलाहट प्रकृति का ही शृंगार करती है। फसल

पकने लगती है, कटने लगती है। फाल्गुनी मौसम में रंगा मन खिल उठता है। प्रकृति का उपहार उसे मिलता है। सतरंगी चित्र उसकी आँखों में नाचने लगता है। वह रंगों की बात करने लगता है।

रंगोभर की बात और हाथों-में-हाथ यानी होली, जो जीवन के साथ हो ली। होली रंगों का त्योहार है। होली याने कहकहे, हँसी, खुशी, गीत, नृत्य और संगीत, रंग-अबीर के उडते घने बादल हर्ष और उल्लास की सतरंगी तस्वीर, समाजमन की जडता और निराशा दूर होती है होली में। बाल-सुलभ मन ईर्ष्या-द्वेष को दफन कर गोरे-काले का भेद भूलाकर गुलाल से लाल होने लगता है। लाल-पीले रंगों के साथ सजा गर्बिला मन रंग-रंगीली होली गाने लगता है।

होली के रंग याने रंग-भेद का मिटना और समता का नया रंग खिल उठना। कौन-सा रंग जमाना है और युग के प्रतिकूल किस रंग को मिटाना है? यह सार्थक विचार ही होली मनाता है। वसंत की मुस्कान, पराधीन अकुलाहट रंगभरी पिचकारी रंगपंचमी तक अपना रंग बिखेरती है। सदियों के अंगण में रस बरसाता है और जीवन का संगीत बजने लगता है।

अब तक बरस रहा था रंग; लेकिन अब प्रकृति बदलती है; और बूँद बरसती है। होली की बढती ज्वाला जो बढकर जेठ दुपहरी हो गयी थी; अब मंद होने लगती है। आकाश में बादल मंडराने लगते, जो सुहाने लगते हैं, भाने लगते हैं। मन के पुलकित होने से हमारे भाव भी इंद्रधनुषी हो

जाते हैं। वर्षा की फुवारों से धरती का तन भीगने लगता है। आकाश में धूप और मेघ मिलकर इंद्रधनुष बनाते हैं। वसुंधरा हरी-भरी होने लगती है। यह सघन घन ही सघन वन के पर्याय ही है। इनसे ही सजते हैं वन उपवन तब पुलकित होता है, हमारा मन।

वर्षाधन और मौसम ने फिर करवट बदली। अब है एक और सुहानी ऋतु यानी शरद। भारतीय ऋतु परंपरा में शरद ऋतु के दो मास हैं; अश्विन और कार्तिक। गोस्वामी तुलसीदास कहते हैं -

“बरखा बिगत शरद ऋतु आई,
फूली काँस सकल मही छाई।”

शरद के आने पर आकाश निरभ्र और निर्मल हुआ। चांदणी का रूप निखर गया, मंद-मंद शीतल पवन बहने लगी और सुधाकर अपने किरणों की अमृत वर्षा करने लगा। शरद अपने साथ उत्सवों की सौगात लाती है। उत्सवों का महापर्व दीपावली धन-धान्य, शान, वैभव और

सांस्कृतिक संपन्नता लिए आता है; और शरद का चंद्र प्रेम की गीतांजली गाने लगता है।

उत्सवों के महापर्व दीपावली के साथ ही लगभग बीत गया वर्ष। शरद ने जाते-जाते हेमंत को पुकारा और शिशिर ने भी अपने आने की सूचना दे दी। मानव मन में अकुलाहट हुई। कँपकँपाते शिशिर ने पुरे साल की कहानी बयान कर दी; और हमारे सोच-विचार के लिए एक नया धरातल दिया। बीत गया साल अपने पीछे छोड़ गया तमाम घटनाएँ, दुर्घटनाएँ, अनुभव और इच्छाएँ। सवाल है, वर्ष पीछे छूट गया या हम पीछे रह गए? जीवन क्रम में शायद यही सही है, कि साल आगे निकल गया और हम खडे रह गए। हम लगभग स्थिर रहे और आश्चर्य कि सभी साधनों, उमंगों को साथ लिए सिर्फ खडे रहें, झगडते रहें, अशांत करते रहे देश और समाज। तो अब साल के सवाल पर विचार करें.....चलते रहें.....ठहरे, तो सिर्फ नये शुभ संकल्पों के लिए.....

२०१८ साल की सफल स्त्रियों की यशोगाथा

चव्हाण गीतांजली पांडुरंग, बी. ए. भाग - ३

जानकारी घर

“

‘पकाना और जनना’ इस संकल्पना से बाहर निकलकर स्त्री पढे, आगे बढ़ें, यह एहसास सावित्री जी तथा रमाबाई रानडे जी ने दिया। अगर एक स्त्री साक्षर होती है, तो पूरा देश साक्षर होता है।

”

जो आज तक पिंजरे में बंद थी, वही आज आकाश को भी चीर कर पार जा रही है, उस शक्ति का नाम नारी है। ‘नारी शक्ति’ इस शब्द को आज वैश्विक स्थान प्राप्त हुआ है। ‘ऑक्सफर्ड डिक्शनरी’ ने इस साल इस शब्द को ‘वर्ड ऑफ द ईयर’ के रूप में घोषित किया है।

बदलते युग में भी इसे अनन्यसाधारण महत्व प्राप्त हुआ है। परिणामस्वरूप परिवर्तन की दिशा बदल गयी, समाज बदलने लगा और देश की नव भविष्य की तैयारी होने लगी है।

यह केवल आज ही हो रहा है ऐसा नहीं, तो यह शक्ति समाज में पहले से ही विद्यमान थी, केवल अब उसे नवचेतना मिल रही है। निडरता की निशानी राजमाता जिजाऊ है। उन्होंने केवल शिवबा को ही शिक्षित नहीं किया, तो तमाम महिलाओं को यह संदेश दिया है कि प्रसंगवश तलवार चलाने की ताकद भी भुँजाओ में होनी चाहिए।

‘पकाना और जनना’ इस संकल्पना से बाहर निकलकर स्त्री पढे, आगे बढ़ें, यह एहसास सावित्री जी तथा रमाबाई रानडे जी ने दिया। अगर एक स्त्री साक्षर होती है, तो पूरा देश साक्षर होता है।

स्त्रियों की इस अस्तित्व एहसास होने की आवश्यकता है, पर आज समाज को इसका एहसास जल्दी ही हो जाएगा, अब यह विश्वास हो रहा है। आज की २१ वी सदी की महिलाएँ समय-समय पर इसका एहसास दिला रही हैं। उसमें निर्णयक्षमता आ गयी है। ऐसा एक भी क्षेत्र नहीं जहाँ स्त्रियों का प्रवेश नहीं हो चुका। वैमानिक बन आकाश में उड़ रही हैं, योद्धा बन सीमा पर युद्ध

कर रही हैं, डॉक्टर बन तो पहले से ही समाज सेवा कर रही थी, पर आज निडरता से वह दहशतवाद के खिलाफ भी आवाज उठा रही हैं। पंतप्रधान से लेकर परराष्ट्र मंत्री तक के विभिन्न पदों को सफलता से निभा रही हैं। केवल शहरों की महिलाएँ ही इस प्रवाह में हैं ऐसा नहीं तो गाँव की महिलाएँ भी इस प्रवाह में आ गयी हैं। वह सरपंच पद से लेकर महापौर तक के पद सफलता से संभाल रही हैं। इतनाही नहीं तो आंतरराष्ट्रीय स्तर पर भी स्त्रियों ने अपने कार्य की प्रतिभा निर्माण की है। यहाँ उन महिलाओं का नामोल्लेख करना उचित लगता है।

‘फोर्ब्स’ मासिक पत्रिका ने २०१८ की विश्व की सबसे प्रभावशाली महिलाओं की सूची दी थी। जिसमें पहला नाम अँजेलो मर्केल का है, जिन्होंने विस्थापित लोगों की समस्याओं को दूर करने का प्रयास किया है। दूसरा नाम ब्रिटन की पंतप्रधान थेरेसा का है, जिन्होंने ‘ब्रेग्जिट’ ठहराव का आवाहन झेला और दिसंबर में ही विश्वास दर्शक प्रस्ताव जीत लिया। हाल ही में शांती का ‘नोबल पुरस्कार’ इराक की याजिदी को प्राप्त हुआ है, जो अल्पसंख्यांक समूह से आती है। आयसीस की पुरुषों की लैंगिक अत्याचारों से पीड़ित महिला नादिया मुराद है। जिसने अपने न्याय के लिए जर्मन में जाकर आंदोलन छेड़ा।

ऐसे भारतीय वंश की अनेक महिलाओं ने अपने कार्य की छाप भी निर्माण की है। सीमा नंदा की डेमोक्रेटिक पार्टी के मुख्य कार्यकारी अधिकारी पद पर नियुक्ति हुई है। गीता गोपिनाथ की आंतरराष्ट्रीय चलननिधी के अंतर्गत अर्थतज्ञ के रूप में नियुक्ति हुई है। कूडा से पुनरुत्पादन करने की दृष्टि वीणा सहजवाला ने मायक्रो फॅक्टरी शुरू की है। पलनिरुप्यन

की हार्वड विश्वविद्यालय में पदवीपूर्व छात्र मंडल के अध्यक्ष पद पर नियुक्ति हुई है। न्यूयॉर्क में मराठी न्यायाधीश दिपा आंबेडकर की फौजदारी न्यायालय के न्यायाधीश के रूप में नियुक्ति हुई है। जो गरिबों को विनामूल्य सेवा दे रही है, ब्रिटेन में उच्च आयुक्त पद पर रुची घनश्याम की नियुक्ति हुई है। कृष्ण कुमारी कोहली नामक महिला की पाकिस्तान के सिंध प्रांत से पहिली बार सिनेटर पद पर नियुक्ति हुई है।

विभिन्न क्षेत्रों में प्रथम पदार्पण में महत्वपूर्ण कार्य करनेवाली ११३ महिलाओं का भारत सरकार द्वारा पुरस्कार देकर सम्मान किया गया है। फ्रान्स की इंटरनेशनल स्पेन युनिव्हर्सिटी की ओर से दी जानेवाली शिष्यवृत्ति इस साल कोल्हापुर की अभियांत्रिकी उपाधि की प्राप्त अनिशा राजमाने को दी है। जो आकाश संशोधन की पदव्युत्तर शिक्षा के लिए दी जाती है। शास्त्रिय गायिका डॉ. प्रभा अत्रे को पुण्यभूषण पुरस्कार से सम्मानित किया गया है। राष्ट्रवादी काँग्रेस की खासदार मा. सुप्रिया सुळे जी को उत्कृष्ट सांसदपट्ट की

उपाधि से सम्मानित किया गया है। ऑटोमोबाईल क्षेत्र में दिया सुर्यदेव की पहिली सीएफओ की रूप में नियुक्ति हुई है। जिनकी उम्र केवल ३३ ही है। अमरिका २०१८ के चुनाव महिलाओं ने पहिली बार अहम् भूमिका निभायी है। अमरिका के इतिहास की यह एक महत्वपूर्ण घटना मानी जाती है। मिग २१ बायसन इस योद्धा विमान की चालक बनने का पहला सम्मान अवनी चतुर्वेदी ने प्राप्त किया है। कश्मीर की कर्मठ मुस्लिम परिवार की इरम हबीब ने भी वैमानिक बनने का सम्मान प्राप्त किया है। जम्मू कश्मीर के उच्च न्यायालय के मुख्य न्यायाधीश के पद पर न्यायाधीश गीता मित्तल विराजमान है। इस्त्रो के नियंत्रण प्रणाली की अभियंता के रूप में डॉ. ललितांबिका कार्यरत है।

साहित्य और मनोरंजन के क्षेत्र में भी महिलाएँ पीछे नहीं है। इस साल आखिल भारतीय साहित्य सम्मेलन के अध्यक्ष के रूप प्रसिद्ध लेखिका अरुणा ठेरे की नियुक्ति हो गयी थी। तो राम शेवाळकर के नाम से शुरू हुआ 'साहित्यिवृत्ति पुरस्कार' कथाकार आशा बगे जी को प्राप्त हुआ है। तो पत्रकारिता के क्षेत्र में स्वाती चतुर्वेदी को लंदन के समाचार पर के द्वारा सम्मानित किया गया। इसके साथ विभिन्न खेलों के क्षेत्र में भी महिलाओं ने अपना स्थान निर्माण किया है। अर्थात यह महिलाएँ स्त्री होने के नाते किसी से भी पीछे नहीं है। इन्होंने तो ऐसा काम किया है, जिससे उनके परिवार के साथ देश का भी नाम रोशन हुआ है। ऐसे तडफदार महिलाओं के कार्य को मेरा लाख-लाख सलाम!

माँ का जीवन

सुपूगडे वैशाली दत्तात्रय, बी. ए. भाग - २

कविता

माँ तेरा जीवन
चार दिवारों के आस-पास
बच्चों की तू ही
होती है आस।
तेरी मेहनत का निवाला

जीवन में लाता है मिठास
तेरी माथे का पसीना
मेरी हाथों से मिटाएँ
नव युग का सूर्य
तेरी छाया में उग आए।

जीवन कैसे हो जीए?

सावंत मेघा हंबीरराव, बी. ए. भाग - ३

कविता

हर किसी को सवाल
पूछते रहें हम,
पर,
किसी का सूना और किसी का छोड़ दिया।
सबका एहसास होता था,
सबको महसूस करता था,
सज्जनों के विचार सून,
मन को थोडा बदलता था।
उस समय एहसास होता
जीवन जीने का सुख...
पर,
उसके बाद महसूस किया,
मरने का भी दुःख...

जीवन की निराशाएँ
मरन यातनाएँ दिलाती है,
फिर सोचा,
भला ऐसे अभागी जीवन के लिए,
क्यो दिर्घायुष्य की कामना करते है?
फिर भी उसके पहले
मुझे कोई यह बतायेगा?
सच बताए,
जीवन कैसे हो जीए?
जीवन कैसे हो जीए?
जीवन कैसे हो जीए?

उर्दू विभाग

खुशबो करिया प्रेम का, उल्टी या ली धारा।
जो उतरा सो डूब गया, जो डूबा सो पाव।।

- अमीर खुशबो

विभागीय संपादक
प्रा. डॉ. सौ. हेमलता काटे

انوکرمणیکا

1.	Patvekar Arshiya Arif	12 th Science	65
2.	Sayyad Simran Iqbal	12 th Science	66
3.	Khatib Masira Naeem	12 th Science	67
4.	Sayyad Simran Iqbal	12 th Science	68

میری پیاری چیزوں

میں نے، موٹے پتے لہو کے پاس آؤ لہکنی، لوٹی شاخ پر بیٹھا جاؤ
 ، تو میں بھی اڑ کے بازو ہلاؤ بھی صاف شیشے میں غولے لگاؤ
 .. لوں ہی پیاری چیزوں ابھی اور لگاؤں

پھدن کرا دھری سے ادھر دوڑ جاؤ چپک کر ادھر سے ادھر پر ہلاؤ
 ، ٹھک کر بھی شاخ پر بیٹھا جاؤ اچھل کر بھی، نر پر گستاؤ
 .. لوں ہی پیاری چیزوں ابھی اور لگاؤں

کبھی برگ تازہ کو منہ میں دباؤ کبھی سینگ میں بیٹھا کر چڑھ کر اڑ
 کبھی گھاس پر بیٹھا کر دل ہلاؤ کبھی خاکے پیلوں کو، جھولا بناؤ
 .. لوں ہی پیاری چیزوں ابھی اور لگاؤں

میں نے تاب، ہوں مجھ کو جلوہ دکھاؤ میں گھبراہ، ہوں مجھ کو راستہ بتاؤ
 نہ جھپکی نہ سمٹوں نہ کبھی خوف کھاؤ میرے پاس آؤ میرے پاس آؤ
 .. لوں ہی پیاری چیزوں ابھی اور لگاؤں

Patvekar Arshiya Arif , 12th Science

شبہنم

سیا یہ تارا ہے زمین پر جو اتر آئے ہیں

سیا وہ موتی ہیں کہ جو چاند نے برسائے ہیں

سیا وہ پیرے ہیں جو مہرانے پر لپٹائے ہیں

قرش پر آئے نہ گو عرش کے ذرات ہیں

ایسے آئینوں کو نہیں بھول گئی رات ہیں

یہ سہانی بھی سناٹی ہے زمین نے آسٹر

سہکتاں جاتی ہے جب بھلا پیرا ہے گھر

پھلتی جاتی ہے پینٹے ہوئے لاگھو گھر

اور ہر صبح کو یہ کھیل ارجا جاتا ہے

ان کو خور شیر کی ہلکوں سے چنا جاتا ہے

جس طرح بانگے کے پھولوں کو چمن پیارا ہے

بن میں کھلتی ہے جو کلیاں اچھیں ہر پیارا ہے

یوں ہی شبہنم کو بھی اپنا وطن پیارا ہے

سہکتاں روز بلا کر اسے پہلاتی ہے

پہر یہ دامن میں زمین ہی کے سکون پاتی ہے

Sayyad Simran Iqbal, 12th Science

ہندوستان ہمارا

اس آسمان کے نیچے ایسی زمین نہیں ہے
پر ملک میں ہے خوبی لیکن بس کہیں ہے

ہندوستان کے اندر

جو چیز ہے حسین ہے

سمیٹی ہے ساری دنیا جنت نشان اس کو
عسرت سے دیکھتا ہے سارا جہان اس کو

سارے جہان کا پیارا

ہندوستان ہمارا

اس سرزمین کے ذرے خواشیر سے ہیں بڑھ کر
پھرتے ہیں اس لئے ہرے مٹی ہے اس سے پڑا

اداموں بھولے ہیں

اس کے سبھی سمندر

ہر چیز خوشنما ہے ہر چیز خوبصورت
ہندوستان بیا ہے اللہ کی ہے قدرت

قدرت ہے ہوا

ہندوستان ہمارا

Khatib Masira Naeem, 12th Science

عقل مند کسان

یہ کہانی ایک سماں کی ہے۔ اس کا نام احمد تھا۔ احمد کے تین بیٹے تھے۔ وہ اپنے گھر میں بہت خوش تھے۔ لیکن احمد ایک بار سے بہت پریشان ہوا۔ اس کے بیٹے بہت سست اور کام چور تھے۔ وہ کام ساج میں بائبل (سن) کے مزدور نہیں کرتے تھے۔

آخر بہت سوچنے کے بعد اس کے ذہن میں ترکیب آئی۔ اس نے اپنے بیٹوں کو بلایا اور ان سے کہا کہ پیارے بیٹوں، ہماری زمین کے اندر فزائن چھپا ہوا ہے اور ہمیں اسے نکالنا چاہتا ہوں لیکن ہمیں بوڑھا ہو گیا ہوں اور اگلے سال ہم نہیں کر سکتے۔ اس لیے اگر تم میرا ساتھ دو تو ہم یہ کام مل کر کریں گے۔ سارے بیٹے خواتین کی تلاش پر راضی ہو گئے اور انہوں نے زمین کو کھدنا شروع کیا۔ لیکن ان کو فزائن نہ ملا۔ انہیں بہت غم آ گیا کہ ان کے والدین ان سے بھرت کھیا۔

انہوں نے اپنے والد سے شکایت کی تو ان کے والد نے کہا کہ میں بھرت نہیں بول رہا ہوں۔ بھرت بولنا اچھی بات نہیں۔ بیچ بہے کہ تم جلدی کر رہے ہو۔ تم وہ کرو جو میں تمہیں بتاتا ہوں۔ یہ بیچ لو اور زمین میں ڈال دو۔ جب سارے بیٹوں نے مل کر بیچ ڈال دئے تو سماں نے کہا اب دی کر وہ جلدی سے بارش ہو جائے۔ اس دن خوب بارش ہوئی اور زمین سے پودے اگنے شروع ہو گئے۔ سماں نے اپنے بیٹوں سے کہا کہ یہ وہ فزائن ہے جس کا میں نے تم سے کہا تھا۔ جب کوئی شخص محنت کرتا ہے تو اس کا پھل اس کو فرو ملتا ہے۔

Sayyad Simran Iqbal, 12th Science

अनमोल क्षण

मा. कर्नल प्रशांत पवार विद्यार्थ्यांना सैन्यभरती पूर्व प्रशिक्षण करिअर मार्गदर्शन करताना

महिला सबलीकरण समितीच्या कार्यक्रमात मार्गदर्शन करताना, मा. सौ. चित्राताई वाघ, अध्यक्षा, राष्ट्रवादी काँग्रेस महिला आघाडी व सोबत इतर मान्यवर

'पश्चिम घाटातील दुर्मिळ वनस्पतींचे संवर्धन' या विषयांवर मार्गदर्शन करताना मा. प्रा. डॉ. एस्. आर. यादव

मा. दीपक चव्हाण, उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी जि. प. सिंधुदूर्ग, स्पर्धा परीक्षा उद्बोधन शिबीरामध्ये मार्गदर्शन करताना

अंतर्गत तक्रार निवारण समिती मार्फत आयोजित केलेल्या कार्यक्रमात मार्गदर्शन करताना मा. उत्तम भापकर, सहाय्यक पोलिस निरीक्षक, पाटण

राज्यशास्त्र विभाग व तहसिल कार्यालयाच्या वतीने मतदार जागृती अभियान

सेवानिवृत्ती सत्कार समारंभ

प्रा. आर. जी. चव्हाण व प्रा. आर. बी. पानवळ यांचा सपत्नीक सत्कारा प्रसंगी मा. डॉ. सोपानराव चव्हाण, अध्यक्ष, को.शि.सं, पाटण यांची प्रमुख उपस्थिती

इंग्रजी विभाग प्रमुख श्रीमती आर्. बी. चव्हाण यांच्या निवृत्ती समारंभात संस्थेचे जनरल सेक्रेटरी मा. अमरसिंह पाटणकर यांची प्रमुख उपस्थिती

विद्यार्थी यशोगाथा

हिंदी शिष्यवृत्ती

पुनम काटे
बी. ए. २

शि. वि. 'गणित' प्रश्नमंजुषा

जुवेरिया कावणकर
बी.एस्सी. १ प्रथम

शिवाजी विद्यापीठ 'संख्याशास्त्र' प्रश्नमंजुषा

रसिका मोरे
बी. कॉम. २ तृतीय

ज्योती कुराडे
बी.एस्सी. १ द्वितीय

करुणा मोरे
बी. कॉम. २ प्रथम

अनमोल क्षण

ISO मानांकन संदर्भात मार्गदर्शन करताना
मा. समीर रूपलगा, सोअर कन्सल्टन्सी, पुणे

पर्सनल ब्युटी कल्चर कार्यक्रमात मार्गदर्शन करताना
मा. सौ. निशा गव्हाणे, संचालिका, ओके ब्युटि पार्लर, पाटण

इंग्रजी व हिंदी विभागामार्फत आयोजित काव्यवाचनाच्या कार्यक्रमात
मार्गदर्शन करताना इंग्रजी विभागाचे माजी प्रमुख प्रा. बी. एन्. पाटील

वाचकमंच उद्घाटन कार्यक्रम - प्रथम क्रमांक प्राप्त विद्यार्थ्यांना
पुस्तकसंच वितरित करताना मा. प्रा. सरगर, कोल्हापूर

डॉ. रविंद्र श्रीपाद कुलकर्णी यांचेकडून मिळालेल्या दुर्मिळ ग्रंथांची
भेट स्वीकारताना मा. प्राचार्य डॉ. एस्. डी. पवार

मराठी विभाग व म.सा.प., शाखा पाटण तर्फे आयोजित कार्यक्रमात
मार्गदर्शन करताना मा. डॉ. पी. जे. ऐवळे, मराठी विभाग प्रमुख

विद्यार्थी संसद

पूजा पवार
बी.ए. २
एन.सी.सी. प्रतिनिधी
संसद सचिव

सीमा पवार
बी.ए. १

राहुल पवार
बी.एस्सी. १

पूनम कवर
बी.कॉम. १

सुनिता जगताप
बी.सी.ए. १

आरती कुंभार
बी.ए. २

ज्योती कुराडे
बी.एस्सी. २

पूनम शिंदे
बी.कॉम. २

रेवांतकर देवल
बी.सी.ए. २

अजय जाधव
बी.ए. ३

अमोल सुतार
बी.एस्सी. ३

पूजा घाडगे
बी.कॉम. ३

स्नेहल काटे
बी.सी.ए. ३

रेशमा शेख
एम.ए १

संतोष कदम
एम.एस्सी १

विजया घाडगे
एम.कॉम १

सोनाली चव्हाण
एम.ए. २

महेश कुराडे
एम.एस्सी २

रसिका मोरे
बी.कॉम.३
विद्यार्थीनी प्रतिनिधी

तेजस्विनी आसवले
बी.सी.ए. २
विद्यार्थीनी प्रतिनिधी

रुपाली कळत्रे
बी.एस्सी. २
एन.एस.एस. प्रतिनिधी

पूजा भिसे
बी.ए. १
सांस्कृतिक प्रतिनिधी

हर्षल यादव
बी.ए. २
क्रीडा प्रतिनिधी

आमचे गुणवंत - वर्गात प्रथम

लक्ष्मी सुर्यवंशी
बी.ए. ३
मराठी

आरती कोळी
बी.ए. ३
हिंदी

सुप्रिया पवार
बी.ए. ३ इंग्रजी
बी.ए. सर्वप्रथम

लक्ष्मी गायकवाड
बी.ए. ३
अर्थशास्त्र

अश्विनी जाधव
बी.ए. ३
भूगोलशास्त्र

स्नेहल सत्रे
बी.ए. ३
इतिहास

रेश्मा शेख
बी.ए. ३
राज्यशास्त्र

प्रज्ञा शिंदे
बी.कॉम. ३ वाणिज्य
बी.कॉम. सर्वप्रथम

तुकाराम साळुंखे
बी.एस्सी. ३
पदार्थविज्ञान

एकता देसाई
बी.एस्सी. ३
रसायनशास्त्र

पूजा चौधरी
बी.एस्सी. ३
प्राणीशास्त्र

कोमल कदम
बी.सी.ए. ३

सीमा पवार
बारावी कला

आपेक्षा साळुंखे
बारावी कला

सागर कुंभार
बारावी विज्ञान

पूनम कवर
बारावी वाणिज्य

करिश्मा हते
बारावी बॅकिंग

कोमल पाटील
बारावी हॉर्टिकल्चर

ऋतिक कांबळे
बारावी इलेक्ट्रिकल
टेक्नॉलॉजी

सानिका भिसे
अकरावी कला

अक्षय मिसाळ
अकरावी विज्ञान

आकांक्षा पवार
अकरावी वाणिज्य

निर्मला कदम
अकरावी बॅकिंग

पूजा गायकवाड
अकरावी हॉर्टिकल्चर

राहूल साळुंखे
अकरावी इलेक्ट्रिकल
टेक्नॉलॉजी

आयेशा आतार
एम्. ए. १
राज्यशास्त्र

सुनिल सपकाळ
एम्. ए. २
मराठी

किशोर गुजर
एम्. कॉम. २

विशाल सावंत
एम्. एस्सी. २
रसायनशास्त्र

क्रीडा विभाग

आशिष घाडगे
बी.एस्सी. २
इंटर झोनल कुस्ती II

सायली गायकवाड
बी.ए. १
इंटर झोनल पोलव्हॉल्ट I

निशा मोरे
बी.ए. २
आंतर विद्यापीठ फुटबॉल
सहभाग ऑल राऊंडर प्लेअर

शंकर मोहिते
बी.ए. २
अ.भा.आ.विद्यापीठ
बेसबॉल संघ निवड

शंकर धामणकर
बी.ए. १
महाराष्ट्र केसरी राज्य
स्पर्धा सहभाग

शुभांगी पाटील
बी.ए. १
इंटर झोनल कुस्ती III

राहुल शेलार
बी.ए. ३
इंटर झोनल भालाफेक II

दिपाली जंगम
बी.कॉम. १
राज्य हाफमॅरेथॉन सहभाग

आकाश लुगडे
बी.एस्सी. १
राज्य अथलेटिक्स सहभाग

शिवानी सोनावले
बी.ए. २
झोनल टेबल टेनिस III

मनिष गुरव
बी.ए. १
झोनल बेसबॉल II उपविजेता

पुनम गायकवाड
बी.ए. २
टेबल टेनिस झोनल III

मंगेश साळुंखे
बी.ए. १
झोनल बेसबॉल II

तेजस्विनी मोरे
बी.कॉम. २
झोनल टेबल टेनिस III

रोहित सुपेकर
बी.कॉम. १
झोनल बेसबॉल II

सुरेश माणरे
बी.ए. १
झोनल बेसबॉल II

ओंकार देसाई
बी.ए. १
झोनल बेसबॉल II
ऑल राऊंडर प्लेअर

अनिल संकपाळ
बी.ए. १
झोनल बेसबॉल II

अक्षय सुर्यवंशी
बी.एस्सी. २
झोनल बेसबॉल II

राकेश राठोड
बी.ए. १
झोनल बेसबॉल II

ओंकार महाडिक
बी.ए. १
झोनल बेसबॉल II

सुरज मोरे
१२ वी कला
अथलेटिक्स राज्य सहभाग

प्रज्वल मोळावडे
१२ वी कला
महाराष्ट्र राज्य
कुस्ती सुवर्णपदक

लक्ष्मी संकपाळ
१२ वी वाणिज्य
बांबूउडी III

शिल्पा शिंदे
१२ वी कला
तिहेरी उडी सहभाग

श्रुती पानस्कर
११ वी विज्ञान
कॅरम सहभाग

मेघा शिंदे
११ वी कला
कॅरम सहभाग

तेजस्विनी कदम
११ वी वाणिज्य
कॅरम सहभाग

सारिका कदम
११ वी विज्ञान
कॅरम सहभाग

राष्ट्रीय सेवा योजना उपक्रम (NSS)

संस्थेचे अध्यक्ष मा. डॉ. सोपानराव चव्हाण एन्.एस्.एस्. शिबिरार्थिना मार्गदर्शन करताना व सोबत इतर मान्यवर

मा. प्राचार्य डॉ. एस्. डी. पवार, एन्.एस्.एस्. शिबिरार्थिना मार्गदर्शन करताना व सोबत इतर मान्यवर

मा. अंकुश पाटील, एन्.एस्.एस्. शिबिरार्थिना अंधश्रध्दा निर्मूलन प्रयोगांचे सादरीकरण करताना

विशेष श्रमसंस्कार शिबीर, काळोली येथे पथनाट्याच्या माध्यमातून एच.आय.व्ही. एडस् विषयी जनजागृती करताना महाविद्यालयाचे विद्यार्थी

विशेष श्रमसंस्कार शिबीर, काळोली, येथे श्रमदान करताना महाविद्यालयीन शिबिरार्थी

आंतरराष्ट्रीय योगदिनानिमित्त योगामध्ये सहभागी डॉ. सुहास देशमुख, शिक्षक, पालक व विद्यार्थी वर्ग

डॉ. नेमिनाथ खोत शिबिरामध्ये काळोली ग्रामस्थांची आरोग्य तपासणी करताना व औषध देताना श्री. निलेश बांडे, पाटण

राष्ट्रीय छात्र सेना उपक्रम (NCC)

मा. प्रा. डॉ. एस्. डी. पवार,
२६ जानेवारीनिमित्त ध्वजारोहण
करताना

एन्. सी. सी. कॅडेट १५ ऑगस्टनिमित्त संचलन करताना

कलाविष्कार - सांस्कृतिक कार्यक्रम

English Section

The longer I live the more convinced I become that one of the greatest honours we can confer on other people is to see them as they are, to recognize not only that they exist, but that they exist in specific ways and have specific realities.

-V. S. Naipaul

Section Editor
Prof. Shrinivas Pawar

Index

Prose Section

1.	Anna Burns : Journey to Man Booker Prize Winner	Ingale Sayali Sandip	B.A.-III	Informative	69
2.	Journey to Tirupati : An Experience of Spiritual Wealth	Kate Anuja Rajendra	B.A.-III	Travelogue	71
3.	<i>Naal</i> : A Unique Mother-Child Relationship	Salunkhe Rajashree Shivaji	B.A.-III	Movie Review	73
3.	Michelle Obama's <i>Becoming</i> , The First Black Lady's White Heart	Khandke Rutuja Yashwant	B.A.-III	Book Review	75
4.	V.S.Naipaul : The Controversial 'Nobel' Voice	Patil Saurabh Hambirrao	B.A.-II	Informative	78
5.	Yoga's Positive Benefits for Mental Health and Well Being	Kumbhar Arati Yashwant	B.A.-II	Informative	81
6.	Quotations	Kumbhar Mamata Mohan	B.A.-II	Reflective	84

Poetry Section

1.	What is Life?	Bhakare Ashwini Rajendra	B.A.-II	72
2.	Love on Social Media	Kambale Jyoti Prakash	B.A.-III	74
3.	Waiting for You...	Joshi Dhanashree Janardhan	B.A.-II	77
4.	Woman	Kadam Pooja Dinkar	B.A.-III	80
5.	When Are You Coming?	Kumbhar Mamata Mohan	B.A.-II	83

Anna Burns : Journey to Man Booker Prize Winner

Ingale Sayali Sandip, B.A.-III

Informative

“The pattern of existence evoked by *Milkman* is so all-encompassing, aesthetically and politically, that it charts alongside actual death and murder the lurking threat of absorption into a kind of living death, a mummification of desire and hope that menaces everyone.”

- Catherine Toal

Anna Burns was born in 1962. She was born in Belfast and raised in the working class Catholic district of Ardoyne. She is a Northern Irish Booker Prize winning author. She attended St. Gemma's High School. In 1987, she moved to London. She stayed at several places in London. Since 2014, she has been living in East Sussex, on the south English coast.

'Anna Burns' first novel, *No Bones*, is an account of a girl's life growing up in Belfast during the Troubles. Among the novels that depict the Troubles within the Literature of Northern Ireland, *No Bones* is considered an important work. The work has been compared to *Dubliners* by James Joyce for its capture of the everyday language of the people of Belfast. Dysfunctional family in the novel symbolizes the Northern Ireland political situation. *No Bones* won the 2001 Winifred Holtby Memorial Prize presented by the Royal Society of Literature for the best regional novel of the year in the United Kingdom and Ireland.

Writer Danny Morrison dismissed *No Bones* as

a “misanthropic portrayal of the nationalist people of [Ardoyne]” and worried that “a southern Irish or English audience would read this novel believing the fictional context to be a faithful representation of reality, even if the story is completely blown by its surrealist affectations”. On the contrary, expressing her views, Caroline Magennis writes in *The Irish*

Anna Burns showing her '2018 Man Booker Prize' winning novel 'Milkman' in London

Times: “A master class in technique, Burns’ powerful, disturbing book is not for anyone who prefers their reading cosy or comforting. It is a profoundly troubling novel which considers mental health during the Troubles with an unflinching, ambitious narrative voice. It is a

political, difficult novel that exposes the gaps in the usual Troubles novel, and is all the richer for it.”

Her second novel, *Little Constructions*, was published in 2007. It is a darkly comic and ironic tale centered on a woman from a family of criminals on a mission of retribution. In an *Irish Times* interview with Eoin McNamee, Burns said, this novel, “is...about the domestic madness and collusion of the family and associates of the insane leader of a murder gang. That could be any murder

gang.” While commenting on her method, she said : “My characters come to me and tell me themselves what they would say and how they would say it, and it seems I don’t have much control in the matter except for I either record what they’re saying or I do not. If I don’t, they don’t hang around, so I do.”

She became the first Northern Irish writer to win the Man Booker Prize award for her novel, *Milkman* in 2018. *Milkman* is an experimental novel in which the narrator is an unnamed 18 year old girl known as “middle sister”, who is being stalked by a much older paramilitary figure, the milkman. Burns’ native Ardoyne exerts a strong hold on her fiction. The milkman of the title is so-called because the IRA delivered petrol bombs in milk-crates to doors at the corner of each street. *Milkman* depicts a community brutalised by British state violence. Its portrayal of paramilitary domination does not flatter republicanism. Its central character, an unnamed teenage girl who, like the author, reads as she walks the streets of Ardoyne. She is at odds with the area’s paranoia and community groupthink.

Academic Alison Garden placed *Milkman* in a long tradition of dangerous liaisons and opines: “Burns’ twinning of desire and danger is interesting when considered as part of a lengthier tradition of Irish writing. Illicit, forbidden and dangerous longing is a stalwart of Irish literary and cultural history.” Writing in *The Irish Times*, Catherine Toal, dean of Bard College Berlin wrote : “The

pattern of existence evoked by *Milkman* is so all-encompassing, aesthetically and politically, that it charts alongside actual death and murder the lurking threat of absorption into a kind of living death, a mummification of desire and hope that menaces everyone. Here is where we find the meaning of the comparison to Samuel Beckett.”

Dawn Miranda in the Dublin Review of Books observed : “Her [Burns’s] approach is dazzlingly inventive, with a disarmingly loquacious and often darkly funny stream-of-consciousness narrative, and a distinctive surrealist style. In an unstoppable torrent of words, she gives voice to the women who endured unspeakable violence during the Troubles, making a powerful and necessary feminist intervention into the literary legacy of the conflict.” Claire Kilroy in the Guardian wrote: “*Milkman* calls to mind several seminal works of Irish literature. In its digressive, batty narrative voice, it resembles a novel cited by the narrator : *Tristram Shandy*. It is Beckettian in its ability to trace the logical within the absurd.”

Milkman author has been praised for her ‘dazzlingly inventive’ writing approach. The novel has characters with their posts and not their names which is a new technique of writing. The Man Booker Prize winner Anna Burns got 50.85 lac rupees as prize money. Anna Burns’ *Milkman*, thus, seems to be worth the Man Booker award.

Journey to Tirupati : An Experience of Spiritual Wealth

Kate Anuja Rajendra, B.A.-III

Travelogue

“ A trip to Tirupati is highly recommended for those seeking inner peace and tranquillity. With a calming sense of spirituality, this peaceful town will revitalize your soul. The word ‘Tirupati’ literally translates to the sacred abode of Vishnu. Nestled in the foothills of Tirumala Hills in the Eastern Ghats, Tirupati is as pure as any sacred place. ”

I planned my trip to Tirupati as I was very fond of visiting religious places. The journey was not meant for something like to find myself, or connect with my soul. The wish was to visit a spiritual place and to rejoice in one’s own company. As a teenager, I travelled to many religious places with my parents. I didn’t feel much excited about any of those places. As an adult and with the motivation from within, I decided to utilise the holidays and Tirupati was inviting me.

The word ‘Tirupati’ literally translates to the sacred abode of Vishnu. Nestled in the foothills of Tirumala Hills in the Eastern Ghats, Tirupati is as pure as any sacred place. I took a train, Haripriya Express, from Kolhapur to Tirupati which took

nearly 20 hours to reach at the destination. I made some friends in the train during those hours. I visited the oldest and the most famous temple there, Shri Venkateswara Swami Temple. The Shri Venkateswara Swami Temple is the wealthiest temple in the world in terms of donations received. As an age-old custom, many pilgrims shave their heads in order to sacrifice their beauty to God. Many deities are found in the inner temple of Ananda Nilayam. The appearance of Lord seems to be very magnificent and enchanting when one sees a gold crown on his head, a thick tilaka on his forehead, ears decorated with earrings of gold and body dressed with yellow robes. After the darshan, devotees are given a religious offering (Laddu prasadam) which

is made of flour, cashews, cardamom, ghee, sugar and raisins.

The next day, my travels took me to the Govindraja Temple. Constructed in the 12th century, it was built in the honour of Sri Venkateswara's elder brother, Govindrajaswamy. Both brothers are reincarnations of Lord Vishnu. The chief attraction of the temple is the impressive Gopuram, the large pyramidal tower with intricate carvings that stands tall at the entrance hypnotizing the pilgrims. The two-week long Chittirai festival is held in this temple in the month of March or April celebrating the marriage of Goddess Meenakshi and Lord Sundareswarar.

The next I paid a visit to the Kapila Teertham Temple. It is the only temple dedicated to Lord Shiva in Tirupati. At the entrance stands a huge statue of Nandi, Lord Shiva's vehicle. The most alluring part of this temple, however, is the waterfall that is right in the middle of the temple. I also visited the tranquil Padmavati Temple, which is dedicated to Goddess Lakshmi. It is said that a trip to Tirupati is incomplete without a visit to the Padmavati Temple. The most well-known part of this complex is the Padma sarovaram, the lake of the lotus. There is myth that this lake was the place where the Goddess appeared in the form of golden lotus.

After two days of my joyful journey, I had to return to Kolhapur reluctantly. A trip to Tirupati is highly beneficial to those souls who are tired of mundane routines of city life. This kind of pilgrimage will help them to regain the peace of mind and refresh their lifestyle. I honestly feel that one should be humble and down-to-earth having deep faith in God. And it is this belief that makes you strong to get rid of the calamities of life. I also learned from this memorable journey that we are all children of God with innate divine virtues. If you really want to worship Lord Venkateshwara, you have to serve the needy and destitute. It is well said that 'Service to Man is to Service to God.'

What is Life?

Bhakare Ashwini Rajendra, B.A.-II

Many a time, people ask me,
'What is life?'
For them, I give a cryptic answer,
'Life is what you make of it.'

Life is a journey
For which you should make yourself ready.
Life is a science
You have to study it in silence.

Life is an art
This is to be mastered by great skill and care.
Life is a gamble
For the lazy and bewildered.

Life is a game
In which your active participation is anticipated.
Life is a drama
You have to perform your role effectively.

Life is a punishment
For them, who do not plan and act wisely.
Life is blissful
For those who are punctual and hard-working.

Naal : A Unique Mother-Child Relationship

Salunkhe Rajashree Shivaji, B.A.-III

Movie Review

“ “ The child birth is not the only deciding factor to define the role of a mother. The relationship of a child and mother does not always rely on the birth of a child. Shattering the traditional notion of mother, a Marathi movie, *Naal*, goes beyond human boundaries. It redefines mother-child relationship. But does a biological relation mean much more? Not always. ” ”

Naal is a 2018 Indian Marathi language film, produced by Nagraj Manjule. *Naal* in English means Umbilical cord. Starring Shrinivas Pokale and Maithili Thakare in child artist role, the movie tells the story of mother-son love and their journey.

The plot of the movie is interesting. Chaitanya comes to know that he is adopted by his current parents and his biological mother stays with his distant relatives. Chaitanya's maternal uncle, Gaja, tells him about his adoption during his visit to Chaitanya's village. Chaitanya decides to accompany his grandmother and father to their other village in the hope of reuniting with his true mother, Parvati. However, Chaitanya's grandmother dies on the way and they have to return to their home for her cremation.

Meanwhile Chaitanya's father makes a plea that the funeral procession be delayed until the arrival of the close relatives including Chaitanya's real mother, Parvati. Hearing this, Chaitanya's joy knew no bound as he was very much excited to see his real mother. Dressing up neatly, Chaitanya eagerly waits for his biological mother. To his surprise, after her arrival, Chaitanya's real mother totally ignores him. She does not even look at him. She leaves the place as soon as the cremation ceremony is over.

Chaitanya realises that his adopted parents love him like his true parents and he gets back to his routine life.

A sense of nostalgia prevails throughout the film. Chaitanya's ardent desire to know more about his biological mother pervades half of the film. It is this ardent desire that makes him experience a hidden truth about his life. The revelation by Chaitya's maternal uncle sends the kid's life haywire and creates a distance between him and his non-biological mother. She is unable to understand the reason behind Chaitya's changing behaviour. The relationship of a child and mother is one that goes beyond man-made boundaries. It is much more than a mere biological relationship.

The film is a beautiful piece of work with an emotional story and life-like performances of the artists. Shreenivas Pokale is casted as Chaitanya Bhosale or Chaitya who is the central character in the film. Speaking of performances, Shrinivas exhibits excellent performance in the lead role of a kid. The natural innocence and simplicity that he shows in the film gives realistic touch to the film.

Nagraj Manjule and Devika Daftardar in the roles of the kid's parents are brilliant as well. Though Nagraj Manjule, a script writer, has a limited role to play, he has presented it very lively and effectively. His reserved performance in *Naal* is in stark contrast to that of his performance in *The Silence*. As for Devika, there is no flaw in her portrayal of a caring mother. Her each and every expression is up to the mark. You smile with her and feel her anxiety when she is concerned about her adopted son. It is her outstanding performance which enhances the overall beauty of the film. Deepti Devi is in the role of Parvati, Chaitya's biological mother. Ganesh Deshmukh has performed the role

of Gaja, Chaitya's maternal uncle. Seva Chavan is Chaitya's Grandmother. Maithili Thakare is in the role of Devi.

Naal is Sudhakar's debut film as a director. It connects with the viewer on an emotional level. There are multiple scenes that stand out but the one involving the buffalo and her calf remains with you because of the way it relates to the human aspect of the story. *Naal's* graph goes up and down with Chaitya's state of mind and has the desired effect. *Naal* is a movie worth watching. The movie earned 14 crores at the box office within the first week of its release. It is 2nd highest after *Sairat* and all time 5th highest for any Marathi film.

Love on Social Media

Kambale Jyoti Prakash, B.A.-III

Before we met
I was all alone
Through internet chats
We became close mates.

I use face book
To say you 'hello'.
When you don't reply,
I feel depressed.

You are my inspiration
And source of joy.
Whenever you have time,
Please say 'hi...'

On Whats App & Instagram
Sending you a beautiful message;
It's not only a poem
But my heart is reflected in it.

These are my feelings
For you, my dear,
Through social media
I want to declare my love clear.

If you admire my love,
I'll consider myself lucky and brave.
If you become mine,
We'll surely lead our life fine.

Michelle Obama's *Becoming*, The First Black Lady's White Heart

Book Review

Khandke Rutuja Yashwant, B.A.-III

“ Michelle Obama's *Becoming* is the most interesting and inspiring book for those who aspire to become great and humble at the same time. In the book Michelle, the first lady, gives a very candid account of her life inside and outside the White House. It throws light on the witty and loving nature of the writer. ”

Michelle LaVaughn Robinson Obama was born on January 17, 1964. She is an American lawyer, university administrator, and writer. She served as the First Lady of the United States from 2009 to 2017. She is married to the 44th U.S. President, Barack Obama, and was the first African-American First Lady. Raised on the South Side of Chicago, Michelle Obama is a graduate of Princeton University and Harvard Law School. In her early legal career, she worked at the law firm Sidley Austin, where she met Barack Obama. She subsequently worked in non-profits and as the Associate Dean of Student Services at the University of Chicago and the Vice President for Community and External Affairs of the University of Chicago Medical Center. Michelle married Barack in 1992 and they have two daughters. As First Lady, Obama served as a role model for women, and worked as an advocate for poverty awareness, education, nutrition, physical activity and healthy eating. She supported American designers and was considered a fashion icon.

Michelle Obama's recent book *Becoming*, is frequently funny, sometimes indignant or enraged. When Michelle describes her father's early death from multiple sclerosis, the book turns softly emotional. The one famous scene is one with Michelle alone in her new Washington home, one evening except for the armed guards in the garage.

Feeling peckish, she pads downstairs, barefoot and in her shorts, toasts bread, grills cheese in the microwave. Then she takes the toasts bread outside to eat. None of these acts she would have been allowed to do in the White House. On the veranda, Michelle eats it contentedly, "not thinking about the new president, or for the matter the old president either". The character of black youth and the fate of American democracy can wait. Sometimes you just desperately need a calorific midnight snack.

The book, *Becoming* tells about the childhood experiences of Michelle Obama. When she was four, Michelle began her piano lessons with a great aunt on the proletarian South Side of Chicago. The first instruction barked at her by her crabby relative was "Find Middle C". That key, its ivory chipped so that it looked like a carious tooth, was her anchorage, the frontier between right and left hands or between treble and bass clefs. She learned this preliminary lesson well, as her memoir testifies. In this book we find a fine balance between gravity and grace, uplift and anecdote. Its high-mindedness does permit a few low blows at Barack Obama's villainous successor.

Recalling her teenage friendship with Jesse Jackson's daughter, she says that "Santita and I were all for strengthening the character of black youth across America, but we also needed rather desperately to get to the shopping mall before

the K-Swiss sneaker sale ended.” The same complementarity underlies her alliance with her husband. As she tells it, they are opposing forces, like yin and yang. Michelle’s gregariousness rubs up against Barack’s need for pensive solitude. She is a far-sighted planner, whereas he prefers “an improvisational zigzag through disparate worlds”. She constructs an identity as if tucking and folding a piece of origami. He is an improbable American original, a hybrid of Kenya, Hawaii and Kansas with an Arabic middle name, a one-man melting pot whose mixed ingredients make him eternally ambivalent. Among moneyed Wasps at Princeton, Michelle feels a misfit, “poppy seeds in a bowl of rice”. Barack suffers no such anxiety. Since he is unique, what group or class could he possibly belong to?

Becoming throws light on the relationship between Barack and Michelle. Their relationship develops as a contentious comedy of manners. At their Chicago law firm, Michelle initially appraises him an “Exotic Geek” then more politely reclassifies him as a unicorn. On their first date, he wears a white linen blazer that resembles a cast-off from Miami Vice. “Ah Well,” she reflects. He also smokes, which disgusts her. All is forgiven, thanks

to his “Noble Heart” and his encyclopaedic head.

During their courtship, Barack writes deeply pondered letters while Michelle insists on spontaneous phone calls. Once they are married, his political commitments turn him into a “human blur, a pixelated version of the guy I knew”. A message saying “On my way” or “Almost Home”, she learns, is “not a geo-locator” but a statement of intent. He even leaves her to get pregnant on her own as she angrily stabs syringes into her thigh during a course of in-vitro fertilisation. In the White House, where she makes clothing choices a month in advance and submits to endless primping by stylists, he maintains his “loose-jointed Hawaiian casualness.” Barack is ready for work as soon as he pulls “the same dark suit out of his closet”. Michelle says “he doesn’t even need to comb his hair.”

Further describing their relationship, Michelle complains about “the new heaviness” that the presidency brought with it. The heaviness is symbolised by a limo that is “a seven-ton tank disguised as a luxury vehicle, tricked out with hidden tear-gas cannons, rupture-proof tyres, and a sealed ventilation system” able to withstand a biological or chemical assault. The antidote to this onerous symbolism is her irrepressible lightness of being. Her dance moves, her rapping with Jay Pharoah, her karaoke session with James Corden, and the happy informality that made her ignore protocol and stoop from her great height to give the Queen a consoling hug when they first met.

While Barack had to cope with the burden of that 40lb “Nuclear Football” lugged around by a military aide, Michelle craftily exercised what she calls “Soft Power”. Hillary Clinton antagonised housewives everywhere by refusing to stay at home and bake cookies. As First Lady, Michelle devoted herself to planting a vegetable garden in the White House. It is an enterprise that looked harmlessly domestic, although this “Miniature Eden” also provided Michelle with an excuse for lecturing

obese America about healthy eating.

In this book Michelle also speaks about her daughters. She treasures her young daughters because they are so indifferent to their father's vertical ascent. "Is he president yet?" They asked during the long campaign in 2008, like restive kids in the back seat wanting to know whether they're there yet. She is even more amused by one of their presidential pets, a dog that refused to be house-

trained: why bother, since the executive mansion contained 132 rooms? Thus Michelle Obama's *Becoming* is the most interesting and inspiring book for those who aspire to become great and humble at the same time. In the book Michelle, the First Lady, gives a very candid account of her life inside and outside the White House. It throws light on the witty and loving nature of the writer. The book unfolds the dignity of the white heart of The First Black Lady.

Waiting for You...

Joshi Dhanashree Janardhan, B.A.-II

When I won the first prize,
You appreciated me for my merit.
I was greatly fascinated
By your beauty and modesty.

We spent hours together
Preparing for the examination;
Success for both of us
Became a great passion.

Whenever you are with me
I feel inspired and very confident.
There is no tension in your association;
Your inspiration is the cause of my perfection.
Day by day, I am getting
Drawn towards you;
The girls like you
Are but a very few.

Your arrival in the college
Is like sunshine.
You are my life
I dream you as my wife.

But why have you become so isolated?
For your green signal, I am waiting highly elated.
Let us be together,
For our bright future.
Through my noble deeds,
I'm trying to be worthy of you.
Until the last breath,
I will wait for you.

V.S.Naipaul : The Controversial 'Nobel' Voice

Patil Saurabh Hambirrao, B.A.-II

Informative

“ Naipaul’s voice, even though bleak, hollow and ill-informed at times, was his own. In an age where originality seemed to have disappeared, his writing came as a powerful stroke of a master. Naipaul in all arrogance believed that if a writer doesn’t generate hostility, he is dead. Despite of his pessimistic view of life, he was a Universalist and there are germs of optimism in his writing. ”

Sir V. S. Naipaul was indisputably a global voice. The Nobel laureate cast his shadow on all things that were relevant in the world in which he lived – the ironies of exile, the various beliefs and portraits of the post-colonial worlds. In 2001, the Swedish Academy described Naipaul as “a literary circumnavigator, only ever really at home in himself, in his inimitable voice”. It was true. He was a circumnavigator whose unique voice captivated the world for almost half a century.

There is something magical about Naipaul’s writing, a swan-like flair, a sense of originality and character. But his works have always left a bittersweet impression in the reader’s minds. He not only had a wide readership, but also a number of critics who never spared him. Today, he is remembered as a prolific writer whose purpose in life was to only write, and a fierce personality who would sometimes walk out on public appearances and generate controversies throughout the world with his remarks.

Vidyadhar Surajprasad Naipaul was born in colonial Trinidad in 1932, but it would never become his home. In London, miles away from his house in the quaint village of Wiltshire, Sir Naipaul lived with his wife Lady Nadira Naipaul. He came from a very simple background. In the late 1800s, his grandparents, who had roots in India, had ended up in the Caribbean as indentured labourers. But his father, Surajprasad Naipaul, went on to become

the first Indo-Trinidadian reporter for the Trinidad Guardian. Vidyadhar was sent to the Queen’s Royal College in Port of Spain where he won the Trinidad Government Scholarship. Thereafter, for higher studies, he joined Oxford University.

Since his college days, Naipaul wanted to be writer. With this intention he came to England. It was his father, a writer himself who published a book called *The Adventures of Gurudeva*, who imbued the spirit of writing in his son. Naipaul recalls in an interview that it was his father who started it, and read to him from Booker T. Washington’s *Up From Slavery*.

Naipaul’s *A House for Mr. Biswas* (1961) won him a name and fame. It was his masterpiece. It established Naipaul as one of the best literary voices of the World. The protagonist of the book, Mohun Biswas, was loosely based on Naipaul’s father. This book had all the elements that Naipaul surrounded himself with for most of his life – identity, religion, life in the Third World, home and the absence of a home. All that followed was a mutilation of all these themes, expressed through multiple voices and forms.

Naipaul began writing non-fiction in 1960s, and published his book *The Middle Passage* in 1962. In the book, he explored colonialism, slavery, language, the post-colonial identity and inter-racial tensions in a year-long trip through five societies

– Trinidad, British Guiana, Suriname, Martinique and Jamaica. He published several books that are widely read today, including *A Bend in the River* (1979), *An Area of Darkness* (1964), *India: A Million Mutinies* (1990) and *A Turn in the South* (1989).

Naipaul's rise to fame was fast. He received the Man Booker Prize for *In a Free State* (1971). In 1989, he was knighted. When in 2001 the Swedish Academy called, the phone was picked up by his wife. Naipaul never answered the phone. The caller informed her that he had won the Nobel Prize for Literature, but Naipaul couldn't be bothered. He was in his room, writing. By the end of the 20th century, Sir Vidyadhar Surajprasad Naipaul had already become a recognised voice in world literature. But in all his major publications, Naipaul took upon himself the duty to address the condition of the post-colonial subjects. But he received heavy criticism wherever he went with his mighty pen.

Chinua Achebe called him “a new purveyor of the old comforting myths” of the white West. The celebrated poet, Derek Walcott, wrote in a poem “I see these islands and I feel to bawl, / ‘area of darkness’ with V.S. Nightfall”. And it didn't end there. Indian playwright, Girish Karnad criticized Naipaul saying, “Mr. Naipaul has written three books on India... He has gone through the whole of India without responding to Indian music. I think that only means that he is tone deaf.” In spite of harsh criticism, his writings had started to stir the literary world.

Naipaul believed that Islam has had a calamitous

effect on converted people, and that it has destroyed their past and history. But he is often deemed an elitist, a man of Western thought who didn't fully understand the cultures of his subjects. Naipaul only observed his subjects from a distance and often lacked self-awareness. In

reality, he never touched his subjects with his bare hands, only with a stick, as if he was trying to poke them to generate a reaction which he surprisingly did. Naipaul's writings about the Muslim world and Islam became a matter of great controversy as well as an increasing influence in the West. In the ‘Third World’, he was heavily criticised, denounced and mocked. But one thing was certain – his voice was never ignored.

He was at the heart of each controversy. He once stated that “Africans need to be kicked, that's the only thing they understand”. On another occasion, in an interview in 2011, when he was asked if he considers any female writer equal to him, he responded by saying, “I don't think so...I couldn't possibly share her sentimental ambitions, her sentimental sense of the world.” He went on to say, “I read a piece of writing and within a paragraph or two I know whether it is by a woman or not. I think [it is] unequal to me,” and that this is because of a woman's “sentimentality, the narrow view of the world... And inevitably for a woman, she is not a complete master of a house, so that comes over in her writing too.”

In 2004, Naipaul was invited to the BJP's

office at Ashoka Road, where he remarked that the demolition of the Babri Masjid was 'a balancing act'. He believed that the monuments of the Mughals are 'a personal plunder' and that India is 'a country with an infinite capacity for being plundered'. According to Naipaul "the Taj is so wasteful, so decadent and in the end so cruel that it is painful to be there for very long. This is an extravagance that speaks of the blood of the people." All of these remarks have generated resentment towards him in the past; not only from readers but also from eminent writers. Naipaul, on the other hand, in all arrogance believed that if a writer doesn't generate hostility, he is dead.

But his voice, even though bleak, hollow and ill-informed at times, was his own. In an age where originality seemed to have disappeared, his writing came as a powerful stroke of a master. Even though not many agreed with him, there is one thing no one refutes. He was always sharp, amusing, enthralling and entertaining, if not new or revitalising. In his Nobel acceptance speech, he said, "I am the sum of my books", and he was. Up until his death, Naipaul was a charismatic yet controversial writer, always dressed in corduroy trousers and tweed jackets; he held his own world in his hands. Despite of his pessimistic view of life, he was a Universalist and his writing declared that there was still hope, that home can always be found, and must be found.

Woman

Kadam Pooja Dinkar, B.A.-III

Woman is a power
When she takes a stand
For herself and her family,
When she plays a band.

Woman is a force
When she asks questions
To the society around
When there is a nuisance.

Woman is strength
When she takes a decision
For herself & her family
When she carries a mission.

Woman is a gift
That God granted us.
Modern woman is a shift
To surprise all of us.

Yoga's Positive Benefits for Mental Health and Well Being

Informative

Kumbhar Arati Yashwant, B.A.-II

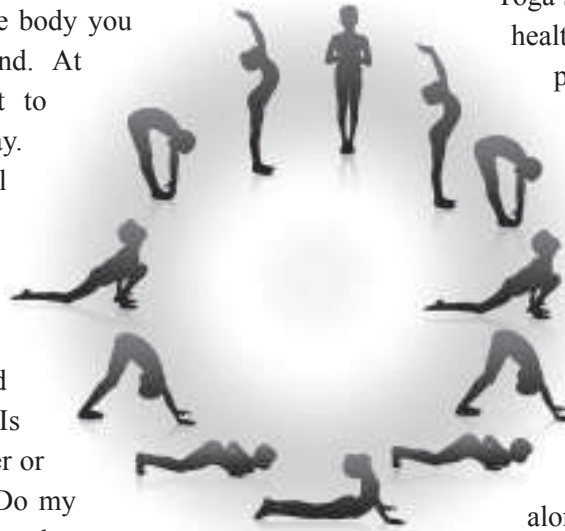
“ The young generation has become more aware of the importance of Yoga than ever before. The practice of Yoga improves the quality of life. We learn to note differences between tense and calm body processes so that we can implement a change through yoga postures and deep breathing. The daily practice of yoga also has psychological and spiritual benefits. ”

In Sanskrit, yoga means to unite. As you grow in your ability to sense the relationship between your mind and body, you become more aware of dualities that exist in experience. The practice of yoga brings you to the awareness that there is a relationship between two ends of one phenomenon. You are body and mind. There is never a point in which you are just one or the other. Your entire make-up is made up of ego and spirit, tension and relaxation, pain and ease, balance and unsteadiness and love and hate.

What does this awareness do for you? When you realize that opposites are only different expressions of the same phenomenon, your treatment of them would change. At the simplest level, you see that when you treat the body you are also treating the mind. At a deeper level, you start to live in an integrated way. You are not just a social identity, a personality; you are a public, relational, psychological and spiritual self. You begin to make choices that nurture and support your whole being. Is this food, relationship, lover or job good for me wholly? Do my choices positively affect and grow

my whole being? These are the questions you begin to ask when you start growing in this overall awareness.

What is more, when you start taking responsibility for the whole of you, you stop locating problems as starting outside of yourself. You give meanings to experience that opens up choice, lets you problem solve, and allows you to keep growing. There is a growing body of research to back up yoga's mental health benefits. Yoga increases body awareness, relieves stress, reduces muscle tension, strain, and inflammation, sharpens attention and concentration, and calms and centres the nervous system.

Yoga's positive benefits on mental health have made it an important practice tool of psychotherapy.

It has been shown to enhance social well being through a sense of belonging to others, and improve the symptoms of depression, attention deficit and hyperactivity, and sleep disorders. Also, yoga can improve symptoms of schizophrenia when it is done alongside drug therapy.

Also, yoga has been shown to increase the level of gamma-amino butyric acid, or GABA, a chemical in the brain that helps to regulate nerve activity. This is especially relevant to people who have anxiety disorders in which GABA activity is low. Yoga also improves the mood, behaviour, and mindfulness of high school students taking yoga classes in addition to Physical Education (PE) than students taking PE alone. It has been shown to improve workplace well being and resilience.

Yoga's benefits extend to adults who can manage well depression, stress and tension and other disorders. One study found that practicing a 12-minute daily eight week program of yoga exercise resulted in reducing markers of inflammation in adults taking care of persons stricken with alzheimer and other forms of dementia.

Yoga, meditation, deep breathing and prayer help to maintain harmony in mind and body practices. They also help to reduce stress and improve stress-related nervous system imbalances. But, how do they do this? Is there one main mechanism at play here? Researchers say it is the relaxation response that accompanies these mind and body practices that lead to many improvements to physical and mental health. A new study from investigators at the Benson-Henry Institute for Mind/Body Medicine at Massachusetts General Hospital (MGH) finds that the deep, physiological state of rest induced by such practices produces immediate positive change in the expression of genes involved in immune function, energy metabolism and insulin secretion.

What is a deep state of physiological relaxation? It is a change in calm and relaxation that takes place

on a neuro biological level. Even having a good time out with friends or family is not enough to relax your biology on a cellular level. It takes a certain amount of brain and body stimulation to laugh, animatedly move our faces and bodies, and to listen and respond effectively to social cues. We need enough adrenaline pumping to our brain, heart and muscles to do this. So, you see, even socializing, playing an enjoyable game of tennis or golf, or shopping with a friend is actually a state of biochemical tension. For the body to relax at the nerve and cellular level, we need to alter body processes that shift us biochemically from a state of excitement and tension to a state of calm, deep rest and relaxation. Only deep breathing that accompanies mind-body practices like yoga can do this.

Undoubtedly, yoga practice improves quality of life. We learn to note differences between tense and calm body processes so that we can implement a change through yoga postures and deep breathing. The daily practice of yoga also has psychological and spiritual benefits.

Yoga has become a growing business today. The increase in the popularity of yoga has created a demand for competent, trained, and certified yoga instructors. Therefore before joining, it is necessary for the yoga learners to choose best yoga classes with competent trainers and instructors. Choose a yoga class that fits with your physical ability and mental health needs. There are yoga classes for beginners and the advanced. There are also classes designed specifically for pregnant women, people experiencing pain from chronic physical or mental health illnesses, and the overweight or physically disabled.

When Are You Coming?

Kumbhar Mamata Mohan, B.A.-II

When are you coming, O dear?
Missing you a lot, my deer.
No joy has a meaning without you,
You are my soul, I love you.

You promised then to meet me,
And spare your precious time only for me.
But days have passed, days gone,
Not a single kiss you did send me.

Waiting to see your celestial smile,
For which I may wait awhile.
But don't take too much time
It's youth, now it's prime time.

So come fast and hug me tight,
Give me the strength to fight
Against the very odds in life,
Being my sweet, lovely wife.

Quotations

Kumbhar Mamata Mohan, B.A.-II

Reflective

“ “

A good quotation is real tonic for health. Here are some funny quotations which will surely sharpen your intelligence.

” ”

Funny Quotations

- 1) “Put your hand on a hot stove for a minute, and it seems like an hour. Sit with a pretty girl for an hour, and it seems like a minute. That’s relativity.”
- Albert Einstein
- 2) “If at first you don’t succeed, think how many people you’ve made happy.”
- H. Duane Black
- 3) “Success is simply a matter of luck. Ask any failure.”
- Unknown
- 4) “Those are my principles, and if you don’t like them...well, I have others.”
- Groucho Marx
- 5) “Eat well, stay fit, die anyway.”
- Ahmad
- 6) “Men, chocolate, and coffee are all better rich.”
- Unknown
- 7) “I believe in the discipline of silence, and could talk for hours about it.”
- George Bernard Shaw
- 8) “The single biggest problem in communication is the illusion that it has taken place.”
- George Bernard Shaw
- 9) “A smile confuses an approaching frown.”
- Unknown
- 10) “Silent gratitude isn’t of much use to anyone”
- Gladys Berthe Stern
- 11) “You can learn many things from children. How much patience you have, for instance.”
- Franklin P. Jones
- 12) “I wish people who have trouble communicating would just shut up.”
- Tom Lether
- 13) “I find television very educational. Every time someone turns it on, I go in the room and read a book.”
- Groucho Marx
- 14) “He who laughs, lasts.”
- Mary Pettibone Poole
- 15) “I had the blues because I had no shoes until upon the street I met a man who had no feet.”
- Denis Waitley

Science Section

Every object of creation is made of atoms (Parmanu) which in turn connect with each other to form molecules (Anu). Atoms are eternal, and their combinations constitute the empirical material world.

-Maharshi Kanada

The Propounder of Atomic Theory [600 BCE]

सृष्टीतील प्रत्येक वस्तू अणू (परमाणु) पासून बनलेली असते. त्या वस्तू तयार करण्यासाठी अणू एकमेकांशी जोडले जातात. अणू चिरंतन असतात आणि त्यांचे मिश्रण अनुभवात्मक भौतिक जग बनवितात.

-महर्षी कणाद
परमाणु सिद्धांताचे प्रदाते.
(६०० बीसीई)

Section Editor
Prof. Sumit Lad

Index

1.	Multi Drug Resistance – A Challenge before Society	Shete Rohini Rajendra	B.Sc.-II	Research	85
2.	Application of Chemistry in Development of Fingerprint	Dige Shweta Bhivaji	B.Sc.-III	Research	88
3.	Nutritional Anemia in Human	Shelke Poonam Ram	B.Sc.-III	Research	91
3.	Chemistry in Our Every Day Life	Dabhade Meghana Dipak	M.Sc.-I	Informative	94
4.	Chemistry Nobel Laureates : Alfred Nobel	Aaga Alisha Salim	B.Sc.-III	Informative	96
5.	केमिकल लोचा	Kalantre Rupali Bhimrao	B.Sc.-II	Informative	101

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

2019
IYPT
International Year
of the Periodic Table
of Chemical Elements

Multi Drug Resistance – A Challenge before Society

Shete Rohini Rajendra, B.Sc.-II

Research

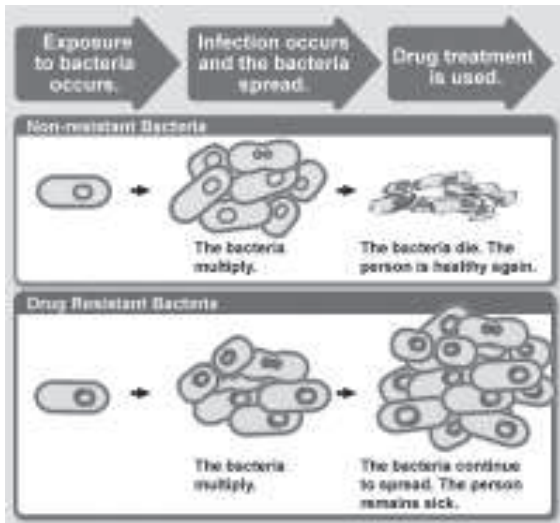
“ Multiple drug resistance (MDR), multidrug resistance or multiresistance is antimicrobial resistance shown by a species of microorganism to multiple antimicrobial drugs. ”

Multiple drug resistance (MDR), is antimicrobial resistance shown by a species of microorganism to multiple antimicrobial drugs. The most threatening bacteria to public health are MDR bacteria that resist multiple antibiotics; other types include MDR viruses, parasites (resistant to multiple antifungal, antiviral, and ant parasitic drugs of a wide chemical variety). Recognizing different degrees of MDR, the terms extensively drug resistant (XDR) and pan drug-resistant (PDR) have been introduced.

known as drug resistance.

Abstract :-

The discovery of antibiotics has helped to save the lives of an uncountable no. of people. Antibiotic have been grouped in different classes based on their origin, structure and acquired mechanism of action. An intrinsic and acquired mechanism of antimicrobial resistance has been identified in many bacterial strains that are of high clinical importance. This has seriously jeopardized the use of antibiotics and has also caused the spread of microbes that resistant to effective first-choice or "first-line" drugs. Thus, sensible use of antibiotics and the search for effective alternative measures are the high importance in order to minimize the effect due to existing and emerging antimicrobial resistance microbes.

Definition of antibiotic resistance :-

The ability of bacteria and other micro organisms to resists the effect of an antibiotic to which they were once sensitive. Antibiotic resistance is a major concern of overuse of antibiotics which is also

Antibiotic resistance List of contents :-

- Drug resistance facts.
- Antimicrobial and history of antimicrobial drug resistance.
- Development of antimicrobial agents.
- What is drug resistance?
- The antimicrobial activity.
- Mechanism of antimicrobial resistance.
- Causes of antimicrobial drug resistance.
- Diagnosis of antimicrobial drug resistance.
- Prevention of antimicrobial drug resistance.

Drug resistance facts: -

Drug resistance means any drug classified as an antimicrobial that has been compromised or has reduced or no activity when used to treat certain microbes. (Viruses, bacteria and fungi)

- Antibiotic are medicines design to kill or stop or slow growth of bacteria and some fungi, while antibacterial substances are designed to kill or slow bacterial growth.
- Drug resistance occurs when microbe survive and grow in the presence of a drug that normally kill or inhibit the microbe's growth.
- There are many causes of antimicrobial drug including selective pressures, mutation, gene transfer, societal pressures, inappropriate drug use, inadequate diagnosis, hospital use and agricultural use of drugs.
- Diagnosis of antimicrobial drug resistance is performed by lab tests the challenge to isolated microbes to improve the growth and survive in the presence of the drug.
- Treatment of antimicrobial drug resistance depends on the type of infection and what patient and their doctor decide.
- Prevention of antimicrobial drug resistance is aided by preventing the overuse and misuse of antimicrobials; infection can be reduced by a healthy lifestyle, hand washing and other good hygiene methods.
- Antimicrobial resistance is growing healthy issue because more resistant microbes are being detected and societal pressures often result in overuse.
- Current problems with antimicrobial resistance are predominantly being defects in the following organisms and diseases. MRSA, VRE, *E-Coli*, *Salmonella*,

Corynebacteria and in gonorrhoea, *pneumococci*, *tuberculosis*, *influenza*, HIV, malaria and others.

Schematic diagram of year and development of antimicrobial agents.

1928 - Discovery of penicillin. 1935 - Discovery of sulfamide. 1940 - Clinical application of penicillin. 1950 - Discovery of aminoglycoside, tetracycline, chloramphenicol and microcline. 1956 - Discovery of vancomycin. 1960 - Synthesis of methicillin. 1962 - Synthesis of nalidixic acid. 1967 - Development of 1st generation's cephalosporins. 1983 - Development of 2nd generation cephalosporins. Development of 3rd generation cephalosporins. Development of carbapenem and monobactam. Increased use of third generation cephalosporins. Carbapenem, oral cephalosporin and new quinolone antimicrobials. 2000 - (Decrease in newly developed antimicrobial agents).

What is drug resistance?

Antimicrobial drug resistance (ADR) is the ability of microbes, such as bacteria, viruses, parasites or fungi to grow in the presence of a chemical (drug) that would normally kill it or limit its growth.

Diagram showing the difference between non-resistant bacteria and drug resistant bacteria.

Examples :-

- Methicillin resistant staphylococcus aureus (MRSA) Methicillin resistant staphylococcus aureus (MRSA) bacteria increasingly seen not only in hospitals and health care's but also in the wide communities especially people are close in contact.
- Vancomycin resistant enterococci (VRE)
- Vancomycin resistant enterococci (VRE) bacteria are resistant to vancomycin, an antibiotic regarded as a drug of last resort.
- Microbes increasingly resistant to drug

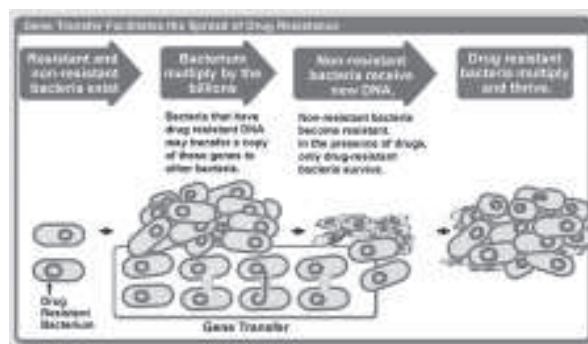
- a) Food borne bacteria such as *E-Coli*, *salmonella* and *campylobacter* that can cause diarrhoea and gastroenteritis.
- b) Sexually transmitted bacteria that causes gonorrhoea.
- c) Penicillin resistant streptococci responsible for pneumonia.
- d) tuberculosis
- e) Influenza
- f) HIV
- g) Malaria.

Uses of antimicrobial drug resistance: -

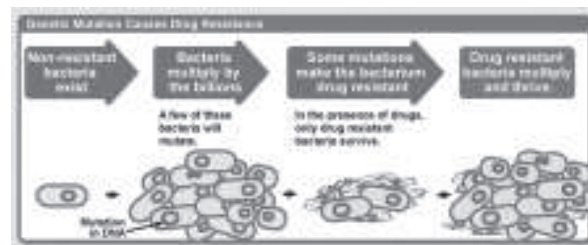
- Inappropriate use - selection of resident micro organisms is exacerbated by inappropriate use of antimicrobials. Sometimes healthcare providers will prescribe antimicrobials inappropriately. Washing to placate an insistent patient who has viral infection or an as yet undiagnosed condition.
- Hospital use - critically ill patients are more susceptible to infections and thus often require the aid of antimicrobial. However, the heavier use of antimicrobials in these patients can worsen the problem by selecting for antimicrobial resistant microorganisms. The extensive use of antimicrobials and close contact among sick patients creates a fertile environment for the spread of antimicrobial resistant germs.
- Agricultural use - scientists also believe that the practice of adding antibiotics to agricultural feed promotes drug resistance. More than half of the antibiotics productions in the United States are used for agriculture purpose. However, there

is still much debate about whether drug resistance microbes in animals pose a significant public health burden and their progeny will quickly become the dominant type throughout the microbial populations.

- Mutation - most microbes reproduce by dividing few hours, allowing them to evolve rapidly and adapt quickly to

new environmental conditions. During replication, mutations are arises and some of these mutations may help an individual microbes survive exposure to an antibacterial.

- Gene transfer - Microbes also may get gene from each other including genes that make the microbe drug resistant. Reference: - Antimicrobial resistance (Drug resistance, Antimicrobial Resistance)

Website for reference : -

- www.medicinenet.com
- www.researchgate.net

Application of Chemistry in Development of Fingerprint

Dige Shweta Bhivaji , B.Sc.-III

Research

“ A fingerprint in its narrow sense is an impression left by the friction ridges of a human finger. The recovery of fingerprints from a crime scene is an important method of forensic science. A print from the sole of the foot can also leave an impression of friction ridges. ”

A fingerprint in its narrow sense is an impression left by the friction ridges of a human finger. The recovery of fingerprints from a crime scene is an important method of forensic science. Fingerprints are easily deposited on suitable surfaces (such as glass or metal or polished stone) by the natural secretions of sweat from the uccrine glands that are present in epidermal ridges. They are sometimes referred to as "Chanced Impressions."

In a wider use of the term, fingerprints are the traces of an impression from the friction ridges of any part of a human or other primate hand. A print from the sole of the foot can also leave an impression of friction ridges.

1. Introduction

It may be asserted that there is no more effective deterrent to crime than the certainty of detection. Equally true is that there is no surer way to establishing identity than by finger prints. The detection of fingerprints at the scene of crime is therefore one of the most powerful tools available in casework investigations. However, in the present day scenario, the criminal often endeavours to erase the fingerprints from the scene of crime. This may be done by either spraying water on the scene or by setting it on fire.

In many cases the suspect may bury his weapon beneath the soil after committing the crime. When

such a weapon is retrieved, soil, mud and clay are found clinging to it and on washing the fingerprints too get dissolved. We present a few novel techniques which prove useful for detecting fingerprints on such despoiled crime scene evidence.

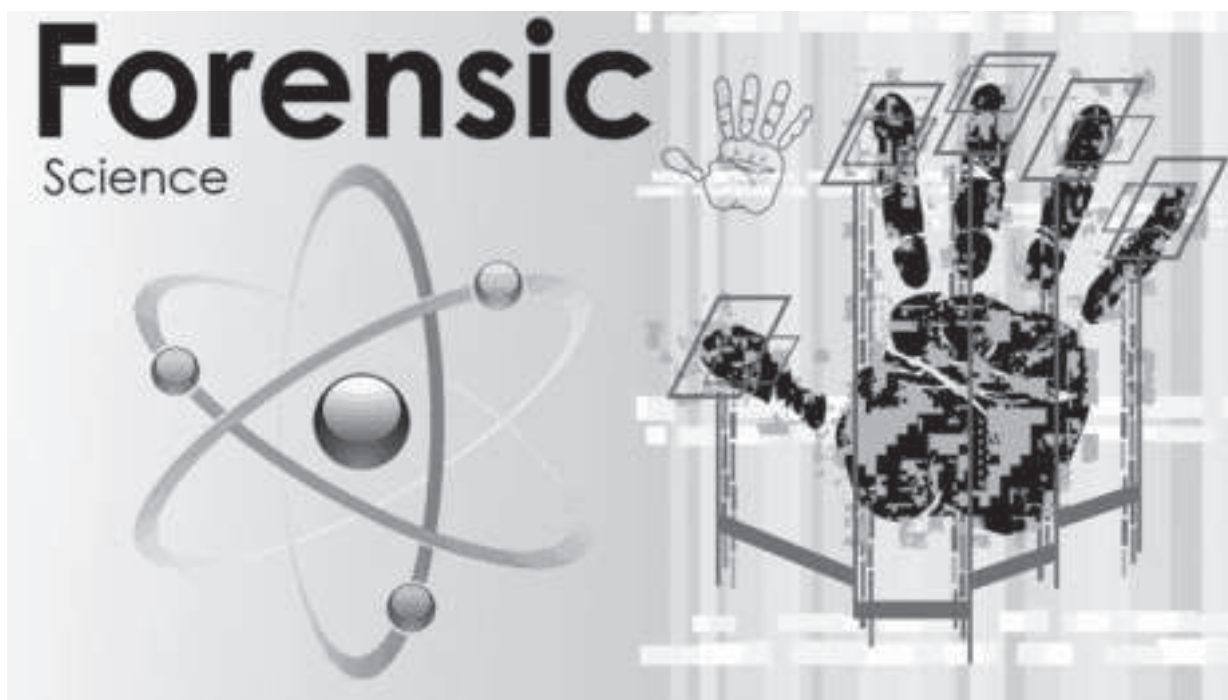
What is Fingerprint?

Skin on human fingertips contains ridges and valleys which together forms distinctive patterns. These patterns are called FINGERPRINTS. However, shown by intensive research on fingerprint recognition, fingerprints are not distinguished by their ridges and furrows, but by features called Minutia, which are some abnormal points on the ridges.

2. Fingerprint Detection

Chemical Detection of

Fingerprints Detection of Fingerprints on Despoiled Crime Evidence.

3. Methods of Fingerprint Detection

When a finger touches a surface, it leaves a deposition of sweat called latent finger print. The latent fingerprint is an invisible impression which may be visualized by a suitable physical or chemical method. Sweat contains 99% water, 0.5% organic molecules and 0.5% inorganic ions. The invisible mark may be visualized by transforming any of these colourless constituent of sweat into a coloured derivative.

A common method to develop latent fingerprints is the powder method. The powder gets physically adsorbed on the moisture content of sweat and imparts a colour to it. Alternately, ninhydrin method may be used to visualize finger impression. Ninhydrin reagent reacts chemically with protein content of sweat and yields a purple coloured complex called Ruhemann purple. Likewise, silver nitrate reagent reacts with chloride component of sweat to give white coloured silver chloride. The latter is unstable to sunlight or ultraviolet light and

decomposes into finely divided silver, imparting black colour to sweat residue. Yet another method is the iodine fuming technique wherein iodine reagent bonds reversibly to fatty acid constituents of sweat, giving brown colour finger prints. The conventional methods, cited above, fail to give optimum results if the alleged suspect tries to despoil the crime scene. This calls for novel, innovative techniques to combat crime.

We have innovated a nano particle-size powder composition which detects latent Fingerprints on a very large number of crime scene evidence even if measure amount of moisture or organic components remain in sweat residue. Thus fingerprints left on items that were removed from tropical regions after prolonged periods may be developed by this method. The phase transfer method enables the detection of fingerprints by fixing those constituents of sweat that are rendered insoluble on deposition and hence cannot be fixed by conventional methods. The modified small particle reagent helps us to develop latent fingerprints on evidence that have been deliberately or accidentally wetted. It also detects prints on articles which have remained

buried under soil for long periods. Iodine, in concert with a sublimable organic compound, may be used to detect fingerprints on terms removed from arson sites.

4. Summary

- Simple, indigenous, cost-effective methods for detecting latent fingerprints.
- Non-toxic reagents.
- Detection of fingerprints possible even if the evidence in question is wet or has been removed from arson site or has remained buried beneath soil.

5. Reference Material

- C. Champod, C. Lennard, P. Margot and M. Stoilovic (2004). Fingerprints and other Ridge Skin Impressions, CRC Press, Boca Raton: 105-179.
- W.J. Tilstone, M.L. Hastrup and C. Hald (2013). Fisher's Techniques of Crime Scene Investigation, CRC Press, Boca Raton: 127-149.
- D. Wilkinson (2013) in. Lee and Gaensslen's Advances in Fingerprint Technology, 3rd Edn., R.S. Ramotowski (Ed.), CRC Press,

Boca Raton: 381-417.

- G.S. Sodhi and J. Kaur (2001). Powder method for detecting latent fingerprints: A review, Forensic Science International: 120: 172-176.
- G.S. Sodhi and J. Kaur (2001). Ninhydrin method for detecting latent fingerprints: A review, Research and Practice in Forensic Medicine: 44: 299-310.

Web-Links

- <http://onin.com/fp/fphistory.html>
- <https://www.fingerprints.com>

Nutritional Anemia in Human

Shelke Poonam Ram, B.Sc.-III

Research

Anemia is caused by decrease in the total amount of red blood cells (RBCs) or haemoglobin in the blood or a lowered ability of the blood to carry oxygen. When anemia comes on slowly, the symptoms are often vague and may include feeling tired, weakness, shortness of breath or a poor ability to exercise.

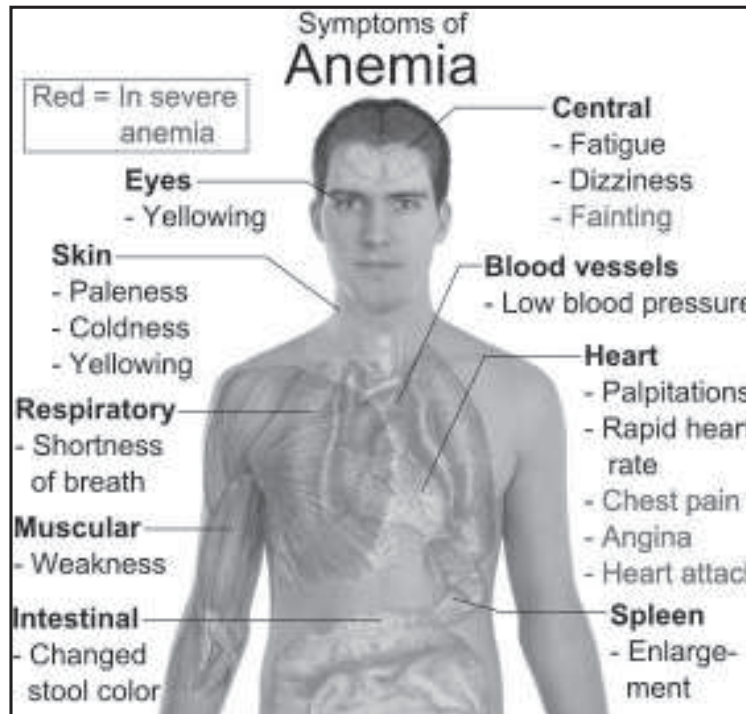
Anemia is a decrease in the total amount of red blood cells (RBCs) or haemoglobin in the blood or a lowered ability of the blood to carry oxygen.

When anemia comes on slowly, the symptoms are often vague and may include feeling tired, weakness, shortness of breath or a poor ability to exercise. Anemia that comes on quickly often has greater symptoms, which may include confusion, feeling like one is going to pass out, loss of consciousness, or increased thirst. Anemia must be significant before a person becomes noticeably pale.

Introduction –

Each and every organism carries their activities by the energy produced by oxidation of food stuffs and this oxygen is made available with the help of respiration. Within respiration environmental oxygen is taken into the lung from where it diffuses

in blood. Within blood it enters in RBCs and combines with haemoglobin and thus it is carried within blood and supplied to each and every cell of the body organs.

Haemoglobin it is formed by metallic part haem and proteineous part of globins. Nutritional anemia refers to the low concentration of haemoglobin due to poor diet. Nutritional anemia is caused by a lack of iron, protein, B-12 and other vitamins and minerals that needed for the formation of haemoglobin.

Blood – (RBCs)

- RBCs (Red Blood Cell) or Erythrocytes
- The life span of RBCs is about 100-200 days.
- Approximately 2.4 million new erythrocytes or RBCs are produced per second in human
- Each human red blood cell contains approximately

270 million of these hemoglobin molecules.

Hemoglobin –

Heme + globin = Heme = Iron (4%) Globin = Protein (96%)

* Hemoglobin is an iron rich protein that is present in the RBCs and it is responsible for carrying oxygen throughout the body

* The oxygen carrying pigment and predominant protein in the RBCs.

* Hemoglobin is responsible for the transport of more than 98% of the oxygen in the body.

Normal Hemoglobin –

Male = 14 to 16 gm.

Female = 12 to 14 gm.

Anemia Type -

Normal Male	14 to 16 g.
Normal Female	12 to 14 g.
Medium	10 to 11.9 g.
Low risk	07 to 9.9 g
High risk	Less than 07 g.

Causes –

- 1) Malnutrition.
- 2) Early marriage.

- 3) Child labor.
- 4) Lot of worms in body.
- 5) Surgical operations.
- 6) Blood loss – Delivery, Menstrual cycle and injury.

Effects –

- 1) Loss of appetite.
- 2) Loss of will power.
- 3) Physical, Brain and mental development stunted.
- 4) Working efficiency decreased.
- 5) Individual loss.
- 6) Anemic children developed.
- 7) Change in behavior of growing children.
- 8) Weakness.

Symptoms –

- 1) Skin/Mucosal pallor.
- 2) Skin dryness.
- 3) Bald tongue.
- 4) Glottis.
- 5) Mouth ulcer.
- 6) Jaundice.
- 7) Breathlessness.
- 8) Bleeding.
- 9) Tachycardia.

Remedies –

- 1) Use of iron pots for cooking foods.
- 2) Add lemon juice in food for better absorption of food.
- 3) Don't take tea and coffee - half an hour before and after taking food.
- 4) Eat three to four times once in day.
- 5) Young child gives dose of iron 3-4 months.
- 6) Fermented and germinated food used for better absorption.

- Consuming food that are rich in iron, folic acid, vitamin B-12 help in consuming haemoglobin.
- Jaggery and groundnut seeds.

Vitamin c rich food	Iron rich food	Folic acid (B-complex vitamin)
Orange	Tofu	Green leafy vegetables
Lemon	Green leafy vegetables	Sprouts
Bell peppers	Spinach	Dried beans
Tomatoes	Egg	Pea nut
Grape fruits	Whole grains	Banana
Berries	Meat	Broccoli
	Fish	
	Beans	

Survey of Anemia from Hospitals of patan Tahsil

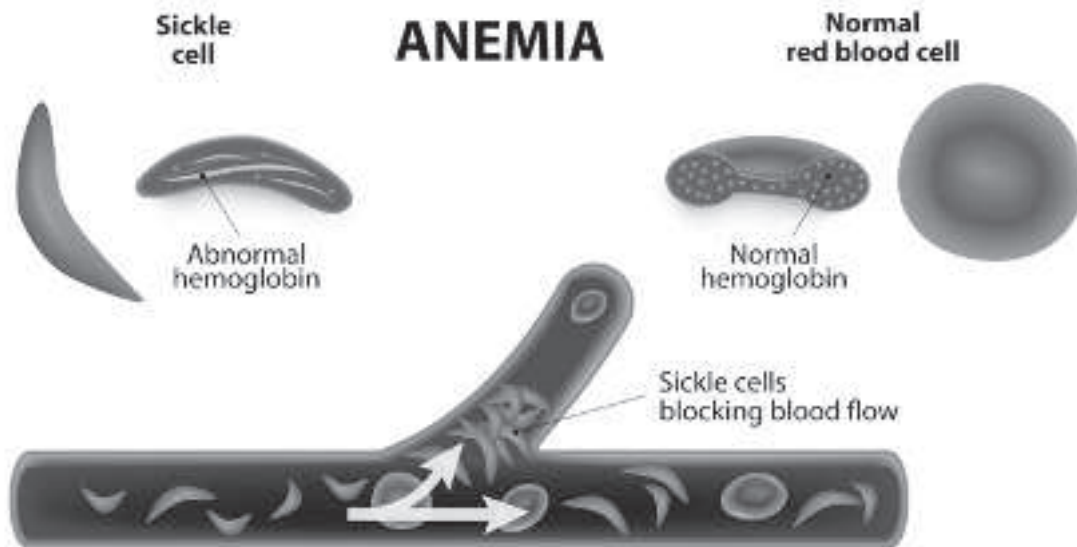
Age group	Male	Female
1 to 10	55	70
11 to 20	52	58
21 to 30	98	124
31 to 40	120	176
41 to all above	155	198
Total	480	626

Results –

- 1) Children, maturity and pregnant women have high risk anemia
- 2) Anemia condition due to lack of diet in nutrition.
- 3) To change the diet, improve the anemic condition.

Refference –

- 1) Website- www.worldhealthorganisation (WHO)
- 2) ppt

Chemistry in Our Every Day Life

Dabhade Meghana Dipak, M.Sc.-I

Informative

“ Chemistry has been defined as the science that is concerned with the composition, properties, and structure of matter and with the ways in which substances can change from one form to another. But this definition is too broad to be useful. Chemistry isn't the only science that deals with the composition and transformations of matter. ”

Chemistry has been defined as the science that is concerned with the composition, properties, and structure of matter and with the ways in which substances can change from one form to another. But this definition is too broad to be useful. Chemistry isn't the only science that deals with the composition and transformations of matter. Matter is also composed of complex materials like animal hides which are transformed by crafts people into beautiful leather work, or wood which is transformed into furniture, or cotton which is transformed into different grades of cloth. These are normally considered the subject of materials scientists or even consumer scientists. Chemists are unique because they understand or explain everything, even the subjects of importance to consumers in everyday life, in terms of the properties of just over 100 kinds of atoms found in all matter, and the amazing variety of molecules that are created by forming and breaking bonds between atoms. So chemistry is defined by its approach, not its subject matter. Chemistry explains or understands any subject in terms of the properties of atoms and molecules.

Have you ever wondered about the importance

of chemistry in everyday life? Chemistry is important in everyday life, because everything is made of chemicals. Drugs are chemicals, food made from chemicals; many of the changes you observed in the world around you are caused by chemical reactions. Many people study chemistry not because its requirement for a class but because they are interested in using it to explore the world and to try science projects.

As an individual, we can get clean drinking water because we use a number of chemicals to treat the water. Environmental pollution from our industries, vehicles etc. can control by using chemistry. There are a large

number of other applications of chemistry in our daily life, which proves its worth to individuals and the society, some are discussed below:-

1. Cosmetics :-

There are many chemical combinations are used for the preparation of these cosmetics. The chemicals added is what gives the texture and feel for these kinds of beauty products. Cosmetics are made from a range of ingredients which are the so called industrial chemicals. Few of the chemicals

and its use in the cosmetics are listed below;

Ammonium lauryl sulphate (ALS) acts as anionic surfactant by avoiding surface tension in liquid. Due to this property it used in cosmetics like cleaning agent, hair shampoos and in bathing agents.

Talc is a major component in many cosmetics. The chemical formulation in talc is hydrated magnesium silicate.

2. Industries :-

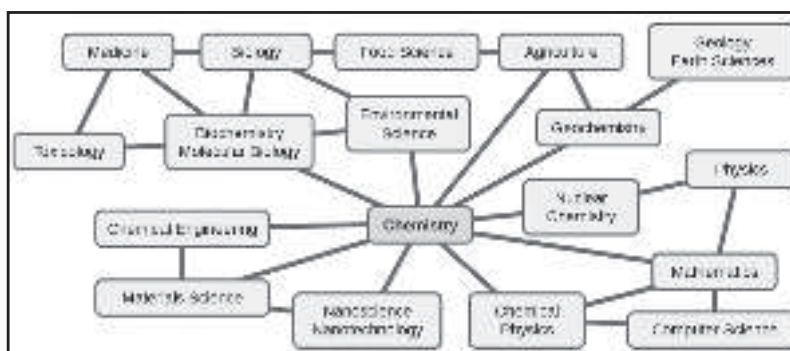
There are several uses of chemistry in industry are cleaning agents, painting, storing, manufacturing and preserving etc. the daily operations of paint, food, pharmaceuticals, rubber, dairy, nanotechnology etc. all the medicines are chemicals and have been manufactured by using concepts of chemistry. Food and beverage industries use preservatives and other chemicals for processing, preparing and storing these items. Metal extraction from ore is generally chemical process. Most of new products we see in the market are a result of application of chemical concepts example is materials like plastic, fiber etc.

3. Food :-

Modern world in various ways, one such important contribution has been the advent of chemicals in our day to day food. Actually, there are two main functions that chemical perform when they are added to these food as preservations.

i) They help to preserve the food. Most of the processed foods we find in the market have a self life varying between a few months to even a few years. This is only possible because we add chemicals to these foods as preservations.

ii) Sometimes chemicals can added to food improve their physical appearance. Certain

chemicals will help the producers boost the appeal and make them more attractive to consumers. They serve a purely cosmetic purpose.

4. Drugs :-

Drugs are a way of modifying the chemistry of the body. They can used to treat disease and infections correct imbalance in electrolyte and fluids or alter metal states. Drugs are used both medical purpose and for recreation. In both cases, no drug is perfect. A perfect drug would be 100% effective while causing no side effects. Drugs are many benefits, but there are always trade-off and risk to consider.

Examples are L-Dopa, these drug are used for Parkinson's disease. Synthesized human insulin used for treatment of diabetic treatment of diabetes. Cis-platin and taxol are synthesized to give relief to cancer patient. Hopefully, the research in these fields gives longer, healthier and happier life span for the entire world population.

5. Materials :-

Knowledge of chemistry is used to design and generate number of materials like polymers, plastic, liquid, crystals, adhesives and surface coating materials like latex paints. Knowledge of chemistry is always used to synthesize new materials that can acts as super conductors at or nearer to room temperature. This will reduce almost 20% loss of electricity caused while transporting it through copper cables. This as good as generation additional 20 percent electricity.

Microprocessors used in computers are silicon chips formulated and developed by chemists. They are playing main role in the research and development of silicon chip. The speed of advanced microprocessors is dabbled after every one and half years.

Chemistry Nobel Laureates : Alfred Nobel

Aaga Alisha Salim , B.Sc.-III

Informative

“
Dynamite is an explosive made of nitro-glycerine, sorbents (such as powdered shells or clay) and stabilizers. It was invented by the Swedish chemist and engineer Alfred Nobel in Geesthacht, and patented in 1867. It rapidly gained wide-scale use as a more powerful alternative to black powder.
”

1. Introduction

This module will briefly put light about the science and its significance in human life. Imagine the world without science for a little while. We would not have reached the destination where we have reached without science. Science in fact as you all know is knowledge and that knowledge is created by the scientists over a period of time. And there have been scientists, who have made significant contribution in the development of a civilization. We have been immensely benefited, as a civilization by their inventions. Some scientists have not only made outstanding inventions which have helped us in innumerable measures but they have also gone beyond that. In addition, they have also left behind a legacy, a legacy which not only ought to be preserved but it ought to be expanded, a legacy which will continue to inspire the minds of the prosperity.

One such scientist, who belongs to the discipline of the chemistry, is Alfred Bernhard Nobel. He has not only made enormous inventions but also instituted the Nobel Prize, which is considered the most prestigious prize. This module will highlight his life, the work, the struggle and his successes, his failures, his achievements, his dissensions and despair.

It will be a very inspiring for you to know as a chemist to know his struggle, his works, his

contributions and the legacy which he has left behind for the posterity.

2. What is Nobel Prize?

The Nobel Prize is a set of six annual international awards stored in several categories by Swedish institutions in recognition of academic, cultural or scientific advances. These prizes were established in the year 1895 as per the will of the Swedish scientist Alfred Nobel. The prizes in chemistry, literature, peace, physics and physiology or medicine were first awarded in the year 1901. In 1968, it is the year in which is the central bank of Sweden established the prize in economic sciences in memory of Alfred Nobel which has been commonly known as the Nobel prize in economics.

"The Nobel prize is widely regarded as the most prestigious award available in the fields of

chemistry, literature, medicine, physics, economics and activism for the society." The royal Swedish academy of sciences awards the Nobel prizes in physics, the Nobel Prize in chemistry and the prize in economic sciences in memory of Alfred Noble. The Nobel assembly institutes awards the Nobel Prize in physiology or medicine. The Swedish academy grants the Nobel Prize in literature and the Nobel peace prize is awarded by the Nobel committee between the year 1901 to 2017, the Nobel prizes including the economic prizes were awarded 585 times to 923 people and the organizations. The prize distribution ceremonies take place annually in Sweden with the exception of the peace prize which is held in Norway. Each recipient receives a receipt and a gold medal, a diploma and sum money that has been decided by the Nobel foundation. As of now, each prize is worth rupees seventy- two lacks six hundred and ninety- three thousand nine hundred. Medals made before 1918 were stuck in twenty-three carat gold and later in eighteen carats green gold plated with a twenty-four carat gold coating. A person is awarded for a prize and dies before receiving it, the prize may still be presented. Though the average number of recipients per prize increased substantially during the twentieth century, the prize may not be shared among more than three people. Although, the Nobel peace prize can be awarded to organizations of more than three people.

3. Life of Alfred Nobel

Alfred Bernhard Nobel was a great chemist, a great inventor and a great businessman.

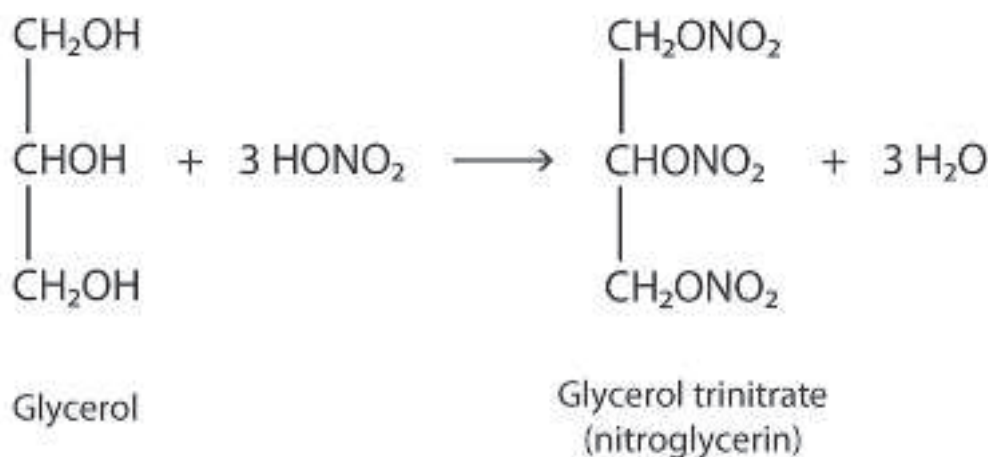
Alfred Nobel was born in Stockholm in Sweden on st October, 1833. He was born in very well off family. His father Immanuel Nobel was an engineer and a great building contractor. His mother also came from a very well off family and he had two elder brothers one was Ludwig Nobel and another was Robert Nobel. But unfortunately, soon after his birth, the family suffered a huge losses and their business went down so the entire family faced a

very hard time.

His father decided to shift to Finland in 1837 to set up a fresh business there and when he took that decision, the mother of Alfred Nobel decided to remain in Stockholm but then the question arose to how is she going to support the family? So the mother started off a grocery store for supporting the family and she stayed back and the earning which she made from the grocery store she used for raising three children at that time.

In 1842, the family decided to move to Russia in St. Petersburg. At that time, the Crimean war was on and his father developed lot of proximity with the jar of Russia and with the generals of Russia and he had assured that he would create some such thing which will help St. Petersburg install the moment of British Navy in the sea. He made the generals believe that he would provide sea mines which could save St. Petersburg from British provide a quality education to his children so the Nobel brothers were lucky enough to and literature, that was the focus of the family. In fact, Alfred Nobel showed his talent at an early age. At the age of seventeen, he could speak five different languages commencing from French, English, German, Russian and Swedish. Alfred travelled to different countries during those days and who turned out to be a great chemist, was not interested in chemistry and physics. In fact, he

was interested in poetry and but the father was not interested in that. The father's aspiration was to make him a great engineer; subsequently he became a great inventor and also a great businessman.

4. Inventions of Alfred Nobel

For higher studies, Alfred shifted to Paris where he became an outstanding chemical engineer. There he worked in a private laboratory under the supervision of a French chemist, Professor Pelouze. There he met a young chemist by the name Ascanio Sombbrero. Both, Ascanio and Alfred were the students of Professor Pelouze in Paris. It was in 1847, when Ascanio I in fact invented nitro glycerine.

Alfred Nobel actually took off further the work of Ascanio who for the first time had invented Nitro-glycerine in 1847. Nitro-glycerine is made from glycerol through the nitration process and nitro-glycerine is colourless liquid which is an explosive.

So, Alfred became interested in Nitro-glycerine and he decided that he will use it as an explosive for the business purposes. After attaining that experience and knowledge, he decided to return to Russia so Alfred Nobel came back to Russia where he started working with his father to develop Nitro-glycerine and he converted Nitro-glycerine into a commercial venture method. He combined nitro-glycerine with gun powder using it as a useful

explosive.

After the Crimean war, Alfred Nobel decided to move back to Sweden in 1853. He then nitro-glycerine. Early experiments of Alfred Nobel towards this aim caused deadly focused on developing nitro-glycerine as an explosive. He started mass production of explosions. In one of the experiments, he suffered huge personal loses where in many people working in his workshop were killed. Government decided to ban the experiments in Stockholm.

Alfred Nobel did not give up, he moved his workshop into a boat on Lake Malaren and he continued experimenting with different additives to make the production safer and safer. After many unsuccessful attempts, eventually Alfred Nobel invented Dynamite. This was the turning point in the life of Alfred Nobel. He combined the Nitro-glycerine with the kieselguhr, which was a kind of a sand and developed the Dynamite.

It was in 1865, when he converted the dynamite i into rod and a year later he developed a mechanism through which the rod could be inserted into drilling holes.

It was in 1867 when he invented dynamite and he did not stop there, he came up with final technology for the purposes of using the dynamite so he created a detonator, a blasting cap which

can be used for triggering the dynamite and for causing the explosion. His invention reduced the cost of construction all over the world. His business expanded so much that he established a number of factories in ninety different places and it made him very rich so he became a member of European Aristocracy. He was living in Paris but he used to travel all over for work because his business was all over the world.

He did not stop with the invention of dynamite, he continued his research work, and as a result of which he created synthetic rubber, synthetic leather and artificial silk as some of his other inventions.

He patented 355 patents.

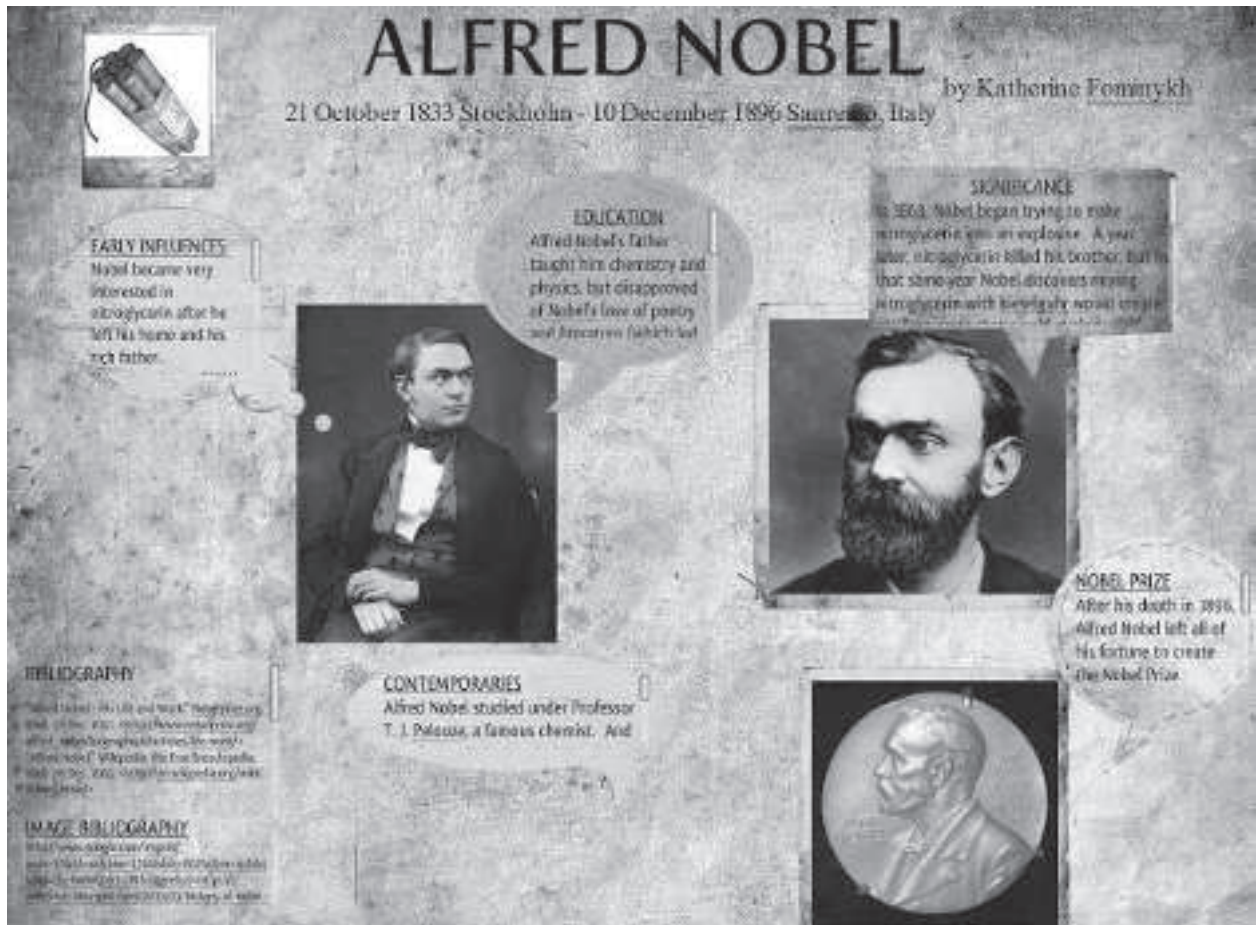
5. Life after Inventions

Alfred Nobel reached this stage with lot of hard work. With success comes lot of hardships

similar thing happened in Alfred's life. His younger brother Emil, was working with Alfred Nobel in the workshop and when the accident took place and that accident killed a number of people including his younger brother Emil. It was at that time that the French newspaper mistook mil as Alfred Nobel and they came out with an obituary in the French newspaper and they said that the “merchant of death has died today”. This made Alfred in lot of stress.

He came in contact with a peace activist, Bertha, who later on wrote a book which became very famous "Lay Down You Arms" and these true incidents, his association with Bertha and death of his brother coupled with an obituary carried out by the French newspaper has changed his mind.

Alfred Nobel left for heavenly abode on 10th December, 1896 in San in Italy. But before his death, he wrote a will where he mentioned that "the

interest on his fortune be used to inspire people who have done their best for the humanity and he decided that the interest money must be used to give Nobel prizes in the domains of physics, chemistry, physiology and medicine, literature and peace”.

It took four years for the executor of the will to resolve the differences which had surfaced the national level and the international level and at the family level. It was only 1901 actually when the first Nobel Prize was awarded. It is interesting to know the express wish of Alfred Nobel which he wrote in fact in his will that whilst identifying the worthiest minds in, no consideration is given to the nationality of the candidates in awarding the prizes and that is the quality of the mind of the Alfred Nobel actually. "Home is where I work and I work everywhere." A famous quote by Alfred Nobel.

6. Summary

- The Nobel Prize is a set of six annual international awards stored in several categories by Swedish institutions in recognition of academic cultural or scientific advances.
- These prizes were awarded in the memory of great scientist "Alfred Bernard Nobel".
- He worked in a private laboratory under the supervision of a French chemist, Professor Pelouze, where he focused on developing nitro-glycerine as an explosive.

- He combined the Nitro-glycerine with the Kieselguhr, which was a kind of sand and the combination of Nitro-glycerine with that fine sand developed the Dynamite.
- Once French newspaper said on an obituary event that "merchant of death has died today”.
- According to his will "the interest on his fortune be used to inspire people who have done their best for the humanity and he decided that the interest money must be used to give Nobel prizes in the domains of physics, chemistry, physiology and medicine, literature and peace.

7. References

- Jorpes, J.E. Alfred Nobel. British Medical Journal. 3 January 1959, 1(5113): 1-6.
- Evlanoff, M. and Fluor, M. Alfred Nobel The Loneliest Millionaire. Los Angeles. Ward Ritchie Press, 1969.
- Schück, H and Sohlman, R., (1929). The Life of Alfred Nobel. London: Willia Heineman Ltd.

8. weblink

www.nobelprize.org/alfred-nobel/biographical-information

www.nobelpeaceprize.org/History/Alfred-Nobel

केमिकल लोचा

Kalantre Rupali Bhimrao, B.Sc.-II

Informative

२८ फेब्रुवारी १९२८ रोजी भारतीय भौतिकवादी, सर चंद्रशेखर वेंकट रमण यांनी भारतातील रमण परिणामाचा शोध लावला. तेव्हापासून २८ फेब्रुवारी हा दिवस भारतामध्ये राष्ट्रीय विज्ञान दिन म्हणून साजरा केला जातो. भारतात शास्त्रीय, शैक्षणिक, वैद्यकीय, तांत्रिक, संशोधन आणि सर्व महाविद्यालये, विद्यापीठे, शैक्षणिक संस्था, शास्त्रज्ञ, संशोधक हा दिवस खूप उत्साहाने साजरा करतात.

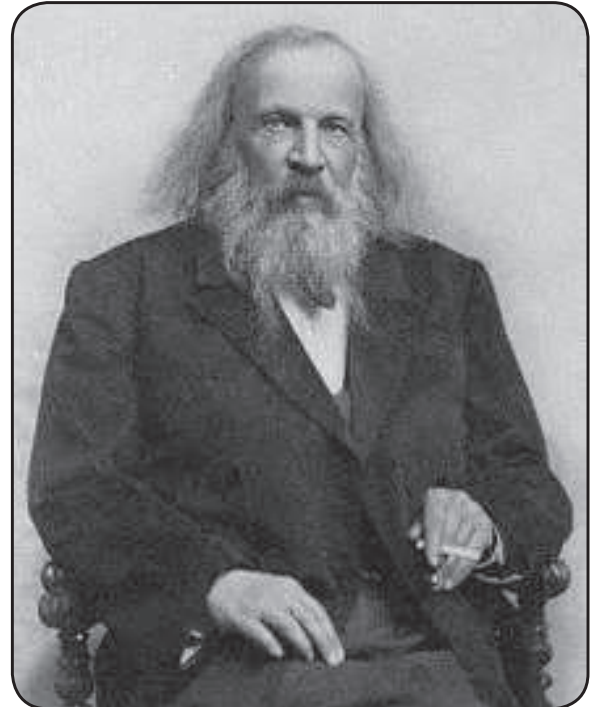
२८ फेब्रुवारी १९२८ रोजी भारतीय भौतिकवादी, सर चंद्रशेखर वेंकट रमण यांनी भारतातील रमण परिणामाचा शोध लावला. तेव्हापासून २८ फेब्रुवारी हा दिवस भारतामध्ये 'राष्ट्रीय विज्ञान दिन' म्हणून साजरा केला जातो. भारतात शास्त्रीय, शैक्षणिक, वैद्यकीय, तांत्रिक, संशोधन आणि सर्व महाविद्यालये, विद्यापीठे, शैक्षणिक संस्था, शास्त्रज्ञ, संशोधक हा दिवस खूप उत्साहाने साजरा करतात. तसेच आपण १७ फेब्रुवारीस आवर्ती सारणीचा १५० वा वर्धापन साजरा करणार आहोत.

विज्ञानाचा बागुलबुवा उभा न करता त्याकडे पाहण्याची आपली नजर बदलणे गरजेचे आहे. विज्ञान-तंत्रज्ञान हे शब्द ऐकले तरी, सामान्य माणसे धसका घेतल्यासारखे वागतात. विज्ञान-तंत्रज्ञानाने आपले जीवन सुखकर करण्याचेच काम केले आहे. विज्ञान जेवढे अधिक समजून घेण्याचा प्रयत्न करू तेवढे आपलेच जीवन अधिक चांगले होणार आहे, हे लक्षातच घेत नाही. कुतूहल हेच या विज्ञान-तंत्रज्ञानाच्या मुळाशी आहे आणि विज्ञान म्हणजे परग्रहावरची गोष्ट नाही; तर आपल्या आजुबाजूला असलेल्या गोष्टींचे मूलतत्त्व जाणून घेणे म्हणजे विज्ञान. मात्र ते ज्या पद्धतीने शिकवले जाते, त्यामुळे आपल्याला त्याची धडकी भरत असावी. याचा प्रत्यय आपल्याला Reaction शिकताना येतोच. तसेच विज्ञान म्हणजे अज्ञात गोष्टींचा शोध घेणे होय.

शालेय जीवनात आधी व्याख्या शिकवली जाते आणि नंतर त्याची उदाहरणे सांगितली जातात. शिक्षण नेमके उलटे असायला हवे. कारण उदाहरणे सर्वांनाच सर्वसाधारणपणे माहित असतात फक्त त्यामागे कोणते रासायनिक किंवा वैज्ञानिक तत्त्व काम करते ते आपल्याला माहित नसते.

म्हणून विज्ञानाकडे पाहण्याची आपली दृष्टी फक्त बदलली पाहिजे.

सध्या सुरू असलेला आठवडा दोन कारणांसाठी महत्त्वाचा आहे. त्यातील पहिले कारण म्हणजे २८ फेब्रुवारी हा दिवस 'राष्ट्रीय विज्ञान दिन' म्हणून साजरा केला जातो. दुसरे महत्त्वाचे कारण म्हणजे शाळेत असताना आपण रसायनशास्त्रामध्ये मेंडेलीवची आवर्तसारणी अभ्यासलेली असते. ही आवर्तसारणी १७ फेब्रुवारी १८६९ रोजी अस्तित्वात आली. यंदा तिला तब्बल १५० वर्षे पूर्ण झाली. रसायनशास्त्राच्या संदर्भात बोलायचे

झाले तर हे अतिशय मोलाचे असे काम होते. त्यामुळे रसायनतज्ज्ञांचे काम खूप सोपे झाले, एवढे मूलभूत असे हे काम होते. मेंडेलीवने ही आवर्ती सारणी मूलद्रव्यांच्या चढत्या अणुअंकांने केली. आजची आवर्ती सारणी ही सात पिरियड्स व अठरा ग्रुपमध्ये तसेच चार ब्लॉकमध्ये विभागली गेली आहे. त्यामुळे विज्ञान दिनाच्या पार्श्वभूमीवर त्याची दखल घेणे क्रमप्राप्तच ठरते. जीवनिर्मितीची प्रक्रिया यामध्येही रसायनशास्त्र दडलेले आहे. रसायनशास्त्र मानवाची गर्भधारणा झाल्यापासून सुरू होते व ते मरेपर्यंत आणि मेल्यानंतर ही सुरुच असते. म्हणूनच एखादी व्यक्ती विचित्र वागू लागली की, कुणी तरी म्हणते, केमिकल लोचा आहे, म्हणजेच शरीरातील रासायनिक संतुलन बिघडलेले आहे. रसायनशास्त्र आपल्या स्वयंपाकघरातही लागू आहे. सर्वाधिक रसायनशास्त्र तर आपण स्वयंपाकघरातच वापरतो. रसायनशास्त्र तर गृहिणींना सर्वाधिक जवळचे आहे. कारण त्यांना रसायनशास्त्राची जाण नसेल, तर स्वयंपाक उत्तम होणारच नाही. उदाहरणार्थ - मीठ (NaCl), विविध स्वाद,

विविध खाद्यरंग, मसाले इ. यामध्ये रसायनशास्त्र आहे. येथे जर आपली गफलत झाली तर जेवणाचा केमिकल लोचाच होतो. संयुक्त राष्ट्र संघाने २०१९ हे वर्ष आवर्तसारणीचे वर्ष म्हणून जाहीर केले आहे. या रसायनशास्त्राला नेमक्या शास्त्रीय पद्धतीमध्ये बांधण्याचे काम मेंडेलीवने केले. मेंडेलीवने मूलद्रव्यांना त्यांच्या अणू वस्तुमानाच्या चढत्या क्रमाने मांडत एक कोष्टक तयार केले. हे उभे आणि आडवे असे कोष्टक होते. हे कोष्टक म्हणजे मूलद्रव्यांचे वर्गीकरण होते. मेंडेलीवने केलेल्या सारणीला आता १५० वर्षांचा कालखंड लोटला. त्यामध्ये काळानुरूप बदलही करण्यात आले आणि आता सुधारित आवर्तसारणी सर्वत्र वापरली जाते. विज्ञानामध्ये मानवी उत्क्रांतीच्या शोधाबरोबरच मेंडेलीवच्या कार्याला सुद्धा महत्त्व आहे.

मेंडेलीवच्या आधी अंटोनी लाव्होइजीअर याने १७८९ साली पहिला प्रयत्न केला. त्यानंतर जॉन न्यूलॅण्ड्स यानेही न्यूलॅण्ड्ची त्रिके वापरली. परंतु मेंडेलीवचे काम २१ व्या शतकासाठी उपयुक्त ठरत आहे. त्याने ही आवर्तसारणी

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

2019
IYPT
International Year
of the Periodic Table
of Chemical Elements

©NCSSM 2002

Periodic Table of Elements based on Mendeleev's Periodic Law

0	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII			
He 4.00	H 1.01	Li 6.94	Be 9.01	B 10.8	C 12.0	N 14.0	O 16.0	F 19.0			
Ne 20.2	Na 23.0	Mg 24.3	Al 27.0	Si 28.1	P 31.0	S 32.1	Cl 35.5				
Ar 40.0	K 39.1	Ca 40.1	Sc 45.0	Ti 47.9	V 50.9	Cr 52.0	Mn 54.9	Fe 55.9	Co 58.9	Ni 58.7	
	Cu 63.5	Zn 65.4	Ga 69.7	Ge 72.6	As 74.9	Se 79.0	Br 79.9				
Kr 83.8	Rb 85.5	Sr 87.6	Y 88.9	Zr 91.2	Nb 92.9	Mo 95.9	Tc (99)	Ru 101	Rh 103	Pd 106	
	Ag 108	Cd 112	In 115	Sn 119	Sb 122	Te 128	I 127				
Xe 131	Ce 133	Ba 137	La 139	Hf 179	Ta 181	W 184	Re 180	Os 194	Ir 192	Pt 195	
	Au 197	Hg 201	Tl 204	Pb 207	Bi 209	Po (210)	At (210)				
Rn (222)	Fr (223)	Ra (226)	Ac (227)	Th 232	Pa (231)	U 238					

Dobereiner's triadsKnown to MendeleevLanthanide seriesActinide seriesKnown to Ancients

Reihen	Gruppe I. — R ⁰	Gruppe II. — R ⁰	Gruppe III. — R ⁰	Gruppe IV. RH ⁴ R ⁰	Gruppe V. RH ⁵ R ⁰	Gruppe VI. RH ⁶ R ⁰	Gruppe VII. RH R ⁰	Gruppe VIII. — R ⁰
1	H=1							
2	Li=7	Be=9,4	B=11	C=12	N=14	O=16	F=19	
3	Na=23	Mg=24	Al=27,5	Si=28	P=31	S=32	Cl=35,5	
4	K=39	Ca=40	—=44	Ti=48	V=51	Cr=52	Mn=55	Fe=56, Co=59, Ni=58, Cu=63.
5	(Cu=63)	Zn=65	—=68	—=72	As=75	Se=78	Br=80	
6	Rb=85	Sr=87	?Yt=88	Zr=90	Nb=94	Mo=96	—=100	Ru=104, Rh=104, Pd=106, Ag=108
7	(Ag=108)	Cd=112	In=113	Su=118	Sb=122	Te=125	J=127	
8	Cs=133	Ba=137	?Di=138	?Co=140	—	—	—	— — — —
9	(—)	—	—	—	—	—	—	— — — —
10	—	—	?Er=178	?La=180	Ta=182	W=184	—	Os=195, Ir=197, Pt=198, Au=199.
11	(Au=199)	Hg=200	Tl=204	Pb=207	Bi=208	—	—	— — — —
12	—	—	—	Th=231	—	U=240	—	— — — —

तयार केली त्या वेळेस जगाला केवळ ६३ मूलद्रव्ये माहीत होती. त्यांचे वर्गीकरण त्याने या सारणीमध्ये बसवले. रासायनिक गुणधर्म लक्षात घेऊन चार मूलद्रव्यांची

जागा त्याने रिकामी सोडली होती. अॅल्युमिनिअम, बोरॉन, सिलिकॉन आणि मॅंगेनीज ही ती मूलद्रव्ये होती. आज आवर्तसारणीमध्ये एकूण ११८ मूलद्रव्ये आहेत.

जसजसे पुढे अधिक शोध लागत गेले आणि नव्या संकल्पना जन्माला आल्या तसतसे आवर्तसारणीत बदल होत गेले. आज ही आवर्तसारणीच जगभरातील अनेक शोधांच्या मुळाशी आहे. मेंडेलीवचे नोबेल जरी थोडक्यात हुकले असले तरी एका मूलद्रव्यालाच त्याचे नाव देऊन त्याचा सन्मान करण्यात आला. दि. १७ फ्रेब्रुवारी २०१९ रोजी या शोधाला १५० वर्षे पूर्ण होत आहेत. आपण सर्वांनी रसायनशास्त्रात पारंगत होणे हीच त्याला खरी श्रद्धांजली ठरेल.

कला विभाग

“कलावंताची निर्मिती आणि रक्षिकांची जाणीव, याद्वारे एकमेकांना जाणले पाहिजे. प्रतिमा - आविष्कारातून एकमेकांना जाणणे हेच जीवन आहे, हिच कला आहे.”

“ज्याच्या आचरणात कला असते, त्याला जीवन आनंदमय वाटते. निश्चिंतातील सृजनात्मक घटनांची जाणीव म्हणजे कला होय. कला दृष्टी म्हणजे जाणिवेची दृष्टी, कला म्हणजे जाणिवेचे आचरण”

विभागीय संपादक
प्रा. अनिल पाटील

अनुक्रमणिका

१.	दुर्मळ फोटोग्राफी
२.	डंगीत पेटिंग्ज्
३.	पेन्शील स्केचेस
४.	व्यंगचित्र

☛ **Khandake Devvrat Amol**
B. A. I

☛ **Pawar Sita Ganapat**
B.Com. II

☛ **Nivadunge Shubhangi Tanaji**
B.A. II

दुर्मिळ फोटोग्राफी

➔
Kumbhar Arti Yeshwant
B. A. II

➔
Rane Sayali Rajendra
B. Sc. III

➔
Nalavade Vaibhav Sanjay
B. A. II

दुर्मिळ फोटोग्राफी

→
Kumbhar Mamata Mohan
B. A. II

Pawar Krishnat Ganapat
B. Sc. III

Kumbhar Arati Yashwant
B. A. II

☛
Mulla Taslim Aslam
B. Com. III

☛
Palande Pratiksha Ashok
B. Sc. II

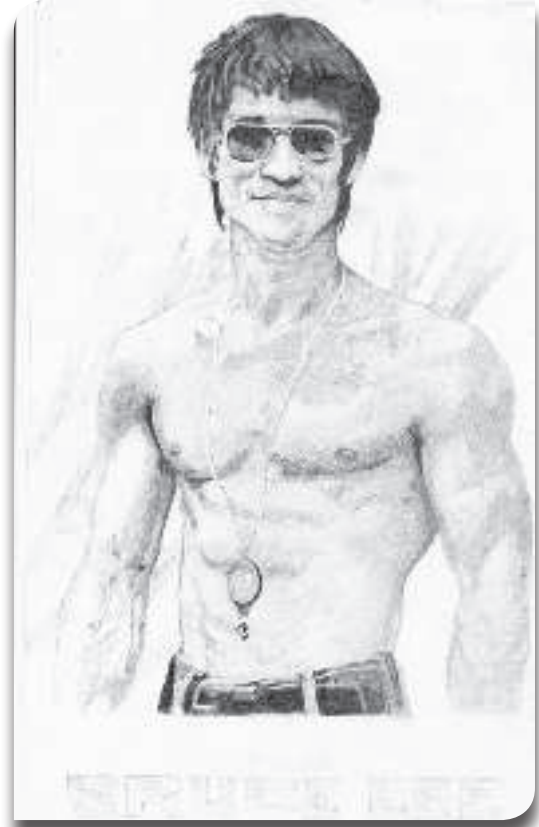

☛
Pawar Sandhya Sahebrao
B. Sc. II

पेन्सिल स्केच

Jadhav Suyash Dadaso, B.A. II

Kadam Prajakta Santosh, B.A. I

Pawar Pooja Vilas, B.A. II

पैन्डिंग क्वेच

Pawar Sandhya Sahebrao, B.Sc. II

Sonavale Mangesh Shravan, XI Voc.

Gavade Komal Jalindar, XI Com.

Kurade Jyoti Suresh, B.Sc. II

व्यंगचित्र

Suryawanshi Arun Ramesh, B.Com. III

Jangam Uma Guruling, B.Sc. III

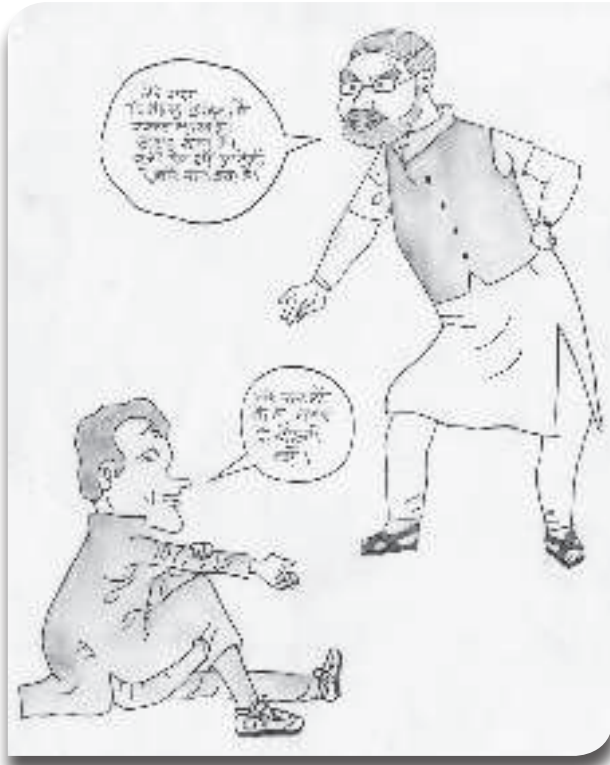

Pawar Komal Raghunath, B.Sc. III

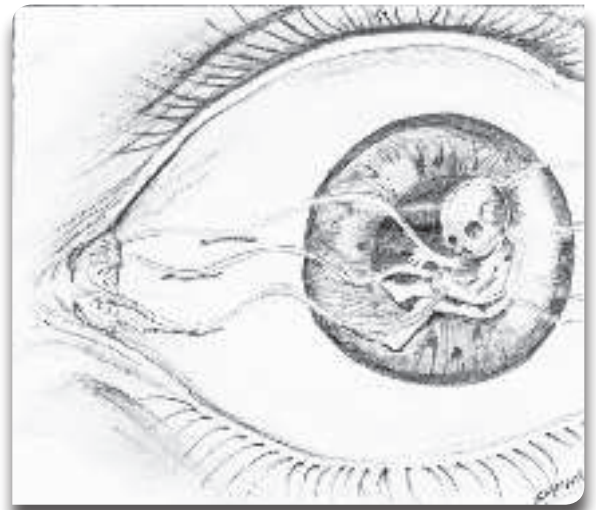
व्यंगचित्र

Sonavale Mangesh Shravana, XI Electrical

Kurade Jyoti Ramesh, B.Sc. II

Waidande Sapana Uttam, XI Science

कनिष्ठ विभाग

अखंड, स्त्री पुरुषे स्तर्ष कष्टकरी व्हावें॥ कुटुंबा पोसावे॥ आनंदानें॥
नित्य मुली मुलां शाळेंत घालावें॥ अन्नदान घ्यावें॥ विद्यार्थां॥
स्तर्षभौम स्तर्ष स्वतः आचवावें॥ सुखें वागावावें॥ पंगु लोकां॥
अशा वर्तनाने स्तर्ष सुख घाल॥ स्वतः सुखी व्हाल॥
ज्योती म्हणे॥

- महात्मा जोतीराव गोविंदराव फुले

विभागीय संपादक
प्रा. सुहास कांबळे - मराठी
प्रा. चंद्रशेखर विंचू - हिंदी
प्रा. सौ. पौर्णिमा मोरे - इंग्रजी

अनुक्रमणिका

गद्य

१.	संयुक्त राष्ट्र संघटना (United Nations Organisation (UNO))	शिंदे वैष्णवी रविंद्र	११ वी कला	माहितीपत्र	१०५
२.	व्यथा धरण ग्रस्तांची	माने श्रद्धा गजानन	१२ वी वाणिज्य	सत्य कथा	१०६
३.	सुखाच्या शोधात पुन्हा पहाट झाली.....	सत्रे वैशाली शिवाजी	११ वी वाणिज्य	कथा	१०८
४.	दमा : तीव्र स्वरूपाचा आजार	पडवळ सुमन तानाजी	११ वी विज्ञान	माहितीपत्र	११०
५.	जीवनव्यवहारात शिक्षणाचे महत्त्व	इंगळे वैष्णवी संतोष	१२ वी विज्ञान	बोधकथा	१११
६.	सालोटा किल्ला	देशमुख अनघा अमृत	१२ वी विज्ञान	वर्णनात्मक	११५
७.	सफल जीवन के लिए अनमोल वचन	संकलक : पाटील हर्षाली विलास	११ वी कला	सुविचार	११८
८.	हिंदी के प्रख्यात साहित्यकार हिमांशु जोशी	पवार आकांक्षा संपत	११ वी कला	चरित्रात्मक लेख	११९
९.	लेखकों और कवियों का उपनाम	देवकांत प्रज्ञा सुर्यकांत	११ वी कला	साहित्यपत्र	१२१
१०.	'The Message of Swami Vivekanand'	Pawar Shreya Randhir	XII Science	Reflective	१२२
११.	St. Valentine's Day - 14 th February	Prabhale Swanand Suryakant	XII Science	Story	१२३
१२.	Hostel Life	Patil Rasika Shamrao	XII Science	Informative	१२४

पद्य

१.	जीवन... !	कुंभार रजत जयवंत	११ वी वाणिज्य		१०७
२.	आई! मला जगायचं..	पवार अपूर्वा संतोष	१२ वी वाणिज्य		११४
३.	अनुभव...	चाळके किरण गणपत	१२ वी विज्ञान		११६
४.	पुर्व दिवस	सोनावले मंगेश श्रावणा	११ वी इलेक्ट्रिकल टेक्नॉलॉजी		११६
५.	सुचले मला...	भोळे साक्षी महेंद्र	११ वी हॉट्रीकल्चर		११७
६.	आई तुझ्यासाठी	पाटील सुप्रिया विजय	११ वी विज्ञान		११७
७.	कवियों का नजदिया	मोघे तुषांत राजेंद्र	१२ वी कला		१२०
७.	आगे बढ़ते रहो।	सोनावले मंगेश श्रावणा	११ वी इलेक्ट्रिकल टेक्नॉलॉजी		१२०
८.	Make a Great Name	Sonawale Mangesh Shrivana	XI Elct. Technology		१२३
९.	Love	Sonawale Mangesh Shrivana	XI Elct. Technology		१२४

संयुक्त राष्ट्र संघटना (United Nations Organisation (UNO))

शिंदे वैष्णवी रविंद्र, ११ वी कला

माहितीपर

“संयुक्त राष्ट्रसंघ ही आंतरराष्ट्रीय विधी, आंतरराष्ट्रीय सुरक्षा, आर्थिक विकास, सामाजिक प्रगती, मानवाधिकार या बाबींमध्ये सहकार्य सुलभ करणे आणि विश्वशांती प्राप्त करणे अशी घोषित उद्दिष्टे असलेली एक आंतरराष्ट्रीय संस्था आहे. संयुक्त राष्ट्रसंघाची स्थापना दुसऱ्या महायुद्धानंतर झाली.”

स्थापना : २६ जून १९४५, **मुख्यालय** : न्यूयॉर्क, अमेरिका
सदस्यता : १९३ सदस्य देश, **अधिकृत भाषा** : अरबी, चिनी, इंग्रजी, फ्रेंच, रशियन, स्पॅनिश, **सरचिटणीस** : बान-की-मून, **अध्यक्ष** : जोसेफ डार्ज

संयुक्त राष्ट्रसंघ ही आंतरराष्ट्रीय विधी, आंतरराष्ट्रीय सुरक्षा, आर्थिक विकास, सामाजिक प्रगती, मानवाधिकार या बाबींमध्ये सहकार्य सुलभ करणे आणि विश्वशांती प्राप्त करणे अशी घोषित उद्दिष्टे असलेली एक आंतरराष्ट्रीय संस्था आहे. संयुक्त राष्ट्रसंघाची स्थापना दुसऱ्या महायुद्धानंतर झाली. ही विश्व संघटना आहे.

संयुक्त राष्ट्र संघटनेची सहा प्रमुख अंगे आहेत ती पुढीलप्रमाणे :
आमसभा, सुरक्षा परिषद, आर्थिक व

सामाजिक परिषद सचिवालय, आंतरराष्ट्रीय न्यायालय
राष्ट्रसंघाची उद्दिष्टे :

१. जागतिक शांतता व सुरक्षितता प्रस्थापित करणे.
२. राष्ट्र-राष्ट्रांत मैत्रीचे व सहकार्यचे संबंध प्रस्थापित करणे.
३. आंतरराष्ट्रीय प्रश्न शांततेच्या मार्गाने सोडविणे.
४. आंतरराष्ट्रीय कायद्याचे पालन करणे व शांतता प्रस्थापित करणे.

विशेष संस्था :

संयुक्त राष्ट्रांच्या १७ विशेष समित्या आहेत.

(१) **FAO** : खाद्य व कृषी संस्था, मुख्यालय : रोम, स्थापना : १९४५ (२) **IAEA** : आंतरराष्ट्रीय अणुउर्जा संस्था, मुख्यालय : व्हिएन्ना, स्थापना : १९५७ (३) **ICAO** : आंतरराष्ट्रीय नागरी उड्डाण संस्था, मुख्यालय : मॉंट्रियल, स्थापना : १९४८ (४) **IFAD** : आंतरराष्ट्रीय कृषी विकास

निधी. मुख्यालय : रोम, स्थापना : १९७७ (५) **ILO** : आंतरराष्ट्रीय मजूर संस्था, मुख्यालय : जिनिव्हा, स्थापना : १९१९ (६) **IMO** : आंतरराष्ट्रीय सागरी संस्था, मुख्यालय : लंडन, स्थापना: १९४८ (७) **IMF** : आंतरराष्ट्रीय नाणेनिधी, मुख्यालय : वॉशिंग्टन डी.सी., स्थापना : १९४५ (८) **ITU** : आंतरराष्ट्रीय दूरध्वनी संघ, मुख्यालय : जिनिव्हा, स्थापना : १९४७ (९) **UNESCO** : युनेस्को, मुख्यालय : पॅरिस, स्थापना : १९४६ (१०) **UNIDO** : संयुक्त राष्ट्रे औद्योगिक विकास संस्था, मुख्यालय : व्हिएन्ना, स्थापना : १९६७ (११) **UPU** : जागतिक पोस्ट संघ, मुख्यालय : बर्न, स्थापना : १९४७ (१२) **WB** : विश्व बँक, मुख्यालय : वॉशिंग्टन डी. सी., स्थापना : १९४५ (१३) **WFP** : विश्व खाद्य कार्यक्रम, मुख्यालय : रोम, स्थापना : १९६३ (१४) **WHO** : विश्व स्वास्थ्य संस्था, मुख्यालय : जिनिव्हा, स्थापना : १९४८ (१५) **WIPO** : विश्व बौद्धिक संपदा संस्था, मुख्यालय : जिनिव्हा, स्थापना : १९७४ (१६) **WMO** : विश्व हवामान संस्था, मुख्यालय : जिनिव्हा, स्थापना : १९५० (१७) **UNWTO** : विश्व पर्यटन संस्था, मुख्यालय : माद्रिद, स्थापना : १९४७

संयुक्त राष्ट्रे खालील संस्थांमार्फत मानव विकासाचे कार्य बघतात.

१. **युनिसेफ** : युनिसेफ ही संयुक्त राष्ट्रांची एक विशेष संस्था आहे. जगभरातील लहान मुलांना अन्न व आरोग्याची सेवा पुरविणे हे युनिसेफचे ध्येय आहे.
२. **यू. एन. एच. सी. आर. (UNHCR)** : United Nations High Commissioner for Refugees ही समिती जगभरातील निर्वासीतांचे रक्षण करते.

व्यथा धरण ग्रस्तांची

माने श्रद्धा गजानन, १२ वी वाणिज्य

सत्य कथा

“ आजही धरणग्रस्तांची परवड चालू आहे. अशीच पाच धरणे पूर्णत्वाकडे गेली. त्या त्या परिसरातील धरणग्रस्तांना अद्याप जमिनी नाहीत. मी एक वांग-मराठवाडी धरणग्रस्त आहे. धरणग्रस्तांची काय परवड आहे ती मी व माझे कुटुंब आजही भोगत आहोत. असे अनेक धरणातील जनतेची व्यथा आहे. कोणाला शेत-जमीन नाही, कोणाला घरासाठी भूखंड नाही, काही गावठाणात वीज नाही, तर काही ठिकाणी पाणी नाही. ”

व्यथा धरण ग्रस्तांची :

या देशात प्रमुख व्यवसाय म्हणजे शेती. हा व्यवसाय पूर्वीपासून चाललेला असून, देशात हरीत क्रांती व्हावी या महान हेतूने शासनाने अनेक धरणे बांधली. या कामी कोट्यावधी रूपये खर्च केले. आपल्या महाराष्ट्रात अनेक ठिकाणी धरणे आहेत. काही धरणे बहुउद्देशिय तर काही शेतीच्या पाण्यासाठी आहेत.

माझ्या सातारा जिल्ह्यातील पाटण तालुक्यातील कोयना धरण हे महाराष्ट्राची भाग्यलक्ष्मी म्हणून ओळखली जाते. हे पाटण तालुक्यातील पहिले धरण होय. त्यानंतर ह्याच पाटण तालुक्यात तारळी धरण, केर नदिवरील चीटेधर धरण, गुरेधर धरण, निवकणे छोटे धरण व वांग-मराठवाडी धरण अशी एकूण सहा धरणे शासनाने बांधली. त्याचा

निश्चितच पाटणच्या पूर्वेकडील तालुक्यांना व जिल्ह्यांना खूप मोठा फायदा झाला. शेतीला पाणी मिळाले. शेती सुजलाम्-सुफलाम् झाली. शेतीतून अनेक छोटे व्यवसाय निर्माण झाले. तरूण हाताला रोजगार मिळाला. कोयनानगरच्या अफाट शिवसागराने तर महाराष्ट्राला वीज दिलीच, पण इतर राज्यांनासुद्धा वीज देण्याचे महान कार्य या धरणामुळे झाले. उद्योगधंदे, इंडस्ट्रीज, मोठे कारखाने निर्माण होवून अनेक लोकांना रोजगार मिळाला. या माझ्या पाटण तालुक्यातील जनतेने या महाराष्ट्राला एकूण सहा धरणे देवून फार मोठा त्याग केला आहे, हे विसरणे कठीणच. वाचक मित्रांना मी सांगू इच्छिते, पाटण तालुक्यातील जनतेचा त्याग सर्व महाराष्ट्राने मान्य केलाच पाहिजे. केवळ धरणाच्या बांधकाम काळात ज्या जनतेने स्वतःची मायभूमी घरे-दारे सोडून जो

त्याग केला तो निश्चितच महाराष्ट्राला लाडावणारा आहे. धरण होवून ५० ते ६० वर्षे उलटली, पण अद्याप त्या त्याग केलेल्या जनतेला न्याय मिळाला नाही. आजही धरणग्रस्तांची परवड चालू आहे. अशीच पाच धरणे पूर्णत्वाकडे गेली. त्या त्या परिसरातील धरणग्रस्तांना अद्याप जमिनी नाहीत. मी एक वांग-मराठवाडी धरणग्रस्त आहे. धरणग्रस्तांची काय परवड आहे ती मी व

माझे कुटुंब आजही भोगत आहेत. असे अनेक धरणातील जनतेची व्यथा आहे. कोणाला शेत-जमीन नाही, कोणाला घरासाठी भूखंड नाही, काही गावठाणात वीज नाही, तर काही ठिकाणी पाणी नाही. या कालावधीत अनेक पक्षांची अनेक सरकार येवून गेली. या तालुक्यातून अनेक लोकप्रतिनिधींनी आवाज उठवला. परंतु शासनाची उदासिनता आड यायची. अनेक वेळा शासकीय नोकर उर्मट उत्तरे द्यायचे. अनेक हेलपाटे संबंधित ऑफिसला होत होते. पण कोणी दया-माया दाखवणारे अधिकारी नव्हते. वांग-मराठवाडी धरण चालू असतांना संपूर्ण तालुक्यातील जनतेची एकजूट झाली. त्यांना निःस्वार्थी नेता मिळाला. तो म्हणजे प्रामाणिकपणाचा बुलंद आवाज डॉ. भारत पाटणकर साहेब होय.

त्यांनी या तालुक्यातील धरणग्रस्तांना एकत्र करून

लोकशाही मागाने अनेक आंदोलने केली. मग ते उपोषण असो किंवा ठिय्या आंदोलन असो; सगळ्या धरणग्रस्तांच्या ताकतीपुढे शासन थोडे जागे झाले. आजही कोयना धरणग्रस्त व अन्य पाटण तालुक्यातील पाच धरणे या जनतेने डॉ. भारत पाटणकर यांच्या नेतृत्वास मान्यता देवून, आजही अनेक लढे चालू आहेत. अजूनही धरणग्रस्तांची व्यवस्था सुरळीत झाली नाही. आजही शासन दरबारी अनेक प्रश्न प्रलंबित आहेत. अधिकारी जनतेच्या रेड्यामुळे थोडे फार दबकत का होईना, काम करू लागले आहेत. याचा अर्थ धरणग्रस्तांच्या व्यथा पूर्ण झाल्या असे म्हणता येणार नाही. महाराष्ट्रासाठी या पाटण तालुक्यातील जनतेने जो त्याग केला आहे. तो येणाऱ्या शासनाने व महाराष्ट्राने विसरू नये, एवढीच माफक अपेक्षा आहे.

जीवन... !

कुंभार रजत जयवंत, ११ वी वाणिज्य

काव्य

भरलेला खिसा माणसाला जग दाखवतो आणि
रिकामा खिसा याच जगातील माणसं दाखवतो...
ज्याला शंभर किलो धान्याचं पोतं उचलता येतं
त्याला ते विकत घेता येत नाही... आणि
ज्याला ते विकत घेता येतं, त्याला ते
उचलता येत नाही...
कटू आहे पण सत्य आहे...
माणसांना जे-जे पाहिजे ते-ते मिळालं असतं तर
जगायला गंमत आणि देवाला किंमत राहिली नसती...
जगातील माणसांच्या वेदना फक्त दोनच गोष्टी दूर करू शकतात...

औषध आणि मित्र
फरक एवढाच...
औषधांना एक्सपायरी डेट असते पण
मैत्रीला नाही...

सुखाच्या शोधात पुन्हा पहाट झाली.....

सत्रे वैशाली शिवाजी, ११ वी वाणिज्य

कथा

“माणसाचा देह अथक परिश्रमाने प्राप्त झालेला आहे. तो प्रत्येकाने सत्कारणी लावण्याचे काम केले पाहिजे. दुसऱ्याच्या सुरुवातीत स्वतःचे सुख मानण्याचा प्रयत्न केला पाहिजे. म्हणून अनेक विचारवंत असे सांगतात की, “सुख हे देण्यात आले.” निसर्गनियमही आम्हांला हेच सांगतो की, “सुख हे देण्यात आहे.” “जशी क्रिया तशी प्रतिक्रिया” मग आयुष्याच्या पाण्यातून सुखाचं बाष्पीभवन झालं, तर पडणारा पाऊस हा सुखाचाच असतो.”

सूर्य नुकताच उगवला. कोल्ह्यानं आपल्या सावलीकडं पाहिलं आणि स्वतःशीच पुटपुटला. आज उंटाशिवाय काही आपली भूक भागायची नाही. सारी सकाळ स्वारी उंट शोधात फिरत होती. कोल्ह्याने उंटाच्या अपेक्षेने हाती आलेले अनेक छोटे शिकार सोडून दिले. दुपार झाली कोल्ह्यानं पुन्हा आपल्या सावलीकडं पाहिलं आणि पुटपुटला, “अरे आपल्याला तर उंदीरसुद्धा चालला असता!” लेखक जिब्रानचीही छोटीशी गोष्ट माणसाच्या लोभावरती प्रकाश टाकण्याचं काम करते. वास्तवात आज माणसाचंही कोल्ह्याप्रमाणं झालं आहे. सत्याचा स्वीकार न करता असत्याच्या वाटेवरून प्रवास करून हाती आलेलं सुख सोडून केवळ लोभाचं पोट भरण्यासाठी तो दिवसभर पळत राहतो आणि शेवटी दुःखाच्या अंधारात जळत राहण्याची वेळ त्याच्यावरती येते. मग अंधारात हरवलेल्या सुखाचा शोध घेताना पहाट झाल्याचंही त्याला कळत नाही आणि सुखाच्या शोधात पुन्हा पहाट झाली! ही माळ जपत राहण्याची वेळ त्याच्यावरती येते. आयुष्याला सुख आणि समाधान मिळून देते. तसेच आयुष्याला सुगंधित करणाऱ्या सुख नावाच्या याच पैलूवर माणूस लोभापायी दुर्लक्ष करतो. असं म्हणतात की, Man is thinking animal यातला thinking शब्द बाजूला काढला तर Man is animal असं होतं, मुळातच हे बरोबरही आहे. विचार शक्तीचं लेणं असूनही सुखासंदर्भात अज्ञानाचं देणं हे माणसाच्या पदरात कायमच राहिलेलं असतं. सुख म्हणजे काय? हे जर सांगायचं झालं; तर सुख म्हणजे आनंदाची अनुभूती. स्वानंद जेव्हा देहाच्या आधारे प्रकट होतो, तेव्हा त्याला आनंद म्हणतात आणि या आनंदाची अनुभूती घेण्यालाच खऱ्या अर्थाने सुख

असं म्हणतात. आपल्याजवळील स्वानंद जर दिला, तर त्याची अनुभूती आपल्याला होते. म्हणून अनेक विचारवंत असे सांगतात की, “सुख हे देण्यात आले.” निसर्गनियमही आम्हांला हेच सांगतो की, “सुख हे देण्यात आले आहे.” “जशी क्रिया तशी प्रतिक्रिया” मग आयुष्याच्या पाण्यातून सुखाचं बाष्पीभवन झालं, तर पडणारा पाऊस हा सुखाचाच असतो. म्हणून सुख हे देण्यात आले.

कवी मंगेश पाडगांवकर एका ठिकाणी म्हणतात,

“फुलं जशी असतात,
तसे काटे असतात.
सरळ मार्ग असतात,
तसे फाटे असतात.”

अगदी याचप्रमाणे आयुष्याच्या सरळ रस्त्याला सुख-दुःखाचे फाटे असतातच. सुख-दुःखाच्या या फाट्यांना ओलांडून पुढे जाऊन आयुष्याच्या वाटेवरती फुलांची आरास कशी करतो यावरती आपली जीवनयात्रा अवलंबून असते. कित्येकवेळ सुख-दुःख हे अवती-भवतीच दडलेलं असतं. पण म्हणतात ना, “जशी दृष्टी, तशी सुष्टी” अगदी त्याप्रमाणेच आशावादी माणसांच्या आयुष्यात निराशेतून पुन्हा सुखाची पहाट झालेली असते. तर निराशावादी माणसांच्या मनातच मात्र सुखाच्या शोधाला पूर्णविराम लागून सुखाची पहाट फुलवण्याअगोदरच कोमजून गेलेली असते. असमाधानी माणसांची सुखाची शोधयात्रा ही प्रकाशाकडून लोभाच्या अंधाराकडे प्रवास करत असते. तर समाधानी माणसाचं आयुष्य हे सुखाच्या शोधात पहाटेला गवसणी घालून सुखी झालेलं असतं.

खरं तर “सुखाला विचार आणि दुःखाला कारण अविचार” हा सिद्धांत जर माणसाने लक्षात घेतला. तर सुखाचा शोध न घेताच पुन्हा-पुन्हा सुखाचीच पहाट झाल्याचा अनुभव तुम्हां-आम्हांला घ्यायला मिळेल. माणसाने आज भौतिक प्रगती पुष्कळ केली. अनेक सुखे त्याच्या दारात आली. पण यातून माणूस खरोखर सुखी झाला का? जेवणासाठी चांदीचे ताट आणि झोपण्यासाठी चंदनाचा पलंग तुम्हांला विकत घेता येईल. पण भूक आणि झोप या गोष्टी मात्र विकत मिळतही नाही आणि विकत देताही येत नाहीत. या गोष्टी नैसर्गिक आहेत की, ज्या आत्मसुखातून प्राप्त होत असतात. थोडक्यात गुलजार यांच्या शब्दात सांगायचं झालं तर,

“तुझको बेहतर बनाने कि कोशिश में,
तुझे ही वक्त नहीं दे पा रहे हम ।
माफ करना ए जिंदगी,
तुझे ही नहीं जी पा रहे हम.....।।”

खरंच वास्तवातही आत्मसुख हरवल्यामुळं सुखाच्या शोधात पुन्हा पहाट झाली! असं म्हणण्याची वेळ आज तुमच्या आमच्यावर आलेली आहे.

“ऐसी कळवळ्याची जाती। करी लाभविण प्रिती।।” असे शुद्ध मनाचे मनुष्य सुखाच्या पहाटेमध्ये विरून जातात. तर “यात्रा करतो देवाची, अंतरी आशा लोभाची”, असे ढोंगी मात्र दुःखाच्या काळोखात हरवून जातात. युद्ध, दहशतवाद, दंगली अशा मानवनिर्मित आपत्तीमध्ये बळी जाणाऱ्याचे संसार उध्वस्त होतात. उध्वस्त संसाराला आर्थिक मदतीचे हात पुढे येतात. पण या मदतीने मनुष्यहानीचे दुःख भरून काढता येत नाही. याउलट कायमस्वरूपी ठसठसणाऱ्या वेदना उराशी बाळगून, आयुष्य नावाची जन्मठेप ही सुखाचा नामोनिशान नसणाऱ्या पहाटेची वाट बघण्यात भोगावी लागते. कष्टांचं खत आणि घामाचं पाणी पाजून उभ्या जगाचं पोट भरणारा बळीराजा कधी पाण्याच्या तर कधी पैशाच्या दुष्काळामध्ये कित्येक पहाट झोपलेलाच नसतो. तेव्हा खरं समजतं सुखाच्या शोधातच

पहाट झालीय.

सुखाच्या आसक्तीच्या इच्छेने दिवसाची सुरवातच दैववादाने करणाऱ्या मनुष्याचे मन हे अंधश्रद्धेने अस्वच्छ झालेले असते. अंधश्रद्धेच्या या मानवी भावनेला स्वच्छ करण्यासाठी जर संत

गाडगेबाबांची स्वच्छता मोहिम राबवली; तर अस्वच्छ अशा मनात स्वच्छ सुखाची पहाट पुन्हा एकदा फुलून येईल. शाहू-फुले-आंबेडकर यांच्यासारख्या थोर मंडळींनी शिक्षणाचा उगम समाजातल्या प्रत्येक मनामध्ये करून सुखाच्या शोधात, अज्ञानाच्या अंधारात हरवत चाललेल्या माणसांच्या जीवनात पुन्हा ज्ञानाची पहाट घडवून आणली. त्याचप्रमाणे महर्षी कर्वे, सावित्रीबाई फुले यांच्या रूपानं स्त्रीच्या आयुष्यात सुखाचा शोध घेत असताना आत्मसन्मानाची नवी पहाट फुलून आली.

काम, क्रोध, मोह, मत्सराने जखडलेल्या माणसाची वाटचाल खुंटीत झालेली आहे. खुंटीत झालेल्या वाटचालीला गती द्यायची असेल, तर अंतःकरणातील अविवेकाची काजळी दूर करून अखंड मानवतेचे प्रतिक असणाऱ्या पसायदानाला फक्त संत साहित्यापुरते मर्यादित न ठेवता मनाच्या गाभान्यात सतत तेवत ठेवला पाहिजे. पहाटेच्या वेळी आयुष्य नावाच्या झाडाखाली सुखाचा सुगंध असणाऱ्या पारिजातकांच्या फुलांचा सडा पडल्याखेरीज राहणार नाही.

एक धागा सुखाचा आणि शंभर धागे दुःखाचे असले; तरी त्या एका धाग्यामध्ये बाकीचे शंभर धागे गुंफून सुखाची शाल आयुष्य नावाच्या भूमीवरती पांघरण्याची प्रबळ इच्छाशक्ती मनात ठेवली पाहिजे. या ईच्छाशक्ती वरती विश्वास ठेऊन सुखाच्या शोधात पुन्हा सुखाचीच पहाट जगायची की, आयुष्याच्या अशा अनेक पहाट या नुसत्या सुखाचा शोध घेण्यात घालवायच्या हे ज्यांच त्यांन ठरवायचं. कारण शेवटी वामनराव पै म्हणतातच,

“तूच आहेस तुझ्या जीवनाचा शिल्पकार.”

दमा : तीव्र स्वरूपाचा आजार

पडवळ सुमन तानाजी, ११ वी विज्ञान

माहितीयर

“ दमा अथवा अस्थमा हा एक तीव्र स्वरूपाचा आजार आहे. दम्याच्या आजारी रूग्णांची संख्या झपाट्याने वाढत आहे, ही चिंतेची बाब आहे. दमा हा एक तीव्र स्वरूपाचा आजार असून तो आपल्या श्वसनमार्गावर परिणाम करतो. श्वसनमार्ग म्हणजे त्या नळ्या असतात. ज्या तुमच्या फुफ्फुसातून हवा आत-बाहेर नेण्याचं काम करतात. आपल्या श्वसनमार्गाच्या आतील भिंतीचा दाह होतो (त्या सुजतात). ”

दमा अथवा अस्थमा ही रूग्णाला कासावीस करणारी श्वसन मार्गाची व्याधी आहे. पूर्वी प्रौढ वयात जास्त आढळून येणारा हा रोग सध्या मात्र सर्व वयोगटांतील माणसांमध्ये दिसून येत आहे व दम्याच्या रूग्णांची संख्या जलद गतीने वाढत आहे, ही चिंतेची बाब आहे. दमा हा एक तीव्र स्वरूपाचा आजार असून तो आपल्या श्वसनमार्गावर परिणाम करतो. श्वसनमार्ग म्हणजे त्या नळ्या असतात. ज्या तुमच्या फुफ्फुसातून हवा आत-बाहेर नेण्याचं काम करतात. आपल्याला दमाविकार असेल, तर आपल्या श्वसनमार्गाच्या आतील भिंतीचा दाह होतो (त्या सुजतात). या दाहामुळं ते श्वसनमार्ग खूपच संवेदनशील बनतात आणि आपल्याला अॅलर्जी असलेल्या वस्तुंना किंवा आपल्याला त्रासदायक वाटणाऱ्या गोष्टीवर ते तीव्र प्रतिक्रिया देतात. जेव्हा हे श्वसनमार्ग प्रतिक्रिया देतात तेव्हा ते आकुंचन पावतात आणि कमी प्रमाणात हवा आपल्या फुफ्फुसापर्यंत पोहोचते. त्यामुळे श्वास जडावणे, खोकला, छाती आवळून येणे आणि विशेषतः रात्री आणि सकाळी लवकर श्वास घेण्यात अडथळा येणे, अशी लक्षणे दिसून येतात. दमा हा पूर्णतः बरा करता येत नाही. परंतु दमा असलेले बहुतांश लोक त्याला नियंत्रणात ठेवू शकतात. जेणे करून त्यांना थोडी आणि कमी वारंवारतेनं लक्षणं उद्भवतात आणि ते क्रियाशील जीवन जगू शकतात.

दम्याची लक्षणे :

१. घरघरणे सामान्यतः अचानक सुरू होते. वारंवार होते. रात्रीच्या वेळेला किंवा पहाटे तीव्रता वाढते.
२. थंड ठिकाण, व्यायाम आणि छातीत जळजळ यामुळे अधिक तीव्र होते. आपोआपच कमी होते.
३. थुंकीसह किंवा त्याविना खोकला लागणे.
४. श्वास लागणे आणि व्यायाम किंवा कामानुसार आणखी तीव्र होणे.

५. फासव्यामधील त्वचा श्वासासोबत ओढली जाणे.
६. ब्रॉन्कोडायलेटर्सने (श्वसनमार्ग मोकळा करणारी औषधे) सुटका करता येते.

दम्याचा अॅटक येण्याची कारणे :

१. प्राण्यांची धूळ (त्यांची त्वचा, केस किंवा पंख).
२. धूळीतील विषाणू.
३. झुरळे.
४. वनस्पती आणि गवतांचे परागकण.
५. बुरशी (घरातील आणि बाहेरील).
६. सिगारेटचा धूर.
७. हवेचे प्रदूषण.
८. थंड हवा किंवा हवामानातील बदल.
९. रंगकाम किंवा स्वयंपाकामुळे निघणारे तीव्र वास.
१०. सुगंधी उत्पादने.
११. तीव्र स्वरूपाचे भावनिक प्रदर्शन (रडणे किंवा जोरात हसणे आणि तणाव).
१२. अस्पिरिन किंवा बीटा ब्लॉकर्ससारखी औषधे.
१३. अन्नातील सल्फाईट्स (सुकामेवा) किंवा शीतपेये (मद्य).
१४. गॅस्ट्रो इन्फ्लेमरी स्थिती यामध्ये छातीत जळजळ होते आणि विशेषतः रात्रीच्यावेळी दम्याची लक्षणे अतितीव्र होतात.
१५. कामाच्या ठिकाणी आपल्याला होणारा जासक किंवा अॅलर्जीकारिकांचा प्रादुर्भाव, जसे विशेष रसायन किंवा धूळ.
१६. संक्रमणे.
१७. कौटुंबिक इतिहास.
१८. तंबाखूच्या धुराचा सहवास असलेल्या बाळांना दमा होण्याची अधिक शक्यता असते.
१९. लठ्ठपणा तसचं अन्य आरोग्य समस्या यांचाही दम्याशी संबंध असू शकतो.

जीवनव्यवहारात शिक्षणाचे महत्त्व

इंगळे वैष्णवी संतोष, १२ वी विज्ञान

बोधकथा

“जीवन जगत असताना स्वतःचा स्वार्थ न पाहता थोडासा परमार्थ होणे अपेक्षित आहे. अवती-भोवतीच्या समाजाचा थोर मोठ्यांचा आदर राखणे हे आपले कर्तव्य आहे... हल्ली आपले जीवन घड्याळ्याच्या काट्यावर सुरू आहे. निरक्षर असलेल्या माणसांचा इतिहास याच मातीत घडला. पण आमचा आजचा साक्षर माणूस त्यापासून बेदखल राहिला आहे की काय? असा प्रश्न राहून-राहून मनात येत असतो.”

हल्ली आपले जीवन घड्याळ्याच्या काट्यावर सुरू आहे. सकाळपासून संध्याकाळपर्यंत आपले नियोजन तंतोतंत आहे. स्वतःला सुरक्षित म्हणणारे आपण, निरक्षर माणसांचा इतिहास याच मातीत घडला. पण आमचा आजचा साक्षर माणूस त्यापासून बेदखल राहिला आहे की काय? असा प्रश्न राहून-राहून मनात येत असतो. आता आमचे पती करोडपती म्हणणारी माणसे खूप झाली आहेत. परंतु एक फुकट गाडगं आणि एक झाडू एवढीच ज्यांची इस्टेट असे संत गाडगेबाबा आजच्या काळात आम्हांला दिसत नाहीत, असे असले तरी ज्ञानाची ज्योत फैलावणारे भारतरत्न डॉ. भीमराव आंबेडकर म्हणजेच डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांसारखी माणसे कुठे ना कुठे तरी उभी राहतात, हे पाहून खरंच धन्य वाटतं. त्यांच्या शिक्षणाच्या कार्याला व्यवहारज्ञानाची अद्वितीय जोड आहे. त्यामुळे समाजजीवन आजही सुरळीतपणे टिकून आहे. महान पुरूष आकाशात वीज चमकावी असे येतात आणि निमिषार्धात ते निघून जातात, असं होत नाही. त्यांच्या कर्तृत्वाला, त्यांच्या कार्याला काहीतरी कारण, परंपरा असावी लागते. ती जगण्याची कारण व परंपरा आपण कधी शोधली आहे का?

जीवन व्यवहार आणि शिक्षण या दोन्ही गोष्टींमध्ये बरंच अंतर आहे. असं तरी दिसत असले, तरी या दोन्ही गोष्टी एकाच नाण्याच्या दोन बाजू आहेत व त्या एकमेकांशी संबंधित आहेत. या दोघांना जर एकमेकांची उत्तम जोड मिळाली, तर जगाच्या पाठीवर तो व्यक्ती कुठेही गेला, तरी त्याच्या कार्याला जग सलाम करते. ही गोष्ट ज्या व्यक्तीच्या लक्षात येते तो, व्यक्ती निश्चितपणे यशस्वी होतो. त्या व्यक्तीला जग सलाम करतं, जग

मान सन्मान करते आणि एवढचं काय त्याला डोक्यावर घेवून मिरवतं सुद्धा, यात कसलीच शंका नाही. ती व्यक्ती आपले व आपल्या कुटुंबाचे योग्य प्रकारे पालन-पोषण करू शकते आणि देशाच्या उन्नतीला मोठ्या प्रमाणात हातभार लावू शकते. जीवन व्यवहाराशी शिक्षणाची सांगड घालून इत्यादी. प्रकारच्या गोष्टी साध्य करता येतात. वृक्षाची मुळं जितकी मजबूत तितका तो वृक्ष मोठा होत जातो.

आता हेच उदाहरण पाहूया ना :

एक श्रीमंत माणूस असतो. अतिशय श्रीमंत असतो. त्याच्या दहा कंपन्या असतात. प्रत्येक कंपनीची वार्षिक प्राप्ती ५० करोड इतकी असते. पण हा श्रीमंत माणूस मुलखाचा कंजूष असतो. पैसा हातातून सुटत नसतो. एखाद्याला पैसे द्यायचे म्हटले की, त्याच्या अंगावर काटाच उभा राहतो. त्याच्या या स्वभावाला त्याची बायको आणि त्याची मुलं त्रस्त झाली होती. एके दिवशी तो त्याच्या कंपनीच्या कार्यालयात बसलेला होता आणि त्याच्या डोक्यात विचार आला, एवढ्या मोठ्या कंपन्यांचा मालक आपण आणि लोक आपल्याला कंजूष का म्हणतात? बाहेरचे म्हणतात ते म्हणतात; पण घरातील सुद्धा असे म्हणू लागले आहेत. मग आज आपण एखादी विदेशी गाडी घेवूया आणि लोकांना दाखवून देवूया की, मी कंजूष नाही. तो विदेशी गाडी घेण्यासाठी विदेशी कंपन्यांच्या शोरूममध्ये जातो. तिथे त्याला वेगवेगळ्या प्रकारच्या विदेशी गाड्या दिसतात. प्रत्येक गाडी अतिशय सुंदर असते. त्यातून तो एक गाडी खरेदी करतो आणि गाडीत बसून गाडी घरी आणतो आणि घराच्या गेटबाहेर लावतो. त्याची बायको खिडकीतून बाहेर पाहते आणि लगबगीने बाहेर येते.

हा श्रीमंत माणूस ड्राईव्हिंग सीटवरून खाली उतरतो आणि बायकोला सांगू लागतो की, ५ कोटी रूपयांची गाडी आज मी विकत घेतली आहे, तो हे वाक्य ३-४ वेळा उच्चारतो तरीही बायकोला विश्वास बसत नाही. मग तो श्रीमंत माणूस त्या गाडीची कागदपत्रे दाखवितो. गाडी खरेदी केलेली सर्व पुरावे दाखवितो, तेव्हा कुठे त्याच्या बायकोचा त्याच्यावर विश्वास बसतो. त्यानंतर तो श्रीमंत माणूस बाहेरून आपल्या दोन्ही मुलांना हाक मारतो आणि बायकोला सांगतो, 'लवकर तयार होवून ये, आपण फिरायला जावू' बायको त्याला उत्तर देते ठीक आहे. मी दोन मिनिटात तयार होवून बाहेर येते एवढे बोलून ती आत निघून जाते. थोड्या कालावधीने त्याची बायको व त्याची दोन्ही मुले बाहेर येतात. हा श्रीमंत माणूस जावून ड्रायव्हिंग सीटवर बसतो. हा श्रीमंत माणूस गाडी चालू करतो आणि महामार्गावर आणतो. गाडीमध्ये जबरदस्त सस्पेंशन, जबरदस्त A.C. आणि गाडी चालू करून महामार्गावर आणतो गाडी चालूमध्ये सीटमध्ये मसाज करणारी यंत्र असतात. हे बघून त्या श्रीमंत माणसाला, त्याच्या बायकोला आणि दोन्ही मुलांना बराच आनंद होतो. गाडी सुसाट वेगाने रस्त्यावरून पळत असते. परंतु सुसाट पळणारी ती विदेशी कार एका ठिकाणी खट.....खट.....खट.....खट करून बंद पडते. या श्रीमंत माणसाला वाटतं पेट्रोलची कमतरता आल्यामुळे गाडी बंद पडलेली असावी व तो पेट्रोलचा काटा तपासतो. परंतु पेट्रोलचा काटा हा पेट्रोल भरलेला आहे, असं दाखवितो. हे पाहून तो अचंबित होतो. हे कसं काय शक्य आहे, याचा विचार करू लागतो आणि त्याला जबरदस्त घाम फुटतो. पाठीमागच्या सीटवरून बायकोचे टोमणे सुरू होतात. गाडी घेताना पैसे दिले होते की नाही, असे ती सातत्याने प्रश्न विचारून त्या श्रीमंत माणसाचा जीव खावू लागते. हा श्रीमंत माणूस ड्राईव्हिंग सीटवरून खाली उतरतो आणि गाडीचे बोनट उघडून काही तरी पाहायला सुरुवात करतो. काय झालं असेल नेमकं? एक तर महामार्ग त्यात बाकीच्या गाडी भयानक वेगानं पळतात. आपल्याला कोण मदत करेल का? असे विचार करत स्वतःचे डोकं धरून बसतो. त्यात महामार्गावरील गाड्याही मदत करत नव्हत्या. तो त्याच्या मुलांनाही विचारून पाहतो, 'तुम्ही दोघेही सुशिक्षित व शिकलेले आहात, ज्ञानसमृद्ध आहात गाडी का बंद पडलेली आहे. त्याचे कारण तुम्हांला कळू शकेल का?'

ती मुलं लगेचच उत्तर देतात, 'आम्हांला काहीही कळत नाही.' त्यातचं त्याला अजून घाम फुटतो. तेवढ्यात त्या श्रीमंत माणसाच्या बाजूला पाठीवर बॅग घेतलेला खादीचे कपडे घातलेला एक सुशिक्षित माणूस येवून उभा राहतो. गाडीला काय झालं आहे, असे तो विचारतो. हा श्रीमंत माणूस त्याला सांगतो की, "आजच मी ही ५ कोटी रूपयांची गाडी घेतली आणि घरापासून २० किलोमीटर आल्यावर ही गाडी या ठिकाणी बंद पडली आहे." हा सुशिक्षित युवक त्या श्रीमंत माणसाला बोनट उघडून ड्राईव्हिंग सीटवर बसायला सांगतो. हा श्रीमंत माणूस बोनट उघडून ड्राईव्हिंग सीटवर जावून बसतो. सुशिक्षित युवक बोनटमध्ये तोंड घालून १५ मिनिटे वायर तपासतो आणि आपल्या बॅगेतून एक हातोडा काढतो आणि इंजिनच्या एका ठिकाणी जोरात ठोका मारतो आणि गाडी चालू करायला सांगतो. गाडी चालू होते. श्रीमंत माणसाला आनंद होतो. तो गाडीच्या बाहेर येतो व त्या युवकाचे आभार मानू लागतो. त्या युवकाने काम केले आहे, त्यामुळे त्याला कामाचा मोबदला दिला पाहिजे. म्हणून तो त्याला भीत-भीतच किती पैसे झाले, असे विचारतो. युवक त्यास १०० रुपयांची मागणी करतो. १०० हा आकडा ऐकताच तो आश्चर्यचकित होतो एकतर ठोका मारला आहे, त्याचे १०० रुपये कसे काय? असे त्या युवकाला विचारतो त्यावर तो युवक उत्तर देतो, साहेब ठोका मारला त्याचा फक्त १ रुपया. परंतु तो ठोका नेमका कुठे मारायचा याचे ९९ रुपये.

आजची पिढी शिकत गेली, परंतु त्यांनी जीवन, व्यवहाराशी शिक्षणाची सांगड घातली का? असा प्रश्न निर्माण होतो. महाराष्ट्रामध्ये आज वृद्धाश्रमांची संख्या खूप वाढली आहे. सहज एखाद्या वृद्धाश्रमाला भेट द्या. अनेक म्हातारी जोडपी खितपत पडलेली दिसतील. तुम्ही तिथं सहज एखाद्या म्हाताऱ्या जोडप्याला प्रश्न विचारा, तुमचा मुलगा काय करतो? प्रत्येकजण सांगेल माझा मुलगा डॉक्टर आहे. माझा मुलगा इंजिनियर आहे. माझा मुलगा बॅरिस्टर आहे. पण त्यातील एकही खितपत पडलेला म्हातारं जोडपं तुम्हाला असं नाही म्हणणार की, "माझा मुलगा अडाणी शेतकरी आहे." कारण अडाण्या शेतकऱ्यांचे आई-बाप वृद्धाश्रमाची पायरी चढत नाहीत, ही वस्तुस्थिती आहे. मग खरंच आपल्या शिक्षणाची सांगड आपल्या व्यवहाराशी जुळली आहे का?

याचा कधीतरी साधेपणाने विचार केला आहे का ?

थॉमस अल्वा एडिसन हे नाव आपणा सर्वांनाच माहित आहे. त्यांनी विजेच्या बल्बचा शोध लावून शेकडो वर्षांचा अंधार निमिषार्धात नष्ट केला. पण आपल्यातल्या किती जणांना माहित आहे. त्यांचे शिक्षण नेमकं किती होतं. थॉमस अल्वा एडिसन हा वैज्ञानिक केवळ दुसरी शिकला होता. पण शिक्षणाची जोड नसताना त्याने केवळ बुद्धीच्या बळावर त्याची व्यवहार जीवनात सांगड घातली आणि यशस्वी झाला. अशी खूप उदाहरणे आहेत. सचिन तेंडुलकर की ज्याचे विश्वविक्रम मोडणे अशक्य आहे. जगातील सर्वात श्रीमंत म्हणून ज्याला ओळखला जातो, असा तो बिल गेट्स ज्याच्या हाताखाली आज हजारो माणसं काम करतात. धीरूभाई अंबानी, लता मंगेशकर, रतन टाटा या सर्वांची शिक्षणे अत्यल्प. परंतु शिक्षण नसताना त्यांनी व्यवहारजीवनात आपल्या बुद्धीमतेची सांगड घातली.

पूर्वी आपल्या घराबाहेर पाटी असायची 'अतिथी देवो भवः' अतिथीला देव मानण्याची आपली पद्धत पण काळ बदलला 'अतिथी देवो भवः' ही पाटी गळून पडली. त्या जागी दुसरी पाटी लागली 'शुभ-लाभ' म्हणजे शुभ ही माझचं व्हांवं आणि लाभही मलाच मिळावा आणि माझ्या घरात येणाऱ्या-जाणाऱ्यांनी तो मलाच करून द्यावा, अशी साधी सरळ अपेक्षा होती. तो ही काळ बदलला 'शुभ-लाभ' नावाची पाटी ही गळून पडली. नंतर इंग्रजाळलेली पाटी लागली. 'वेल-कम' ही पाटी काही काळ आमच्या घरात येणाऱ्या जाणाऱ्यांचे स्वागत करित राहिली. तो ही काळ बदलला. 'वेल-कम' नावाची पाटी गळून पडली आणि आता आपल्या घराबाहेर पाटी लावलेली असते 'कुत्र्यांपासून सावध रहा' म्हणजे अतिथीला देव मानण्याची प्रथा कुठे? आणि आपल्या घरात कुणी येवू नये म्हणून दारात कुत्री बांधण्याची प्रथा कुठे? म्हणजे एका शब्दात असही म्हणता येईल की, समाजाशी देणं-घेणं संपलं. त्याला नात्याची जोड राहिली नाही. स्नेहाचा पदर आपल्यापाशी उबरला नाही आणि जीवनव्यवहाराशी शिक्षणाची सांगड कधीच घालता आलं नाही. यावरून हे लक्षात येतं की,

“माणसं तर कालही होती,

माणसं तर आजही आहेत.

पण कालच्या माणसांच्या गर्दीत माणसं होती,

पण आजच्या माणसांच्या गर्दीत

माणसं शोधावी लागतात.”

हे सर्वात मोठं दुर्दैव आहे.

हे जरी खरे असले, तरी ही झाली नाण्याची एक बाजू ज्या ठिकाणी वाईट आहे त्या ठिकाणी चांगलही आहे. ज्या ठिकाणी विपरीत प्रवृत्ती आहे, त्या ठिकाणी सत्य प्रवृत्ती आहे. असेच आपल्या जीवनव्यवहाराची शिक्षणाची सांगड घालून समाजाला प्रगतीकडे नेणारे व समाज जीव सुखकर बनवून समाजजीवनाचा दर्जा वाढवणारे महान लोकही आहेत. त्यांनी त्यांच्या शिक्षणाचा फायदा समाजजीवनासाठी अप्रतिम केला. यातील एक महान व्यक्तिमत्त्व म्हणजे आपले राष्ट्रपिता 'महात्मा गांधी' बॅरिस्टरसारखी उच्च पदवी घेवून त्याचा उपयोग त्यांनी व्यवहार जीवनात करत भारताला स्वातंत्र्य मिळवून दिले, अशी अनेक उदाहरणे आहेत. 'एस.एन. नारायणमुर्ती' हे नाव बऱ्याच जणांना माहित नसेलही. परंतु आज भारताची किर्ती जगभर पसरविण्यात सिंहाचा वाटा उचलणारे हे एक व्यक्तिमत्त्व आहे. ज्यांनी आपल्या शिक्षणाचा व्यवहार जीवनात चोख वापर करून भारताचा दर्जा वाढवला. माहिती तंत्रज्ञान क्षेत्रामध्ये (I.T.) Software कंपनी भारतामध्ये 'एस. एन. नारायणमुर्ती' यांनी सुरू केली. छोट्याशा संकल्पापासून जे जगभरातील Software कंपन्यांशी स्पर्धा करत आज Infotech ही नारायणमुर्तीची Software कंपनी जगात १ नंबर आहे.

त्यांनी त्याच्या व्यवहारातील जीवनाशी शिक्षणाची सांगड घालत स्वतःचीच नव्हे; तर देशाची मान अभिमानाने उंच केली. त्याच पद्धतीने प्रकाश बाबा आमटे हे एक अतिशय उत्तम व्यक्तिमत्त्वांचे चोख उदाहरण आहे. जो माणूस M.B.S.(D.G.O.) अशी उच्च पदवी घेवून सुद्धा एका सामान्य माणसाप्रमाणे वागून आदिवासी, कुष्टरोगी, दीनदलित लोकांचा मोफत उपचार करित राहिले. कोणत्याही मान सन्मानाची आर्थिक बाजूची अपेक्षा न करता अहोरात्र सेवा करत राहिले. त्याचप्रमाणे जवाहरलाल नेहरू, लोकमान्य टिळक, सुभाषचंद्र बोस अशी अनेक उदाहरणे आहेत, मिसाईल मॅन म्हणून ज्यांची ख्याती जगविख्यात आहे, असे आदर्श शिक्षक, वैज्ञानिक 'डॉ. अबुल पाकीर जैनुलाबदिन अब्दुल कलाम' म्हणजेच डॉ. ए. पी. जे. अब्दुल कलाम भारताची ताकद काय आहे,

ते आपल्या शिक्षणाच्या बळावर आणि व्यावहारिक जीवनात वापर करून जगाला दाखविले 'आचार्य विनोबा भावे' एका ठिकाणी असे म्हणतात की,

'यशस्वी शिक्षण, हा यशस्वी जीवनाचा पाया आहे.'

आपली जीवनमूल्ये आली कोठून? ती कोणी निर्माण केली? सौजन्यशीलता, संवेदनशीलता, देशभक्ती या सर्व गोष्टी आपण शाळांमधून शिकलो, शाळांमधून घेतलेले शिक्षण आपण पुढे जीवनव्यवहारात वापरतो व आपले जीवनमान सुधारतो. जीवन व्यवहाराशी मूल्यांची व शिक्षणाची जोड असेल, तर ते व्यक्तिमत्त्व आकर्षक व प्रभावशाली वाटते. शिक्षण समृद्धतेने व त्याचा योग्य वापर करणारी व्यक्ती समाजात सुशोभित असा असतो व तो समाज प्रबोधनाचे कार्य करू शकतो.

एक समोसा विक्रेता होता, तो अडाणी होता. त्याची विक्री जेमतेम होत होती. एक दिवस त्याच्या शिकलेल्या मुलाने दुकानदारावर एक विचार करून कल्पना केली आणि त्याने दुकानावर एक पाटी लावली. गरमागरम राजस्थानी समोसे फक्त १० रूपयात. त्याच्या दुकानात गर्दी होवू लागली व भरपूर समोसे विकले जावू लागले. 'अडाणी माणूस चालतो पायाने, पण शिक्षणाचा व्यावहारिक जीवनात

वापर करणारा माणूस चालतो डोक्याने.' म्हणजेच जी माणसे पायाने चालतात ती फक्त अंतर कापतात आणि जी माणसे डोक्याने चालतात ती ध्येयापर्यंत पोहोचतात. कारण कोणतीही गोष्ट यशस्वी करायची असेल, तर आपला दृष्टीकोन सकारात्मक हवा असतो. आपण मुले घडवत असताना तीन गोष्टी विचारत घ्यायला पाहिजेत. पहिली गोष्ट 'शेतात काय पिकत त्यापेक्षा बाजारात काय विकते' हे ज्या माणसाला कळतं तोच माणूस समाजात उभा राहतो. दुसरी गोष्ट त्याला शिक्षणरूपी दिवा हातात घ्या आणि सांगा तुझ्या पावलापुरता तुला प्रकाश दिला आहे. आता त्या प्रकाशाची व्यवहार ज्ञानाशी सांगड घालून तुला वाट निर्माण करायची आहे. तिसरी गोष्टी आपलीच गाडी, आपलीच माडी, आणि आपल्याच बायकोची गोल गोल साडी हा स्वार्थी विचार त्यागून शिक्षणाचा व्यावहारिक जीवनात वापर करून राष्ट्राची उन्नती साधणे, असे झाले तर एक काळ असा येईल आपल्या देशाच्या पंतप्रधान, मुख्यमंत्री व सर्व नेतेमंडळी उच्चशिक्षित असतील. देशाचा आरोग्यमंत्री हा एक डॉक्टर असेल. अर्थमंत्री एक अर्थशास्त्रज्ञ व्यक्ती असेल व क्रीडामंत्री एक खेळाडू असेल. तरच आपण व्यवहारज्ञानाशी शिक्षणाची सांगड घातली, असे म्हणता येईल.....'

आई! मला जगायचयं..

पवार अपूर्वा संतोष, १२ वी वाणिज्य

काव्य

आई जगायचयं मला,
जगाला बघायचयं मला,
घेऊ दे ना जन्म मला,
कसं सांगु हे मी तुला?

घरच्यांच ऐकून गर्भपात
करू नकोस,
तुझ्याच जीवाला
तु मारू नकोस.

घर उजळून पणती म्हणून
घरच्यांची घृणा जाईल जळून

कन्यादानाचे पुण्य देईन,
दुःख सारे ओझळीत घेईन,
कष्टाने सारे सिद्ध होईन,
आनंदाने अश्रू तुझ्या डोळ्यात पाहीन.

मुक्त पंखांनी शुभ्र आकाशात,
उंच झेप घेऊ दे,

आतातरी माझ्यासाठी,
तुझ्या डोळ्यातून दोन थेंब वाहू दे.

सालोटा किल्ला

देशमुख अनया अमृत, १२ वी विज्ञान

वर्णनात्मक

“सफर महाराष्ट्राच्या एका वैभवाची कातळात उभ्या असलेल्या सालोटा किल्ला. ह्या गडाचे प्रथमदर्शनी रूपच मनात भरते. साल्हेर गडाचा सोबती आणि उपदुर्ग असलेला सालोटा किल्ला दुर्गम आणि बेलाग आहे. सालोटा किल्ल्याचा उल्लेख काही ठिकाणी 'सालुता' असाही करतात. साल्हेर किल्ल्याच्या भटकंती दरम्यान याही किल्ल्याला भेट देणे सोयीचे ठरते.”

सह्याद्री पर्वताच्या उत्तर-दक्षिण रांगेची सुरुवात नाशिक जिल्ह्यातील बागलाणातून होते. उत्तरेकडून सुरू होणाऱ्या या सह्याद्रीच्या रांगेला 'सेलबारी' किंवा 'डोलबारी' रांग असे म्हणतात. सेलबारी रांगेवर मांगीतुंगी सुळके, न्हावीगड असे गड पाहायला मिळतात.

तर डोलबारी रांगेवर मुल्हेर, मोरागड, साल्हेर, हरगड, सालोटा हे गडकिल्ले आहेत. पश्चिमेकडील गुजरातमधील घनदाट जंगल असलेला डांगचा प्रदेश आणि महाराष्ट्रातील बागलाण विभाग यांच्या सीमेवर हे किल्ले वसलेले आहेत. सालोट्याचे वर्णन करायचे, तर उंच, बेलाग, सरळसोट व तुटलेला कडा असा हा सालोटा निसर्गाशी झुंज देत उभा आहे.

नाशिक जिल्ह्यातील सटाणे तालुक्यामध्ये असलेल्या साल्हेर किल्ल्याच्या शेजारीच सालोट्याचा किल्ला आहे. ह्या गडाचे प्रथमदर्शनी रूपच मनात भरते. साल्हेर गडाचा सोबती आणि उपदुर्ग असलेला सालोटा किल्ला दुर्गम आणि बेलाग आहे. सालोटा किल्ल्याचा उल्लेख काही ठिकाणी 'सालुता' असाही करतात. साल्हेर किल्ल्याच्या भटकंती दरम्यान याही किल्ल्याला भेट देणे सोयीचे ठरते. सालोट्याला जाण्यासाठी सटाणे-तिळवण मार्गे माळदर या छोट्याशा वाडीजवळ पायउतार व्हावे लागते. अथवा सटाणे ताहराबाद-मुल्हेरमार्गे वाघांबे गाठून साल्हेर-सालोट्याच्या खिंडीमध्ये यावे लागते. माळदर गावाकडून साल्हेर-सालोट्याच्या मधील खिंड दिसते. मधल्या नाळेच्या वाटेने या खिंडीपर्यंत पोहोचण्याचे चांगलीच दमछाक होते.

खिंडीतून पश्चिमेकडे साल्हेर गडावर जाणारा

धोपट मार्ग आहे. येथून सरळ उत्तरेकडे जाणारी वाट वाघांबे या गावाकडे जाते. सालोटा किल्ल्यावर येणाऱ्या पर्यटकांचे प्रमाण हे अतिशय कमी असल्यामुळे किल्ल्याची वाट फारशी रूळलेली नाही. साल्हेर सालोटा खिंडीमधून सालोटा किल्ल्याचा माथा डावीकडे ठेवून आपण पूर्वेकडे साधारण अर्धा माथा ओलांडल्यावर थांबून माथ्याचे निरीक्षण केल्यावर डावीकडे कातळामध्ये या गडाचा दरवाजा दिसतो. दरवाजाच्या पुढे काही अंतरावरून कातळात कोरलेल्या काही पायऱ्या दिसतात. याच मार्गाने आपण गडावर चढायचे. या पायऱ्यांच्या खालच्या भागातील पायऱ्या मातीने बुजवलेल्याही आहेत. तसेच तिथपर्यंत जाण्याचा मार्गही खडतर असल्याने काळजीपूर्वक चढाई करावी लागते. समोरच दरवाजा दिसतो. बुलंदपणे उभा असलेला साल्हेर समोरून खुणावत असतो. दारातून पुढे येवून आपण डावीकडे वळाल्यावर पुन्हा एक दरवाजा लागतो. या दरवाजाच्या आतल्या बाजूला माळा केलेला आहे. आपल्या घरातील माळ्यासारखा हा माळा आहे. येथून पंधरा मिनिटांमध्ये गडाचा माथा गाठता येतो. गडमाथ्यावर विशेष काही अवशेष नाहीत.

गडाच्या माथ्यावर घरांची जोतीही पाहायला मिळतात. सालोट्यावरून आजूबाजूचा विस्तीर्ण परिसर पाहायला मिळतो. गुजरातमधील डांगचा परिसरही येथून आपणास दिसतो. त्याचप्रमाणे साल्हेरचे रौद्ररूप ही पाहता येते. चार दिवसाचे नियोजन करून गेल्यास आपणांस साल्हेर, सालोटा, मुल्हेर, मोरागड, हरगड हे आसपासचे किल्लेही पाहता येतात.

अनुभव...

चाळके किरण गणपत, १२ वी विज्ञान

काव्य

निर्णय चुकतात आयुष्यातले
आणि आयुष्य चुकत जाते
प्रश्न कधी-कधी कळत नाही
आणि उत्तर मात्र चुकत जाते
सोडवताना वाटतं सुटत गेला गुंता पण
प्रत्येक वेळी नवनवीन गाठ बनत जाते
दाखविणान्याला वाट माहित नसते
चालणान्याचे ध्येय मात्र हरवून जाते
दिसतात तितक्या सोप्या नसतात काही गोष्टी
अनुभव म्हणजे काय हे तेव्हाच कळते

असे मित्र बनवा जे कधीच
साथ सोडणार नाही
असे प्रेम करा
ज्यात स्वार्थ असणार नाही
असे हृदय बनवा
ज्याला तडा जाणार नाही
असे हास्य बनवा ज्यात रहस्य असणार नाही
असा स्पर्श करा ज्याने जखम होणार नाही
असे नाते बनवा
ज्याला कधीच मरण नाही.....

पुर्व दिवस

सोनावले मंगेश श्रावणा, ११ वी इलेक्ट्रिकल टेक्नॉलॉजी

काव्य

ही त्या वेळची गोष्ट आहे
जेव्हा आई घरी नसायची
पहाटे लवकर उठून
जलद पाऊलांनी कामाला जायची

आई नेहमी आनंदी दिसायची
मनात शिरलं की समजायचं
ती फार दुःखी असायची

आई घरी असली की काळजी नसायची
एकटं रहायला कधी लागलं
की खूप भिती वाटायची

जाताना ती वळून पहायची
घराबाहेर पडल्यास
लवकर यायची

खूप दिवस झाले जावून आईला
मी शोधतो सर्वत्र तिला
ती मात्र कोठेच सापडत नाही मला...

सुचले मला...

भोळे साक्षी महेंद्र, ११ वी हॉट्टीकल्चर

काव्य

मी म्हणतो कवीचा अपमान झाला तरी चालेल,
पण त्याच्या कवितेचा सन्मान झाला पाहिजे.

लाखोंचा कोट घालतो का ?

लाख टन तुरीच्या खरेदीला मान्यता दिली म्हणून
आम्हांला साला म्हणायाला यावा जीभ रेटतेच कशी
मला तुम्हाला विचारायचं आहे.
अशा दानवांना माणसात राहण्याची संधी भेटतेच कशी ?

काळ्या ढेकळाचं रान काळ्या डांबरांनं माखवलं
आम्ही आडोसा मागत होतो स्वप्न लवसाव दाखवलं
आज पोरी बसतात तिथ काल पाखरं बसत होती
अन् पोरांच्या जागी सुद्धा गोपाळ फिरत होती
मित्रांनो हे असचं होतं राहणार
काळी माती झाकलीना की नानी उघडी पडत राहणार

अहो माणसांनच काय हो
माणसातलं जनावर तर आपण चारा
खाऊन जगतानाही पाहिलय.
पण अशान फक्त मुकी पाखरं मरत राहणार

सपक पांढऱ्या भातावरतीच झोपी जातो अर्धा भारत माझा
पण अळणी, चटणी-भाकरी खातो इथला शेतकरी राजा
अहो चहा जसं तोच कपात आमच्या
कोरडा पाक सुद्धा घामानं भिजून येतो हत्ती
मला तुम्हांला विचारायचं आहे.

फुगून-फुगून होतेच कशी ५६'' इंच छाती
अहो ५६'' इंच काय माझा बाप ११२'' इंच फुगवतो
करतो काय तर इमानदारीन जगतो
आन आम्हांला इमानदारी शिकवतो.
अहो बापाचं आर्थिक बजेट बिगडू नये म्हणून
संपत आलेल्या साबणाची चिपकी

नव्या साबणाला चिटकवून वापरणारी आपली
आईच असते किती साधी
आन् मी चहा विकला अस सांगून
लाखोंचा कोट घालतात मोदी
अहो कुठला चहावाला सांगा

आई तुझ्यासाठी

काव्य

पाटील सुप्रिया विजय, ११ वी विज्ञान

आयुष्याचा प्रत्येक क्षण जगेन तुझ्यासाठी
माझ्या प्रत्येक श्वासाचे शिल्प असेल तुझ्यासाठी
देव जरी असला देवळात
तरी प्रार्थना करेन तुझ्यासाठी
जीवनाच्या प्रत्येक वाटेवर कर्तव्यासाठी झटेन तुझ्यासाठी
अंधान्या आयुष्यात ज्योत पेटवेन फक्त तुझ्यासाठी
जीवनाच्या या महासागरात झेप घेईन तर फक्त तुझ्यासाठी
अथांग पसरलेल्या आकाशात, तरंगत राहीन तुझ्यासाठी
जगाशी झुंज देताना, पाऊल मागे टाकणार नाही
ही शपथ घेईन तुझ्यासाठी
स्वर्गात राहण्यासाठी बोलवले तरी नकार देईन तुझ्यासाठी
सगळी संपत्ती उधळून टाकेन फक्त तू हसण्यासाठी
सारी दूनिया हलवून टाकेन,
जर तुझा आशीर्वाद असेल माझ्यासाठी...

सफल जीवन के लिए अनमोल वचन

संकलक : पाटील हर्षाली विलास, ११ वीं कला

सुविचार

“ अनमोल विचारों का हमारे जीवन में बहुत ही महत्व है। यह हमारे जीवन के गूढ़ रहस्यों को सुलझाने के अलावा जीवन में नई राहें भी दिखाते हैं। यहाँ पर हम आपको कुछ ऐसी ही बातों को बता रहे हैं। ”

१. जिंदगी में इतनी तेजी से आगे दौड़ो, कि लोगों के बुराई के धागे आपके पैरों में ही आकर टूट जाए।
२. लोग आपके आइडिया को गलत बताते हैं, तो आपकी जिम्मेदारी है कि इसे साबित करके दिखाए।
३. अगर जिंदगी में सुकून चाहते हो, तो लोगों की बातों को दिल से लगाना छोड़ दो।
४. कुछ आरम्भ करने के लिए आप का महान होना कोई आवश्यक नहीं, लेकिन महान होने के लिए आपका कुछ आरम्भ करना अत्यंत आवश्यक है।
५. जिंदगी आसान नहीं होती, उसे आसान बनाना पड़ता है.....! कुछ अंदाज से कुछ नजर अंदाज से.....!
६. यदि आप वही करते हैं, जो आप हमेशा से करते आए हैं; तो आपको वहीं मिलेगा जो हमेशा से मिलता आया है।
७. सबसे छोटा कार्य सबसे महान इरादे से हमेशा बेहतर होता है।
८. जहाँ दुसरो को समझना मुश्किल हो जाए, वहाँ खुद को समझ लेना बेहतर होता है।
९. परेशानी में कोई सलाह माँगे, तो सलाह के साथ अपना साथ भी देना; क्योंकि सलाह गलत हो सकती है, साथ नहीं.....!!
१०. जिंदगी वह नहीं है, जो आपको मिलती है, जिंदगी वह है, जो आप बनाते हैं।
११. प्रसन्नता बाहरी परिस्थितियों पर निर्भर नहीं करती, वह हमारे मानसिक दृष्टिकोण से संचालित होती है।
१२. कामयाब लोग अपने फैसले से दुनिया बदलते हैं, और नाकामयाब लोग दुनिया के डर से अपने फैसले बदल लेते हैं।
१३. कुछ भी असंभव नहीं जो सोच सकते हैं, वह कर सकते हैं, और वह भी सोच सकते हैं, जो आज तक नहीं किया।
१४. बेहतर काम न करने की वजह या वक्त न होने का बहाना मत बनाइए। आपका दिन भी २४ घंटे का ही होता है, और सफल लोगों का भी।
१५. जो आपके साथ दिल से बात करता हो, उनका कभी दिमाग से जवाब मत देना।
१६. शिक्षा सबसे अच्छी सहेली है, एक शिक्षित व्यक्ति हर जगह सम्मान पाता है, शिक्षा, सौंदर्य और यौवन को परास्त कर देती है।
१७. एक बेहतरीन किताब सौ अच्छे दोस्त के बराबर है, लेकिन एक सर्वश्रेष्ठ दोस्त पुस्तकालय के बराबर है।
१८. अपने पर विजय प्राप्त करना सबसे बड़ा विजय है।
१९. दुसरो को जानना ज्ञान है, स्वयं को जानना आत्मज्ञान है।
२०. हम अपनी गलतियों के लिए बहुत अच्छे वकील बन जाते हैं; और दुसरो की गलतियों के लिए बहुत अच्छे न्यायाधीश।
२१. विचार से कार्य की उत्पत्ती होती है, कर्म से आदत की उत्पत्ती होती है और चरित्र से आपके भाग्य की उत्पत्ती होती है।

हिंदी के प्रख्यात साहित्यकार हिमांशु जोशी

पवार आकांक्षा संपत, ११ वीं कला

चरित्रात्मक लेख

“ हिंदी के अप्रतिम कथाकार और पत्रकार हिमांशु जोशी का गुरुवार दिनांक २४ नवंबर २०१८ की रात निधन हो गया। लंबी बीमारी के बाद हिंदी साहित्य का एक और अध्याय समाप्त हो गया। मृत्यु समय उनकी उम्र ८३ वर्ष की थी। उनके निधन के बाद पूरे साहित्य जगत में शोक की लहर दौड़ गयी। भावपूर्ण श्रद्धांजली के रूप में प्रस्तुत लेख समर्पित है। ”

हिमांशु जोशी का जन्म उत्तराखंड के चंपावत जिले के 'जोसयूडा' गाव में ४ मई १९३५ में हुआ था। उनके बचपन का लंबा समय 'खेतीखान' गाव में बीता; जहाँ से उन्होंने प्राथमिक शिक्षा के बाद मिडील स्कूल तक की शिक्षा प्राप्त की। इसके बाद १९४८ में वे नैनीताल चले गए; जहाँ से उन्होंने उच्च शिक्षा प्राप्त की। उनके पिता 'पूर्णानंद जोशी' स्वतंत्रता संग्राम सेनानी थे। उनका संघर्ष जोशी के लिए प्रेरणा बना; जिसका असर उनके लेखन पर भी पडा। आजिविका की तलाश में हिमांशु जोशी दिल्ली गए और दिल्ली विश्वविद्यालय से एम.फिल. किया। जोशी ने पत्र-पत्रिकाओं के संपादन के साथ-साथ दूरदर्शन और आकाशवाणी के लिए भी कार्य किया। हिमांशु जोशी के उपन्यास 'सु-राज' पर आधारित फिल्म 'सु-राज' ने 'इंडियन पेनोरमा' के अंतर्गत आंतरराष्ट्रीय फिल्म समारोहों में भारतीय फिल्मों का प्रतिनिधित्व किया। उनके चर्चित उपन्यास 'तुम्हारे लिए' पर दूरदर्शन धारावाहिक बना। साथ ही 'तर्पण' 'सुरज की ओर' आदी पर शरतचंद्र चट्टोपाध्याय के सुप्रसिद्ध बांगला उपन्यास 'चरित्रहिन' का रेडियो सीरियल निर्देशित किया।

प्रकाशित कृतियाँ

उपन्यास - १) अरण्य, २) महासागर, ३) छाया मत छुना मन, ४) कगार की आग, ५) समय का साक्षी है, ६) तुम्हारे लिए, ७) सुराज।

कहानी संग्रह - १) अंततः तथा अन्य कहानियाँ,

२) मनुष्य चिन्ह तथा अन्य कहानियाँ, ३) जलते हुए डैने तथा अन्य कहानियाँ, ४) रथ-चक्र, ५) हिमांशु जोशी की चुनी हुई कहानियाँ, ६) तपस्या तथा अन्य कहानियाँ, ७) गंधर्व गाथा, ८) चर्चित कहानियाँ, ९) आंचलिक कहानियाँ, १०) श्रेष्ठ प्रेम कहानियाँ, ११) इस बार फिर बर्फ गिरी तो, १२) सागर तट के शहर, १३) नंगे पावों के निशान।

कविता संग्रह - १) अग्नि संभव, २) नील नदी का वृक्ष, ३) एक आँख की कविता।

साहित्य पर शोध - आज तक लगभग ३५ शोधार्थियों ने हिमांशु जोशी के साहित्य पर शोध कर डाक्टरेट की उपाधी प्राप्त की है। कई विद्यालयों में उनकी रचनाएँ पाठ्यक्रम में भी पढाई जाती है। राजीव जोशी ने कुमाऊँ विश्वविद्यालय, नैनीताल से वर्ष २०१० में प्रो. देवसिंह पोखरिया के निर्देशन में हिमांशु जोशी के व्यक्तित्व और कृतित्व पर बृहद शोध किया। उनका शोध हिमांशु जोशी; रूप एक रंग अनेक नाम से आधारशिला प्रकाशन से ग्रंथकार के रूप में प्रकाशित भी हो चुका है।

सम्मान -

१. छाया मत छुना मन, अरण्य, मनुष्य चिन्ह, श्रेष्ठ आंचलिक कहानियाँ तथा 'गंधर्व कथा' को उत्तर प्रदेश हिंदी संस्थान से पुरस्कार।

२. हिमांशु जोशी कहानियाँ तथा भारत रत्न पं. गोविंद वल्लभ पंत को हिंदी अकादमी दिल्ली का सम्मान।

कवियों का नजरिया

संकलक : मोये तुषांत राजेंद्र, १२ वीं कला

कविता

प्रसंग है.....

एक नवयुवती छज्जे पर बैठी है,

केश खुले हुए हैं, और चेहरे को देखकर लगता है कि वह उदास है। उसकी मुख मुद्रा देखकर लग रहा है कि जैसे वह छत से कूदकर आत्महत्या करने वाली है।

विभिन्न कवियों से अगर इस पर लिखने को कहा जाता तो वे कैसे लिखते.....

मैथिली शरण गुप्त -

अट्टालिका पर एक रमणी अनमनी सी है अहो
किस वेदना के भार से संतप्त हो देवी कहो?
धीरज धरो संसार में, किसके नहीं है दुर्दिन फिरे
है राम! रक्षा किजीए, अबला न भूतल पर गिरे।

गुलजार -

वो बरसों पुरानी ईमारत
शायद
आज कुछ गुफ्तगु करना चाहती थी
कई सदियों से उसकी छत से कोई कुदा नहीं था।
और आज उस
तंग हालात परेशां
स्याह आँखों वाली

उस लडकी ने ईमारत के सफे
जैसे खोल ही दिए
आज फिर कुछ बात होगी
सुना है ईमारत खुश बहुत है...

हरिवंश राय बच्चन -

किस उलझन से क्षुब्ध आज
निश्चय यह तुमने कर डाला
घर चौखट को छोड़ त्याग
चढ़ बैठी, तुम चौथा माला
अभी समय है जीवन सुरभित
पान करो इस का बाला
ऐसे कुद के मरने पर तो
नहीं मिलेगी मधुशाला

गोपाल दास नीरज -

हो न उदास रुपसी, तु मुस्काती जा
मौत में भी जिंदगी के कुछ फूल खिलाती जा
जाना तो हर एक को है, एक दिन जहान से
जाते-जाते मेरा, एक गीत गुनगुनाती जा
पाँच मिनट के बाद वो उठी और बोली...

‘चलो बाल तो सूख गए, अब चल के नाश्ता कर लेती हूँ...!’

आगे बढ़ते रहो।

सोनावले मंगेश श्रावणा, ११ वीं इलेक्ट्रिकल टेक्नॉलॉजी

स्वरचित कविता

चलते रहो, चलते रहो
कदम-कदम बढ़ाते रहो॥४॥
आए चाहे लाख तुफान
परेशानियों से मत डरो
अच्छा हो या बुरा हो
हर समय आगे दौड़ते रहो

चलते रहो, चलते रहो
कदम-कदम बढ़ाते रहो॥१॥
अच्छा समय आए
या ना आए
उसे ढुँढते मत फिरो
अभी से ही शुरुवात करो
चलते रहो, चलते रहो

कदम-कदम बढ़ाते रहो॥२॥
तुम इतने काबिल बनो
जो आप किसीकी प्रेरणा बन जाए
मौत के बाद भी
आपकी यादें कायम रह जाए
चलते रहो, चलते रहो
कदम-कदम बढ़ाते रहो॥३॥

लेखकों और कवियों का उपनाम

देवकांत प्रज्ञा सूर्यकांत, ११ वीं कला

साहित्यपर

“किसी ने कहा है कि, नाम में क्या रखा है। लेकिन यह मिथ्या है। वास्तव में नाम में बहुत कुछ रखा है। हिंदुस्तान में तो नाम में ही इतिहास का डि.एन.ए. जीवित है। ऐसा मुझे तब महसूस हुआ, जब मैंने लोगों के उपनाम पर गहन दृष्टि डालना शुरू किया था।”

१) जयशंकर साहू - प्रसाद	२३) बदरीनारायण चौधरी - प्रेमघन
२) सूर्यकांत त्रिपाठी - निराला	२४) जगन्नाथ दास - रत्नाकर
३) गुसाई दत्त - सुमित्रानन्दन पन्त	२५) सदासुख लाल - नियाज
४) धनपत राय - प्रेमचन्द	२६) सैयद गुलाम नबी - रसलीन
५) रामधारी सिंह - दिनकर	२७) सैयद इब्राहिम - रसखान
६) मिर्जा असदुल्लाह बेग खान - मिर्जा गालिब	२८) मलिक मोहम्मद - जायसी
७) मुन्नन द्विवेदी - शांतिप्रिय द्विवेदी	२९) विश्वम्भर नाथ शर्मा - कौशिक
८) हरिप्रसाद द्विवेदी - वियोगि हरि	३०) (पाण्डेय) बेचन शर्मा - उग्र
९) वैद्यनाथ मिश्र - नागार्जुन	३१) (राय) देवीप्रसाद - पूर्ण
१०) हरिवंश राय श्रीवास्तव - बच्चन	३२) (पण्डित) - चन्द्रधर शर्मा - गुलेरी
११) रघुपति सहाय - फिराक गोरखपुरी	३३) बालकृष्ण शर्मा - नवीन
१२) सम्पूर्ण सिंह कालरा - गुलजार	३४) गजानन माधव - मुक्तिबोध
१३) धर्मवीर सक्सेना - धर्मवीर भारती	३५) गोपाल शरण सिंह - नेपाली
१४) पुष्पलता शर्मा - पुष्पा भारती	३६) जनार्दन प्रासाद झा - द्विज
१५) शिवमंगल सिंह - सुमन	३७) सत्यनारायण - कविरत्न
१६) मदन मोहन गुगलानी - मोहन राकेश	३८) भगवान वर्मा - लाला भगवानदिन
१७) गोपालदास सक्सेना - नीरज	३९) बालमुकुन्द गुप्त - शिवशम्भु
१८) उपेन्द्रनाथ शर्मा - अशक	४०) महेन्द्र कुमारी - मन्नू भण्डारी
१९) फणीश्वर नाथ - रेणु	४१) प्रेमकुमार कुन्द्रा - प्रेम जनमेजय
२०) गयाप्रसाद शुक्ल - सनेही	४२) अनिल कुमार जैन - अनिल जनविजय
२१) अयोध्यासिंह उपाध्याय - हरिऔध	४३) सरोजिनी मलिक - प्रीतम
२२) नाथूराम शर्मा - शंकर	४४) उषा सक्सेना - प्रियंवदा
	४५) गोरा पन्त - शिवानी

'The Message of Swami Vivekanand'

Pawar Shreya Randhir, XII Science

Reflective

“ “
"We believe not only in universal toleration, but accept all religions as true. We believe in help and not fight, assimilation and not destruction". We believe in harmony and Peace and not dissension."
- Swami Vivekanand ” ”

"There is one 9/11 where Vivekanand worked hard to flourish the country on the other we saw the 21st century 9/11 that destroyed humanity.

We have completed the 125th anniversary of Swami Vivekanand's famous address at World Parliament of Religions in Chicago. There was another 9/11 of 1893 that the nation remembers. Around 125 years ago on September 11, 1893, Swami Vivekanand delivered a powerful and iconic speech at Chicago. He introduced Hinduism to the world. In that speech he spoke about intolerance and religion; and the need to end all forms of fanaticism. The effect of his speech and message was remarkable that he was given a two minute standing ovation.

He said, "Sectarianism, bigotry and its horrible descendant, fanaticism, have long possessed this beautiful earth. They have filled the earth with violence, drenched it often and often with human blood, destroyed civilization and sent whole nations to despair." These things mentioned in his speech are realities of this world. The time has come to understand the good thoughts of the good

personality like Swamiji. Here are some of the thoughts of Swamiji :

1. Condemn none : If you can stretch out a helping hand, do so. If you cannot, fold your hands, bless your brothers and let them go their own way.
2. Where can we go to find God if we cannot see him in our own hearts and in every living being.

One of the great political leaders said, "Today more than ever, we are engulfed with the same challenges of prejudices which Swamiji spoke about in his speech Swamiji spoke deeply on a number of factors which are extremely relevant to the issues we face in the contemporary world especially in India. In this regard he highlighted the importance of toleration and equality of religions. He said

"We believe not only in universal toleration, but accept all religions as true. Help and not fight, assimilation and not destruction. Harmony and Peace and not dissension."

This is the message given by Swamiji. It is the duty of every Indian to follow the man.

St. Valentine's Day - 14th February

Prabhale Swanand Suryakant, XII Science

Story

“

Love is our true destiny. We do not find the meaning of life by ourselves alone. We find it with another.

”

The story of St. Valentine :

The St. Valentine was a Christian Priest who lived in 270 A.D. At that time Roman Government controlled much of the world. The Roman Government needed many soldiers to protect its land. The emperor Claudius II decided that married men did not make good soldiers because they wanted to stay at home with their wives and children. So he made very strange law that said young men were not allowed to marry. He also said that the Priest who married a young couple, would be put death. A priest named Valentine disobeyed the emperor. He secretly married many young couples when the emperor found it out, he had imprisoned Valentine.

Since Valentine had helped lovers to unite, the day he died became a day for people to express love for others.

Every February 14th, across the United States and other places, around the world, candy, flowers and gifts are exchanged between loved ones, all in the name of St. Valentine. So Valentine Day is celebrated in the middle of February to commemorate the anniversary of Valentine's Death.

Another story of Valentine :

On the order of emperor Claudius, St. Valentine was sent to jail. Valentine sent the first greeting after he fell in love with a young girl, possibly Jailor's daughter; who visited him during his confinement. It is alleged that he wrote her a letter signed, "from your Valentine" an expression that is still used today.

Whether the Valentine's day should be celebrated. My answer is 'Yes'. But this should be celebrated in memory of St. Valentine's, not in the way the young generation celebrates. The

young generation celebrates this day by offering chocolates, gifts and surprise plans for their loved ones, but actually it is quite wrong. The youngsters wait for Valentine Day to propose or express their love to lovers. I think they should not wait for 14th February. Every day should be Valentine day, if we understand the real meaning of love. We should express our love for our dear ones like our parents, brother, sister and elders.

Make a Great Name

Sonawale Mangesh Shravana, XI

Go you forward
 Don't look backward
 Forward is future
 And backward is past
 Forward gives you chance for success
 And backward reminds your failure life.
 Watch your dream
 And complete it.
 But not in short and brief
 Forget the past
 And always go ahead
 Keep learning with speed high;
 Don't feel shy.
 Every person is not the same
 Some make name in the game
 All of them try to make great name.

Hostel Life

Patil Rasika Shamrao, XII Science

Informative

“ Someone between,
"I Won't share my room with anyone"
and "All my room mates are really nice we all learnt to share
our lives." ”

Hostel life is not that simple or easy especially when one has to leave his home. For the first time it is really awkward feeling and sometimes one thinks of running away as well.

I felt so awkward, when I entered the room, I carried a lot because from my childhood I heard that hostel is very dangerous place. We have to do all work by our own. We have to live without our parents.

But now I want to say that hostel life is the best life because from my second day of my stay in the hostel I noticed that all girls are very nice.

They are very helpful. All girls live together nicely. They eat food together, do some jokes and study together happily. I neither miss my Mom nor my native place.

Every coin has two sides. There are advantages as well as disadvantages of hostel life.

Advantages :

- 1) There is fixed time for everything. The students have to get up when the bell rings. They have to do everything according to the time table. There is also fixed time for study and playing.
- 2) They can borrow books from one another.
- 3) In hostel students can get help in their studies from the brighter students.
- 4) In many hostels the students have to manage a mess. It helps them to learn life skills of managing house and spending money with care.
- 5) The students learn many useful lessons of life. They have to do everything on their own, this

creates the habit of self reliance in them.

Disadvantages :

- 1) Students have to live far from their parents, therefore they do not get the same care and love as at home.
- 2) Some hostels are very expensive. Very few parents of the lower class afford to pay the heavy fees required for getting admission in the hostel.
- 3) If friends in the hostel are not good, some bad habits can be developed.

In the end I want to say that hostel life is beneficial for taking higher education. The students can improve their body and mind. They learn many useful things of life. Everyone should have such a experience in his/her life.

Sonawale Mangesh Shravana, XI

It is said love is blind
Which resides in human mind.
A person in love is always happy and kind
But true lovers are difficult to find.

To love and to be loved is very nice
It always carries a message of peace
It is just a monosyllabic word
But it has the capacity to change the whole world.

अहवाल विभाग

It's report card time.
We want to look back
at what we're doing
before we get too far
into it.

- जिमखाना समिती अहवाल
- विभागीय अहवाल व वैयक्तिक परामर्श

विभागीय संपादक
प्रा. डॉ. दत्तात्रय सावंत

अनुक्रमणिका

जिम्खाना समित्यांचे अहवाल		
१.	क्रीडा विभाग	१२५
२.	कनिष्ठ विभाग	१२५
३.	वशिष्ठ विभाग	१२६
४.	ग्रंथालय	१२८
५.	राष्ट्रीय सेवा योजना	१२९
६.	विद्यार्थिनी मंडळ	१३०
७.	कला मंडळ	१३०
८.	वक्तृत्व, निबंध लेखन व वादविवाद मंडळ	१३१
९.	महिला सबलीकरण समिती	१३१
१०.	अंतर्गत तक्रार निवारण समिती	१३२
१०.	एन.सी.सी.	१३२
११.	Placement Cell	१३२
१२.	Study Tours	१३३
१३.	Staff Academy	१३३
१४.	सामाजिकशास्त्र मंडळ	१३३
१५.	स्पर्धा परीक्षा मार्गदर्शन केंद्र	१३४
१६.	उच्च माध्यमिक व्यवसाय अभ्यासक्रम	१३४
१७.	निसर्ग प्रेमी मंडळ	१३४
१८.	हॉर्टीकल्चर विभाग	१३५

विभागीय व वैयक्तिक परामर्श		
१.	Department of Marathi	१३६
२.	Department of Hindi	१३६
३.	Department of English	१३७
४.	Department of Political Science	१३८
५.	Department of History	१३९
६.	Department of Economics	१४०
७.	Department of Geography	१४१
८.	Department of Chemistry	१४२
९.	Department of Microbiology	१४३
१०.	Department of Zoology	१४३
११.	Department of Botany	१४५
१२.	Department of Statistics	१४५
१३.	Department of Physics	१४६
१४.	Department of Mathematics	१४७
१५.	Department of BCA	१४७
१६.	Department of Sports and Physical Education	१४८
१७.	Department of Commerce	१४८
१८.	नॉक	१४९
१९.	आम्ही सहकारी (वशिष्ठ विभाग)	१५०
२०.	आम्ही सहकारी (कनिष्ठ विभाग)	१५१
२१.	प्रशासकीय सेवक	१५२

क्रीडा विभाग

(अहवाल २०१८-१९)

महाविद्यालयामध्ये विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगीण विकासासाठी सर्व खेळांचे नियमित तंत्रशुद्ध सराव घेतला जातो, त्यामुळे महाविद्यालयाने विविध स्तरावर उत्तम यश संपादन केले आहे.

कु. निशा मोरे, प.भा. आंतरविद्यापीठ फुटबॉल स्पर्धेत, श्री. शंकर मोहिते अ.भा. आंतरविद्यापीठ बेसबॉल स्पर्धेत शिवाजी विद्यापीठ संघात निवड झाली. श्री प्रज्वल मोळावडे याने राज्य कुस्ती स्पर्धेमध्ये सुवर्णपदक मिळवले व सुरज मोरे यांने शासकीय शालेय राज्यस्तरीय स्पर्धेत तिहेरी उडी मध्ये सहभाग नोंदवला. श्री आशिष घाडगे महाराष्ट्र केसरी कुस्ती स्पर्धेमध्ये सहभाग घेतला.

महाविद्यालयाने शिवाजी विद्यापीठ अंतर्गत विभागीय टेबल टेनिस (पु/म) तसेच बुद्धीबळ (पु/म) स्पर्धेचे संयोजन केले, त्याबरोबर पाटण तालुका कराटे, कुस्ती, व्हॉलीबॉल,

अॅथलेटिक्स स्पर्धांचे यशस्वी संयोजन केले. याशिवाय आंतरराष्ट्रीय 'योग दिवस', राष्ट्रीय क्रीडा दिन साजरे केले.

विभागामार्फत सर्टिफिकेट कोर्स इन योगा यशस्वी पणे पूर्ण करण्यात आला. जयसिंगपूर, खंडाळा येथे राष्ट्रीय चर्चासत्रात तर कराड येथे राज्य चर्चासत्रात खेळाडूंनी शोध निबंध सादर केले.

क्रीडा विभागास संस्थेचे अध्यक्ष मा. डॉ. सोपानराव चव्हाण, जनरल सेक्रेटरी श्रीमान, अमरसिंह पाटणकर संस्था पदाधिकारी, प्राचार्य, डॉ. एस. डी. पवार यांचे मार्गदर्शन लाभले.

- डॉ. डी. एस. पाटील, डॉ. डी. के. रेवडे,
श्री. एस. पी. पाटील, श्री. बी. ए. चव्हाण,
श्री. हर्षल यादव,
क्रीडा प्रतिनिधी

कनिष्ठ विभाग

पारितोषिक प्राप्त विद्यार्थी - २०१८-१९

१.	श्री. महेश घाडगे - ११ वी कॉमर्स	सातारा जिल्हा शासकीय शालेय कुस्ती- I कोल्हापूर विभागीय स्पर्धा सहभाग.
२.	कु. श्रुती पानस्कर - ११ वी शास्त्र	शासकीय शालेय जिल्हा कॅरम -V कोल्हापूर विभागीय स्पर्धा सहभाग.
३.	श्री. विश्वजीत देशमुख - १२ वी शास्त्र	शासकीय शालेय वेट लिफ्टिंग स्पर्धा जिल्हा-II
४.	कु. सारिका कदम - ११ वी कॉमर्स	शासकीय शालेय जिल्हा कॅरम स्पर्धा-III विभागीय स्पर्धा सहभाग.
५.	श्री. गौरव पटेल - ११ वी कॉमर्स	शासकीय शालेय जिल्हा कुस्ती- I कोल्हापूर विभागीय स्पर्धा -II
६.	कु. मेघा शिंदे - ११ वी	शासकीय शालेय जिल्हा कॅरम स्पर्धा-II कोल्हापूर विभाग सहभाग.

७.	श्री. आकाश मोळावडे - ११ वी कला	शासकीय शालेय जिल्हा कुस्ती- I कोल्हापूर विभाग -III
८.	कु. तेजस्वीनी कदम - ११ वी कॉमर्स	शासकीय शालेय जिल्हा कॅरम स्पर्धा-I कोल्हापूर विभाग सहभाग.
९.	कु. दिप्ती ढमाळ ११ वी	सातारा जिल्हा कुस्ती असो. जिल्हा-I
१०.	कु. शिल्पा शिंदे १२ वी कला	शासकीय शालेय जिल्हा मैदानी स्पर्धा तिहेरी उडी-I कोल्हापूर विभाग सहभाग.
११.	कु. लक्ष्मी संकपाळ. १२ वी कॉमर्स	शासकीय शालेय जिल्हा बांबू उडी-I कोल्हापूर विभाग-III
१२.	कु. अपूर्वा पवार - ११ वी कॉमर्स	शासकीय शालेय रायफल शूटींग जिल्हा-I कोल्हापूर विभाग सहभाग.
१३.	श्री. सुरज मोरे. १२ वी कला	शासकीय शालेय तिहेरी उडी जिल्हा-I कोल्हापूर विभागीय स्पर्धा-II महाराष्ट्र राज्यस्तरीय स्पर्धा सहभाग,
१४.	श्री. प्रज्वल मोळावडे १२ वी कला	शासकीय शालेय वेट लिफ्टींग जिल्हा-I कोल्हापूर विभाग-II महाराष्ट्र राज्य असो. कुस्ती स्पर्धा जिल्हा-I महाराष्ट्र राज्य कुस्ती स्पर्धा- सुवर्णपदक. राष्ट्रीय स्पर्धेकरिता निवड.

वरिष्ठ विभाग

पारितोषिक प्राप्त विद्यार्थी - २०१८-१९

१.	कु. गायकवाड पुनम - B.A.-II	सातारा विभागीय टेबल-टेनिस - III आंतर विभागीय स्पर्धा - सहभाग.
२.	श्री.मंगेश साळुंखे - B.A.-I	सातारा विभागीय बेस बॉल - II आंतर विभागीय स्पर्धा - सहभाग.
३.	श्री. राकेश राठोड - B.A.-I	सातारा विभागीय बेस बॉल -II आंतर विभागीय स्पर्धा - सहभाग.
४.	कु. शिवानी सानावले - B.A.-II	सातारा विभागीय टेबल-टेनिस - III आंतर विभागीय स्पर्धा - सहभाग.
५.	श्री. शरद धामणकर - B.A.-I	सातारा विभागीय फ्री स्टाईल कुस्ती - III आंतर विभागीय स्पर्धा - सहभाग. महाराष्ट्र केसरी स्पर्धा - सहभाग.

६.	श्री. मनिष गुरव - B.A.-I	सातारा विभागीय बेस बॉल - II आंतर विभागीय स्पर्धा - सहभाग.
७.	श्री. शंकर दंडोले - B.A.-I	सातारा विभागीय बेस बॉल - II आंतर विभागीय स्पर्धा - सहभाग.
८.	कु. मोरे तेजस्विनी - B.Com.-II	सातारा विभागीय टेबल-टेनिस - III आंतर विभागीय स्पर्धा - सहभाग.
९.	श्री. राहूल शेलार - B.A.-III	सातारा विभागीय बेस बॉल - II आंतर विभागीय स्पर्धा - सहभाग. आंतर विभागीय भाला फेक - I
१०.	श्री. ओंकार देसाई - B.A.-I	सातारा विभागीय बेस बॉल - II आंतर विभागीय स्पर्धा - सहभाग. 'महाविद्यालयाचा सर्वोत्कृष्ट खेळाडू'
११.	श्री. विनायक काळे - B.A.-I	सातारा विभागीय बेस बॉल - II आंतर विभागीय स्पर्धा - सहभाग.
१२.	श्री. रोहित सुपेकर - B.A.-I	सातारा विभागीय बेस बॉल - II आंतर विभागीय स्पर्धा - सहभाग.
१३.	कु. शुभांगी पाटील - B.A.-I	सातारा विभागीय टेबल-टेनिस - III आंतर विभागीय स्पर्धा - सहभाग. आंतर विभागीय कुस्ती - III
१४.	श्री. उदय शेळके - B.A.-I	सातारा विभागीय बेस बॉल - II आंतर विभागीय स्पर्धा - सहभाग.
१५.	श्री. ओंकार महाडीक - B.A.-I	सातारा विभागीय बेस बॉल - II आंतर विभागीय स्पर्धा - सहभाग.
१६.	श्री. आशिष घाडगे - B.0000	सातारा विभागीय ग्रीको रोमन कुस्ती - II आंतर विभागीय कुस्ती - II
१७.	श्री. अक्षय सुर्यवंशी - B.A.-I	सातारा विभागीय बेस बॉल - II आंतर विभागीय स्पर्धा - सहभाग.
१८.	श्री. सुरेश माणेर - B.A.-I	सातारा विभागीय बेस बॉल - II आंतर विभागीय स्पर्धा - सहभाग.
१९.	श्री. आकाश लुगडे - B.Sc.-I	सातारा जिल्हा अॅमच्युअर अॅथलेटिक्स -२०० मी- II महाराष्ट्र राज्य अॅथलेटिक्स - सहभाग.
२०.	श्री. अनिल संकपाळ - B.A.-I	सातारा विभागीय बेस बॉल - II आंतर विभागीय स्पर्धा - सहभाग.
२१.	कु. सायली गायकवाड - B.A.-I	आंतर विभागीय पोल व्हॉल्ट - I आंतर विभागीय लांब उडी - III
२२.	कु. दिपाली जंगम - B.A.-I	महाराष्ट्र राज्य हल मॅरेथॉन स्पर्धेत सहभाग.

२३.	श्री. शंकर मोहिते - B.A.-III	सातारा विभागीय बेस बॉल - II आंतर विभागीय स्पर्धा - सहभाग. आखिल भारतीय आंतर विद्यापीठ बेसबॉल स्पर्धेकरिता शिवाजी विद्यापीठ, संघात निवड.
२४.	कु. निशा मोरे - B.A.-II	सातारा विभागीय टेबल-टेनिस - II आंतर विभागीय स्पर्धा - सहभाग. प.भारत आंतर विद्यापीठ फुटबॉल स्पर्धेकरिता शिवाजी विद्यापीठ, संघात निवड व सहभाग 'महाविद्यालयाची सर्वोत्कृष्ट खेळाडू'

ग्रंथालय

ग्रंथसंख्या -

अ) ग्रंथालयातील एकूण ग्रंथ संख्या (छापील):	३५,५८८
नियतकालिके (छापील) मासिके	: ४८
जर्नल्स (छापील)	: २४
बांधीव खंड	: १३८९
दिवाळी अंक	: ०६
दैनिके	: १३
सी. डी. बुक	: १५०

१. बारोईंग सुविधा : जर्नल / मासिके व इतर वाचन: महाविद्यालयातील प्राध्यापक व विद्यार्थ्यांना नियतकालिक विभागातील चालू अंक व इतर वाचन साहित्य ग्रंथालयात बसून वाचण्यासाठी उपलब्ध करून दिले जाते. जुने अंक प्राध्यापक विद्यार्थ्यांना घरी वाचनासाठी उपलब्ध करून दिले जातात.
२. मुक्तसंचार (Open Access) : महाविद्यालयातील प्राध्यापक व विद्यार्थ्यांना ग्रंथालयात ओळखपत्र वाचन संग्रहक सवलत व अभ्यासिकेत सोडले जाते. विद्यार्थ्यांना हवी ती पुस्तके ग्रंथालय दालनामध्ये स्वतः जाऊन आणण्याची सुविधा उपलब्ध आहे.
३. ई-बुक सुविधा : महाविद्यालयाचे ग्रंथालय इन्फ्लिबनेट एनलिस्टचे सभासद आहे. या माध्यमातून महाविद्यालयातील सर्व प्राध्यापक व विद्यार्थ्यांना ई-बुक ३१,३५,००० आणि ई-जर्नल्स ६००० अभ्यास संशोधनात्मक कार्यासाठी उपलब्ध आहेत.

४. संदर्भ सुविधा : विद्यार्थी व प्राध्यापकांना अभ्यासक्रमाची पुस्तके सोडून अधिक माहिती हवी असेल तर माहिती संदर्भ ग्रंथालयातून कामकाजाच्या वेळेत उपलब्ध करून दिले जातात.
५. ग्रंथालय संगणकीकरण पूर्ण झाले आहे.
६. वेब ओपॅक सुविधा ग्रंथालयात उपलब्ध आहे.
७. ग्रंथालय उपक्रम-वाचकमंच स्थापना : ग्रंथालय विभागातर्फे प्रतिवर्षी वाचकमंच विभागाची स्थापना केली जाते. सध्या या उपक्रमाला १२ वर्ष पूर्ण झाली आहेत. या शैक्षणिक वर्षात ७५ विद्यार्थ्यांनी वाचकमंच उपक्रमामध्ये सहभाग घेतला.
८. वैनतेय प्रकाशन : वैनतेय प्रकाशन महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांच्या सृजनशीलतेचे प्रतिक होय. शैक्षणिक वर्षात १७ वैनतेय अंकांचे ग्रंथालयात प्रकाशन झाले. या भितीपत्रकामधुन विविधतापूर्ण विषयांची माहिती प्रकाशित झाली. भौतिकशास्त्र, सुक्ष्मजीवशास्त्र, भूगोल, वाणिज्य, वनस्पतीशास्त्र, हिंदी, राज्यशास्त्र, संख्याशास्त्र, इंग्रजी, मराठी, प्राणीशास्त्र. अर्थशास्त्र, इतिहास, बी.सी.ए इत्यादी विविध विषयांची वैनतेय प्रकाशित झाली.
९. ग्रंथालय समितीचे कामकाज : महाविद्यालयातील ग्रंथालयाचे कामकाज ग्रंथालय समितीच्या बैठकीतून होते. वर्षभरात ग्रंथालय समितीच्या तीन बैठका झाल्या. या बैठकीतून ग्रंथालयाच्या कामकाजाचा आढावा

तसेच नवीनसुधारणा इत्यादीबाबत धोरणात्मक चर्चा होते. त्यातून वर्षभर ग्रंथालयाचे कामकाज चालते. प्राचार्य डॉ. एस. डी. पवार, ग्रंथालय समितीचे अध्यक्ष, प्रा. डी. डी. थोरात ग्रंथालय समितीचे निमंत्रक आहेत. तर ग्रंथपाल प्रा. अनिल पाटील ग्रंथालय समितीचे सचिव आहेत. शिवाय इतर पाच प्राध्यापक ग्रंथालय समितीचे सदस्य आहेत.

ग्रंथालयातील उपलब्ध सुविधा : (१) इंटरनेट / स्कॅन / प्रिंट / फोटोकॉपी सुविधा (२) कमवा आणि शिका योजना (३) ग्रंथप्रदर्शन (४) करिअर मार्गदर्शन (५) स्पर्धा परिक्षा विभाग (६) वेब ओपॅक (७) वेब सुविधा

- प्रा. अनिल शिवाजी पाटील
ग्रंथपाल

राष्ट्रीय सेवा योजना

वरिष्ठ व कनिष्ठ विभाग अहवाल २०१८-२०१९

मा. प्राचार्य, डॉ. एस. डी. पवार यांच्या मार्गदर्शनाखाली सन २०१८-१९ मध्ये राष्ट्रीय सेवा योजनेचा मा. व्ही. आर. काळे वन परिक्षेत्र, पाटण यांच्या हस्ते शुभारंभ झाला. गतवर्षाप्रमाणेच बौद्धिक व श्रमदान कार्यक्रमाबरोबरच विशेष श्रमसंस्कार शिबीर इ. कार्यक्रम राबविण्यात आले.

बौद्धिक कार्यक्रम

२१ जून २०१८	आंतरराष्ट्रीय योग दिन	मा. डॉ. देशमुख व श्री. नांगरे सर.
०२ जुलै २०१८	१६०० वृक्षारोपन	प्रियदर्शनी मुलींचे वसतिगृह, पाटण मौजे टोळेवाडी, पठार वनविभाग.
११ जुलै २०१८	जागतिक लोकसंख्या दिवस	प्रा. एस. एल. पानस्कर.
१ ऑगस्ट २०१८	एक दिवशीय कार्यशाळा स्वच्छता	प्रा. डॉ. डी. एस. पाटील-डांगे.
२३ ऑगस्ट २०१८	उद्बोधन व उद्घाटन	मा. व्ही. आर. काळे वनपरिक्षेत्र, पाटण.
२३ सप्टेंबर २०१८	गणपती उत्सव निर्माल गोळा करणे.	अॅड. मारुलकर साहेब.
२४ सप्टेंबर २०१८	एन. एस. एस. दिवस	डॉ. पी. जे. ऐवळे.
०२ ऑक्टोबर २०१८	गांधी जयंती निमित्त, स्वच्छ भारत अभियान	प्राचार्य, डॉ. एस. डी. पवार
१२ डिसेंबर २०१८	जागतिक एड्स दिन पथनाट्य (HIV-AIDS Lecture)	मा. तांबोळी मॅडम
२४ जानेवारी २०१९	तंबाखूचे दुष्परीणाम	डॉ. शैलेश बडवे
२५ जानेवारी २०१९	मतदार जागृती रॅली	मा. श्रीरंग तांबे

रक्तदान शिबीर :-

दिनांक २७ डिसेंबर २०१९ रोजी महाविद्यालयामध्ये ग्रामीण उपजिल्हा रुग्णालय कराड यांचे मार्फत रक्तदान शिबीराचे आयोजन करण्यात आले त्यामध्ये ४० स्वयंसेवक व विद्यार्थीनींनी रक्तदान केले.

विशेष श्रमसंस्कार शिबीर :-

राष्ट्रीय सेवा योजना विभागाच्या वतीने आरोग्य, वैयक्तिक आणि सार्वजनिक स्वच्छता, पर्यावरण संवर्धन आणि शिक्षण या उद्देशाने विशेष श्रमसंस्कार शिबीराचे मौजे काळोली ता. पाटण येथे गुरुवार दिनांक २७/१२/२०१८ ते बुधवार दिनांक २/०१/२०१९ या कालावधीत पार पडले. या सात दिवसांच्या शिबीरामध्ये १५० शिबीरार्थी आणि ग्रामस्थ उपस्थित होते.

श्रमदान :-

या शैक्षणिक वर्षात विद्यार्थ्यांनी महाविद्यालय परिसर, क्रिडांगण, वसतिगृह, जिमखाना, कन्याशाळा परिसरात स्वच्छता केली. शिवाय मौजे काळोली ता. पाटण येथे श्रमदानातून गावांतील गटारे, ग्राम स्वच्छता अभियानात संपूर्ण गावाची मंदिर परिसराची स्वच्छता, प्लास्टीक मुक्ती गाव, गावातील शोष खडे व गावातील लोकसंख्या सर्व्हेशन केले. इ. मध्ये सहभाग घेतला.

राष्ट्रीय सेवा योजना विभाग सन २०१८-१९ मध्ये विविध कार्यक्रम राबविण्यात मा. डॉ. डी. के. गायकवाड समन्वयक राष्ट्रीय सेवा योजना विभाग शिवाजी विद्यापीठ कोल्हापूर मा. डॉ. सोपानराव चव्हाण अध्यक्ष, कोयना शिक्षण संस्था, पाटण, मा. अमरसिंह पाटणकर सचिव, कोयना शिक्षण संस्था, पाटण, मा. प्रकाशभाऊ पाटील उपाध्यक्ष, कोयना शिक्षण संस्था, पाटण, मा. बाळासाहेब पाटील सहसचिव कोयना शिक्षण संस्था, पाटण, प्राचार्य डॉ. एस. डी. पवार, बाळासाहेब देसाई कॉलेज, पाटण सल्लागार समिती राष्ट्रीय सेवा योजना, मौजे काळोली ग्रामस्थ व पंचायत समिती सदस्य यांनी वेळोवेळी केलेल्या सहकार्याबद्दल मनःपूर्वक आभार. तसेच राष्ट्रीय सेवा योजनेचे सर्व सन्माननीय सदस्यांचेही आभार.

प्रा. डॉ. पी. डी. कांबळे

कार्यक्रम अधिकारी

वरिष्ठ विभाग

प्रा. डी. के. रेवडे

कार्यक्रम अधिकारी

कनिष्ठ विभाग

डॉ. पी. डी. कांबळे

एन. एस. एस. प्रोग्राम ऑफिसर

विद्यार्थिनी मंडळ

विद्यार्थिनी मंडळाचे उद्घाटन ८/९/२१०८ रोजी झाले. याचे निमित्ताने 'प्रवास स्त्रित्वाचा' हे डॉ. कांचनमाला नलावडे यांचे व्याख्यान आयोजित करण्यात आले होते.

तसेच शनिवार दि. २/०२/२०१९ रोजी 'आई माझ्या महाविद्यालयात' या सांस्कृतिक कार्यक्रमाचे आयोजन करण्यात आले होते.

एम. आर. शिंदे.

निमंत्रक, विद्यार्थिनी मंडळ

कला मंडळ

कार्यक्रम - २०१८-१९ (वार्षिक अहवाल)

१) डी. पी. भोसले कॉलेज, कोरेगाव येथे शिवाजी विद्यापीठाच्या जिल्हास्तरीय युवक महोत्सवात सहभाग -
दि. २६/१०/२०१८

अ.नं.	कलाप्रकार	सहभागी स्पर्धक	साथीदार	शेरा
१	समुहगीत	४	३	सहभाग
२	लोककला	८	३	सहभाग
३	सुगमगायन	१	२	सहभाग
४	वक्तृत्व मराठी, हिंदी	२	२	सहभाग
५	वादविवाद	२		सहभाग

२) २६ जानेवारी २०१९ सांस्कृतिक कार्यक्रम देशभक्तीपर गीते

अ.नं	गाण्याचे नाव	सादरकर्ते
१	हिमालयाशी सांगती नाते सह्याद्रीचे कडे	श्रीमंत सरदार भीमराव नागोजीराव पाटणकर विद्यामंदीर, पाटण
२	नन्हा मुन्ना राही हू	श्रीमंत सरदार भीमराव नागोजीराव पाटणकर विद्यामंदीर, पाटण
३	नवजवानो भारत की तकदीर बना दो	माने देशमुख विद्यालय, पाटण
४	कर चले हम फिदा जान वतन साथियो	माने देशमुख विद्यालय, पाटण
५	स्वर्गसे सुंदर देश हमारा	कै.सौ.सुलोचनाबाई पाटणकर कन्याशाळा, पाटण
६	भूतल धरती निल गगनमें	कै.सौ.सुलोचनाबाई पाटणकर कन्याशाळा, पाटण
७	मेरा मुल्क मेरा देश	सीता पवार - बी. कॉम. २
८	संदेसे आते है	पूजा भिसे - बी. ए. १
९	देशभक्तीपर गीतांवर नृत्य	सतीश वाघमारे आणि ग्रूप

३) जानेवारी २०१९ ग्रंथालय अमृत महोत्सव व वार्षिक पारितोषिक समारंभात कला मंडळाच्या विद्यार्थ्यांनी सहभाग घेतला.

प्रा. डॉ. पी. जे. ऐवळे,
निमंत्रक, कला मंडळ

वक्तृत्व, निबंध लेखन व वादविवाद मंडळ

१ - वाङ्मय मंडळ - उद्घाटन

प्रा. डॉ. सुनिल चंदनशिवे, मंगलाताई रामचंद्र जगताप महिला महाविद्यालय, उंब्रज यांच्या हस्ते दि. १० ऑगस्ट, २०१८ रोजी वाङ्मय मंडळाचे उद्घाटन झाले.

२ - वक्तृत्व स्पर्धा -

बाळासाहेब देसाई कॉलेज, पाटण, वाङ्मय मंडळ, राष्ट्रीय सेवा योजना, व ग्रामीण रुग्णालय पाटण यांच्या संयुक्त विद्यमाने आयोजित दि. २४ जानेवारी, २०१९ रोजी वक्तृत्व स्पर्धेचे आयोजन केले होते.

विषय - तंबाखूचे दुष्परिणाम व मुखाचा कर्करोग

३ - चि. अमृत बापू भिसे या विद्यार्थ्यांनी विविध महाविद्यालयांच्या वक्तृत्व स्पर्धेमध्ये ४८ ठिकाणी प्रथम व द्वितीय क्रमांक पटकविला.

प्रा. डॉ. व्ही. बी. कुरणे
निमंत्रक, वक्तृत्व, निबंध लेखन व वादविवाद मंडळ

महिला सबलीकरण समिती

(१) २/८/२०१८ - किशोरी मेळावा - मा. डॉ. सीमा चव्हाण. (२) ४ डिसेंबर ते १३ जानेवारी फॅशन डिझाईनिंग कोर्स घेतला. (३) ६/८/२०१८ - बेटा बचाव - मा. चित्राताई वाघ (प्रदेशाध्यक्ष राष्ट्रवादी काँग्रेस)

डॉ. सौ. एच. व्ही. काटे
निमंत्रक, महिला सबलीकरण समिती

अंतर्गत तक्रार निवारण समिती

१. ७/९/२०१८ उद्घाटन व उद्बोधन पर व्याख्यान - मा. उत्तम भापकर (सहाय्यक पोलिस निरीक्षक, पाटण)

डॉ. सौ. एच. व्ही. काटे

निमंत्रक, अंतर्गत तक्रार निवारण समिती

NCC - अहवाल

- राष्ट्रीय छात्र सेना २०१८-१९ या शैक्षणिक वर्षात पदार्पण करित असून एकूण विद्यार्थी संख्या ५२ इतकी असून यात मूले ३२ व मुली २० यांचा समावेश आहे.
- NCC विभागाने १५ मे ते २४ मे २०१८ या काळात १० दिवसाचा Combined Annual Training camp निवासी शिबिराचे आयोजन केले होते. यामध्ये सांगली, सातारा व रत्नागिरी जिल्ह्यातील ४५० विद्यार्थी ५० लष्करी अधिकारी यांचा समावेश होता. यामध्ये खुल्या शस्त्र प्रदर्शनाचे आयोजन केले. त्याचे उद्घाटन मा. सत्यजित पाटणकर (युवा नेते) यांच्या हस्ते संपन्न झाले.
- NCC विभागाने आंतरराष्ट्रीय योग दिन, आंतरराष्ट्रीय लोकसंख्या दिन, गणेश निर्माल्य संकलन, वक्तृत्व स्पर्धा, स्वच्छता रॅली यांचे आयोजन केले.
- १४ फेब्रुवारी २०१९ रोजी कर्नल प्रशांत पवार यांचे भरतीपूर्व प्रशिक्षण यावर विशेष व्याख्यानाचे आयोजन केले होते.
- आतापर्यंत NCC चे २० विद्यार्थी 'C' सर्टिफिकेट व ३४ विद्यार्थी 'B' सर्टिफिकेट परीक्षा उत्तीर्ण झाले आहेत.
- NCC च्या विद्यार्थ्यांनी विविध कॅम्पमध्ये महाविद्यालयाचे प्रतिनिधित्व केले. यामध्ये तेजस्विनी मोरे हिने दिल्ली येथील 'थल सेना कॅम्प' मध्ये, रमेश लाड, अर्चना शेळके, दिपक पवार यांनी Pree RDC - Ahmadnagar येथे सुवर्णपदक प्राप्त केले.
- NCC मधून यश साळूंखे, अनिकेत पवार, विशाल डिगे, प्रतिक खराडे, मिलिंद शिंदे यांची भारतीय सैन्यदलामध्ये निवड झाली आहे.

प्रा. संतोष प्रकाश पाटील

NCC ऑफिसर

Placement Cell

Placement Cell Campus Interview Year 2018-19

Sr No.	Name of Company	Date	No. of Student present	No. of Student Recruited
1	Yojana Chemicals, Ltd Lote Parshuram MIDC, Chiplun	23/7/2018	36	02
2	Job Station - ICICI Bank	07/09/2018	15	-
3	I-Pro Training & Recruitment Hub, Kolhapur	04/01/2019	35	-

Prof. A. T. Sutar
Convener, Placement Cell

Study Tours

Sr No.	DEPARTMENT	Date	CLASS	PLACE
1	BOTONY & ZOOLOGY	16/10/2018	BSc. II	Bamnoli - Kass
2	HORTICULTURE, ELCT. TECH., BANKING	27/11/2018	11 th & 12 th	Karad
3	HORTICULTURE	1,2/01/2019	11 th & 12 th	Baramati
4	ZOOLOGY	1,2,3/02/2019	BSc. III	Mahad - Raigad
5	ZOOLOGY & BOTONY	7/02/2019	BSc. II	Pune - Jejuri
6	BOTONY	18/02/2019	BSc. II	Sakas - Patan
7	GEOGRAPHY	22,23/02/2019	BA III	Raigad - Harihareswar
8	ZOOLOGY	25,26/02/2019	BSc. II	Ratnagiri - Ganapatipule
9	MICROBIOLOGY	1/03/2019	BSc. II	Sahyadri Sugar Factory and karad

Dr. C. U. Mane
Convener

Staff Academy

Activities :-

(१) शनिवार दि. ०७/०७/२०१८ रोजी दुपारी ०२:०० वाजता IQAC & Staff Academy यांच्या संयुक्त विद्यमाने एक दिवसीय फॅकल्टी डेव्हलपमेंट प्रोग्राम आयोजित केला. (२) प्रा. विश्वास तडसरे यांचे 'नॅक : कार्यसंस्कृती' या विषयावर सोमवार दि. ३०/०७/२०१८ रोजी दुपारी ०३:०० वाजता व्याख्यानाचे आयोजन केले. (३) निसर्गोपचार : काळाची गरज या विषयावर दि. १६/१०/२०१८ रोजी डॉ. रविंद्र वाकळे यांचे व्याख्यानाचे आयोजन केले. (४) बुधवार दि. २७/०२/२०१९ रोजी दु. २ वाजता बी. सी. ए. हॉल येथे 'मराठी राजभाषा दिनाच्या' निमित्ताने 'कवी कुसुमाग्रज यांच्या कवितांचे वाचन' या कार्यक्रमाचे आयोजन केले. (५) प्रा. डॉ. एस. आर. यादव, जेष्ठ शास्त्रज्ञ व माजी विभागप्रमुख, वनस्पतीशास्त्र विभाग, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर यांचे 'पश्चिम घाटातील दुर्मिळ वनस्पतीचे संवर्धन' या विषयावर व्याख्यान आयोजित केले. (६) दि. १२/३/२०१९ रोजी प्रा. मेजर रविंद्र रणखांबे यांचे 'शिक्षक व विद्यार्थी सुसंवाद' या विषयावर व्याख्यानाचे आयोजन करण्यात आले.

प्रा. व्ही. एस. पानस्कर
निमंत्रक, प्राध्यापक प्रबोधिनी

सामाजिक शास्त्र मंडळ

सामाजिक शास्त्र मंडळ आयोजित कार्यक्रम पुढील प्रमाणे - (१) राजर्षी छत्रपती शाहू महाराज जयंती साजरी करण्यात आली. (२) पंडीत जवाहरलाल नेहरू यांची जयंती साजरी करण्यात आली. (३) महात्मा ज्योतीबा फुले यांचा स्मृतीदिन साजरा केला. (४) महात्मा गांधीजी यांची जयंती साजरी केली. (५) डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचा स्मृतीदिन साजरा केला. (६) क्रांतिज्योती सावित्रीबाई फुले यांची जयंती साजरी केली. (७) छत्रपती शिवाजी महाराज यांची जयंती साजरी केली.

प्रा. डॉ. जी. एस. पट्टेबहादुर,
निमंत्रक, सामाजिक शास्त्र मंडळ

स्पर्धा परीक्षा मार्गदर्शन केंद्र

विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगीण विकासासाठी व त्यांच्या भावी आयुष्यात अधिकारी बनण्यासाठी, स्पर्धा परीक्षा मार्गदर्शन केंद्र कार्यरत आहे. महाविद्यालयाने याला जोड देण्यासाठी नवनवीन उपक्रम हाती घेतले आहेत. यु.पी.एस.सी परीक्षेत यश मिळवलेले मा. डॉ. जगदीश जगताप त्याचबरोबर सिंधुदूर्ग जि. प. चे उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी मा. दिपक चव्हाण यांचेही व्याख्यान घेण्यात आले. विद्यार्थ्यांना विविध स्पर्धा परीक्षांची माहिती देण्यात आली. त्याचबरोबर बी.ए./बी. कॉम/बी. एस्सी. भाग-१ च्या सर्व विद्यार्थ्यांसाठी फौंडेशन कोर्स इन कॉम्पेटीटीव्ह एक्झामिनेशन हा कोर्स घेण्यात आला. त्याचे नियमित तास सकाळी ९.०० ते १०.१५ अखेर घेण्यात आले.

डॉ. डी. एस. पाटील - संचालक,
डॉ. डी. एस. सावंत - सहसंचालक, व सर्व सदस्य

उच्च माध्यमिक व्यवसाय अभ्यासक्रम

महाविद्यालयामध्ये बँकिंग फायनान्शियल सर्व्हिसेस अँड इन्शुरन्स, हॉर्टिकल्चर आणि इलेक्ट्रीकल टेक्नॉलॉजी हे अभ्यासक्रम शिकवले जातात.

शैक्षणिक वर्ष २०१८-१९ मध्ये बँकिंग फायनान्शियल सर्व्हिसेस अँड इन्शुरन्स या अभ्यासक्रमासाठी ११वी मध्ये ३४ आणि १२ वीच्या एकूण २२ भेटी संपन्न झाल्या. १२वी उत्तीर्ण विद्यार्थ्यांपैकी २१ विद्यार्थ्यांची बोर्ड ऑफ अप्रेटिशिपकडे अप्रेटिशीपसाठी नोंदणी करण्यात आली. या विभागाच्या १० विद्यार्थी कोयना नगर (हुंबरळी) येथील निसर्ग प्रशिक्षण शिबीरामध्ये सक्रीय सहभाग घेतला.

हॉर्टिकल्चर या अभ्यासक्रमासाठी ११वी मध्ये ३६ आणि १२वी मध्ये २४ विद्यार्थ्यांनी प्रवेश घेतला. विविध आस्थापनांना ११ वी व १२ वीच्या एकूण २४ भेटी संपन्न झाल्या. १२ उत्तीर्ण विद्यार्थ्यांपैकी १५ विद्यार्थ्यांची बोर्ड ऑफ अप्रेटिशिपकडे अप्रेटिशिपसाठी नोंदणी करण्यात आली. उत्पादाभिमुख प्रशिक्षण योजनेतून आंबा कलमे ७००, जास्वंदी रोपे १००, शोभिवंत रोपे २०० ची निर्मिती करण्यात आली. जिल्हा बाह्य भेटी उपक्रमातून कृषी विज्ञान केंद्र बारामती, कृषी महाविद्यालय पुणे व राष्ट्रीय अजैविक प्रबंधन संस्था बारामती येथे भेटी देण्यात आल्या.

इलेक्ट्रीकल टेक्नॉलॉजी अभ्यासक्रमासाठी ११वी मध्ये २६ आणि १२ वी मध्ये २४ विद्यार्थ्यांनी प्रवेश घेतला. विविध आस्थापनांना ११वी व १२वी च्या एकूण १६ भेटी संपन्न झाल्या. १२ वी उत्तीर्ण विद्यार्थ्यांपैकी ४ विद्यार्थ्यांची बोर्ड ऑफ अप्रेटिशिप कडे अप्रेटिशिपसाठी नोंदणी करण्यात आली.

- प्रा. सुनील पानस्कर,
संयोजक, उच्च माध्यमिक व्यवसाय अभ्यासक्रम

निसर्ग प्रेमी मंडळ

१. शैक्षणिक वर्ष २०१८ - २०१९ मध्ये या मंडळाचे एकूण ६० विद्यार्थी सभासद झाले.
२. जुलै २०१८ या कालावधीमध्ये वनखात्याच्या वतीने १४ कोटी वृक्ष लागवडीचे उद्दिष्ट समोर ठेवून, पाटण वनविभागाच्या वतीने १ जुलै रोजी जाईचीवाडी येथे वृक्षारोपणाच्या कार्यक्रमाचा शुभारंभ प्रा. सुनीलराव पानस्कर यांच्या हस्ते झाले.
३. महाराष्ट्र शासनाच्या १४ कोटी वृक्ष लागवडीच्या उद्दिष्टपूर्तीसाठी पाटण येथील बाळासाहेब देसाई कॉलेज, निसर्ग प्रेमी

- मंडळ आणि सह्याद्री अॅडव्हेंचर्स यांच्यावतीने किल्लेसुंदरगड परिसरामध्ये ३५६१ रोपांची लागवड करण्यात आली.
४. १ ते ७ ऑक्टोबर २०१८ जागतिक वन्यप्राणी सप्ताहानिमित्त प्रा. एस. एल. पानस्कर यांनी भारतीय वन्यप्राणी या विषयावर व्याख्यान दिले.
 ५. दि. २३ व २४ नोव्हेंबर २०१८ रोजी कराड येथे आखिल भारतीय पक्षी संमेलन संपन्न झाले. त्या संमेलनामध्ये विद्यार्थी सभासद आणि प्राध्यापकांनी सहभाग घेतला.
 ६. दि. १६ ते १८ डिसेंबर २०१८ रोजी निसर्ग प्रेमी मंडळ आणि सह्याद्री अॅडव्हेंचर्स पाटण यांच्या संयुक्त विद्यामाने महाविद्यालयात 'एक क्लिक' फोटो प्रदर्शनाचे आयोजन करण्यात आले. या प्रदर्शनामध्ये विद्यार्थ्यांनी काढलेले १२५ फोटो लावण्यात आले होते. फोटो प्रदर्शनाच्या स्पर्धेमध्ये प्रथम क्रमांक देवव्रत खांडके, द्वितीय क्रमांक अक्षय कदम आणि तृतीय क्रमांक कु. दिपाली भिसे यांनी प्राप्त केले. या प्रदर्शनाचे उद्घाटन मा. श्रीमंत विक्रमसिंह पाटणकर माजी सार्वजनिक बांधकाम व पर्यटन मंत्री महाराष्ट्र राज्य यांच्या हस्ते करण्यात आले. संत साहित्याचे गाढे अभ्यासक आणि तत्वज्ञानी मा. श्री. सदानंद मोरे, जडण-घडण मासिकाचे संपादक श्री. सागर देशपांडे, कोयना शिक्षण संस्थेचे सर्व पदाधिकारी उपस्थित होते. या प्रदर्शनासाठी २००० लोकांनी भेटी दिल्या.
 ७. १ जानेवारी ते ४ जानेवारी २०१९ या कालावधीमध्ये हुंबरली (कोयनानगर) येथे चार दिवसाचे निसर्ग प्रशिक्षण शिबीराचे आयोजन करण्यात आले. या शिबीरामध्ये ४१ विद्यार्थी-विद्यार्थिनीनी सहभाग घेतला. या शिबीरामध्ये जंगलभ्रमंती, परिसर अभ्यास वनस्पती, किटक, पशुपक्षी यांच्याविषयी सखोल माहिती देण्यात आली. सर्प - समज गैरसमज, वन्यप्राण्याच्या पाऊलखुणा, व्यक्तिमत्त्व विकास, योगअभ्यास इत्यादी विषयांचा प्रात्यक्षिकासह अभ्यास शिबीरार्थीना करता आला. या शिबीरामध्ये प्रा. सुनीलराव पानस्कर, प्रा. संदीप तडाखे, प्रा. सुहास कांबळे, प्रा. सौ. मोरे, सौ. निलीमा पानस्कर, डॉ. राजेश निमट, डॉ. भरत जाधव यांनी सहभाग घेवून हे शिबीर यशस्वी केले.

- प्रा. सुनील पानस्कर,
संयोजक, निसर्ग प्रेमी मंडळ

हॉर्टिकल्चर विभाग

- (१) वनस्पतीशास्त्र विभागामार्फत लिड कॉलेज अॅक्टीव्हिटी आंतर्गत एक दिवशीय कार्यशाळामध्ये Techniques of Grafting and Budding in Plant या विषयावर व्याख्यान दिले.
- (२) राष्ट्रीय सेवा योजना विशेष श्रमसंस्कार शिबीरामध्ये दि. २८/१२/२०१८ रोजी "आंबा लागवड व संवर्धन" या विषयावर व्याख्यान दिले.
- (३) कोटा अॅकॅडमी कराड या ठिकाणी Olympiad Examination आयोजनामध्ये सहभाग.
- (४) पुनर्रचित अभ्यासक्रमाचे पाच दिवसाचे प्रशिक्षण कृषी विज्ञान केंद्र, शारदानगर, बारामती येथे पूर्ण केले.
- (५) वनस्पतीशास्त्र विभागाने Techniques of Grafting and Budding in Plants या विषयावर आयोजित कॉलेज सर्टिफिकेट कोर्समध्ये रिसोर्स पर्सन म्हणून काम पाहिले.
- (६) राष्ट्रीय सेवा योजना विभागाच्या काळोली, ता. पाटण येथे आयोजित विशेष श्रमसंस्कार शिबीरामध्ये "सेंट्रिय शेती एक गरज" या विषयावर व्याख्यान दिले.
- (७) वनस्पतीशास्त्र विभागाने Techniques of Grafting and Budding in Plants या विषयावर आयोजित कॉलेज सर्टिफिकेट कोर्समध्ये रिसोर्स पर्सन म्हणून काम पाहिले.
- (८) संचालक व्यवसाय शिक्षण व प्रशिक्षण-पुणे यांनी कृषी विज्ञान केंद्र शारदानगर, बारामती येथे पुनर्रचित अभ्यासक्रमाचे पाच दिवसाचे प्रशिक्षण आयोजित केले होते. त्यामध्ये सहभाग घेतला.
- (९) वनस्पतीशास्त्र विभागामार्फत Lead College Activity अंतर्गत Techniques of Grafting and Budding in Plants या विषयावर एक दिवसाची कार्यशाळा आयोजित केली होती. यामध्ये विविध कलम पद्धतींचे प्रात्यक्षिक करून दाखविले.

- प्रा. सतीश गायकवाड,
प्रा. गजानन कुंभार,
हॉर्टिकल्चर विभाग

विभागीय व वैयक्तिक परामर्ष

Department of Marathi

A. Departmental Profile:-

1. Co-curricular Activities:-

- » शाहीर भाऊ फकड साहित्य कला प्रतिष्ठान पाटण यांच्या संयुक्त विद्यमाने आयोजित अण्णाभाऊ साठे जयंती १/८/२०१८
- » महाराष्ट्र साहित्य परिषद, शाखा पाटण यांच्या संयुक्त विद्यमाने : (१) काव्यवाचन कार्यक्रम दि. ११/१ /२०१९ (२) पुस्तक परिचय कार्यक्रम दि.१४/ १/२०१९ (३) वैनतेय भित्तिपत्रक प्रकाशन 'उच्चारस्थाना नुसार ध्वनीचे वर्गीकरण' दि. १५/१/२०१९ (४) मराठी राजभाषा दिनानिमित्त कवी कुसुमाग्रज यांच्या कवितांच्या वाचनाचा कार्यक्रम दि. २७/०४/२००१९ इ. कार्यक्रम आयोजित करण्यात आले.
- » कवि यशवंत प्रतिष्ठान, चाफळ व मराठी विभाग यांच्या संयुक्त विद्यमाने आयोजित कवि यशवंत व कविसम्मेलन जयंती दि. ३/९/२०१९
- » शिवाजी विद्यापीठ आविष्कार संशोधन स्पर्धा सहभाग कु. पूजा जाधव बी. ए. भाग ३

B. Faculty Profile:-

S. N.	Name of the Activity	Name of the Faculty Member	
		प्रा. डॉ. पांडुरंग ऐवळे	प्रा. विनायक राऊत
1	Conference/Seminar/ Workshop attended (I/N/R)	International - 1	National- 3 International-1
2	Conference/Seminar/ Workshop Paper presented (I/N/R)	International – 1	National-3 International-1
3	Res. Pap. Published in Journal (I/N/R)	-	International-2 National-2 Regional-1
4.	Book Published (I/N/R)	1 Wajagaja	-----

(I- International; N- National, R- Regional)

Head,
Department of Marathi

Department of Hindi

A. Departmental Profile:-

1. Co-curricular Activities:-

- 'Aalok' Bhittipatrak Prakashan -30/7/2018
- Celebrated Hindi Din- 14 Sept. 2018
- Displayed Wall Poster 'Vaintey' Bhittipatrak on Hindi Lekhika Chitra Mudgal. 5/2/2019

- d. Hindi –English Kavya Sammelan – 14/02/2019
e. Net/Set Vyakhyan -2

2. Extension activities :-

B. Faculty Profile:-

S. N.	Name of the Activity	Name of the Faculty Member	
		Dr. V. B. Kurane	Dr. Sou. Kate H. V.
1	Conference/Seminar/ Workshop attended (I/N/R)	N- 1	N-2
2	Conference/Seminar/ Workshop Paper presented (I/N/R)	N- 2	N-2
3	Res. Pap. Published in Journal (I/N/R)	N-2	I-2
4	Res. Pap. Published in Proceeding (I/N/R)	I-1	N- 1
5	Book Published (N/R)	1	----

(I- International; N- National, R- Regional)

**Head,
Department of Hindi**

Department of English

A. Departmental Profile:-

1. Co-curricular Activities:-

- Conducted College Certificate course of 3 months duration on 'Basic English Grammar' (From September, 2018 to February, 2019) (Inception- 14/09/2018)
- The student oriented activity- "Enrich Your Vocabulary & Refine Your Thoughts" initiated on 10/08/2018. This activity is the BEST PRACTICE of the Department.
- Poetry Recitation Program- The program was organized in collaboration with Hindi Department on February, 14, 2019
- Organization of Guest Lectures : On the occasion of poetry recitation programme, the Department organized two Guest Lectures.
 - Prof. B. N. Patil, former Principal and HOD delivered a Guest Lecture on 'The Importance of Poetry.'
 - Smt. R. B. Chavan, former HOD delivered a Guest Lecture on 'The Techniques of Poetry Composition'

2. Extracurricular activities:-

- Organized Teacher's Day and Retirement Program of former HOD, Smt R. B. Chavan on 05/09/2018
- Display of Wall Poster on "Simple Tips for Improving English," Displayed on 03/01/2019
- Daulat Essay competition : Prize Winning Student of Department
 - 1st Prize : Ms. Salunkhe Rajashri
 - 2nd Prize : Ms. Khandake Rutuja
 - 3rd Prize : Ms. Kate Anuja
 - Consolation : Ms. Ingale Sayali

3. Others:

- a) Miss Pawar Supriya Shankar received the award in the Annual Prize Distribution Function of our college on 30/01/2019 for standing first in the College in the academic year 2017-18 in B. A. III examination by getting 79.33 % of marks.
- b) 05 students achieved distinction and 04 obtained First Class in B.A.- III Exam- 2017-18

B. Faculty Profile:-

Sr. No.	Name of the Activity	Name of the Faculty Member	
		Dr. N. G. Wale	Mr. S. S. Pawar
1	Conference/Seminar/Workshop Paper presented (I/N/R)	I-01	
2	Research Paper Published in Journal (I/N/R)	I-01	I-01
3	Guest Lecture	Language Skills and Personality Development at V.C. College, Karad. Feb, 18, 2019	--
4	M.Phil., /Ph.D. Guidance		Ph. D. in progress
5	Extension Activity	1 Worked as Chief of State Level GK Quiz Committee, Warana Nagar, Jan, 12, 2019 2 Member of IQAC	
6	Short Term Course	Short Term – FDP on Micro Teaching organized by SPPU, Pune. (10/03/2019 to 16/03/2019)	-

**Head,
Department of English**

Department of Political Science

A. Departmental Profile :-

1. Co-curricular Activities:-

- a. Lecture on 'Features of Indian Constitution' on the occasion of Constitution Day - 26/11/2018
- b. International Democracy Day for Awareness about Democracy - 15/09/2018

2. Extracurricular activities:-

- a. 'New Voters Registration Programme' - 19/09/2018
- b. Displayed Wall Poster - Vainteya on Indian Political Process - 29/01/2019

3. Extension activities:-

- a. Essay Writing Competition on 'Voter in India' - 28/01/2019
- b. Lokmanya Tilak Death Anniversary - 01/08/2018
- c. Voter Day Rally for Awareness about Voting - 25/01/2019

3. Certificate Course:

‘Panchayatiraj’ for B. A. III Students

B. Faculty Profile:-

Sr No	Name of the Activity	Name of the Faculty Member		
		Dr. S.D. Pawar	Prof. V S. Panaskar	Dr. D. S. Sawant
1	Conference/Seminar/ Workshop attended (I/N/R)	02 I-1, N-1	05 I-3, N-2	05 I-3, N-2
2	Conference/Seminar/Workshop Paper presented (I/N/R)	02 I-1, N-1	05 I-3, N-2	05 I-3, N-2
3	Chair the Session (N/ R)	02 N-1, R-1	01 I-1	00
4	Resource Person (N/ R)	01 (R)	00	00
5	Book Published (N/R)	Editor 1 (R)	Editor 1 (R) Topic 3 (R)	Topic 2 (R)
6	Res. Pap. Published in Proceeding (I/N/R)	01, I-1	04 I-3, N-1	05 I-3, N-2
7	Ongoing Projects	00	01	00
8	Guest Lecture	02	00	00
9	M. Phil./Ph.D. Guidance (awarded/working)	2 Ph. D 1 M. Phil	00	00

Head,
Department of Political Science

Department of History

A. Departmental Profile :-

1. Co-curricular Activities:-

- (a) Celebrated Shahu Jayanti (b) Gandhi Jayanti
(c) Vivekanand Jayanti & Rajmata Jijau Jayanti (d) Shiv Jayanti

2. Extracurricular activities:-

- a) Displayed Wall Poster - Vainteya on “Prime Minister Rajiv Gandhi ” - 19/09/2018
b) Completed Lead college research project on ‘ Tourism in Koyana region ’ - 28/02/2019

3. Extension activities:-

- a) Certificate Course on ‘MODILUPI’ - 2018-19
b) Delivered a Lecture on NSS DAY at Arts & Commerce College Koynanagar -24/09/2018
c) Delivered a lecture on Lead College Workshop at Arts & Commerce College Koynanagar - 29/12/2018
d) Delivered a lecture on UGC sponsored NET/SET Exam at SGM College Karad - 18/01/2019

B. Faculty Profile:-

Sr No	Name of the Activity	Name of the Faculty Member	
		Mr. R.G.Kamble	Dr. S.S. Yadav
1	Conference/Seminar/ Workshop attended (I/N/R)	N-01	N-01 I-01
2	Conference/Seminar/ Workshop Paper presented (I/N/R)	N-01	N-01 I-01
3	Res. Pap. Published in Journal (I/N/R)	01	I-01
4	Ongoing Projects	01	-
5	Co-Editor Journal	-	I-01 N-01
6	Member of Advisory Board (IQAC-Arts & commerce college Nagthane)	-	01
7	Member of Executive committee	-	01
8	Alumni President(Arts & commerce college Nagthane)	-	01

(I- International; N- National, R- Regional)

**Head,
Department of History**

Department of Economics

1. Co-Curricular Activities:-

- » Celebration of Teacher's Day - 7th Sept. 2018.
- » Presentation of 'Vainteya' Poster on 'Mutual Fund'. - 09/01/2019.

2. Extracurricular Activities:-

- » COC Course on 'Share Market Management' Students Enrolled - 28. Duration - 07 to 18 Feb., 2019.

3. Extension Activities:-

World Population Day 11th July 2018.

Faculty Profile:-

Sr. No.	Name of the Activity	Name of the Faculty Member			
		Prof. P. Y. Phadnis	Dr. G. S. Pattebahadur	Dr. S. P. Hajare	Mrs. Yogita Patil
1	Conference/Seminar/Workshop Attended (I/N/R)	01-N, 01-I	I-2, N-21	I-1, N-2	--
2	Conference/Seminar/Workshop Paper Presented (I/N/R)	01-N, 01-I	I-2, N-1	I-1, N-2	--
3	Chair the Session (N/ R)		I-1	--	--
4	Res. Pap. Published in Journal (I/N/R)	01-N, 01-I	I-2	--	--

5	Res. Pap. Published in Proceeding (I/N/R)	--	5	I-1, N-2	--
6	Guest Lecture	01	--	--	--

(I- International; N- National, R- Regional)

Head,
Department of Economics

Department of Geography

1. Co-Curricular Activities:-

- » Celebration of Humboldt Birth Anniversary & Ozone Day -18th Sept. 2018
- » Teacher's Day Celebration - 7th Sept. 2018
- » Celebration of Bhoogol Din - 14th Jan. 2019
- » Poster Presentation of 'Vainteya' - 21st Jan. 2019

2. Extracurricular Activities:-

- » COC Course on 'Travel and Tourism', Duration 06 months
- » Organization of Guest lecture on Travel and Tourism - 16th Mar. 2019
- » Participation in World Population Day - 11th July 2018
- » Arranged Land Use Village Survey at Mangaon, Tal. Patan - 6/2/2019
- » Arranged Study Tour For B. A.III Students at Mahabaleshwar - Raigad. - 22 to 23 March, 2019

B. Faculty Profile:-

Sr. No.	Name of the Activity				
		Dr.C.U.Mane	Shri.S.S.Tadakhe		Shri.S.P.Patil
1	Conference/Seminar/ Workshop Attended (I/N/R)	I/1	Int.	Nat.	02/01
		N/1	02	01	
2	Conference/Seminar/ Workshop Paper Presented (I/N/R)	I/2	Int.	Nat.	02/01
		N/1	02	01	
3	Chair the Session (N/ R)	I/1			01
4	Res. Pap. Published in Journal (I/N/R)	I/2	Int.	Nat.	01/01
		N/1	02	01	
5	Res. Pap. Published in Proceeding (I/N/R)	N/1	Int.	Nat.	0
			02	01	
6	Resource Person (N/ R)		--		01
7	Book Published (N/R)	Editor & Unit Writer of B.A.II	--		--
8	Guest Lecture		01		01
9	Award/ Recognition	-	Third Rank in Avishkar Competition	-	-
10	Refresher / Orientation / Summer Programme	--	--		RC1-HRDC Jabalpur
11	M. Phil./Ph.D. Guidance (Awarded/Working)	Awarded-1 M.Phil and 1 Ph.D., 6 Students working	--		--
12	Other [Examiner of One act play]	*Examiner of Ph.D. Thesis. *Paper Setter at B.A.II, B.A.III	Paper Setter at B.A. I, B.A.III		- Paper Setter at B. A.I, B.A.III

Head,
Department of Geography

Department of Chemistry

A. Departmental Profile:-

1. Co-curricular Activities:-

a. One day work shop on “Analysis of Soil and Potable Water on its Importance” - 10/10/2018

2. Extracurricular activities:-

a. COC-Analysis of Soil and Potable Water and its Importance

Students admitted -30, Visited Krushi Vidhyan Kendra, Kalawade

3. Extension activities:-

1) Organization of Vidyanvahini Program in coordination with Rotary Club, Patan at (i) Shrimant Chatrapati Pratapsinhraje Bhosale Vidhyalay, Dhoroshi - 9/01/2019 (ii) Sau. Sulochanabai Patankar Kannyashala Patan - 13/01/2019 (iii) Dadasaheb Patankar High School, Patan - 11/02/2019.

2) Effective Functioning of MOUs.

3) Green Valley Food Processing, Patan - 15/01/2019

4) Students' Visit to Koyna Agroo - 7/02/2019

4. Others:

1. Mr. Khatakar Akash the student of M.Sc II Analytical Chemistry Participate for Avishkar 2018-2019.

S.N.	Name of the Activity	Name of the Faculty Member						SSL
		VAK	MRK	RRP	PDK	PSS	KAD	
1	Conference/Seminar/Workshop attended (I/N/R)	I-01 , R-01		I-02	01	01	01	I-02
2	Conference/Seminar/ Workshop Paper presented (I/N/R)	I- 01	-	-	00	-	-	I-02
3	Chair the Session (N/ R)	-	R-1	-	01	-	-	-
4	Res. Pap. Published in Journal (I/N/R)	I-01		-	I-2	-	-	-
5	Res. Pap. Published in Proceeding (I/N/R)			-	-	-	-	-
6	Ongoing Projects	-	-	-	01	-	-	-
7	Award/ Recognition	-	-	-	Ph.D. Guide	-	-	-
8	M. Phil./Ph.D. Guidance (awarded/ working)	05	02	-	04	-	-	

(I = International; N=National ; R=Regional)

**Head,
Department of Chemistry**

Department of Microbiology

A. Departmental Profile:-

1. Co-curricular Activities:-

- Arranged study tour at Sahyadri Sugar factory, Karad and Radial Microbiotech, Karad.
- Arranged Seminar the Students of B.Sc. II.

2. Extracurricular activities:-

- Department organized one day Lead College Workshop on Tuberculosis Awareness Campaign
- Conducted University approved soft skill course in Personnel Beauty Culture.
- Students of B.Sc. I Participated in Intercollegiate Poster Competition at Y.C.I.S. Satara

3. Extension activities:-

- Organized Blood Group Check up Camp at Kanya Shala, Patan for 9th and 10th class students.
In collaboration with Microbiology Society India

4. Others:

- Students of B.Sc. I and II participated in IAQC festival.

B. Faculty Profile:-

S. N.	Name of the Activity	Name of the Faculty Member	
		Dr. Mrs. M. R. Sapkal	Ms. D. P. Gholap
1	Conference/Seminar/ Workshop attended (I/N/R)	I – 01, R - 01	R-01
2	Conference/Seminar/ Workshop Paper presented (I/N/R)	I - 01	
3	Book Published (N/R)	I - 01	
4	Refresher / Orientation / Summer Programme	Short Term course -01	

(I = International; N=National; R=Regional)

**Head,
Department of Microbiology**

Department of Zoology

A. Departmental Profile:-

1. Co-curricular Activities:

a. Educational Tours -

B.Sc-I - Tour at Pune Katraj Snake Park -7/2/2019, organised by Dr. L. S. Bhingardev

B.Sc.II - Tour at Kas, Bamnoli, - 9/9/18, Sakas, - 18/2/18, Ratnagiri 25-26/2/2019, organised by Dr. B. V. Jadhav

B.Sc.III - Tour at Mahableshwar (Apiculture) - 1/2/19, Visited to Wathar, Kapil Gharewadi & Dhebewadi -1/3/19 & Sea shore at Harihareshwar - 2/2/2019, organised by Mr. D. D. Thorat

b. Field Visits -

B.Sc.III - 1.Mr.D.D.Thorat organized visits at Humbarali & Surul 16/1/19 for Birding

C. Avishkar-

Pawar Komal Raghunath (B.Sc-III) participated District level in Avishkar Competition at Y.C Institute,Satara.

D. C.O.C-

COC Course on Sericulture as Cottage Industry, Students enrolled - 31

E. Workshop-

Organized one day workshop on Apiculture - 16/1/2019

2. Extracurricular activities:

1. Bird count - Participation in Common bird monitoring program under BNHS - 9/01/2019

2. Vaintey - Displayed Wall Paper on Nipah

3. Participation -(1)08 Student and Mr. D. D. Thorat participated in one day workshop in Bee keeping at S.G.M College,Karad (2) 02 Students and Mr. D. D. Thorat participated in Pakshimitra Sammelan at Karad - 26-27/11/18

4. Displayed of News Paper cuttings

5. Guest lecturers

(1) Organised guest lectures of Hon. Aishwaryadevi Patankar, Rohini Patil and Dr. S. S. Patil (Rethare Bk) - 16/01/2019 (2) Sachin Kumbhar on ESR - 12/12/18 (3) Dr. Sathe Vijay on ECG - 14/12/2018 (4) Dr. Bodare R. D. on Environment Conservation - 21/09/2018

3. Extension activities:-

1. Mr.D..D.Thorat Worked as coordinator in CBMP (BNHS) - Sept. 2018 and Feb.2019 at Chapoli (Patan).

2. Social Health Awareness - Blood group detection & Hb checking for Science students

4. Achievement:-

1. Mr. D. D. Thorat has been selected as Advisory Committee Member of N.S.S.Cell Shivaji University, Kolhapur.

B. Faculty Profile:-

S. N.	Name of the Activity	Name of the Faculty Member				
		Mr. D. D. Thorat	Dr. B. V. Jadhav	Dr. L. S. Bhingardeve	Miss. D. Salunkhe	Mr.S.S. Dabhade
1	Workshop attended (I/N/R)	05	02	01	01	01
2	Resource Person (N/ R)	01	01	-	-	-
3	Book Edited (N/R)	---	01	-	-	-
4	Guest Lecture	03	-	-	-	-
5	Ph.D. Guidance (working)	-	01	-	-	-

(I = International; N=National, R=Regional)

**Head,
Department of Zoology**

Department of Botany

A. Departmental Profile:-

1. Co-curricular Activities-

» Educational Study Tours-

- B.Sc.I - Pune (Katraj) Snake Park, Jejuri, Prati Balaji, Morgaon - 7/2/2019.
- B.Sc.II- Vinayak Nursery, Sakas Dairy Plant Mhavashi - 18/2/2019,
- Kas Plateau, Bamnoli, Thoseghar and Sujjangad - 12/10/2018.

2. Extra-curricular Activities-

- » Organized Lead College one day workshop on "Techniques of Grafting and Budding in plants" - 16/1/2019.
- » Organized College Certificate Course for B.Sc. II "Garden Techniques" Students enrolled - 50
- » Vainteya wallpaper on Ceropegia Endemic Plant of Western Ghats - 28/2/2019

3. Extension Activities-

- » Department participated in developing Clean village Concept at Kati Awasari
- » Tree Plantation in college campus by faculties and Botany students.

B. Faculty Profile:-

S. N.	Name of the Activity	Name of the Faculty Member	
		BVJ	MRS
1	Conference/Seminar/ Workshop attended (I/N/R)	N-1 , RW- 1	RW-1, I- 2
2	Conference/Seminar/ Workshop Paper presented (I/N/R)	-	S-, I-2
3	Guest Lectures	2 - NSS-1, SAC- 1	
4	Refresher / Orientation / Summer Programme	-	RC-1

(I = International; N=National ; R=Regional).

Head,
Department of Botany

Department of Statistics

A. Departmental Profile :

- » **Organized district level Quiz Competition in Statistics by SUSTA at B. D. College, Patan - Feb. 2018, Winners :**

1) Miss. More Karuna Dilip	B.Com. II	-	First prize
2) Miss. Kurade Jyoti Suresh	B.Sc. II	-	Second prize
3) Miss More Rasika Hariba	B.Com. II	-	Third prize

- » Organized one day workshop on “Statistics for All” under lead college activity - 17th Jan. 2019.
- » Published Wall Paper on “Statistical study of amount spent for monthly S. T. Pass by girl students of B. D. College, Patan ”
- » The students of B.Sc. II prepared six projects on different topics of statistics
- » 67 students of B.Sc. I, B.Sc. II participated in “Written Statistics Quiz-2019” organized by department of Statistics in association with SUSTA - 3rd March 2019.
- » Celebrated “Statistics Day” on the occasion of birth anniversary of P. C. Mahalnobis - 29th June 2018

B. Faculty Profile:

Sr. No.	Name of the activity	Supanekar S. R.
1	Conference/ Seminar/ Workshop attended (I/N/R)	02(R), 01(N)
2	Chair person (I/N/R)	--
3	Research paper published in Journal (I/N/R)	03(I)
4	Resource person	01
5	Online NPTEL Course	01

(I = International; N=National; R=Regional)

**Head,
Department of Statistics**

Department of Physics

1. Co-curricular Activities:-

- » Lead college workshop:-
Organized One day workshop on "Astronomy and Quest for Truth" - 19th Jan. 2019. Dr. R. S. Patil, former Associate professor, New College, Kolhapur delivered a guest lecture.
- » Arranged study tour of B.Sc. III (Physics) to Wankusawade - 27th Jan. 2019

2. Extracurricular activities:-

- » Conducted COC Course on "Maintenance and Repairing of Electrical and Electronic Appliances" Students enrolled - 20 (B.Sc. III)
- » Aviskar Competition :-
Miss. Nalawade Neha Govind of B.Sc. II made poster presentation in Aviskar 2018-19 competition held at Y.C.I. Science Satara, on the topic "Using laser pointer measurement of width of track on data CDs and DVDs."

**Head,
Dept. of Physics**

Department of Mathematics

Mr. D. R. Phadatare

1. Presented a research paper at International conference at South Africa (Durban) on Astronomy, Astrophysics and Cosmology from 22 Nov to 28 Nov 2018 and also received the best research paper award
2. Elected as Teachers representative in College Development Committee (CDC) for five years.
3. Working on different University and Statutory bodies

• Book Publication in Year 2018-19

Sr. No.	Title of Book	Name of Publisher	Year of Publication
1	Differential Calculus (B. Sc-I Class S. U. Kolhapur)	Nirali Prakashan Pune	July 2018
2	Differential Equations (B. Sc-I Class S. U. Kolhapur)	Nirali Prakashan Pune	Jan 2019
3	Higher order Ordinary Differential Equations and Partial Differential Equations (B. Sc-I Class S. U. Kolhapur)	Nirali Prakashan Pune	Jan 2019

Head,
Department of Mathematics

Department of BCA

A. Departmental Profile:-

1. Co-curricular Activities:-

- » Arranged guest lectures on (1) Career Opportunities in Web Development by Mr. P. N. Jadhav - 03/02/2018 (2) Data Warehousing by Prof. P. R. Rasal - 06th January 2019 (3) BDMS by Mrs. Reshma Lohar - 14th January 2018. (4) LINUX Operating System by Prof. Mr. Abhijit Patil - 25th January 2018.
- » Organized ONE DAY WORKSHOP on “Introduction to Development of Software Projects” - 18th January 2019

2. Extracurricular activities:-

- » Displayed Wall Poster - Vainateya on Android 9.0 Pie Operating System on 06/09/2018 by Pawar Bhomika Datta & Kavathekar Pratik Patangrao (BCA-II)

Head,
Dept. of B.C.A.

Department of Sports and Physical Education

A. Departmental Profile :-

1. Co-curricular Activities:-

- Organized 4th International Yoga Day - 21st June 2018
- Organized National Sports Day - 29th Aug.2018

2. Extracurricular activities:-

- Delivered lecture on National Literacy Day.
- Organized and delivered lecture on Conflagration program.
- Delivered lecture on Swami Vivekananda birth anniversary.
- Organized Satara Zonal Table Tennis (M/W) Tournaments, Aug. 2018
- Organized Satara Zonal Chess (M/W) Tournaments, Oct. 2018

3. Extension activities:-

- Miss. Nish More - participated in West Zone Inter-Varsity Foot ball
- Mr. Shankar Mohite - participated in All India Inter-Varsity Base ball.

B. Faculty Profile:-

Sr. No	Name of the Activity	Name of the Faculty Member
		Dr. D. S. Patil-Dange
1	Conference/Seminar/ Workshop attended (I/N/R)	03 - N-02 S-1
2	Conference/Seminar/Workshop Paper presented (I/N/R)	03 - N-02 S-1
3	Resource Person (N/ R)	03 - N-02 S-1
4	Ongoing Projects	00
5	Guest Lecture	03
6	M. Phil./Ph.D. Guidance (awarded/working)	01 (Awarded)
7	Membership of Academic bodies	02

Head,
Dept. of Sports and Phy. Edu.

Department of Commerce

A. Departmental Profile:-

1. Co-curricular Activities:-

- Conducted College Certificate course for B.Com II year students of 2 months duration on 'Salesmanship Training' (From December, 2018 to January, 2019)
- Conducted College Certificate course for B.Com III year students of 2 months duration on 'Event Management' (From December, 2018 to January, 2019)
- Organized Lead College Activity on the subject 'Entrepreneurship Development Training'

d) Organization of Guest Lectures :

- Mr. D.D.Thorat delivered a guest lecture on 'Rajashri Shahu Maharaj Scholarship and New Exam

Pattern (CBCS) for B.Com students.

ii) Miss. Gauri Kulkarni C. A. Nilaya Foundation delivered a lecture on **'Easy Way To Built Career'** for B.Com students.

iii) Mr. N.D.Bansode Asst. Professor, SGM college, Karad delivered a lecture on **'Challenges and Changes in NET and SET Examination'** for M.Com students.

iv) Dr. A.B. Mulik Asst. Professor, SGM college, Karad delivered a lecture on **'Research Methodology'** for M.Com students.

v) Department two students achieved First and Third prize in SUSTA Statistics Quiz Competition.

vi) Organized **Study Tour to Green Vally Food Process Pvt. Ltd Patan.**

2. Extracurricular activities:-

Displayed of Wall Poster on **"Leadership Style of Eminent Leaders"** - 14/02/2019.

B. Faculty Profile:-

S. N.	Name of the Activity	Name of the Faculty Member		
		Dr. S. V. More	Mr. A. L. Mohite	Mr. P. N. Khot
1	M.Phil., / Ph.D. Guidance (awarded / working)	Ph.D. Awarded	Ph.D. in progress	Ph.D. in progress
2	NSS	-	Member	-

Head,
Department of Commerce

नॅक

१. AQAR २०१७-१८ नॅक बेंगलोरला सादर.
२. नॅकचे नियमित कामकाज बरोबर काही नवीन ठळक बाबींचा समावेश करण्यात आला.
३. सिनिअर विभागातील प्रत्येक विद्यार्थ्याला Certificate Course आवश्यक करण्यात आला.
४. प्रत्येक विभागाचे व जिमखाना समितीचे वार्षिक नियोजन घेण्यात आले.
५. महाविद्यालयाने ISO मानांकनप्राप्त केले आहे.
६. कोयना अॅग्रो, ग्रीन व्हॅली फूड प्रोसेसिंग व पाटण अर्बन को-ऑप बँक यांचेशी सामंजस्य करार करण्यात आला.
७. IQAC Festival "युवा स्पंदन" चे यशस्वी आयोजन करण्यात आले.
८. सामंजस्य करारांतर्गत काही विद्यार्थ्यांनी यशस्वी "Industrial Training" पूर्ण केले. तसेच Industrial Visit चे आयोजन करण्यात आले.

- डॉ. व्ही. ए. कळत्रे,
नॅक समन्वयक

प्राचार्य :
डॉ. एस्. डी. पवार,
राज्यशास्त्र

वरिष्ठ विभाग

मराठी
प्रा. डॉ. पी. जे. ऐवळे प्रा. व्ही. एस्. राऊत प्रा. एस्. के. संकपाळ
हिंदी
प्रा. डॉ. व्ही. बी. कुरणे प्रा. डॉ. सौ. एच्. व्ही. काटे
इंग्रजी
प्रा. डॉ. एन्. जी. वाले प्रा. एस्. एस्. पवार प्रा. कु. आर. टी. यादव प्रा. सौ. एस्. ए. किरपेकर
भूगोल
प्रा. डॉ. सी. यु. माने प्रा. एस्. एस्. तडाखे प्रा. एस्. पी. पाटील
अर्थशास्त्र
प्रा. पी. वाय. फडणीस प्रा. डॉ. जी. एस्. पट्टेबहादूर प्रा. डॉ. एस्. पी. हजारे प्रा. सौ. वाय. यु. पाटील
राज्यशास्त्र
प्रा. व्ही. एस्. पानस्कर प्रा. डॉ. डी. एस्. सावंत
इतिहास
प्रा. आर. जी. कांबळे प्रा. डॉ. एस्. एस्. यादव

वाणिज्य
प्रा. डॉ. एस्. व्ही. मोरे प्रा. अॅड. के. पी. कदम प्रा. ए. एल. मोहिते प्रा. पी. एन्. खोत प्रा. कु. एस्. आर. पवार
रसायनशास्त्र
प्रा. डॉ. व्ही. ए. कळंब्रे प्रा. डॉ. एम्. आर. कदम प्रा. सौ. आर. आर. पाटील प्रा. डॉ. पी. डी. कांबळे प्रा. कु. पी. एस्. शिंदे प्रा. कु. एच्. बी. गरुड प्रा. कु. के. बी. चाळके प्रा. कु. के. ए. देशमाने प्रा. कु. पी. एन. देवकर प्रा. सौ. एस्. ए. मोरे प्रा. कु. ए. आर. सावंत प्रा. कु. एस. पी. साळुंखे
पदार्थविज्ञान
प्रा. एम्. डी. जाधव प्रा. डॉ. आर. के. निमट प्रा. कु. एन्. ए. काळूगडे प्रा. एस्. आर. नायकवडी प्रा. पी. ए. पाटील प्रा. कु. डी. के. चव्हाण
प्राणीशास्त्र
प्रा. डी. डी. थोरात प्रा. डॉ. बापूराव व्ही. जाधव प्रा. डॉ. एल्. एस्. भिंगारदेवे प्रा. कु. डी. आर. साळुंखे प्रा. एस्. एस्. दाभाडे

सूक्ष्मजीवशास्त्र
प्रा. डॉ. सौ. एम्. आर. सपकाळ प्रा. कु. डी. पी. घोलप
वनस्पतीशास्त्र
प्रा. डॉ. भरत व्ही. जाधव प्रा. डॉ. कु. एम्. आर. शिंदे
संख्याशास्त्र
प्रा. डॉ. एस्. आर. सुपनेकर प्रा. कु. एस्. एस्. आत्तार प्रा. कु. एस्. डी. मोरे
गणित
प्रा. डी. आर. फडतरे
बी.सी.ए.
प्रा. ए. टी. सुतार प्रा. कु. एम्. व्ही. जानुगडे प्रा. कु. पी. एस्. चव्हाण प्रा. कु. एस्. ए. साळुंखे
ग्रंथपाल
श्री. ए. एस्. पाटील
शारीरिक शिक्षण संचालक
प्रा. डॉ. डी. एस्. पाटील (डांगे)
आम्ही सहकारी

पर्यवेक्षक
प्रा. एस्. बी. पोवार
पदार्थविज्ञान

कनिष्ठ विभाग

मराठी	अर्थशास्त्र	बँकिंग, फायनान्शीयल सर्व्हिसेस
प्रा. एस्. एस. कांबळे प्रा. आर. के. शिर्के सौ. एस्. पी. रोडे	प्रा. बी. ए. चव्हाण प्रा. सौ. ए. ए. सुर्यवंशी	प्रा. एस्. एल. पानस्कर
हिंदी	शारीरिक शिक्षण व पर्यावरण	इलेक्ट्रीकल टेक्नॉलॉजी
प्रा. सी. एम्. विंचू प्रा. कु. ए. वाय. साळुंखे	प्रा. डी. के. रेवडे	प्रा. सौ. एन्. ए. कदम
इंग्रजी	वाणिज्य	हॉर्टीकल्चर
प्रा. एन्. जी. जाधव प्रा. सौ. पी. आर. मोरे प्रा. सौ. एस्. टी. माने-देशमुख प्रा. श्री. आर. डी. भालेकर	प्रा. सौ. डॉ. आर. पी. थरवल प्रा. व्ही. एस्. माथणे प्रा. कु. ए. यु. गव्हाणे प्रा. कु. आर. बी. शेलार	प्रा. एस्. ए. गायकवाड प्रा. जी. बी. कुंभार
इतिहास	गणित	मराठी
प्रा. ए. एस्. पाटील प्रा. जे. बी. झोरे	प्रा. कु. डी. एम्. किरतावडे प्रा. श्री. के. आर. गंधारे	प्रा. कु. व्ही. आर. शिर्के
राज्यशास्त्र	पदार्थविज्ञान	प्रशासकीय सेवक
प्रा. वाय. बी. कुंभार	प्रा. एस्. बी. पोवार प्रा. सौ. ए. बी. वाकसे प्रा. कु. एस्. आर. जमदाडे प्रा. ए. ए. पवार	सौ. के. एस्. भोळे - कनिष्ठ लिपिक श्री. आर. जी. माळी - शिपाई
भूगोल	जीवशास्त्र	द्विलक्षी अभ्यासक्रम
प्रा. बी. डी. लोहार प्रा. आर. जे. थोरात	प्रा. एस्. डी. कदम प्रा. एस्. आर. पाटील	कॉम्प्युटर सायन्स
रसायनशास्त्र	आम्ही सहकारी	प्रा. कु. आर. बी. शिंदे
प्रा. डी. बी. दाभाडे प्रा. सौ. टी. आय. पाटणकर प्रा. एस्. एस. लाड प्रा. एस्. जी. फुटाणे		इलेक्ट्रॉनिक्स
		प्रा. ए. के. पावसकर
		इंग्रजी
		प्रा. सौ. एस्. एस्. पवार प्रा. कु. आर. बी. शेलार

प्रशासकीय सेवक

अधिक्षक : श्री. व्ही. जे. काटे

मुख्य लिपिक	प्रयोगशाळा परिचर
	श्री. एस्. एच. कोळी श्री. सी. एस्. ढवळे श्री. ए. बी. जाधव श्री. एस्. के. सुतार श्री. बी. आय. तडवी श्री. एस्. एस्. मोळावडे
दरिष्ठ लिपिक	शिपाई
श्री. ए. डी. काळे श्री. व्ही. एन्. शिरसाट	श्री. पी. एल. जाधव श्री. आर. जे. पवार श्री. के. डी. तिकोणे श्री. एन्. एल. उदुगडे श्री. एस्. एस्. कोळी श्री. एस्. एस्. जाधव श्री. डी. एस्. शिंदे श्री. एस्. जे. भिंगारदेवे श्री. ए. के. जाधव श्री. टी. डी. गायकवाड (वॉचमन)
ग्रंथालय लिपिक	
श्री. सी. आर. म्हासुर्णेकर	
प्रयोगशाळा सहाय्यक	
श्री. एस्. व्ही. भोळे श्री. एस्. बी. राजेमहाडीक कु. पी. पी. सागवेकर	
कनिष्ठ लिपिक	
श्री. व्ही. आर. पवार श्री. एस्. एस्. सपकाळ श्री. यु. ए. वायदंडे श्री. एम्. बी. सोनावले	
ग्रंथालय परिचर	
श्री. व्ही. पी. सुतार श्री. जी. डी. सुपूगडे श्री. एस्. एस्. देवकांत	

कोयना पॅटर्न

नाव	विषय
प्रा. कु. बी. एस्. घाडगे	रसायनशास्त्र
प्रा. श्री. एस. डी. चव्हाण	रसायनशास्त्र
प्रा. कु. एस. वाय. कुंभार	गणित
प्रा. श्री. एस. जे. माने	गणित
प्रा. श्री. ए. पी. लब्दे	पदार्थविज्ञान

नाव	विषय
प्रा. कु. एस. ए. गायकवाड	पदार्थविज्ञान
प्रा. कु. टी. ए. यादव	जीवशास्त्र
प्रा. कु. पी. व्ही. खैरमोडे	जीवशास्त्र
श्री. एस. बी. पवार	लेखनिक

निसर्ग प्रेमी मंडळ आयोजित निसर्ग चित्र प्रदर्शन
पाहताना मा. विक्रमसिंह पाटणकर सोबत
मा. सदानंद मोरे व मा. सागर देशपांडे

प्रमुख पाहुणे मा. डॉ. न. म. जोशी ज्येष्ठ
साहित्यिक, पुणे, श्रोत्यांना मार्गदर्शन करताना व
सोबत इतर मान्यवर

'आई माझ्या महाविद्यालयात' या कार्यक्रमात
उपस्थित विद्यार्थिनींना मार्गदर्शन करताना
मा. सौ. यशस्विनीदेवी सत्यजितसिंह पाटणकर

मधमाशी पालन व्यवसाय कार्यशाळेत मार्गदर्शन
करताना मा. सौ. ऐश्वर्यादेवी याज्ञसेन पाटणकर

हम न हिन्दु न सिख न मुसलमान हैं।
दोस्तीं कुछ नहीं हम ती इन्सान हैं॥
मन्दिरों-मस्जिदों से हमें क्या ऋज,
दिल की बस्ती के हम एक मेहमान हैं।
इसकी पूजा इबादत करें दोस्तीं,
राम भी हैं हमी, हमी ही रहमान हैं।
राम-रहमान-ईसा-नानक सभी
एकही रूह के चार इन्सान हैं।

- गजलकार डॉ. उर्मिलेश

*If Winter Comes Can Spring Be Far Behind?
- P. B. Shelley*